

ISSN 2217-2017
UDK 82

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Година I Број 3

октобар – новембар – децембар 2010

Алма

ИЗДАВАЧ

Алма

Молерова 62-А, Београд

011/2437-204

www.alma.co.rs

www.alma.rs

УРЕДНИШТВО

Др Ђорђе Оташевић

(главни уредник)

Миљурко Вукадиновић

Др Милутин Ђуричковић

Др Вукосава Живковић

ПРЕЛОМ

Алма

КОРИЦЕ

Милан Бештић

ШТАМПА

„Скрипта интернационал“,
Београд

Рукописи се не враћају

Иван Деспотовић: „Омаж Гогену“, цртеж оловком

Књижевни преглед излази четири пута годишње.

Имејл адреса:

knjizevnipregled@yahoo.com

Претплата за 2010. годину: 1.900 динара.

За иностранство: европске земље: 80

евра; остале земље – 100 евра. Текући

рачун: 205-39745-66 код Комерцијалне

банке, Београд. Код претплате ставити

назнаку „За Књижевни преглед“.

САДРЖАЈ

САГЛЕДАВАЊА

Ружица Јовановић: <i>Владимир Јовановић, песник реалиста</i>	8
Бранислав Бане Јовановић: <i>И. С. Јастребов – скупљач наших најстаријих народних песама на Космету</i>	23
Дејан Богојевић: <i>Александар Вучо – оснивач надреализма у дечјој поезији</i>	40
Милош Јоцић: <i>Еротски елементи у песништву Лукијана Мушицког</i>	59

О КЊИГАМА

Слободан Ракитић: <i>ТИЛГЕРОВЕ САТИРИЧНЕ МАКАЗЕ (Још могу да ланем Р. Тилгера)</i>	72
Nikola Šimić Tonin: <i>DOGAĐANJE JERGOVIĆA (Otac M. Jergovića)</i> ..	74
Milenko Popić: <i>POSLE SVIH OVIH GODINA (Posle svih ovih godina V. Radića)</i>	81
Srđan Sandić: <i>POVIJEST JEDNE POVIJESTI I POVIJEST JEDNE PORODICE I JEDNE ŽENE (Povijest moje obitelji od 1941 do 1991, i nakon I. Sajko)</i>	82
Оливер Јанковић: <i>ЖИВОТ СА СЕДАМ КОРА (Распућа: Аутобиографска казивања Л. Дашића)</i>	84
Dejana Jovanović: <i>IJAN MAKDONALD – KELTSKI PESNIK SAVREMENE FANTASTIKE (Knjiga izgubljenih snova I. Mekdonalda)</i>	87
Srđan Sandić: <i>LJUBAV JE LJUBAV JE LJUBAV (Knjiga o Blanche i Marie P. O. Enquist)</i>	90
Витомир Теофиловић: <i>ПАРАДИГМЕ ВЕЧНОГ ВРАЋАЊА ИСТОГ (Увир Б. Јовановића)</i>	93

Срба Игњатовић: МОЛЕБНИК МИЛОША ЈАНКОВИЋА – ПОВРАТАК ИЗВОРИМА И ПРАБИТНОЈ ФУНКЦИЈИ ПОЕТСКЕ РЕЧИ (<i>Молебник</i> М. Јанковића)	97
Жарко Требјешанин: ДЕЧЈИ ДОЖИВЉАЈ СВЕТА (<i>Какав дан</i> В. Станковића)	100
Даница Андрејевић: ПРОКЛЕТИЈЕ, УВЕК (<i>У сенци Проклетија</i> Г. Јашовића)	103
Воја Марјановић: АДОЛЕСЦЕНТНА ПОЕЗИЈА И НАГОН ТРАДИЦИОНАЛНОГ ПАТРИОТИЗМА (<i>Зарудела трешња</i> В. Ђотуновића).....	110
Zlatko Pangarić: RADUJTE SE (<i>Radujte se trgovi</i> А. Milankovića)	113
Dejan Bogojević: SRKOVI I GUTLJAJI POLJUBACA I MOLITVE (<i>Poljupci i molitva</i> F. Sampson)	115
Милован Витезовић: ОЈ, СРБИЈО МЕЂУ СИЛАМА (<i>Смешна збиља</i> М. Средановића)	119
Растко Закић: ЗАВРШНИ УДАРАЦ СМЕХА (<i>Смеј се смрти</i> В. Видаковића)	121
Милијан Деспотовић: ЕНЕРГИЈА ДУХОВНИХ СВЕТИОНИКА (<i>Флуоресцентни прсти – сентенице</i> В. Тадић)	123
Мирољуб Годоровић: ЈЕДАН ПОГЛЕД НА НОВЕ УМЕТНИЧКЕ ФОРМЕ (<i>За аутономију уметности</i> С. Петровића)	127
Мирољуб Годоровић: СЈАЈ СРПСКЕ АВАНГАРДЕ (<i>Српска књижевна авангарда</i> Г. Тешића)	129
Воја Марјановић: НЕКЕ ИСТИНЕ О МИЛОШУ ЦРЊАНСКОМ (<i>Још неке истине о Милошу Црњанском</i> М. Јурмана)	132

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Растко Васић: <i>Рубац</i>	136
Ранко Бабић: <i>Крук</i>	142
Саша Миленковић: <i>Посне године</i>	147
Ijan Mekdonald: <i>Knjiga izgubljenih snova: izabrane priče</i>	150
Kim Njuman: <i>Povratak u SSAD</i>	166
Драгутин Минић Карло: <i>Контраеволуција и треће приче</i>	171
Драган Радојчић: <i>Бела папирна кесица пуна пралина</i>	174

Данило Јокановић: <i>Ненаписане приче</i>	177
Мирољуб Годоровић: <i>Глад за неизговорљивим</i>	179
Милош Јанковић: <i>Молебник</i>	181
Vladimir V. Predić: <i>Stepenice koje nismo hteli</i>	183
Vlasta Mladenović: <i>Časnopis</i>	185
Željko Grahovac: <i>Bol, boja Božje milosti</i>	187
Pavle Goranović: <i>Cinober</i>	189
Благоје Савић: <i>Закључај прах</i>	191
Seladon Pavlović: <i>Moguće da su bile one</i>	193
Džejms Skali: <i>Okeanija</i>	195
Душан Стојковић: <i>Хлеб камена и неба</i>	197
Младенко Саџак: <i>Преглед српске књижевности у Босни и Херцеговини</i> у 19. вијеку	200
Коста Димитријевић: <i>Разговори и ћутања Иве Андрића</i>	204
<i>Око и мук: фрагменти о Цинџару</i>	208

ИЗ РУКОПИСА

Раде Ђокановић: <i>Песме</i>	212
Братислав Р. Милановић: <i>Постојаност песме</i>	220
Слободан Бранковић: <i>Песме</i>	221
Boško Tomašević: <i>Pesme</i>	224
Драган Огњановић: <i>Годови</i>	227
Радослав Милошевић: <i>Пјевати на постојати</i>	230
Слободан Шкерковић: <i>Мој мали вибратор</i>	233
Оливер Јанковић: <i>Врата</i>	236
Предраг Милојевић: <i>Снавач</i>	239
Srđan Sandić: <i>(Ne)dostupnost</i>	244

РУКОПИСИ

Миливоје Млађеновић: <i>Скандалозна комедија</i>	252
--	-----

НАСЛЕЂЕ

Никодим С. Савић: <i>Накина брдила</i>	302
--	-----

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Friderike Majreker: <i>Putovanje kroz noć</i> (prevela Ljiljana Živković)	308
Христо Крстевски: <i>Убица времена</i> (превео Ђорђе Оташевић)	315
Петер Римкорф: <i>Покретно курвалишите</i> (превео Драго Тешевић) ...	316
Iva Jevtić: <i>Gravitacija</i> (preveo Dušan Stojković)	330

АУТОРИ

САГЛЕДАВАЊА

Зоран Спасојевић: „Излазак у град“, дигитална графика, 2010

Ружица Јовановић

Владимир Јовановић, песник реалиста (1859–1899)

Песник који је стварао у време доминације реалистичке приповетке, а по угледу на своје земљаке и књижевне узор, пре свега Лазу Лазаревића и Јанка Веселиновића, Владимир Јовановић бави се реалистичком поезијом. Већина мотива његових песама може се упоредити са мотивима приповедака наведених писаца. Писао је са намером да стиховима забележи стварност средине у којој је живео и радио крајем XIX века. Избор тема и способност опсервације средине у којој је живео и радио, као и изузетан смисао за хумор чине његово дело разноврсним и занимљивим, с тим што је он, нажалост, заборављен од стране српске књижевне историје.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: реализам, стихови, приповетка, поређење

У време када су шабачки писци (двојако шабачки: по рођењу или по избору теме, а најчешће оба критеријума заједно) бавили прозним стварањем, претежно приповедањем, један од њих неуморно је писао стихове. Ти стихови, строфе и песме имали су сличне теме и закључке као приповедачка проза, али сажетије, често са мањом или већом дозом хумора и за нијансу субјективније, са песничким закључком на крају. *Најизразитији реалиста у поезији, Шапчанин Владимир Јовановић (1859–1898), више стихотворац него песник, хтео је по властитим речима, да у својим стиховима опише оно што се сваки дан виђа у оном шареном свету...* (Деретић, 1996. стр. 334) У некадашњем Рабацкијском шору, родио се 27. марта 1859. Владимир Јовановић, син рабацкије Јована Марковића (због тога се у литератури негде ставља М. као средње слово – очево презиме а негде Ј – очево име). Отац *три године после Владимировог рођења умире* (Арнаутовић, 1910. стр. 264) Из оче-

вог првог брака имао је брата Димитрија *Чувеног међу коцкарима и кесарошима као Мита Лорд* (Гашић, 1929. стр. 1) и сестру Јелисавету. Солидне материјалне прилике породице, мењају се када о имању почињу да воде бригу стараоци, под чијом бригом, нарочито стрица Косте чије старање о породици покојног брата Јовановић помиње у песми *Род*. Пошто је рано остао без оца, мајка га у први разред Основне школе уписује под својим девојачким презименом Јовановић и тако остаје до краја његовог живота.

Основну школу и четири разреда гимназије завршио је у Шапцу 1873. године. Школовање наставља у Београду, у дому политичара, књижевника и јавног радника Владимира И. Јовановића, свог ујака. Већ у седмом разреду гимназије половином 1876. постављен је, уз ујакову помоћ, на место практиканта у Министарству финансија. Мајка Божица сели се у Београд 1880. и Владимир напушта ујакову кућу. Матурирао је 1877. у Београду, где уписује Велику школу и студира историју и филозофију. У Министарству просвете ради од 1880. до 1892. а потом у Државној штампарији. Истовремено је помоћник уредника *Српских новина*. Када је завршио студије 1882. изабран да, као државни питомац, иде у Француску на две године, не користи ту прилику, већ остаје у Београду. Предавач Ниже гимназије у Ваљеву постаје 1883. где се интензивно дружи са књижевником Љубомиром Ненадовићем.

Још у време студентских дана, Јовановић је активан у културном и друштвеном животу. Председник *Студентског друштва Побратимство* постаје 1881. Те исте године, друштво покреће књижевни часопис *Побратимство*, у коме је Јовановић први сарадник и члан Уредничког одбора. У првом броју објављује осам песама. У првом броју часописа *Рад* такође објављује песму *Раду*, што указује на његову склоност ка некој врсти наменске поезије. Поред жеље за стварање реалистичних стихова његово стваралаштво има извесну социјалну компоненту. *Утицај идеја Светозара Марковића осећао се и непосредно, у оригиналним делима српске књижевности. Владимир Јовановић је испевао социјалистичке песме Раду (1881) и Зидарска песма, и у предговору збирци Из самачког живота (1890) изјашњавао се за реализам у поезији...* (Палавестра-Скерлић, 1966. стр. 103)

На сопствени захтев, због куће у шабачком Рабацилуку, сели се из Ваљева у Шабац 1885. где је постављен за предавача у Гимназији. Укључивши се у друштвени и културни живот Шапца, почиње свој најплодоноснији период књижевног стварања. У ово време остварује сарадњу са листом *Стражилово* која траје све до 1894. када долази до фузије *Јавора* и *Стражилова*, Грчић о томе обавештава Јовановића, а

као одговор добија песму *У тајности* и честитку: *Честитам Вам сједињење са Јавором. Да Бог да се цело Српство сјединило* (Грчић, 1906. стр. 189) У новом листу у једном од бројева излази песма *На Бадњи дан*, посвећена Јанку Веселиновићу. У *Јавору* објављује и четрдесет превода песама ердељских Цигана, објављених у Лајпцигу 1880.

Његов рад у Шабачком гласнику помиње се у биографији Јанка Веселиновића. Наиме, Владимир Јовановић је био тај на чију препоруку је објављен рукопис Јанка Веселиновића у том листу *На прелу*. Из Шапца и даље живо сарађује са многим часописима: *Летописом*, *Босанском Вилом* у којој је објавио *Ашиков гроб*, песму о несрећној љубави двоје младих којој је Јанко Веселиновић посветио истоимену приповетку.

Професор је Шабачке гимназије десет година, а професорски испит положио је 1890. у Београду. Користио је стихове у конверзацији са ученицима; *Нека Коста ћути да се наставник не љути* речи су које је упутио Кости Абрашевићу, касније познатом пролетерском песнику. Године 1895. објављује 47 песама у *Делу*, под заједничким називом *Погашене звезде* и у Војислављевој споменици 11 песама. Од пет песама објављених у 1896. његовој последњој години јављања у штампи, три су штампане у збирци *Из брачног живота* 1895. која је једина објављена збирка за живота песника, у издању *Штампарије Савића компаније* из Београда, који су од 1892. неке од песама објављивали у осам свезака под истим називом. Излагање поезије у свештицама, односно наставцима неки су хвалили, неки кудили, али је на крају објављена целокупна збирка. Већина песама посвећена је, како им назив и каже, згодама и незгодама из брачног живота. У песми *Господин Добра*, један Шапчанин се препознао и песник је имао извесних проблема. *Ко, дабогме, овлаш прочита Господина Добру, доћи ће му чак и нормалан, а Сељака ће на први поглед уврстити у социјално-револуционарне покличе, но ко се јаче и интензивније удуби у њих, увидеће, да је Влада М. Јовановић те још како племенито схватио и ону мисију песника, која им диктује, да жигосући исправљају...* (Грчић, 1906. стр. 188) Још од 1890. помало се повлачи у круг блиских пријатеља, тражећи мир у страху пред болешћу наслеђеној од оца (који је извршио самоубиство у моменту душевног растројства), а мислећи да ће промена средине бити од користи, 1. октобра 1895. премештен је у Београд, у Прву београдску гимназију. Пензионисан је 11. августа 1898. јер је болест неумитно напредовала, и више није био способан за предавања.

Некоректно би било непоменути његов преводилачки рад. Савладавши немачки и француски језик још у школи, почео је да преводи веома рано. Још 1889. у Шапцу је објавио 155 песама страних песника под називом *Лепе туђинке*. Друга збирка превода *С Француског Парнаса* појавила се 1893. као четрнаеста књига *Српске књижевне задруге* уз похвалу што упознаје домаће читаоце са песмама страних песника. Песници Јовановићевог времена преводили су песме које су могле да поуче, да исправљају мане друштва и појединца. Од свих страних песника, њему је највише одговарао Бернаже – због своје сатиричности и честе употребе рефрена.

Како у превођењу тако и у сопственим песничким творевинама, био је наклоњен актуелним друштвеним темама, у које је знао уткати хумористичку и сатиричну црту, што га је, за живота чинило омиљеним омладинским песником. И темом и изразом био је близак најширој читалачкој публици, без икакве жеље за извештаченошћу, узвишеношћу, неразумљивошћу. *Влада српски мисли и осећа, па у просто, али српско рухо и облачи своје песничке производе...* (Матош, 1896. стр. 10) Напротив *Он хоће да буде јасан, разумљив, приступачан сваком.* (Живановић, 1906. стр. 16) У његовој поезији смењују се оптимизам и песимизам, али песимизам преовладава. Сам Владимир Јовановић о томе каже у писму Милану Савићу: *Ти си први запазио да ја најрадије бирам грађу из света туге. Тако је признајем. Ја сам песимиста. Прилике су ме таквим начиниле. Но има тренутака, у којим песме, поред све резигнације, постају израз неке латентне куражи, па понекад прелази чак и у сферу оптимизма. Таки су тренутци код мене ретки, али ипак, има их...*

Колико сам песимиста, толико бих волео да код нас оптимизам, или бар храбрење узме маха, особито у овим приликама у којима живимо.

Да сам какав богат човек, ја бих сваке године расписивао награде за оптимистичке и слободоумне песме. (Јовановић, ИАПО 179) Животни пут писаца реализма, преточио је у приповетку у стиху *Реалиста*. Испричан животни пут (Гимназија, Велика школа, иностране студије, повратак, државна служба, учешће у културним збивањима, писање, превођење, слабо здравље, породични живот...) скоро као формула живота људи свога времена, српских писаца краја XIX века.

Почетак душевног одумирања Јовановића као човека, дешава се у време када је он признат песник и хваљен човек. Није се оженио својом сиротанком коју је волео, и остаје да претпостављамо да никакав

спољни сјај није могао спречити ширење пукотине у духу, изазване што наследним фактором, што несрећним личним животом.

Боравак у Шапцу, за град, поред тога што је угледни песник и промотер своје средине, којој се није либио подсмехнути са висина песничке слободе, имао је велики значај јер се сматра да је управо он био покретач *Шабачког гласника* чији је први број изашао 1883. првог јануара. *Изгледа да је био иницијатор да се крену локалне новине Шабачки гласник а тачно је да је он био главни саветодавац издавачу, штампару и уреднику Андрији Славују, благајнику Шабачке општине и један од његових сарадника.* (Арнаутовић, 1910. стр. 14).

Сам Владимир Јовановић, од почетка књижевног бележења 1878. у листу *Стармали*, објављујући у скоро свим часописима свог времена, један је од најплодоноснијих српских песника. Као друштвено признање, добио је Орден светог Саве V реда. Умро је у Шапцу 1. августа 1899. у четрдесетој години живота. Постоје две верзије о сахрани Владимира Јовановића на Доњошорском гробљу у Шапцу. Први гласи: *Да се помене да му је погреб био врло јадан. Он који је сву племениту енергију свог живота строшио у служби свом народу, толико-годишњи професор, рођени Шапчанин... Сахрањен је бедно, сиротињски, као парија какав.* (Скерлић, 1964. Звезда). Јеремија Живановић пише другачије: *Другог августа био је погреб. Слегло се све што је осећало колики је то губитак, чинодејствује епископ са многобројним свештенством, заступљене многе корпорације ...* (Живановић, 1910. стр. 203)

Истина је најчешће негде на средини. Велики човек по схватањима, обичан, чак несрећан у животу. Често тако бива.

Он није био поета, био је стихотворац. Своје виђење свакодневице записао је у стиховима. Избор мотива и извор инспирације били су му скоро неисцрпни. Скоро сваки сегмент живота и рада обичног човека грађанске класе (мисли се и на мушкарце и на жене) овековечио је стиховима. *У својим песмама прост, отворен, неизвештачен, пева, лако, течно. Код њега нема замршености и нејасности. Његов прост начин излагања таман се лепо слаже са простим народним излагањем. Он хоће да буде јасан, разумљив, приступачан сваком.* (Живановић, 1910. стр. 16) Ово мишљење поткрепљују наслови његових песама: *У богатству, Добротвор, Калфа Ненад, Професорка, Мајкин савет, Пасторка, На бадњи дан, Проводација, Младенци, Зидарска песма, Добар кројџија, Мираз, Нероткиња...* скоро све што чини живот у различитим добрима. Владимир Јовановић је знао, да најшири круг читалаца воли и разуме у књижевности оно што воли и разуме у животу. Исто као и

приповетка, роман или драма, стихови нанизани у песму могу изразити, претрести и описати оно што се у животу догађа и осећа, и тако постати блиски најширем читалаштву. Реалистичко гледиште које је превладало у време стварања Владимира Јовановића, искључивало је идеализам. Тражила се стварност, неулепшана. Наравно, ни приповедачи ни песници нису никада потпуно објективни, али су томе тежили. Песник је, вођен том атмосфером у књижевном стварању, спајао своје лирске цртице из стварног живота. То није фотографија, присутна је лична Јовановићева нота, најчешће хумор и сатира, некада блажи, некада оштрији, према некој негативној друштвеној појави. *Изгледа да је у наше доба, у поезији као у сликарству, најзгодније заузимати реалистичко гледиште, који сваки дан добија све више бранилаца и заступника.*

Поводећи се по том гледишту, ја се ослободих и пустих овој један део својих, махом, лирских цртица из стварног живота. (Јовановић, 1890, стр. 4)

Стиховима изнете чињенице и песникова тврђења, биће поређена са приповеткама Милорада Поповића Шапчанина, Лазе Лазаревића, Јанка Веселиновића, Илије Вукићевића и Михаила Сретеновића, које за тему имају живот у Шапцу и околини у последњим деценијама XIX века. Како исти мотиви, узети из свакодневице једног града звуче у стиховима?

Песма *Проводација* даје слику девојке какву срећемо код Михаила Сретеновића (*Радетића Мара, Синовац*), девојка је вредна, и одговара идеалу девојке.

*Сама ради, сама кроји,
Сама шије, сама пере –
Њеном труду нема краја
Њеном труду нема мере* (Јовановић, 1895. стр. 17)

Овакви идеали у лику вредне девојке, нису били страни ни осталим приповдачима (Лазаревић, *Он зна све, Ветар*). Сам назив песме *Проводација* оставља могућност извесне ироније у Јовановићевим стиховима. Лазаревић се обичајем проводацисања бави у приповеци *Стојан и Илинка*. Јовановић говори са благом иронијом, али не према проводацији и препорукама које преноси између заинтересованих страна, већ према том моделу, у коме се тражи посредник. У неким другим песмама, на пример *Девојка за удају*, критикује се обичај да родитељи бирају синовима и ћеркама брачне партнере:

*Довела је мајка ћерку
А женио отац сина
Бирали су родитељи
Све беше по њиној жељи (Јовановић, 1895. стр. 358)*

Бирање снахе тек пошто се родитељи сложе срећемо код Лазаревића (*На бунару, У добри час хајдуци*). Код Сретеновића налазимо отпор избору који је направио момак (*Синовац, Радетића Мара*). Став да девојка треба сама изабере брачног друга изложио је Сретеновић, такође у *Радетића Мари*, када се њен стриц и отац договарају да њој препусте избор, да она бира по свом срцу, да буде срећна. Овај став изражава и Јовановић у наведеној песми, кад говори да су сада времена другачија, да млада особа сама прави избор:

*Сад ја само срећу тражим
И нико ми то не брани –
Није ово старо доба
Нису ово стари дани. (Јовановић, 1895. стр. 358)*

Мање или више, ма колико се патријархално схватање везивало за беспоговорно покораванье жељи старијих, мало који реалиста се није томе супротстављао, дајући предност емоцијама. Скоро да нема приповетке у којој искрена љубав није победила застарела схватања. Код Лазаревића (*У добар час хајдуци, Вучко*), код Веселиновића (*На прелу*), код Сретеновића (*Синовац*). Слично њима, Владимир Јовановић верује у избор срца. *И ја ето тражим друга.*

*И ја ето тражим друга
Са којим ћу сретна бити
С којим нећу за живота
Само горке сузе лити. (Јовановић, 1895. стр. 259)*

Васпитање девојке, да не би у браку лила горке сузе, савети како да заслужи поштовање нове породице, упућивање на врлине, скоро су идентичне код свих. У Јовановићевим стиховима то изгледа овако, а савете наравно дели мајка. (*Мајкин савет*)

*А у томе добу треба
Подносити муке доста*

*Треба кћери угостити
Себе, мужа па и госта!
Па и деца, ако Бог да,
Неће сама ништа знати
И она ће све од тебе
Изгледати, захтевати.* (Јовановић, 1895. стр. 308)

Најсликовитији приказ саветовања девојака, што кроз ретроспекцију свог живота, што кроз директно упућивање девојака да треба да буду вредне дао је Јанко Веселиновић у приповеци *На прелу*. Када до венчања дође, неизбежни су сватови, баш као у истоименој песми:

*Ено... свати већ са кола слазе;
Ено... неки већ у двор улазе
Ено... кума, ено... кума Нате;
Ено... њега и девера и Нате!
Сад ће самном у каруце сести
Па ме кући будућој одвести.* (Јовановић, 1895. стр. 23)

Свадбени обичаји, поштовање кума, девера, необраћање мужу именом... већ смо сретали у приповеткама у којима се описује сеоски обичај (*На прелу*, од Веселиновића,) али и у градској средини где Илинка (*Он зна све*) за мужа увек каже *Он* а девера Вучка необично поштује.

Да као човек и песник није идеализовао живот, учава се у песмама које за тему имају разноразне препреке срећи и хармонији. (*Нероткиња*, *Коцкар*, *Учитељ*, *Газдарица Јеца*, *Господин Добра...*) Проблема немања потомства срећемо код Сретеновића (*Радетића Мара*), где њени стриц и стрина воле Мару као своје дете јер немају рођено, или где чича гаји синовца, који му је заменио потомство (*Синовац*), а код Лазаревића у *Школској икони* поп и попадија гледају сеоску децу као своју, јер су Марију добили као Божји благослов тек у касним годинама. Патњу жене нероткиње описује и Јовановић:

*Када видим друге, како децу гаје,
Ја само пустим тешке уздисаје.
Често сам љута и на самог Бога,
Што немам деце ни порода свога.* (Јовановић, 1895. стр.

Непримерену нарав жене, која доводи до тога да брачна заједница не опстане (у томе су се сви сложили) као тему бирао је Илија Вукићевић (*Под багременом*). Развод иначе није чест мотив у приповеткама. А да је ипак долазило до развода, каже Јовановић у стиховима песме *Газдарица Јеца*. Вукићевићева поменута приповетка на истоветан начин говори о ситуацији у породици газда Милете. У стиховима то изгледа овако.

*Ох, можда бих био жењен сада
Да се туђих не нагледах јада
Да не видох несрећу и воје
Свога газде, дућанхије Гаје...
... Он самује бедно и кукавно
А она га оставила давно. (Јовановић, 1895. стр. 166)*

Неверство мужа, за које углавном није крив сам муж, већ изазов у виду неморалне комшинице, коју је као пример зла које поштенос човека и домаћина одводи од кућног прага приказао је Илија Вукићевић у приповеци *Нова кућа*. Јовановић на сличан начин брачном неверству тражи узрок у појави учитељице у добростојећој породици.

*Како узех учитељку
Да ми ситну децу учи,
Од тог доба клети човек
Само гледа да ме мучи
Не познајем свога Вељка
Како дође учитељка. (Јовановић, 1895. стр. 172)*

Лик мајке која због деце толерише неверство у Вукићевићевој *Новој кући*, скоро идентично срећемо у поезији Владимира Јовановића у *Елегији поштене жене*.

*По сву ноћ га на вечеру чекам,
Ал' га ретко могу да дочекам.
Сто се заман, поставља и спрема
Никако га својој кући нема.
И кад дође, слабо вечерава –
Већ једнако нешто замерава. (Јовановић, 1895. стр. 187)*

Јовановић је, према записима хроничара, имао извесних проблема због песама са темом неверства. *Јовановићева песма Господин Добра, објављена је у 29 броју Стражилова за 1888. годину.* (Опачић-Лекић, 1985. стр. 118) Песма је *У своје време направило немалу сензацију и у нашим овде књижевним и читалачким круговима.* (Грчић, 1906 стр. 188)

Претњу брачној срећи, коју читаоци упознају у Лазаревићевој приповеци *Први пут с оцем на јутрење*, као тему није заобишао ни Јовановић, и указује да Митар није био усамљен пример.

*Мишљах, где ли је? Где бити може
Док он пред зору ненадано дође,
Па како уђе, орману приђе,
И узе новце, па одмах пође...* (Јовановић, 1895. стр. 154)

Нарав коцкара скоро је идентична прекој нарави Лазаревићевог Митра:

*Ништа му не сме човек да рекне!
Ако што рекнем, он тако скочи,
И одмах на ме љутито дрекне –
Одмах ми јадној хоће за очи!* (Јовановић, 1985. стр. 154)

Ситуација у којој се нашла жена у приповеци *Први пут с оцем на јутрење* и у песми Коцкар, представљају, можда, највећу сличност приказа карактера и жене и мушкарца у реалистичкој приповеци и лирској цртици из стварног живота, какве је писао Владимир Јовановић. Сличност Лазаревићевих приповедака и Јовановићевих стихова уочила је књижевна критика. *Мајка у Швабици и Ветру подсећа на јунакињу песме Лазаревићевог земљака, песника Владимира Јовановића, који је опевао своју злу судбину у песми Материна жртва.* (Скерлић, 1964. стр. 86)

Нису само брак и недаће брачног живота биле Јовановићева тема. Бавио се, у стиховима, животом калфе, сиромаштвом и веома мало селом, што је разумљиво јер са сеоском средином, осим солидарности и жеље да сељак боље живи и саосећања због његовог тешког живота, није имао додира, што је биографска сличност између Јовановића и Лазаревића. Једна од биографских, за разлику од осталих мотива његовог песништва који су на неки начин, стално место, јесте таторство. Весе-

линовић у приповеци *Мали Стојан* приказује безосећајност татора (стараоца над имањем ако се деси да умре домаћин), а Јовановић то приказује у песми *Род*.

*Имао сам једног стрица,
Старалац ми, некад био,
Ал ме није помагао,
Него ме је зацрнио...*

...

*Хвала, хвала чика – Коста
Ја пропатих с' тебе доста.* (Јовановић, 1985. стр. 303)

Велика је сличност између аутобиографског мотива о старању стрица Косте о породици песника и судбине малог Стојана из Веселиновићеве приповетке.

Живот калфе, који у прози срећемо код Лазаревића (*Вучко, Он зна све*) Јовановић описује у песми *Калфа*. Називи његових песама директно су упућивали на главни мотив песме:

*Он са светом у дућану уговара и пазари
Он зна добро чега има и где стоје које ствари;
Он и цену свему знаде, па се ценка па се годи –
Он ми сада и о радњи и дућану рачун води* (Јовановић,

1895. стр. 244)

Однос приповетке и Јовановићеве приповетке у стиху интересантан је за поређење. Слични или потпуно исти мотиви обрађени су у прозном стваралаштву и у стиховима. Јовановић је имао чак тежи задатак да сажетије, водећи рачуна о рими, исприча догађаје из свакодневног живота својих суграђана.

Село није честа Јовановићева тема, сем када диже глас против неправде што онај који најпоштеније ради најтеже живи. Идиличној слици (скоро увек) приповедача, на известан начин се супроставља Јовановићева песма *Сељак*. У овој песми, оштар протест песника сроднији је Глишићевој осуди свих и свега што угрожава сеоско поштено становништво. Ипак мотив зеленаштва може се упоредити са Веселиновићевим и Сретеновићевим схватањем негативних ликова и користољубивих људи.

*Кад пролетос беху тешки дани стигли,
Све су зеленаши на зелено дигли
А то што су хтели, па то и узели
И сад су у нади сретни и весели* (Јовановић, 1895. стр. 99)

Немоћ сељака пред природом, коју искрено осећа Веселиновић у приповеци *Град*, налазимо и у песми *Сељак*;

*Виноград је пон'о – с' милином га гледам,
Ал' наиђе облак, па страда од леда.
Још сам звао попа, читао је много,
Али све у замен – није ми помогло* (Јовановић, 1985. стр. 100)

Земљораднику је тежак и одлазак сина у војску, што се може поредити са приповетком *Црни дани* од Сретеновића, или *У добар час хајдуци* од Лазаревића, где славе повратак синовца из војске. Јовановић о одласку у војску сина сеоске куће каже:

*А сина сам моро у војнике слати.
Па, бар да је близу та касарна клета
Ал' отиде брате некуд на крај света.* (Јовановић, 1895. стр. 101)

Сиромаштво сељака није једино чему Владимир Јовановић посвећује песничку пажњу. Песма *На Бадњи дан* изузетно је занимљива. Жена удовица, у ситуацији је која неодољиво подсећа на атмосферу у кући *Малог певача*, Јанка Веселиновића. Мајка нема ни најосновнија средства да исхрани своју децу, и најстарији син, још дете, носи терет домаћинства. Сиромаштво једне удовичке породице у песништву Владимира Јовановића изгледа овако:

*Горки су, сине, сада њени дани,
Сада је она смртница јадна –
Перка нема а деца јој ситна,
У хладној соби очекују гладна.
Свако се сада за Божић припрема,
А она тужна печенице нема.* (Јовановић, 1895. стр. 330)

Сиромаштво је приказано кроз један дан припреме за Божић. Солидарност коју срећемо међу трговцима у Шапчаниновој *Катанској буни*, где комшија госпођи Цани нуди новац, ако случајно нема, јер не жели да је увреди и овде је присутно кроз рефрен:

Е, па ето пара. Узми и скупи

Нека Перка децу печеницу купи. (Јовановић, 1895. стр. 330)

Ту солидарност описује и Лаза Лазаревић, у нажалост, недовршеној приповеци *Секција*, где убица домаћина, анонимно, сваке године, да би умирио грижу савести, помаже породици жртве, баш на Божић, доносећи им печеницу и остављајући је на кућном прагу.

Сиромаштво, богатство, момци, девојке, верни и неверни мужеви и жене, сви су они нашли место у поезији Владимира Јовановића. Не може се занемарити сличност са темама приповедача, његових савременика и суграђана. И не треба. Стиховима, од шестерца до дванаестерца, од стиха до стиха, од строфе до строфе, Јовановић је причао причу о својим суграђанима, о људима градске (веома ретко сеоске) средине. Какви су у добру, какви су у злу, са благом иронијом, али увек са симпатијом, што је сигурно најкарактеристичнија црта наших реалиста. Мане, нарави, врлине, слабости грађанског друштва с краја XIX века нашле су своје место у његовим стиховима. Тачност те слике и реалистичност приказа шабачке стварности тога времена довеле би песника Владимира Јовановића у равноправан положај са његовим земљацима приповедачима, да није на маргини историје српске књижевности. Срећом, књижевно уметничко дело је трајна вредност а књижевноисторијске неправде никада није касно исправити.

ВЛАДИМИР ЈОВАНОВИЋ
БИБЛИОГРАФИЈА ПРВИХ ИЗДАЊА

- Леде Туђинке*, Шабач, 1889.
Из удовичког живота, Отаџбина, 1890.
Цртице из савременог живота, Београд, 1890.
Из детињства, Београд, 1890.
Циганчице, Јавор, 1890.
Ашиков гроб, Босанска вила, 1890.
Амазонке, Нови Сад, 1891.
С Француског Парнаса, Београд, 1893.
Реалиста, Нови Сад, 1894.
Погашене звезде, Дело, 1895.
Из брачног живота, Београд, 1895.

ЛИТЕРАТУРА

- Арнаутовић, Александар: *Владимир М. Јовановић*, Летопис Матице српске, Нови Сад, 1910.
Гашић, Г.Ј.: *Посмртна кандилца*, Шабач, 1929.
Грчић, Јован: *Портрети неколико српских књижевника*, Београд, 1906.
Деретић, Јован: *Историја српске књижевности*, Нолит, Београд, 1996.
Живановић, Јеремија: *Владимир М. Јовановић*, Прве песме, Венац, 1910.
Матош, А. Г.: *Песме В. М. Јовановића*, Нада, 1896.
Палавестра, Предраг: *Књижевна критика*, Нолит, Београд, 1966.

SUMMARY

Ružica Jovanović

VLADIMIR JOVANOVIĆ, REALISTIC POET

The flaws, characters, virtues and weaknesses of the urban society of the end of XIX century all found its place in his verses. The accuracy of that picture and the extent of trueness to life in depiction of Sabac reality of that time bring the poet Vladimir Jovanović to a position equal with his fellow contrymen story writers.

In the year 1895 he publishes 47 poems in *Дело* (Opus), under the common title *Погашене звезде* (Extinguished Stars) and 11 poems in *Војислављева споменица* (Vojislav's Memorial). Out of five of his poems published in 1896, the last year of his appearing in print, three were printed within the collection *Из брачног живота* (From Married Life) in 1895. Having mastered the German and French languages already in his school-days, it was very early in his time that he started to translate. It was already in 1889, in Šabac, that he published 155 poems of foreign poets under the title *Лене туђинке* (Beautiful Foreign Women). Another collection of translations, *С Француског Парнаса* (From the French Parnassus), appeared in 1893 as the fourteenth book of *Српска књижевна задруга* (Serbian Literary Association), where he was praised for introducing foreign poets' poems to domestic readers.

The realistic viewpoint that prevailed at the time of Vladimir Jovanović's work excluded idealism. What was sought was plain, non-beautified reality. Naturally, neither the story writers nor poets are ever entirely objective, but that was what they strived for. A poet would, led by such atmosphere, blend lyric sketches from real life in his literary work. It is not a true snapshot either as Jovanović's personal tone, mostly humour and satire, sometimes milder and other times more harsh dependant on the negative social occurrence, is present.

He was a creator of verses rather than a writer of poems. He wrote down his perception of everyday life in verses. His motifs and sources of inspiration were almost inexhaustible. By his verses, he depicted almost every segment of life and work of the ordinary urban middle-class person, man or woman.

Бранислав Бане Јовановић

И. С. Јастребов – скупљач наших најстаријих народних песама на Космету¹

У раду се разматра сакупљање народних песама међу Србима са Косова и Метохије руског конзула Ивана Степановича Јастребова, обједињених у његовом знаменитом етнографском делу *Обичаји и песме турских Срба* (Петроград, 1886). У овом раду посебан акценат је стављен на забележене ретке лирске врсте обредних и обичајних песама специфично очуване на овом простору (коледарске, лазаричке, додолске, русалије, биљарске, печалбарске, славске, божићне, сватовске) као и епске песме (круг песама о Марку Краљевићу).

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јастребов, народни обичаји и усмена лирика, Срби са Косова и Метохије, епске песме о Марку Краљевићу

Руски конзул Иван Степанович Јастребов (1839–1894)², нашао

¹ Рад је, у скраћеној верзији, представљен на Филозофском факултету Универзитета у Приштини, пресељеног у Косовску Митровицу, на међународном симпозијуму о српском језику и књижевности 7. септембра 2009. године.

² Иван Степанович Јастребов, рођен је 27. јануара 1839. године у селу Громушка (Козловски округ) у породици војног свештеника. У дипломатску службу ступио је 1. јануара 1866. године као вежбаник у Руском посланству у Цариграду, одакле је 1867. године премештен у Скадар за секретара Руског конзулата и за преводиоца. Из Скадра је стигао у Призрен, као вице-конзул, 1. априла 1879, а од 1879. до 1886. у Призрену службује као конзул. Учествовао је у организовању културног живота Срба у Призрену и Косовском вилајету, између осталог и у оснивању првог Српског културно-уметничког друштва (1884), као и призренске Богословско-учитељске школе (1871) – прве српске средње школе у Турској. По повратку у Русију, у Петрограду објављује своје дело „Обичаји и песме турских Срба“ 1886. године. У Србији је Јастребов одликован Орденом Таковског крста, Орденом светог Саве, а у Црној Гори Орденом за независност Црне Горе. У својој земљи одликован је Великом златном медаљом, Орденом Св. Владимира, као и мноштвом других одликовања. Умро је у Петрограду

се крајем 19. века на источнику српске народне поезије, на Косову и Метохији. Као историчар и етнограф пропутовао је наше јужне пределе и сабрао мноштво историјске и фолклорне грађе, а круну тог рада представља значајна збирка народних песама са Косова, Метохије и Македоније, под насловом *Обичаји и песме турских Срба* (Петроград, 1886). Службујући као руски конзул у Призрену, Скадру, Солуну и Јањини, Јastreбов је имао прилику да изблиза упозна и забележи мноштво народних обичаја, а уз њих и песме које су се током одређеног обреда изводиле. Записујући „из уста у перо“ мноштво народних песама, Јastreбов је посветио дужну пажњу контексту њиховог извођења, дајући, међу првима у сакупљању фолклорне грађе, и описе народних обичаја које су те песме пратиле, тј. својеврсни синкретизам у коме су и песме из његове збирке вековима опстојавале.

Везујући песме за одређене народне обичаје, Јastreбов је на тај начин оставио драгоцене описе сачуваних обредних веровања, радњи и поворки, које сежу у далеке слојеве словенског паганизма. Исто тако, установио је да је на подручју Косова и Метохије са Македонијом доминантна лирска песма, мада пажљиво бележи и поједине епске песме које се изводе у специфичним условима, на славама и „под заштитом кућног свеца“. Верно бележећи језик којим су ове песме испеване, Јastreбов је јасно разграничио српску и бугарску зону усменог певања на територији Македоније.

Значај појаве ове књиге први је ваљано оценио угледни бечки слависта, Ватрослав Јагић, који, између осталог, пише и следеће: „На основу материјала који је Јastreбов дао, може се видети да у старој Србији, у Косову пољу, тј. у областима из којих он песме наводи, које су везане са географским именима Призрена, најуже околине и Моравом, преовлађује српски језик, иако говор појединих групица показује да су извесна места булгаризирана. Међутим, у области Дебра карактер језика се приближава бугарском више него српском. Ово се може установити у коледарским песмама или лазарицама“.³

Прва карактеристика сакупљене грађе коју уочава сам Јastreбов јесте јак утицај оријентализма у словенској лирици, као последице дуготрајне турске окупације, посредно и утицаја оријенталне културе на народне обичаје и певање Срба са Косова и Метохије, као и у Македонији. Тако Јastreбов наводи да за време славе „гости седе по турски“,

1894. године. Захвални Призренци подигли су му споменик поред зграде бившег Руског конзулата у Призрену.

³ Ватрослав Јагић, „Обичаји и песме турских Срба, Друго издање, допуњено прозом“, *Archiv fur slavische Philologie*, XIII, 1891, стр. 135–138.

док жене муслиманских Срба носе зар, а мотив многоженства стиже и у српску усмену поезију:

*Те узеја три невесте:
Једна да му кућу мете,
Друга да му воду носи,
Трећа да му руво готови...*

Чест је и мотив продаје невесте:

*Некој не может да је доценит,
За тенка става десет иљади,
За бело лице девет иљади,
За црне очи седом иљади...*

Положај жене у затвореном патријархалном и оријенталном друштву лирски кулминира у следећој слици:

*И је однесе дома на дворје.
Си је загради в камени зизди,
В камени зизди, в мраморни порти.*

Записи лирских песама Јастребова чувају и историјско сећање на честе отмице хришћанских девојака, или преотимање невеста, док ретке баладе садрже и интернационалне мотиве, познате на ширем јужнословенском простору⁴, на примеру песме „Поповић Јован и Корун разбојник“, на чијем предлошку Јастребов указује да „спутана жена“ кад јој се пружи прилика, прихвата слободу и по цену смрти „господара“. Суштински, у наведеној песми обрађен је мотив преотимања невесте, са познатим сижеом: јашући кроз шуму, муж захтева да му жена пева и поред њеног упозорења да се у гори крије њен првобитни просилац који је одбијен. Када ипак на његов захтев жена запева, хајдук Корун је чује, смртно јој рани мужа, док поенту песме сачињава мужевљева молба (да му „пали свећу три дана“) и њен одречан одговор:

*Так ми бога, мој господаре!
Ја си нећу слуга да те служам,
Тако сака свећа да ти света.
Ја запали убава невеста,
Што горела три дни и три ноћи.*

⁴ Branislav Krstić, *Indeks motiva Balkanskih Slovena*, prir. Ilija Nikolić, SANU, Beograd, 1984, str. 258–263.

Ово што Јастребов у овим песмама такође примећује је јасно исказан антитурски став, често пародијски интониран, нарочито у „женском“ песништву, тј. лирици, као на примеру песме из призренског краја:

*Перунико, девојко,
Не шетај се по брегу,
Брег се рони, ће паднеш.
-Ако паднем, да умрем,
Боље м пасти, умрети,
Да не узмем Турчина.
Турчин иде у војску,
Ће мер пара однесе,
Ће мер ваши донесе;
Дугу пушку однесе,
Штапетину донесе,
Тунус феса однесе,
Шапкетину донесе!*

У чије се здравље вино пије

Слава је, по Јастребову, најзначајнија међу обичајима Срба са Косова и Метохије, о чему сведочи и његова драгоцене етнографска белешка:

„Када гости, разместивши се за столом нешто поједу и испију по две чаше вина, онда глава породице, који је без феса (хришћани су скидали фесове само у цркви) све време или стоји пред познатим гостима, или их са својим млађима послужује, пали испред икона воштану свећу, три пута се поклони и онда узима већу од оне две чаше с вином да би пио у част славе. Том приликом каже: „Добродошли гости! Долазите увек, Ову чашу вина испићу за очево крсно име“. Пошто отпије из чаше млађи укућани му долију вино. Затим домаћин настави: „Ову ћу чашу испити у име свете Тројице, да би поживела небо и земљу!“ Испије, а млађи се старају да му у рукама не буде празна чаша. Затим он узвикује: „А ову чашу пијем у част славе (свеца) овог дана, да би се он помолио Богу за нас!“ И отпије вино из чаше. Потом остали гости пију, устају са својих места, скидају фесове и певају три пута „Господи помилуј“, а онда певају народне песме“.

Јастребов уз овај обичај наводи и песму која се том приликом певала:

*У чије се здравље вино пије,
Све му здраво и весело било!
Родила му пшеница и вино!
А по кући сва мушка дечица.
И по трлу сва близни јагањца,
И у брдо винова лозица,
И по пољу класата пшеница.*

Или се пева:

*Овакоме делији
Чабар вина мало је!
Овакоме јунаку,
Сам кадија коња кове.*

Наведене песме су настале при одређеном обреду, али су се кроз обичај славе певале и друге народне песме, у тренутку „одрешеног језика“ и под заштитом кућног свеца. Јастребов наводи и специфичне околности када се на слави запева и епска песма:

„Нађе ли се међу гостима такав који зна старе, јуначке песме, сви га усрдно моле да их пева и слушају са великим задовољством, зато што су се по градовима сличне песме почеле да заборављају“.

Уочавајући њихове мотивске специфичности, али и везаност за строго одређене обичаје и календарске циклусе, Јастребов је прво груписао и описао обичаје *коледа*, за који каже: „Тај се обичај још није изгубио у селима Гњиланског округа, ни по другим окрузима старе Србије, али само у оним селима где хришћани живе сложено у маси, или у већини. У гњиланским селима то бива овако: изабери се четири пара у сваком селу. Један од учесника одева се у старо подрто одело, на главу навлачи велику капу, а на њу прикачиње овнов реп. Ставља браду и бркове од коњског репа и козје длаке. Такву прилику зову Дедица. Остала тројица облаче се у празнична одела, навлаче рукавице, а на њих пришивају прапорце“. Коледари обилазе села и куће певајући коледарске песме, у којима се узвик ко понегде понавља иза сваког стиха:

*Сви се свеци, коledo, сбираше ко
У Ивана, коledo, кнез Ивана ко
Сам га нема, коledo, свет Никола ко...*

Празници *коледа* почињу на Никољдан и трају до Богојављења, а обред је често повезан и са *русалијама*, о чему пева и следећа песма:

*Иван има, коledo, добри гости, ко
Добри гости, коledo, Русалије, ко*

*Добар су му, коledo, глас донели, ко
Овце му се, коledo, изјегњиле, ко...*

Јастребов се задржава и на опису обичаја русалија. Русалке су, по њему, шумске виле које се помињу и у руском народном стваралаштву. За то своје тумачење он налази пример у једној коледарској песми:

*Па су дошли, коledo, Русалије, ко
Русалије, коledo, из Русије, ко...*

У кући где има девојка, коледари певају:

*Навези ми, коledo, напиши ми,
Куд да летим, коledo, где да гледам,
Куд да паднем, коledo, да се фалим...*

Извесни закључци о раширености „писаног веза“ нису сувишни. Или је у питању само песничка слика?

Посебне коледарске песме певају се у кући са дететом. Јастребов записује: „У Дебарском округу, где живи словенско племе Миаки (Мијаци), обичај коледа састоји се у следећем: 23. децембра свака домаћица меси мале колаче различитог облика. Ти колачићи се зову „коледари“. Такође, она меси и један велики колач – округли хлеб.“ Исто то раде и жене у селима Ђаковског округа. Оне на великом колачу изводе фигуре бикова у плугу, тор са овцама и пастиром, рој пчела, младића с девојком пред свештеником. Тај се хлеб даје за вечером према утврђеним породичним обичајима.

Тако домаћице у племену Миаки (Мијаци), увече, на први дан Божића, кувају пшеницу са шећером и певају:

*Утре вечер бодник – вечер.
Бодни коња на пазара,
Купи риба и јогули.
Дојди дома, да је вариш.
Сркни риба, убоцај се.
Пи си вино, весели се.*

Пред Божић у зору, у околини Призрена се пева:

*Узблејала бела овца.
Питаше њу њене друге:
– Што ни блејиш наша друго?
Како јадна да не блејим?
Док не ми се овчар оженија,
По планине траву пасла,*

*Под јелику пландовала,
Од ка ми се овчар оженија,
По топила воду пила,
Под торњеве пландовала,
Зато сам ти узблејала.*

Сјај црне пређе

У усменој поезији Југа издвојиле су се као засебна врста код Јастребова и печалбарске песме. Он наводи: „У Дебру се сачувао обичај Бадњег дана. Тај дан у Миакову зову „Бодник“. По њиховим селима увече тог дана главне су домаћице, по свој прилици зато што су домаћини у то време, у више случајева, одсутни – на заради у далеким местима.“ (тј. у печалби). Меланхолија и туга садржана у печалбарским песмама метафорично је исказана лирском синтагмом „црна пређа“ којом и започиње једна песма:

*Црно предем, црно носим,
.....
Со узајам, леб узајам,
Да испратим мога брата.*

Преовлађујући мотиви у печалбарским песмама су такође љубавни, као што је то запис из Призрена:

*Дрина вода! Ти дубока ли си?
Јарко сунце! Ти високо ли си?
А мој драги, на далеко ли си?
Прати мени душу у памуку
И бисерне зубе у јабуку,
И десницу руку у јаглуку.*

Након тога следи одговор драгог:

*Драга моја, колико си луда!
Зар се праћа душа у памуку,
И бисерни зуби у јабуку,
И десница рука у јаглуку!*

Јастребов је посебно издвојио још две обредне врсте лирских песама које са снажним примесама паганизма постају посебно карактеристичне за лирско певање на Косову и Метохији. То су песме уз обичаје лазарица и додола. О лазарицама Јастребов напомиње:

„Тај стари обичај почео је по многим местима да губи свој значај. То се види по томе, што у неким местима, као на пример у Гњиланском и Дебарском округу, не тако давно, њега су неговали Цигани. У Призрену и Тетову сиромашне српске девојке. Због тога у Гњиланском округу нису остале лазаричке песме; у Дебарском и Тетовском такође су почели да их заборављају. Ако има места где су се сачувале, то је у Призренском округу, где тај обичај одржавају само Срби – али сиромашни.“

У опису обичаја *лазарица*, Јастребов наводи да у обредној поворци учествују само жене, с тим што и Лазара представља жена, само преобучена у мушку одећу. У средским селима увече, на Лазареву суботу, скупљају се девојке у некој кући да певају лазаричке песме. Целу ноћ се веселе певајући, а дању то чине идући у поворци од куће до куће. Посебно је интересантна лазаричка песма у којој се поворка обраћа столару, што је свакако новији амалгам на стари обредни слој:

*На дан му је надница –
По два жута дуката,
И по врећа талира.
Камо ти су шегрти?
Да ти беру алату,
Да ти лију мистрију.*

На исти начин, лазарице се обраћају „неожењеном момку“:

*Береш дрво у гору,
И девојку на далеку!*

Лазарице се обраћају и Турчину, у недвосмислено негативном историјском контексту:

*Ој, Турчине, целатине!
Цел ти душа мирише!
Врана коња играше,
И на коња китице:
Црна крвца иштрцаше,
Бела пена меташе.
Тебе ваља вечера,
До два брала печена.*

Хорско, вишегласно певање је често у овој поезији, и може такође представљати реликт паганских ритуала. Јастребов наводи: „У селима Дебарског округа невесте се не причешћују до веридбене недеље. Тога дана, по завршетку обреда, невесте не иду кућама, остају пред цр-

квом стварајући хорове по таквом реду по каквом су се по старешинству, удавале.“ И у Тетову и околини задржао се тај обичај. Нарочито у селима где нема муслимана. „Песме се овде не разликују од раније изнетих, сем неких варијација, скраћења и додавања.“ Хорови су се натпевавали, на пример (хор започиње):

*Елате вамо, девојке море, на наша страна!
Наша страна, девојке море, два слнца грејет.
Два слнца грејет, девојке море, две месечине!
Вамо имате, девојке море, млади момчина.*

Док други хор одговара:

*Ни ви идеме, девојки море, ни ве сакаме!
И нам ни грејет, девојки море, две месечине.
И миј имамо, девојки море, млади момчина!*

Попут лазаричких, и додолске песме су чисто обредне. Јастребов пише: „У време суша, по селима старе Србије неколико жена се украшавају гранама, иду из куће у кућу, помињући у песмама исконског, постојбинског бога Додола. Обично су додолице Циганке“:

*Да зароси ситна роса,
Ој Додоле, мили божје!
Од два класа чабар жита,
Ој Додоле, мили божје,
Дај божје, дај!*

Специфичност ових записа је у томе, што су неке обредне паганске песме добиле „турски припев“, који гласи: „Де, море, додоле!“. Јастребов наводи две такве песме из Призрена, које певају Цигани.

Јастребов је записао више жетелачких и свадбених песама, са напоменом: „Хришћани и муслимани воде затовренички живот. У начину живота српских хришћана мало се разликују од муслимана. И данас још хришћанке иду улицама сасвим скривене, као и муслиманке“.

У кругу обредних песама око рођења детета, Јастребов запажа низ магијских радњи и изражено сујеверје. На пример, верује се да „само дете са именом Стана и Станко остаје живо“, или „ако се непрестано рађају женска деца, да би се то прекинуло, задњем женском детету дају име Доста“. Уз колевку се само певуши, без икаквог смисла. Ипак, у околини Дебра било је и дечјих народних песама које су се певале за време Пасхе.

Биљарске песме – особена појава

Посебну пажњу у свом сакупљачком раду Јастребов посвећује јединственој лирској врсти – биљарским песмама. Записујући их у изобиљу, Јастребов напомиње: „По целој старој Србији дан светог Ђорђа убраја се у најважније празнике не само православних, већ и муслимана Срба. И Арнаути га празнују. У рано јутро на тај дан призренске девојке скупљају цвеће у врту или у шуми. При том певају песму, једину која је остала од старих биљарских, који је било много по речима стараца.“ Та песма гласи:

*Смиље брала у гори девојка,
Смиљ берући путе погрешила,
Нагазила ајдучке путине,
Сусрете је ајдучки војвода.*

Девојка од њега тражи да је изведе из горе. Овај то учини, доведе је на „студену воду“ – девојка се умије, а хајдук напије воде:

*Сину лице као врућо сунце,
Стаде јунак да се Богу моли:
– Дај ми Боже, једну тамну ноћу,
Да обљубим лијепу девојку!*

Да је у језгру овог мотива сачувано старије митолошко језгро, али и мотив инцеста, са поентом у моралистичкој, хришћанској казни (за прекршај посестримства), доказ су завршни стихови ове песме – када је хајдук обљуби, девојка се претвара у змију и обгрли му врат, са следећом моралистичком и ефектном поруком:

*Водићу те од града до града,
Да се чуди мало и велико,
Да се чуди, ка се сестра љуби!*

Јастребов истиче да су биљарске песме бројније у Дебарском округу. Иза сваког стиха оне имају рефрен „Биљаро!“. Посебном „митологијом биља“ на фолклорној грађи коју је сакупио Јастребов, студиозно се до сада бавила једино Хатица Диздаревић-Крњевић⁵.

⁵ Хатица Диздаревић Крњевић, „Прилог проучавању косовске лирике“, *Књижевна историја*, 1990, бр. 83–84, стр. 3–31.

Зашто је Јастребов изоставио неке песме

О свом сакупљачком послу Јастребов истиче: „Мој задатак је био постарати се да запишем песме са што већом тачношћу чувајући акценат у изговору“, а из свог зборника многе је песме изоставио, имајући у виду да је пре њега Милош Милојевић⁶ објавио своју књигу „Песме и обичаји укупног народа српског“ у Београду 1859. године. Јастребов нам предочава: „Морао сам за половину да скратим своје записе... Биће ми жао ако су и неке друге песме већ одштампане у ком другом зборнику, који ја немам да бих проверио.“

Јастребов се нада да је „таквих песама вероватно мало“ и зато верује да ће његов зборник представљати „изворни материјал за изучавање српског језика и упознавање Руса са песмама и обичајима турских Срба“. Савесни сакупљач народног блага није ни слутио своју „грешку“ пред несавесним претходником, какав је био Милојевић, који је без зазора више пута у свом зборнику народне оригинале допуњавао сопственим стиховима. Упоређењем оба зборника откривени су многи оштећени оригинали. Тако је између само два оригинална стиха у једној сватовској песми, који гласе: „Сестра брата на сунце дозива / Оди, брате, на ово вруће сунце“, Милојевић уметнуо своја четири стиха: „Сестра брата на сунце дозива / Мила сеја из Орида града / Свога брата из Призрена бела / Из Призрена града цариграда / Дозивајућ њему говорила: / Ходи, брате, на то јарко сунце“.

Овакав поступак Милојевић понавља у још једној сватовској песми, која је штампана и код Јастребова и код њега:

Јастребов:

“Санак ми снила девојка:

У пољу беле дворове,

У двору златне столове,

На столу чаше сребрне

У чаше вино црвено.“

⁶ Милош Милојевић, рођен 1840. у Црној Бари (Мачва), две године је студирао права на Великој школи у Београду, а потом две године био на Московском универзитету. Преминуо је у Београду 24. јуна 1897. године. Путовао је по старој Србији и Македонији. Бавио се професуром, а потписивао као књижевник. Значајније књиге: „Обичаји Великоруса“, превод с руског, Београд, 1869; „Песме и обичаји укупног народа српског“, Београд, 1869; „Путопис дела праве старе Србије“, Београд, 1871; „Одломци историје Срба и српских и југословенских земаља у Турској и у Аустрији“, Београд, 1872. г. (Извор података: Ђ. Милићевић: „Додатак Поменику“, 1888, стр. 90–91)

Милојевић:

„Санак ми снила девојка
Чудан ми санак сањала,
Чудан ми лијеп санак:
У петак увели празник,
Петку, недељу мајку.
У санку томе видела
У пољу беле дворове,
У дворове златне столове.“

Савесно записивање народних умотворина на овом простору утицало је и на очување српског језика, чега је Јастребов био свестан и чему је својим радом допринео.

Епске песме у збирци И. С. Јастребова

Круг песама о Марку Краљевићу

Напомињући да су песме о Краљевићу Марку бројне у овим крајевима, сматрајући их и најстаријим варијантама о овом епском јунаку у српској епизи, Јастребов је уочио и разлике у сликању карактера овог јунака код „турских Срба“, за разлику од песама објављених у Вуковим збиркама. У овим песмама Маркове одлике нису само огромна снага и беспримерно јунаштво, већ је његова личност прожета и људским слабостима. Такође, удаљен од централне епске зоне где су песме о Марку Краљевићу у каснијим вековима сеоба српског народа обликоване, ове песме немају типичне атрибуције везане за овог јунака (Марков коњ се у њима не зове увек Шарац, већ се, од песме до песме, различито зове, попут Влкова вечера, Грчки коњиц, а у некојим песмама и нема имена) из чега Јастребов извлачи закључак о првобитности и већој старини ових варијаната у односу на Вукове записе. Међутим, и ове песме прецизно су везане за неколико мотива које касније у песмама о Марку срећемо и у Вуковим збиркама. Тако у песми „Краљевић Марко и Корун разбојник“ наилазимо на познати мотив Марковог мегдана са бољим јунаком од себе, кога савладава уз помоћ више силе (виле), у чему препознајемо варијанту и рефлекс чувене епске песме „Марко Краљевић и Муса Кесеџија“ (Вук, II, 66). Наиме, хајдук Корун (очигледно типско име за разбојника у овом усменом басену) хара и убија, па цар Пајазит (Бајазит?) тражи јунака који ће изаћи на мегдан и

савладати разбојника, нудећи му три своја града (Каменицу, Виненицу и Паланку), на шта се полакоми Марко. Већ оваквом мотивацијом његов епски лик губи много од уводне стилизације и мотивације у односу на Вуков запис, забележен из уста његовог најбољег казивача, Тешана Подруговића:

*Аишк фрли Марко Краевиће,
Аишк фрли во бели градови,
Тој излези јунак на јунака,
Си нареди потајно оружје,
Го нареди во свилени појас,
И ми јафна своја брза коња,
От киндиса теја до ми одит.*

Додатна карактеризација у један нижи тип овог епског јунака јесте и удање у „тајно оружје“, заправо нечасно средство двобоја, као и у лукавство. Марко сусреће Корун, који га одвраћа од боја, предлажући му да се мимоиђу:

*Изговори Корун арамија:
Ај ти тебе, незнанан делијо!
Ајде да се мије изминеме!
Пак говори Марко Краевиће:
Ај ти тебе, Корун арамија!
Несум дошол да се изминеме,
Ток су дошол да се обидеме.
Ако сакаш да се обидеме,
Обидеме с наши брзи коњи.*

Сам опис мегдана извршен је устаљеним епским средствима:

*Бој се бије не се обивајет;
Коњи биле два брата рођена,
Се фатије с тешки боздогани,
Боздогани им се искршије.
Се фатије с тешки половине,
Се борише три саата време,
От им падна Марко Краљевиће.*

Доказ о популарности овог мотива, када Марко губи од бољег од себе, јесте и доследно позивање у помоћ више силе – овде Марку у помоћ прискаче „Стојна самовила“:

*Одговори Стојна самовила,
Одговори од гора зелена:
– Бог те убил, Марко Краљевиће!
Да што си се толку уплашило?
Камо ти је потајно оружје?*

Тако Марко Коруна савладава лукавством – тајним оружјем. Митолошки елементи постојано су присутни (попут Вукове варијанте) у тренутку када Марко распори Коруна и види да у њему куца дванаест срца, док му је за време мегдана само једно било „разбудено“ – тек тада је увидео са каквим јунаком се борио (али без оног чувеног узвика и самопрекора – „Јао мени, до Бога милога / Ће погуби од себе бољега!“ – стиха који је толико одушевљавао и једног Теслу).

У другој песми „Мајка Марка Краљевића“, песнички се објашњава његово порекло (као краљевског сина), док му се коњ овде зове Влкова вечера (са очигледним тотемским и магијским кореном у имену). У следећој песми, без наслова, описује се тренутак славе хришћана и Турака за истом трпезом – на Ђурђевдан, који се поклапа са турским Бајрамом. Ова песма са уводном формулом (*Фала богу, фала јединоме*), има све одлике изванредне лирске песме, и чини се да је име Марка Краљевића овде само у улози стајаћег имена:

*Разљути се ага Асан-ага:
Стаде клети Марка Краљевића:
Бог т убио, Марко Краљевићу!
Што покриш грану од бадема?
Имам љубу соја господскога,
Само једе благога бадема!*

Одговор Марка Краљевића представља поенту која ову песму убраја у антологијске примере народне лирике с Косова и Метохије:

*Мука стаде Краљевићу Марку,
Те отиде у нову чаришију,
Па он дозва веште кујунџије.
Запоише грану од бадема;
Цвет цветала ка што је и прије,
Рађала је више него прије!*

Остале епске песме и јунаци

Међу осталим епским песмама које је забележио Јастребов, посебну пажњу привлачи варијанта песме о Боланом Дојчину. У поређењу са много познатијим, Вуковим записом (Вук, II, 77), заједничко исходиште обе варијанте чини место дешавања радње – град Солун, као и основа сижеа – смртно болесни јунак, над чији град се надвила несрећа, у виду хтоничне силе зла (црног Арапина):

Јастребов:

*Болан лежал болена Дојчине,
Болан лежал три-девет години,
Искинала три-девет постели
Счо ми лежат на високи диван.*

Вук Карацић:

*Разболе се војвода Дојчине,
У Солуну граду Бијеломе,
Боловао за девет година.*

Јастребов и ову варијанту сматра архаичнијом и старијом од Вукове. Обе варијанте се поклапају и у осталим детаљима сижеа: ред долази на Дојчинову сестру и љубу да иду под шатор Арапину, због чега се Дојчин диже из постеље и спрема за двобој са насилником. У запису Јастребова, пре двобоја, Дојчин покушава да код побратима Мусе Колокчије поткује коња „некована тридесет година“ и окали сабљу „неточену тридесет година“, али од њега добија само „триста лакти платно“, у које ће га жена Анђелија утегнути пред двобој. Овај, очигледно постојано запамћени детаљ, налазимо раскошно развијен и у Вуковој варијанти, где ту улогу преузима сестра Јелица:

*Донеси ми једну крпу платна,
Утегни ме, селе од бедара,
Да се моје кости не разнижу,
Не разнижу кости мимо кости.*

Након двобоја у којем убија Арапина, али и неверног побратима, у Вуковој варијанти, Дојчин одмах умире („то изусти па душу испусти“), док је варијанта код Јастребова нешто проширена:

*Го одвије Болана Дојчине,
На постели коски испађаје,
Душу даде, кости се сторија.*

У епској песми о зидању Дечана коју је записао Јастребов, наилазимо на истоветан сиже везан за песму „Зидање Раванице“, у Вуковој збирци (Вук, II, 34). Тезу о првенству у старини својих записа у односу на Вукове, Јастребов потврђује низом суптилних детаља, као што је то употреба сталних бројева, од којих је карактеристична скраћеница „тридевет“ (од три-девет). Тај број, наводи Јастребов, потиче из прасловенске језичке традиције и налази се и у руским народним умотворинама (бајкама): „ни далеко, ни блиско, ни високо, ни ниско, за горама, за шумама, иза тридевет земаља“.

У својој обимној етнографској књизи *Обичаји и песме турских Срба*, бележећи значајан број народних песама Срба са Косова и Метохије, Јастребов заступа и тезу о Косову као песничком језгру мотива српске народне поезије, који су се каснијим сеобама само распрострли на север и северозапад и тамо добили своје коначне варијанте, поглавито објављене у Вуковим збиркама.

SUMMARY

Branislav Bane Jovanović

IVAN STEPANOVICH JASTREBOV – THE COLLECTOR OF THE OUR OLDEST FOLK POEMS IN KOSOVO AND METOHIJA

The Russian consul Ivan Stepanovich Jastrebov (1839-1894) lived during his diplomatic Duty in the Russian Embassy in Prizren and from 1870 as a viceconsul and from 1879 to 1886 as Russian consul in Othoman Empire.

During his stay in the region of Kosovo and Metohija Ivan Stepanovich Jastrebov had realized his most important work in the folklore sphere: The tradition and the Poetry of Turkish Serbs (Petrograd, 1886). His gathering work was based on the systematical always being on the move and recording and researching, almost unique in this area of the 19th century.

Jastrebov lived in Prizren, Pech and Debar. So, is this book, also today, an extraordinary precious source for different folklore researchment, but it is also representing the trace of developed heritage among Serbs from Kosovo and Metohija. Vuk Karadgic didn't go to this region and therefore this region was left for long time out of interests of domestic and international scientific public.

According to the conclusions by Jastrebov himself, the Serbian national poetry from Kosovo and Metohija belongs to the oldest exemplars of Serbian oral poems tight grown together with the tradition and customs, during which they were performed. This was actually the main subject of our interestings on this work.

Дејан Богојевић

Александар Вучо – оснивач надреализма у дечјој поезији

„Да би се за људе и за децу направио један бољи
ред, који не би био дрворед, калуп, скамија, који
не би био мучење, потребно је да се направи дармар
и да се те слике, дрвореди, калупи, скамије итд.
људски разбуцају”.

Душан Матић

О поезији Александра Вуча са посебним акцентом на инвентивност овог песника и новине које његова поезија за децу нуди; место и значај Александра Вуча у поезији за децу; настанак његових поема „Дружина пет петлића“ и „Сан и јава храброг Коче“; да права поезија заправо поучава не поучавајући; Александар Вучо као оснивач надреализма у поезији за децу; хумор, пејзаж и ликови деце у поемама Александра Вуча; језик и стил и стилска средства (поређења, персонификација, метафоре, апострофа, паралелизми).

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дете, поезија, дечја поезија, игра, иновације, свежина, надреализам, поеме, хумор, пејзаж, ликови деце, језик и стил, стилска средства

Александар Вучо рођен је у Београду 1897. године. Припада кругу наших најпознатијих надреалиста. Објавио је велики број књига од којих су најпознатије: „Кров над прозором“, „Корени вида“, „Ако се још једном сетим или начела“, „Хумор заспало“, „Неменикућа“, „Глухо доба“, „Распуст“, „Мртве јавке“, „Анина нова балска хаљина“.

Поред књига намењених одраслим читаоцима, Александар Вучо пише и књиге за децу. Међу дечјом читалачком публиком најпознатије су његове поеме: „Дружина пет петлића“ и „Сан и јава храброг Коче“. Умро је у Београду 1985. године.

ПЕСНИК О ВЛАСТИТОЈ ПОЕЗИЈИ ЗА ДЕЦУ

Кроз неколико наведених сегмената сасвим јасно можемо уочити став Александра Вуча према поезији за децу, дечјој књижевности и што је најважније – детињству:

„Поезија коју сам написао за децу пружила је велику помоћ мојој поезији за одрасле, а и обрнуто. Обе су ме ослободиле предрасуда моралистичке и рационалистичке цензуре. Схватио сам да је начело поезије и начело детињства у суштини једно исто начело жеље. Литература која се пише за децу долази у доба формирања личности. Она треба да допуни утицај васпитања – домаћег и школског.”

„Деци је најважнији изворни, још ненарушени свет жеља и снови. Зато поезија која је намењена деци треба да подстиче, допуњује и распламсава тај чудотворни свет, пружајући малишанима слободу, живу игру духа. Стармале, заморне придики и „поучности“ спутавају дечју имагинацију, коче игру, ограничавају дечји дух. Права поезија поучава не поучавајући.”

„Песник треба да охрабрује и подржава дете како би исплутао на површину живота као потпун човек, а не као точкић у механизму цивилизације. У веку смо стројева, атома и компјутера, у веку скучености људског говора. Говор нема довољно простора око себе. Потребно је стога вратити човеку оно што му је цивилизација отела. Убеђен сам да једино поезија може да спасе људски говор од потпуне смрти. Једино она може да човека сачува од покорности једном нечовечном оноματοпејском говору.

Поетску реч треба бацити у све вртлоге живота, али под условом да сачува сва својства у том поамном ритму градова и неартикулисаном батумашину”.

„Детињство се налази на челу временских трајања. Према томе, детињству треба и на књижевном плану пружити максимум свежих истина, које са строгим логиком не морају баш увек бити у складу, али је неопходно да буду дубоко животне у правом смислу те речи. То је први и најважнији захтев непомирљивих младих година, захтев без граница од постојећег до непостојећег, од замишљивог до незамишљивог, од могућег до немогућег”.

Ово поглавље свакако треба завршити већ цитираном реченицом Александра Вуча која је суштинска у схватању и разумевању, па и

вредновању поезије за децу: „ПРАВА ПОЕЗИЈА ПОУЧАВА НЕ ПОУЧАВАЈУЋИ”.

О НАСТАНКУ ВУЧОВИХ ПОЕМА

Александар Вучо је једном приликом рекао да није сам написао поеме, већ да су са њим писала деца, главни јунаци ових поема. Песник је пратио групу дечака док су се играли на пољани и успео (што можемо закључити анализом дела) да продре у суштину њихових игара, да разобличи њихове жеље које су кроз игру и артикулисане; снове, маштања, сновиђења...

Радило се, пре свега о слободној игри духа; та игра није ометана, а самим тим ни контролисана од старијих, па отуда ове поеме обилују врцавим мислима и реским хумором што управо показује сво гнушање у односу на стварност – „упарађену грађанску стварност”.

Погрешно схватање одраслих да су деца и детињство лишени брига, да су деца срећна, мала и безбрижна, Александар Вучо демистификује у поемама насталим у Београду када су „шегрти рибали подове”, а деца од пет-шест година радила и ноћу не би ли зарадили хлеб, не само за себе. О том и таквом Београду, и о деци која у њему живе кроз ове поеме је проговорио песник.

Александру Вучу је био циљ да укаже и на техничка достигнућа савременог света, да су прошла времена када се у књигама за децу „говорило само о малим лепотама и ситним удесима биљног и животињског света”.

Песник јасно каже:

„Дете је човек, само још малог раста – човек који треба да буде упознат са целокупним савременим животом и његовим развојем.”

У односу на техничка достигнућа треба имати и јасно диференцирану временску дистанцу – техничка достигнућа са којима песник упознаје мале читаоце која су у служби малих јунака и њихових прогонитеља (примерена су времену у коме су поеме и настале), данас су застарела па било за очекивање да код данашњих читалаца – малишана изазову истински смех „тадашњим проблемима савлађивања простора и времена”.

Како сам Вучо каже, највеће тешкоће су му задавали завршеци поема „тачније, епизоди, које у оно доба, када није било слободе књижевног стваралаштва, нисам могао да објавим онако како сам то желео.

И био сам срећан што су тадашњи читаоци у тим епилозима ипак осетили наговештај победе једног лепшег, слободнијег света. Другим речима: да ће „петлићи” и мали Папуанац наћи себи достојно место у огромној кући будућности, јер деци припада исто толико њихова сопствена колико и наша будућност”.

МЕСТО АЛЕКСАНДРА ВУЧА У ПОЕЗИЈИ ЗА ДЕЦУ

Дечја поезија има своје узлете, падове, поновне узлете – наизменично, ритмично. Родоначелник дечје поезије код нас је Јован Јовановић Змај. Змај је дечју поезију подигао до таквих висина да је она могла да зрачи цео век испред себе. Змајева моћна формула зацртала је пут и правац развоја овом роду поезије, толико упечатљиво да се дуго није могао наћи доследни настављач ове не тако дуге традиције.

Мића Данојлић типолошки одређује дете у Змајевој поезији: „Змајево дете, јесте дете честите грађанске средине, прожете патриотским усхићењима, дете у коме и песник и његови савременици виде будућност народа и бесмртност националног осећања”.

Као јака песничка личност наметнуо се многим следбеницима. Књижевна имена која су (и која и данас) опонашају Змаја желећи тиме да га достигну, били су само лоши ђаци и бледе копије свог великог учитеља. То су песници са добром занатском основом, али са ограниченом маштом. Такве песме врло брзо су дошле у неспоразум и саме са собом. Такође, у то време се јављају и дечји песници који на све начине желе да нечем науче децу не пуштајући их да до сазнања дођу сами, кроз властита искуства, кроз игру, машту... Они подучавају и поучавају, имају јасно зацртан задатак који треба да остваре, и то чине прилично усиљено; а сетимо се већ поменутог става Александра Вуча да „права поезија поучава не поучавајући”. Свести поезију на било који задатак, значи, обесмислити је, и тада је дефинитивно дечја поезија запала у праву, суштинску кризу.

У тренутку када је била на путу да изгуби сваки уметнички углед, и у тренутку када се нико од познатијих и квалитетних писаца њоме није бавио, појављује се спасилац, у правом смислу те речи. То је Александар Вучо. Вучо је удахнуо нови живот, освежио „смежурано” ткиво песме и на радост деце, одраслих и уметности уопште сасвим спонтано вратио некадашњи сјај дечјој поезији. Он је сасвим сигурно

отишао и корак даље. Његово дело је плод истинске унутрашње потребе да себе изрази најснажније што може.

Александру Вучу се приписује улога песника који је извршио препород дечје поезије на српском језику. А. Вучо је значајно име у области књижевног живота, посебно у периоду између два светска рата. Припадао је надреалистичком покрету и то се свакако може уочити и приликом ишчитавања, анализе и тумачења његових поема за децу: „Подвизи дружине пет петлића” и „Сан и јава храброг Коче”. Уређивао је авангардни часопис „Наша стварност”, у ком се залагао за нове идеје у области уметничког стварања. Као интелектуалац широког образовања васпитаван претежно на западноевропским књижевним узорима и авангардним идејама, био је кључна фигура београдског надреалистичког круга и један од писаца који је оставио велики утицај у књижевности уопште, па самим тим и у књижевности за децу.

Под псеудонимом „Аскерланд” (у самом почетку „Чика Аца”), објавио је Александар Вучо, између 1929. и 1932. године, у дечјем додатку Политике, поред извесних краћих песама и једног малог романа у прози, три веће поеме: „Путовања и авантуре храброг Коче”, „Полудели бициклет” и „Подвизи дружине пет петлића”, од којих ова последња излази у засебној књизи. Ова добро опремљена зелена књига великог формата, са својом ванредном насловном страном – сликом (колаж Душана Матића) стајала је у божићним, накинђуреним и претрпанним изложима београдских књижара, помешана са осталим књигама за децу, а у ствари то је међу свима осталим једина књига праве дечје поезије на овом језику.

После Александра Вуча и његових дечјих поема појављује се цела једна плејада песника који пишу за децу покушавајући да достигну свог великог учитеља („прича се понавља” – после Ј. Ј. Змаја дечју поезију је нанова уздигао Александар Вучо), али изузев неколицине песника који су оставили дубљи траг, већина њих није успела ни да се приближи снази, свежини и оригиналности Александра Вуча.

Дечја поезија на српском језику и њени читаоци очекују неко ново име које ће новим књижевним поступком освежити прилично успавану дечју књижевност код нас и поред низа издања и огромне књижевне продукције намењене најмлађим читаоцима. Квантитет је неоспоран – али ко је трећи – Јован Јовановић Змај, Александар Вучо, и ...

Можемо приметити да је последњих година бављење децјом књижевношћу постао уносан посао, а не уметност; будимо искрени према најмлађим читаоцима, попут већ поменутих два великана.

АЛЕКСАНДАР ВУЧО – ОСНИВАЧ НАДРЕАЛИЗМА У ДЕЧЈОЈ ПОЕЗИЈИ

Вучова поема из 1933. године најавила је не само нове квалитете једног вида песништва, него и нове, до тада мало коришћене могућности стваралачке имажинације. Значајан утицај су одиграле и идеје надреализма, посебно она о деци као „рођеним надреалистима”. У Вучовом случају најбитнији је утицај дела Луиса Керола „Алиса у земљи чуда”.

Луиса Керола су надреалисти сматрали својим претечом. Београдски надреалисти видели су и у књижевности за децу једну нову шансу на коју им је указало дело Л. Керола. „Конфронтирајући карактер тог дела у односу на традицију, имажинација сна и једна нова чудесност били су елементи који су се савршено уклапали у идеју и стратегију надреалиста”.

Ипак, не би требало схватити да је поменута поема надреалистичко дело, она није ни настала у време пуног замаха надреалистичког покрета код нас, тако да је сасвим тачна опаска Слободана Ж. Марковића да је „то текст са логичним током”; али у тој поеми има и низ елемената неодвојивих од надреализма: хаотичност сновних доживљаја, манифестације подсвесног, необузdana асоцијативност...

М. Пражић примећује: „Елементи надреалистичког програма налазе се у Вучовој уметности за децу и у Матићевој теорији те уметности, али су они стваралачки превладани...”

Отон Жупанчић је 1915. године у словеначку литературу увео слику градске средине, Вучо је први српски песник који је појавом поеме „Подвизи дружине пет петлића”, 1955. године, сликом градског пејзажа у поезију уноси нов простор детињства.

„Надреализам је овом Вучовом поемом потврдио тезе о детињству као најчистијем оваплоћењу игре, сна и хумора – елемената које поетика покрета, чији је Вучо активан припадник, сматра суштаственим компонентама поетске слике. Вучо се у „глуво доба” друштвене стварности није обзанио ни као болећиви рођак ни као намрштени тужор, већ као поштовалац децје личности, децјих осећања, мишљења и

маште. У заокрету ка новим песничким визијама света детињства и манифестација дечје психе он је означио нов пут и могућност испољавања дечје природе, заштитом деце од тираније, придика и догми одраслих. Ослобађајући децу тог баласта, он им је омогућио да се докажу у подухватима као другови и носиоци значајних људских својстава и акција. Уносећи свежину у устајали дух у васпитању младих, Вучо није ни био свестан какве је иновације унео у српску литературу. Те новине су са радошћу дочекали и поздравили његови сарадници и пријатељи, у првом реду Душан Матић и Марко Ристић”.

Милан Богдановић између осталог каже: „Од свих надреалистичких теорија, они највише практикују ону о вредности сна, који се ставља изнад фантазије, и који је једини моћан да песника пренесе у „стање детињства”, тако неопходно за интегрални поетски израз. Отуда њихова експресивност има уистину извесне изнадстварне одлике, уколико је лишена сваке тешње везе са живом реалношћу.” Ова Богдановићева констатација може у потпуности да се односи на поему „Сан и јава храброг Коче”, која несумњиво поседује доста надреалистичких елемената.

Песник Александар Вучо поистовећује децу, актере његових поема са надреализмом, односно, они, по природи ствари јесу „изворни” надреалисти. Вучо каже:

„Деца не размишљају да ли треба и да ли би требало живети: она свет посматрају очима сањара, њих непрестано нешто позива на акцију; они желе да побегну из свакидашњице и да размишљају и о ономе што не постоји. Та непомирљивост деце са стагнацијом доводи писца до неких неоспорних истина. На пример, за децу нема границе између могућег и немогућег, њихов дух води ка слободи; она правилно оцењују шта је баналитет, сентиментална романса, дидактичка назови поезија, и не прихватају устаљене норме и конвенционалне поуке. Деца воле да руше и прескачу ограде и у буквалном и у пренесеном смислу тих речи”.

Дакле, Александар Вучо је оснивач, једног новог правца у дечјој поезији и дечјој књижевности уопште, оснивач надреализма.

ХУМОР

У поемама Александра Вуча значајно место заузима хумор. Разиграност и динамичност постигнута је ефектно кратким стиховима који ритмизују радњу дарујући јој музикалност и ведрину.

Хумористичке сцене му покатакд служе да би радња могла да се настави неким новим заплетом и да би изазвале децу радозналост, тиме се „избегава“ завршетак поеме (пример за то је када у току „акције“ Ждера Њоре халапљиво једе лубеницу, тако да због његове халапљивости пропада покушај спасавања Мира из интерната).

Као зли дух, сестра Калавестра је оличење строгости, крутости и дисциплине; својим приступом ствара атмосферу контрастну животу ван манастира. Манастирски свет је супротност свету који га окружује; борбени, дружељубиви петлићи контрирају сестрама (које би требале бити оличење мира, посвећености...):

*„Сваког дана после подне, баш у часу кад се скупља
Ово мало, храбро, друштво, у собама института,
Где зидови одјекују ко пећина нека шупља,
тихо ко да не сме ногом да притисне земљу јаче,
Са очима водњикавим ко да целог дана плаче,
Забрађена крутим платном ко да хоће да се гуши,
Са корнетом који клима уштиркане своје уши,
Стара сестра Калавестра извирује из свог кута,
И одедном, када мигне, ко да звизне љута стрела,
Сва су лица
Девојчица,
Ко посута брашном – бела.”*

Пример за хумор имамо и у делу „Шта је у међувремену било“ када Мира покуша да побегне отимајући се са сестрама:

*„И ритну их десна пета Мирина, али је оне угризоше, и спласну
Мира као балон кад се убоде шпенадлом или додирне
цигаретом.
И од беса попрскаше узице којима су сестре везивале своје
црне чарапе и подиглоше сукње и најурише децу на спавање. И
само су се белиле језиво беле вадле сестара, које никад ђаволско
сунце и људско око није угледало”,*

или пример у коме се види да најамни рад није довољно плаћен да би могао да подмири чак и биолошке захтеве радникове егзистенције:

*„Зато увек, после рада, када зине гладно вече,
Чудновата једна жеља у грудима њега пече:
Он би хтео макар мало (за час тили)
да постане риба кит,
И ко трамвај или ласта,
Преко брега или пласта
У фабрику да домили,
Па да своје бесне газде, у кошуљи без капута,
Једним махом све прогута
Да би најзад били квит.”*

Инсистирајући на бољкама сукоба рада и капитала као на отвореном проблему, „Вучо употребом ироније, алузије, и карикатуралних слика демаскира друштвени систем у коме се једни злоупате радећи и сиротујући, а други раде паразитски. Међутим, њему је ово оквирни објекат пажње, интересовали су га, пре свега, дечји односи и дечје морално одређивање према неправдама. Његовој критици подлеже и религија, моћни чинилац грађанског друштва. Њену институцију, цркву, Вучо слика у вези с враголастом девојчицом Миром која се задесила међу окрутним сестрама робујући њиховој ригорозној дисциплини са којом се аутор обрачунава преко подухвата дечака у ослобађању девојчице манастирског заточеништва”.

ПЕЈЗАЖ

Пејзаж у поеми „Подвизи дружине ПЕТ ПЕТЛИЋА” је урбан и препознатљив деци, док пејзаж у поеми „Сан и јава храброг Коче” је егзотичан, предели који су деци доступни кроз машту.

Функција пејзажа у првој поеми је да се радња смести у одређени простор, да се на тај начин покаже шта је створио свет одраслих – ограничења, препреке које треба освајати да би се остварила слобода што је сврха дечјег света.

У поеми „Сан и јава храброг Коче” функција пејзажа је позив на маштање и удоваљавање дечјој жељи да виде и спознају нешто несва-

кидашње. У вези удовољавања деци, подразумева се љубав према деци и жеља да се задобије њихово поверење стварањем блискости кроз употребу другог лица јединине, на тај начин дете не може да буде незаинтересовани посматрач него је „увучен” у причу и постаје актер.

Стихом „Мислим да сва деца знају” песник задобија апсолутно поверење деце, што је од изузетне важности у књижевности која претендује да постане „власништво” малишана.

ЛИКОВИ ДЕЦЕ

Присутан је различит приступ ликовима у ове две поеме.

У поеми „Подвизи дружине ПЕТ ПЕЛИЋА” у експозицији је описан сваки лик посебно, дат је портрет сваког лика, спољашњи изглед, карактерне особине – црте које ће се манифестовати у различитим ситуацијама.

У поеми „Сан и јава храброг Коче” главног јунака, Кочу, у тренуцима када (у сну или на јави) на позив Али-Балија жури да ухвати први авион и притекне му у помоћи и у тој журби коју намеће песник не стижемо да упознамо Кочу, о његовим особинама сазнајемо током песме, склапамо мозаик његових особина у јединствен лик.

Ликови и једне и друге поеме су спремни и пре свега мотивисани за акцију; карактерише их хуманост и доброта (спасава се Мира и Али-Бали). Обе „жртве” се налазе у безизлазном положају. Доброта деचाка (петлића и Коче) и жеља за авантуром, за доживљавањем нечег необичног, прелази у подвиг, они себе излажу опасности и доминантно је пожртвовање које подвиг и подразумева.

ЈЕЗИК И СТИЛ

Начин причања је дечји; песник попут деце препричава догађаје, нпр:

*„И већ крену, грабљивица,
Канхама и оштрим кљуном
Лево крило да поцера
Кад је Коча за врат ичела.
И тако је снажно ногом*

*Распали посред лица,
Да је, јадна, угледала
Сто педесет сијалица.”*

На тај дечји начин у поемама врши се и одмеравање снаге, процене, потпуно је усвојен дечји начин расуђивања. Када „мали” читалац чита ове поеме, стиче утисак да слуша свог вршњака, а не неког одраслог, нпр:

*„Кит је, срећом, маса глупа,
Памет му је тешка, тупа,
Где удари, тамо лупа,
А кад једном циљ промаши,
Њега може свако дете
Ко магаре да узјаши.”*

Језик којим се у својим делима служе надреалисти је сличан језику којим се служе деца, наравно, асоцијативно гледано. Узимање речи без законитости које владају у одређеном друштву; набрајања, ређање без реда – својствено је деци а и надреалистима, нпр:

*„Никад Коча није јео
Тако чудновата јела,
чини му се да се цела
Прашума на њега смеје;
Од ребрица
Младе креје,
До кавурме
Справљене од тврдох јаја
Папагаја,
исецканих бодљичица
Тек рођених језичица
И коштица младе урме,
До батака колибрића,
Фине беле хигерице
Јагуара
И сармице - кошуљице
Одране са змијског цара –
Све је моро он да проба,*

*А на концу,
Још у лонцу,
Сутлијаш од мрављег дроба.”*

Пример из поеме „Сан и јава храброг Коче”, а пример адекватан овом имамо и у поеми „Подвизи дружине ПЕТ ПЕТЛИЋА”:

*„Пред њиме је жути салон,
У салону расте трава
Крава носи два шешира,
Један шешир црни облак,
Други шешир бели барјак;
Крава носи два пешира,
Један пешир бледи гробар,
Други пешир хокеј модар;
Крава носи два тањира,
Из једнога ветар свира,
Из другога као киша,
У сузама од папира
И од неког меког плиша
Стрмоглавце пада Мира.”*

Има у поемама и идиома, односно фразеологизама, који су такође блиски деци као устаљени језички изрази, нпр: „Као ножем одсече-ни од осталог живог света“.

Хумор је у „служби” ублажавања тешке ситуације. Да то није тако, поема „Подвизи дружине ПЕТ ПЕТЛИЋА” имала би социјалну ноту и сасвим сигурно прешла у критику друштвеног поретка – али ту је хумор или естетски елементи који одвлаче нашу пажњу и усмеравају је ка другим сферама, нпр:

*„чудновата једна жеља у грудима њега пече
Он би хтео, макар мало (за час тили),
Да постане риба кит,
И ко трамвај или ласта,
Преко брега или пласта
У фабрику да домили,
Па да своје бесне газде, у кошуљи без капута,
Једним махом све прогута,
Да би најзад били квит.”*

или:

*„Ал' узалуд, из свег гласа, помоћ тражи мали Буља,
Топ да пукне сад не вреди,
Јер у ћошку тесног шпајза,
Поред корпе парадајза
И на хаку од пасуља,
Сав ознојен, без капута,
Прекрићених ногу седи
Ждера Њоре.
Једном руком испод мишке
Лубеницу грдну стеже,
А другом пак сече кришке
И плод сладак страсно гута...

... Семенке и празне коре
Око њега свуда леже... ”*

У поемама Александра Вуча присутна је и употреба жаргона, нпр: лема, јагуар шиша пуним гасом, итд.

СТИЛСКА СРЕДСТВА

Поређења

а) Поређења из свакодневног живота

Док читају поеме, захваљујући поређењима из свакодневног живота, деца имају утисак непосредности што их свакако привлачи, нпр:

*„сва су лица
девојчица
ко посута брашном – бела”*

или:

„И ко мала, оштра копља полетеше сви петлићи ”

или:

„мршава као трола”...

б) Поређења у којима предмет који се пореди и предмет са којим се пореди немају наизглед ничег заједничког

Ова поређења изазивају или смех или изненађење, нпр:

*„Кит сад вуче лаки чамац
Фркће, брекће као трактор”*

или:

*„Зуби су му ко тестера
Очи ко два бесна кера,
Леђа као оштро стење,
А од глади, ено, стење,
Као кад се под теретом
Узбрдицом трамвај пење.”*

или:

*„Замочиш ли дубље ногу,
Опколе те ко у хору
Густе бодље морског јежа.”*

или:

*„Ил' ће твоју лепу косу
Да замрси као киша
Хладно крило слепог миша.”*
(ова поређења имају и елементе надреализма у себи).

ц) Неуобичајена поређења

нпр:

„где му изнад густог лишћа вири глава као лимун”,

или:

*„Муња севну, гром загрону,
А облаци брзо јуре,
Као да то бесна крда,
Или брда,
Једна преко других журе.”*

Ево једног карактеристичног примера надреализма у поређењима:

*„Нечујно ко црни сапун преко зида манастира
У двориште он је склизно.”*

Персонификација

Оживљавањем предмета природе, појава око себе, песник појавност не доживљава као нешто одвојено, а самим тим и деца као читаоци и активни учесници и у „настанку целе приче“. Лирски субјекат у јединству са свим оним што постаје предмет опажања гради један свет који живи по својим законитостима и може се очекивати да лирски субјекат почне комуницирати са тим светом.

Примери персонификација су бројни:

*„пропињу се морске пене”,
„несак дрема спруд до спруда”,*

или следећа са очитом надреалистичком конотацијом:

„Када зине гладно вече”, и друге.

Метафоре

Најчешће су метафоре „субјективне оцене”, као у примерима за сестру Калавестру: „стара совуљага”, или за часне сестре у девојачком институту, уопште: „као окречене бубашвабе”, којима Александар Вучо интерпретира свој став, и увек је на страни деце.

Апострофа

Апострофа је имала најемоционалнији ефекат у поеми „Сан и јава храброг Коче“ када је описан самртни час крокодила, остварен је снажни контраст између крокодиловог застрашујућег изгледа и реалне опасности која прети од њега (зуби су му ко тестера, решен је да рас-тргне Срету) с једне стране, и његове осећајности, туге, с друге стране:

*„Збогом, моја стара реко,
Глатка, слатка као млеко
И обале где сам неко
Испуцало своје тело.*

*Збогом, крокодилко мила,
Збогом, децо, друштво цело,
Збогом, блато моје меко,
Слатко, глатко као свила.*

*Збогом, водо, мутна, густа,
Пуста као родна песма, ”*

У поемама Александра Вуча присутна је слобода асоцијација. Саме речи могу изазвати асоцијације језичког типа, било звучног, било значењског. У тренуцима узбуђења песник не користи једну реч него мноштво, оне просто навиру, ничу, преплављају... Понекад се чини да тражи праву, односно кључну реч, а много чешће једна није довољна да јасно и потпуно објасни одређену ситуацију, нпр:

*„Збуњен, спетљан и запањен,
Поглавица Тоза - Моза ”*

Као стилско средство песник користи и фигуре понављања. У опису чигре, речи су таквог ритма да својим звуковним склопом дочаравају на најбољи могући начин окретање чигре:

*„Као реп од љуте змије,
Као ретки цвет од палме,
Као шара турске чалме,*

*Као пчела која зуји,
Поветарац који хуји,
Брзи поток који струји,
Вртела се, мењала се,
Опчарана, понесена,
Залуђена, занесена”.*

Песник је употребио ТАУТОЛОГИЈУ, емоционалну фигуру, јер гомилањем речи сличног значења преноси своје осећање (односи се на задња два стиха, претходно наведеног одломка). Радује се што је чигра успела да заустави све „дивљаке”, на челу са поглавицом који су били спремни чак и да поједу Кочу.

Таутологија у поеми „Подвизи дружине ПЕТ ПЕТЛИЋА” је дошла до изражаја у страху и узбуђењу Буље док спасавају Миру из института. Ова таутологија има и назнаке надреализма:

*„И свуд око мене сада, свуда где ми поглед падне,
Из бухака, са плафона,
Из средине црне рупе
Грамофона...
Иза клупе...
Свуда око мене расте...
Где год звирнем чини ми се
Видим како грозно пузе,
Како гмижу, како висе,
Како цуре као суза,
Сакупљене са свих страна,
Као да их тајна сила извуче из мрачног стана,
Да их свуд по овој кући пред очима мојим простре:
Намришене, јетке, гадне,
Из целог овог света, све могуће старе сестре.”*

У овом одломку, све речи које се односе на сестре, представљају сестре као гмизавце, као бића таме и зла, а не као људска, хумана створења.

Паралелизми

Александар Вучо паралелизме користи на крају сваког поглавља у поеми „Сан и јава храброг Коче“ да би на један духовит начин направио резиме садржаја датог поглавља. Кочу смо упознали у сну, без увода, о њему не знамо ништа изузев да је мали; пре него што почне његов сан или јава ми не знамо какве особине он има. Сваки лирски паралелизам је строфа од четири стиха у којој сваки други стих говори о једној Кочиној особини, саопштава нам један податак, те ми на тај начин, ретроактивним средством, стварамо накнадно слику о његовом животу, односу према другима, поступцима и стога коначно закључујемо како је одмах, без икакве припреме кренуо у неизвесност, на један опасан пут, на позив непознатог папуанског дечака.

Свако певање је једна нова опасност у којој ће се наћи Коча, при томе се јавља дрхтавица која га подстиче на акцију. Изузетно интелигентан, храбар и присебан лако налази решење и савладава тешкоће, спасава оне који су угрожени и ти необични начини изласка из разних ситуација су интересантни деци (Коча зна упрегнути кита када је то потребно да би се покренуо чамац, али се може и ужетом од лијана на само њему и децјем свету упрегнути и галебови).

ЛИТЕРАТУРА

1. Делић, Јован: „Српски надреализам и роман“, Београд, Књижевна мисао, 1980.
2. Хромацић, Ахмед: „Дечји писци о себи“, Београд, Младо поколење, 1968.
3. Српска књижевност у књижевној критици: „Књижевност између два рата“, Друга књига, приредила Светлана Велмар-Јанковић, Београд, Нолит, 1966.
4. Огњановић, Драгутин: „Дечје доба“, (студије и огледи из књижевности за децу) – „Авангардизам и хуманизам Александра Вуча“, Београд, Пријатељи деце, 1997.
5. Данојлић, Милован: „Дечје поеме Александра Вуча“, предговор књиге „Сан и јава храброг Коче“, Београд, Просвета, 1966.

6. Вучо, Александар: „Сан и јава храброг Коче“ и „Подвизи дружине ПЕТ ПЕТЛИЋА“, сарајево, Свјетлост, 1989.
7. Шијан, Дане: „Савремени дјечји писци Југославије“, Загреб, Stylos, 1975.

SUMMARY

Dejan Bogojević

ALEKSANDAR VUČO – THE FOUNDER OF SURREALISM IN POETRY FOR CHILDREN

Experience in writing poetry for children helped Aleksandar Vučo to write poetry for adults and vice versa. His maxim is that real poetry teaches us in an indirect way without giving us lectures. The greatest influence on A. Vučo's work had the book "Alice in Wonderland" written by Lewis Carroll.

As a highly educated person who followed western-european literary standards, he was the key figure in Belgrade surrealist literary circle. He was among those writers who had great influence on literature in general (especially on literature for children). Serbian poetry for children was renewed with his works. Thus he is considered to be the founder of surrealism in poetry for children. His two brilliant long poems named "Dreams and reality in brave Kocho's life" and "Brave deeds of the Five cockrels' company" are sparkling, unpredictable, full of imagination and dreams. The landscapes are both urban (familiar to children) and distant (available in the imagination that the author awakes in readers' heads). Humour and unusual comparisons make these long poems more attractive to the young.

Aleksandar Vučo was not only an important poetic figure between the two wars. His poetry is even nowadays something most beautiful that could have happened in the history of poetry for children.

Милош Јоцић

Еротски елементи у песништву Лукијана Мушицког

Лукијан Мушицки остао је забележен у историји српске књижевности пре-
васходно као класицистички поета, и то један од најзначајнијих и најбољих
ове стилске оријентације. Међутим, мање је познато, али и истражено, њего-
во песништво нешто другачијег стилско-поетичког карактера – ово се пре
свега односи на његову рану, љубавну поезију, а још више на еротске песме
које је бележио или сам стварао. Лукијан Мушицки је, у таквом контексту,
данас остао готово сасвим непознат.

На почетку бављења проблематиком еротских елемената у поезији Мушиц-
ког, неопходно је преиспитати однос који је овај песник имао према својој
поезији поменуте тематике. Зашто је Мушицки своје еротске песме слао Ву-
ку као „народне“ ако су оне (мање-више) прозвод његовог ауторског рада,
односно, зашто се „србски Орације“ свесно ставио у улогу пуког сакупљача
народних песама, ако, бар у овом случају, то није заиста и био? Разлоге ова-
квог поступка треба потражити ван саме књижевности, односно ван литерар-
не сфере Лукијана Мушицког, већ радије у биографско-социолошким еле-
ментима.

Какво место овај песник заузима у српској (писаној) традицији еротске пое-
зије? Да ли та традиција уопште постоји пре Вуковог *Ријечника* из 1818. го-
дине? Ако заиста постоји, које су особености те поезије и каквом односу са
њом би биле еротске песме Лукијана Мушицког?

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Мушицки, еротско песништво, еротика, еротски дискурс,
хомоеротски дискурс, Вук Караџић, *Ријечник*, жена, хумор, телесно, сатира,
гротеска, грађанско песништво, песмарице, класицизам, рококо, пародија,
мит, златно руно, *Рада турски роб*, *Златно руно*, *Лепо друштво*.

Лукијан Мушицки¹, песник који је „почео певати код Срба када готово нико није певао“², остао је забележен у историји српске књижевности превасходно као класицистички поета, и то један од најзначајнијих и најбољих ове стилске оријентације. Међутим, мање је познато, али и истражено, његово песништво нешто другачијег стилско-поетичког карактера које такође представља занимљив и битан део Мушицковог стваралаштва. Ово се пре свега односи на његову рану, љубавну поезију (односно на песме као што су *Отмештеније*, *Пророчество*, *Пољубац*, *Очи пуне суза и ватре* и др.), а још више на еротске песме које је бележио или сам стварао – Лукијан Мушицки је, у таквом контексту, данас остао готово сасвим непознат. И више је него очигледно да „такве“ песме представљају неodelјив део његовог стваралаштва, и да њихово даље проучавање може само учврстити Мушицког на трону највећих српских песника, указујући на разноврсност жанрова и стилова којима је он владао, а никако, у неком смислу, „нашкодити“ његовој репутацији.

На почетку бављења проблематиком еротских елемената у поезији Мушицког, неопходно је преиспитати однос који је овај песник имао према својој поезији поменуте тематике. Знамо да Мушицки за живота није објавио ниједну збирку песама; *Лукијана Мушицког стихотворенија* су, у четири књиге, изашла тек после његове смрти (две у Будиму, 1838. и 1840, друге две у Новом Саду, 1844. и 1847.), али се у тим збиркама углавном не налазе еротске песме. Већину таквих песама Мушицки је слао Вуку Стефановићу Караџићу као народне, тако да се оне данас налазе у Вуковој рукописној заоставштини, присаједињене његовој огромној збирци усмених песама³. Већ овде искрсавају нека

¹ Рођен као Лука Мушицки у Темерину, 27. јануара 1777. Основну школу завршава у месту рођења и Тителу, а гимназију у Новом Саду и у Сегедину. У Пешти докторира права и филозофију; замонашује се 1802. године узимајући калуђерско име Лукијан, по узору на Лукијана Самосађанина. Радио као професор у Карловцима, а 1812. постаје архимандрит и старшина манастира Шишовици. Стиче књижевни глас, али због сукоба са митрополитом Стратимировићем бива му одузета управа над манастиром. Тек је 1823. враћен на своје место, а 1828. постаје епископ, и на том месту остаје до смрти, 15. марта 1837. године.

² Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Београд 1953, стр. 132

³ Оне су објављене у склопу петотомног Академијиног издања *Народних песама из необјављених рукописа Вука Стефановића Караџића*, односно у петој књизи, *Особите пјесме и поскочице* (Београд, 1974). Овде се налази чак четрдесет пет Мушицкових еротских песама, што већ може представљати збирку за себе; приређивачи овог издања су, међутим, највећи број ових песама сврстали у творевине усменог, фолклорног карактера, иако је и више него очигледно, после једног пажљивијег ишчи-

врло битно питања везана за ову проблематику: зашто је Мушицки поменути еротске песме слао Вуку као „народне“ ако су оне (мање-више) прозвод његовог ауторског рада, односно, зашто се „србски Орације“ свесно ставио у улогу пуког сакупљача народних песама, ако, бар у овом случају, то није заиста и био? Не сме се сметнути са ума да је овде реч о изразито самосвесном песнику, поети огромне ерудиције и естетичког и (књижевно)теоријског знања – могућности случајног превида или пак неиздиференцираног односа према самом тексту апсолутно су искључене.

Дакле, узимајући у обзир ове чињенице, постаје очигледно да разлоге оваквог поступка треба потражити ван саме књижевности, односно ван литерарне сфере Лукијана Мушицког, већ радије у одређеним биографско-социолошким елементима. Погледамо ли песников положај у српском друштвеном естаблишменту у време настанка, односно слања/објављивања ових песама, ствари нам постају много јасније: Лукијан Мушицки био је свештено лице и учитељ, професор богословије у Карловцима; касније је постао архимандрит, епископ, па чак и кандидат за митрополита. Његов социјални положај, дакле, није му дозвољавао да јавно иступи као аутор ових песама; чињеница да ове песме нису ни биле објављене није посебно битна – Мушицки једноставно није могао дозволити да се уопште сазна да он пише еротску поезију, или да из рукописних зборника грађанске поезије издваја управо „такве“ песме (колико знамо, он Вуку није слао текстове другачијег садржаја), јер то га не би само компромитовало, него би му и донело и тешке санкције у друштву које је подразумевало (бар званично) врло строге моралне норме, поготово када је реч о институцијама у које је он био укључен (Црква, просвета). Стављајући своје еротске песме под „заштитни знак“ народне поезије, Мушицки је са себе скинуо одговорност за њихов садржај, тиме их на неки начин и „легалујујући“, али „легалујујући“ притом и интересовање за еротску поезију уопште, представљајући себе као савесног и доследног фолклористу који бележи све што се ствара у народу. Једина мистерија у свему томе остаје сам Вук, који је несумњиво могао проценити да ове песме нису усмене

тавања, да се у овим текстовима налазе трагови неке другачије провенијенције, који не упућују на усмену, него на писану традицију. Чини се да су приређивачи ипак делимично признали не-фолклорни карактер ових песама тиме што су последње три песме (*Златно руно*, *Рада турски роб* и *Лепо друштво*) ставили у *Додатак* ове књиге, уз објашњење да „песме које по свом карактеру нису у потпуности изворно народне објављују у додатку појединих књига“.

природе, али их опет није искључивао из свог фонда, из нама непознатих разлога.

Знајући ову „позадину“ Мушицковог бављења поетско-еротским дискурсом, можемо себи поставити следеће питање: какво место овај песник заузима у српској (писаној) традицији еротске поезије? Дали та традиција уопште постоји пре Вуковог *Ријечника* из 1818. године? Ако заиста постоји, које су особености те поезије и каквом односу са њом би биле еротске песме Лукијана Мушицког? Ова питања изискују мало опширније одговоре.

Дакле, као што је споменуто, почеци интензивнијег интересовања за еротску тематику код нас се обично погрешно везују за Вука Караџића, односно за „одговарајући“ слој његовог *Ријечника* и сакупљање „безобразних“ песама; чињеница је, међутим, да је еротски ток српске књижевности знатно старији и да се тај ток може континуирано пратити још од првих деценија 18. века. Дакле, у тренутку када се Вук појавио на нашој литерарној сцени, српско еротско песништво већ је било развијено и оформљено као аутентичан феномен чије су особине у великој мери биле одређене културним миљеом и самим медијем у којем се развијало. Под „медијем“ овде подразумевамо рукописне песмарице тзв. „грађанске поезије“, синкретичне творевине у којима се преплићу и прожимају текстови разног порекла: од облика српске усмене традиције и производа анонимних аутора („грађанских песника“) све до превода, стихова на страним језицима и прозних, драмских па и некњижевних текстова⁴.

Еротска поезија представља не превише обиман сегмент у тим грађанским песмарицама – квантитативно изражено, у овим зборницима, песме са еротским мотивима заузимају нешто мање од 1/12 поетског материјала. Међутим, много је важнија чињеница да, иако „ова-

⁴ Важно је констатовати да је у раној фази Мушицковог песничког стваралаштва (управо у оној фази за коју се и везује настанак његове еротске поезије) постојала одређена веза између његовог песништва и песништва рукописних песмарица. Он је несумњиво познавао ову „грађанску поезију“, будући да је читав живот провео на простору где се она неговала и била врло популарна, а током 18. и почетком 19. века била и онај вид књижевног стваралаштва који је имао најраспрострањенију рецепцију. У раној Лукијановој поезији има нешто веома блиско духу тог песништва, пре свега по сентименталним љубавним темама и рокајним, галантим тоновима, тако да се слободно може претпоставити да је оно могло бити један од узора његових младалачких стихова. О тој блискости сведочи и чињеница да је поезија Лукијана Мушицког, првенствено кроз његове љубавне песме, живела у рукописним песмарицама 19. века, што значи да су у свести „читалачке публике“ оне функционисале управо у кодовима „грађанске лирике“.

квих“ песама има релативно мало, оне се у песмарицама појављују константно: трагове еротског песништва налазимо још у *Песмарици Теодора Добрашевића* (1763) и *Песмарици Аврама Милетића* (1778-1781; ова песмарица се, са чак осамнаест еротских песама, истиче се као посебно значајна из наше перспективе), а до *Песмарице Максима Брановца* са почетка 19. века (1817) еротска поезија бива заступљена са чак 1/6 поетског материјала.

Ове поезија, било да се ради о „тврђој“ или „мекшој“⁵ подврсти еротских песама, своју посебност остварује превасходно на тематском нивоу, интензивним окретањем ка телесном (односно телесној љубави и сексуалности), опсценом и ласцивном у најширем смислу тих појмова, и управо у тој, тематској равни, треба тражити њихов прави и основни „коефицијент јединства“. Све ове песме, дакле, обједињује везаност за еротску тематику; она се, међутим, не испољава у спиритуално-мистичком или ширем еротолошком одређењу, већ радије у једном фриволнијем, профанијем, „приземнијем“ смислу, представљајући неку врсту „веселог еротизма“.⁶ Важно је напоменути да песме овог жанра не показују неке додатне поетске приближности – не постоји, рецимо, намера ка истоветном формативном уобличењу (песме су у овом смислу веома разнолике), па се слободно може рећи да је поменута тематска компонента не само основни, него и једини елемент који опредељује жанровску локацију ових песама и једина поуздана одредница овог жанра грађанске лирике.

Осим тематске компоненте, врло важну компоненту српског књижевно-еротског стваралаштва у овом периоду представља и хуморна компонента, која се манифестује на разне начине и у различитим аспектима тематске структуре. Хуморно, уз, наравно, еротско, свакако је најизразитији слој ових текстова, што не треба да чуди ако имамо у виду какву улогу, заправо, хумор игра у нашој еротској поезији. Он се може посматрати као нека врста оправдања за неометани говор о ерот-

⁵ Под „тврђом“ и „мекшом“ еротском поезијом овде подразумевамо, редом: *праву еротску поезију*, где сексуална, ласцивна и опсцена тематика представља апсолутну доминанту целе структуре песме; и *песме са еротским мотивима*, код којих се сексуално и ласцивно користе тек као поента која песму осликава у новој перспективи, или се пак повремено наговештава као скривени, али аутентични фон предмета поетског говора.

⁶ Овим (и још неким другим) особинама, наше тадашње еротско песништво додирује специфични осамнаестовековни рококо сензибилитет; 18. век је познат као „галантно доба“ и доба које је Европи донело својеврсну сексуалну револуцију и прави процват еротске литературе, доба које је донело такве „еротомане“ као што су Ђакомо Казанова, Маркиз де Сад и Рестиф де ле Бретон.

ском, као врло функционални начин избегавања и превазилажења конфликта између званичних друштвено-моралних начела везаних за сексуалност и природе књижевног говора о тој теми⁷. Пропуштено кроз хуморни кључ и обележено хуморном шифром, еротско се показује превасходно као објекат смеха и забаве, као „неозбиљан“ феномен који се не бави (директно) важећим еротским канонима грађанског друштва. Тако се ови текстови, на неки начин, лишавају одговорности у односу на конвенционално схватање и прихватање сексуалности; постиже се, дакле, нека врста оправдања и легитиман и безболан начин да се о табу теми проговори јавно, тиме успешно премошћујући јаз између санкционисаног морала, у чијем систему постоје песмарице и њихови аутори, односно бележиоци, са једне стране и званичног моралног модела грађанске културе који остаје у бити неповређен (али на тај начин откривајући двострукост и раскол између званичних начела и индивидуалне пројекције говора и праксе).

Суштински повезана са хуморном је свакако сатирична компонента. У једном свом аспект, и она се може посматрати као кључ за говор о еротском, и то као типичан просветитељски кључ. Аутор, критикујући поједине појаве из подручја људског живота као покварене или погрешне, заправо их описује; критиком еротске праксе која одудара од званичних моралних начела, отвара се могућност поетског говора о еротском. Описи еротског живота, дакле, заогрнути су критичко-сатиричким плаштом, али сатиричка оштрица у овим песмама не иде предалеко. Она не уништава прокламоване, званичне моралне каноне и њихове представнике, него се углавном дотиче њихових појединих сегмената или, евентуално, одступања од тих канона.

У овом контексту, занимљиво је уочити да су смеху и подсмеху, у нашем тадашњем еротском стваралаштву, превасходно изложене жене и женска сексуалност; односно, аутори текстова су првенствено ту проналазили изходиште хуморног дискурса. Жене су, из њихове перспективе, бескрајно разуздане, увек „спремне“ и увек „хоће“. Из тих разлога, управо оне иницирају љубавне игре – мушкарац је овде онај који „покушава“ а жена она која „даје“, и мушкарац само „узима“ оно што му се (мање-више) јасно „нуди“. Чини се, заправо, да се имплицитно рачуна на тезу да пут до женског срца води кроз кревет, а да љубав у њихова срца улази кроз ерогене зоне; односно, да је секс тачка око које се врти све у животу једне жене. Сходно свему томе, и женско те-

⁷ Исти однос се приказује релевантним и касније, на примеру Вукових „безобразних“ усмених песама.

ло је приказано без идеализма, већ првенствено са становишта еротске праксе и сексуалне употребљивости. Примећује се, дакле, да је мушкарац (односно, његов еротизам) овде у повлашћеном положају јер, нити га песма не представља у онаком светлу као жену⁸, нити је његова раскалашност и необузданост толико потенцирана као и женска. Чињеница је, међутим, да је човек, независно од пола, у овим песмама представљен првенствено кроз тело, кроз своје еротско биће и кроз своју сексуалност.

Знајући ове факте везане за српско еротско песништво у целини (у контексту 18. века, наравно), можемо се слободније и озбиљније посветити проблематици еротске поезије самог Лукијана Мушицког. Ако бисмо тражили примере које би понајбоље репрезентовале његову лирику такве стилско-тематске оријентације, не бисмо погрешили ако би изабрали оне песме које су и данашњи изучаваоци „издвојили“ од осталих које је Лукијан слао Вуку, смештајући их у *Додатак* збирке Вукових необјављених рукописа: *Лепо друштво*, *Рада турски роб* и *Златно руно*⁹. Пре детаљније анализе сваке од ових песама, можемо се, најпре, посветити уочавању неких њихових „општијих“ особина, које ове песме несумњиво одвајају од усмене песничке традиције.

Обратимо прво пажњу на потоње две песме, *Златно руно* и *Рада турски роб*. Обе песме су писане у симетричним осмерцима, који су организовани у катрене, и који доследно прате унакрсну риму, која је, опет, толико разрађена и чиста да је, без сваке сумње, плод пажљивог ауторског напора. Оваква версификацијска слика свакако је страна усменом песништву где, иако постоји симетрични осмерац (који није ни редак, заправо), готово по правилу изостаје рима; ако се рима, пак, појављује, тешко да кроз унакрсну схему бива спроведена кроз целу песму. О катренској организацији, у контексту усмене традиције, сувишно је и говорити.

У случају песме *Лепо друштво*, версификацијска слика не упућује одмах на припадност писаној поетској традицији. Али опет, њена стиховна формула (четрнаестерац са цезуром после осмог слога) је

⁸ Жена се често представља у светлу које је готово блиско гротесци, како је Бахтин закључио у својој студији *Стваралаштво Франсоа Раблеа и народна култура средњег века и ренесансе*, фундаменталну визију наших еротских остварења 18. и почетка 19. века можемо именовати као гротескну визију тела, која се најчешће реализује као гротескна визија женског тела (што је сушта супротност основним начелима тадашње, сентименталистички обојене љубавне лирике наших предромантичара).

⁹ У поменутом зборнику, односно његовој петој књизи, наведене песме су, редом, обележене бројевима: 361, 362 и 363.

ипак задобила одређену „популарност“ на размеђи 18. и 19. века (код Јована Рајића и Доситеја Обрадовића, на пример), док у контексту усмене традиције није ни најмање карактеристична. Не треба сметнути са ума ни чињеницу да је у овој песми у извесној мери присутна и рима, која је, додуше, ретка и не тако чиста као у претходне две песме. Дакле, закључак је да преовлађујуће версификацијске особине ове три песме несумњиво упућују на припадност фонду песама рукописних песмарица, односно ауторском опусу Лукијана Мушицког.

Задржимо се још мало на овој песми Лукијана Мушицког. Са доста вероватноће се може претпоставити да изворно потиче из фонда грађанске лирике и да је у њој Мушицков ауторски траг најслабији. У песми нас затиче, у извесном смислу, раблеовски „гротескни“ реализам – уместо „обичних“ за столом седе „гротескна“ тела; персонификовани полни органи се, услед ефекта асиндетонског градацијског низања (*Пичка, пизда, пиздурина и две мале пице*), померају, подижу и спуштају. Ово „друштво“ није статично, није званично, озбиљно или хијерархизовано; оно је анархично, али и витално, весело, како и сам песник каже, „лепо“. Овакво естетичко фокусирање на гротесно није без разлога, поготово ако на уму имамо ону Бахтинову мисао: „Есенцијални принцип гротесног реализма је деградација“. Али, овде није реч о простој деградацији људског тела на полне органе; ако видимо да су учесници овог „окупљања“ кумови, куме и девери (*Дебели кум криви курац, пиздурина кума / два девера два кицоша*), и да се окупљање врши *за асталом*, центром дома у традиционалној култури, јасно је да се управо та, фолклорна култура, односно традиција, деградира у оквиру гротеске. Кумови и девери нису само чланови друштвено-родбинске заједнице – они су, у контексту традиционалне културе, виши степен односа од самог крвног сродства; штавише, кумство и деверство превазилазе сваки породичан однос јер су они „небески“, „божански“ односи. Дакле, сама природа деградираних појмова амплификује њихову деградацију; овде се сама небеска сфера међуљудских односа своди гротесни карневал полних органа, чији учесници, без икаквог стида, седи за столом, славећи, и чак (иронично?) *проводећи шалу* између себе¹⁰; може се претпоставити, дакле, да је овде у питању чак и (прикривени-

¹⁰ Занимљиво је уочити да, иако су учесници „светковине“ деградирани на полне органе, они ипак задржавају неке функције „других“ делова тела – они се *састају, разговарају и седе за асталом*. Дакле, задржавају све оне функције које им омогућавају да, иако су гротескно сведени на гениталије, ипак остану потпуни хедонисти, неспутани било каквим стидам или моралним нормама.

је) пародирање (или макар сатирично „исмевање“) неких елемената традиције везаних за друштвено-породичне односе.

За разлику од *Лепог друштва*, песма *Рада турски роб* највероватније је Мушицкова творевина, или бар његова варијација на неки непознат предложак из рукописних песмарица. Ова песма веома је специфична због неколико разлога: за почетак, ту се говори о хомосексуалном односу Раде и Ђехаје (функционера, заступника) Мехмета, чији је Рада заробљеник¹¹. Тај говор о хомоеротском дискурсу веома је отворен и недвосмислен; али треба имати на уму да је ова тематике веома ретка и у усменом и у писменом еротском песништву – док се писмено песништво врло ретко бави „мање нормалним“ видовима телесне љубави, усмена традиција ову тематику, исто толико ретку, обрађује на крајње поспрдан и грубо подсмешљив начин, што у овој песми никако није случај. Овде је у питању једна фина, суптилна, иронијска димензија која, може се рећи, на шаљив начин (на пример, сам еротски „чин“ се хуморно еуфемизује: *Клекнем, за мнош и он клекне / ичепи ме да не посрнем*) прожима поетски говор о хомоеротском односу двојице мушкараца. Пратећи траг ових елемената, можемо претпоставити да песма у себи носи сатиричне (или бар пародијске) елементе у односу на усмену традицију: док се у народним песмама Турци представљају као малтене „оноземалски“ непријатељи, весници краја света и уништиоци српске државе, у овој песми је представљен један прилично ведар еротски однос између српског „роба“ и турског „господара“. И овде се може говорити о извесној деградацији одређених елемената усмене песничке културе, и то на више нивоа – као прво, хомосексуални однос између два мушкарца представљен је, кроз суптилан хумор, као врло позитиван (што је у супротности са традиционалном културом); као друго, у тај „добровољни“ однос ступају српски роб и турски званичник, и, што је најгоре (из перспективе усмене културе, наравно), Србин се добровољно „покорави“ и добија „пасивну“ улогу у хомоеротском односу (обратимо само пажњу на игру речима: „Рада“ се „радо“ „даје“). И сама поента песме (*И Турци су просвјештени / С робљем јер се они свде / А кроз прсте гледе жени!*) несумњиво упућује на одређени пародијски кључ, али у некој другој перспективи: предмет пародирања овде је једна од општих тема европске просветитељске литературе – тема о „просвећеном варварину“, „племенитом дивљаку“ или „хуманом незнабошцу“. Занимљиво је приметити да ова тема (наравно) није

¹¹ Могуће је да се песма индиректно додирује раширене појаве из турске владавине – сексуалног ропства дечака.

имала одјека у нашој усменој књижевности, док у писменој свакако јесте (бар у периоду Просвећености), тако да се може претпоставити да се Мушицки, можда, и овде „играо“ са неким елементима народне традиције.

Ефекти пародирања свакако су најјачи у песми *Златно руно*, где се пародирају елементи грчке митологије, али и неки жанровски постулати који су, опет, дубоко везани за европску (античку) књижевну традицију. Интонација ове песме, односно њен подигнут, узвишен, на моменте и патетичан тон, као и однос према самом предмету песме (женском полном органу, *пици*) који се слави и чије се врлине хвале¹² несумњиво упућује на жанровски образац оде. Готово са сигурношћу се може тврдити да је Мушицки свесно пародирао овај жанр, јер је свакако био упознат са главним „особеностима“ оде, од којих је међу првима онај да је у питању прворазредни жанр „високог стила“. Такав песнички облик сигурно не може „поднети“ да се у њему, на готово хумористичан начин, пева о женском полном органу који, иако није сведен на раблеовску гротеску, ипак није ни „најчистија“ песничка тема за тако „узвишен“ жанр који своје корене вуче још из античке књижевности. Други слој пародије у *Златном руно* пажљивом је читаоцу уочљив већ из наслова; изједначавајући „златно руно“ (женски полни орган) са Јасоновим¹³ златн им руном (примећујемо игру речи које „златно руно“ изједначава са *пицом*: „златно“ се свакако односи на „вредност“ којју овај „орган“ представља мушком роду, док је „руно“ очигледна и честа алузија на физички изглед). Видимо, дакле, да ови пародијски елементи недвосмислено упућују на чињеницу да је ова песма дело аутора који је веома близак класицистичкој стилској оријентацији, и који је,

¹² Све нам бриге, туге слади / Радости је вертлог, чаша / Миљују њу стари, млади / Сва и проча браћа наша. „Пика“ у овој песми има поприличан „ефекат“ на мушкарце, такав да се он прво „остварује“ у индивидуалном, интелектуалном смислу (*Пика нашу ћуд измени...*), а потом и „проширује“, у групном, друштвеном смислу (*Уплив има у дружину...*). Она, чини се, има и готово omnipotentну хедонистичку моћ (*Пика, гди год хоће, бави / А гди хоће, оскорбљава / Највећој је повод слави...*), која често делује деградирајуће по мушкарца, било у друштвеном, било у „умном“ смислу (*Мудрог она лудим прави / С богатог јер свлачи, здире / Да на голог метне, справи*).

¹³ Да би ослободио своју земљу проклетства и како би заузео трон му законито припада, Јасон са окупљеним јунацима, Аргонаутима, одлази у Колхиду како би, из дрвета Ареје Колхиђанског, узео златно руно, кога чува змај који не спава ни дану ни ноћу. У песми, осма и девета строфа се директно односе на овај мит (*Пика златно руно бејаше (...) Јасон тушта због ње поднео / Море сиње пребродивши*); занимљиво је да је Јасонова отмица златног руна нека врста обреда иницијације, баш као и, у неком смислу, „отмица“ невиности („отмица пице“), или уопште сваки сексуални однос из, наравно, перспективе јунака.

штавише, веома добро познаје. Од те класицистичке обојености одудара само версификацијски код ове песме (већ споменути симетрични осмерац организован у катрене, са накрсном римом), али таква стилска преплитања нису била ретка у српској књижевности крајем 18. и почетком 19. века, па су такође уочљива, као што видимо, и у раној фази стваралаштва Лукијан Мушицког.

Видимо, дакле, на примерима ове три песме, да се Мушицки, у свом раном стваралаштву, прилично успешно уклапао у традицију српске еротске поезије (ако ништа друго, макар у неким генералним особеностима: инсистирању на телесној љубави, честој употреби хумора и сатире и сл.). Међутим, вреди запазити да се неким стилским одликама ипак разликује од „општег тока“ грађанске еротске поезије – то се пре свега односи на, рецимо, пародирање грчког мита и жанра оде у песми *Златно руно* и готово комично представљање једног ведрога хомоеротског дискурса у песми *Рада турски роб*. Занимљиво је да се у овим песмама може уочити и изванредан (намерни?) парадокс: иако је Лукијан Мушицки своје еротске песме слао Вуку као народне (односно, као усмене творевине), не може а да се не примети да у све три песме постоји извесна доза сатире, или чак пародије усмерене према одређеним аспектима усмене, народне традиције (хомосексуални однос Србина и Турчина, протескно славље кумова и девера; у песми *Златно руно* се, додуше, не „пародира“ наша, него грчка усмена традиција). Повежемо ли то са чињеницом да је овакву, еротску поезију Мушицки писао у својим раним (стваралачким) годинама, у шали можемо рећи да се, у одређеном смислу, Лукијан у младости није разликовао од било ког другог младог, побуњеног песника у историји, пишући ласцивне стихове прожете „подривањем“ и „деградацијом“ традиције и устаљених вредности.

ЛИТЕРАТУРА:

Сава Дамјанов, *Ново читање традиције; Иззови историје српске књижевности*, Нови Сад, 2002.

Сава Дамјанов, *Граждански еротикон; Еротске странице српске књижевности 18. и почетка 19. века*, Нови Сад, 2005.

Милорад Павић, *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма*, Београд, 1979.

Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Београд, 1953.

Роберт Гревс, *Грчки митови*, Београд, 2008.

SUMMARY

Miloš Jocić

EROTIC ELEMENTS IN THE POETRY OF LUKIJAN MUŠICKI

This paper is dealing with little known aspects of Lukijan Mušicki's work, or, more precisely, with his early, erotic poems. It is also discussed why Mušicki never published these poems under his own name, where his poems stand regarding the synchronic and diachronic perspective on Serbian erotic poetry, the most generic and common attributes of such poetry and detailed analysis of three of Mušicki's erotic poems: *Zlatno runo* (*Golden Fleece*), *Rada turski rob* (*Rada, the Turkish slave*), and *Lepo društvo* (*Nice company*).

О КЊИГАМА

Зоран Спасојевић: „Плави страх“, дигитални колаж, 2010

Слободан Ракитић

ТИЛГЕРОВЕ САТИРИЧНЕ МАКАЗЕ

(Радослав Тилгер: *Још могу да ланем*. „Алма”, Београд, 2009)

Од најстаријих времена – од Старих Грка, када је настала, и од Старих Римљана, када је добила име, сатира је углавном остала иста, као што су њена функција и сврха остале исте. Преображавала се, развијала, обнављала, добијала различите облике – од песме до романа, од афоризма до приче – али је њен основни код исти. Јер су и проблеми којима се она бави такође исти. Остала су иста својства, иста функција, иста суштина: да се наруга глупости, да исмеје надменост, да излечи болесно, да исправи искривљено, да усправи посрнуло, да обасја замрачено, да осмисли обесмишљено. Указивањем на мане, опште и појединачне сатира има исцељујуће дејство.

Радослав Тилгер, у том смислу, сатиричар је класичног кова. Паралелно са лирским и романтичним стиховима, он пише и сатиричне песме, приче и афоризме, дијалоге. И док су за његове лирске песме, најчешће љубавне и родољубиве, подједнако карактеристичне и ведра и меланхолична осећања, у сатиричним текстовима има опорости, горчине и жестоке критике. Дух побуне, ругање и немирење са немилим друштвеним појавама основно су својство Тилгеровог сатиричног исказа.

Оно што на први поглед изгледа неспојиво и непомирљиво, Тилгер је успео да споји, намири и хармонизује, припадајући познатом и гласовитом београдском кругу афористичара – који чине готово институционализовану афористичну школу – он годинама објављује своје афоризме, цртице, приче, усавршавајући свој израз и оштрећи своје сатиричне маказе. Неки од његових афоризама који се налазе у књизи *Још могу да ланем*, спадају међу драгоцене остварења и сигуран сам да их неки будући антологичари српске сатире неће моћи заобићи.

Тилгеров сатирички код је препознатљив, што је свакако најважније, поготово кад се има у виду да српски афористичари имају најистакнутије место у савременој европској сатиричкој књижевности.

Поједине Тилгерове сатиричне песме („Остајте овде”, „Сајам”, „Вођа“) својеврсне су реплике на познате песме српских класичних песника, Јакшића и Шантића, и на текстове Радоја Домановића, родоначелника српске сатире. Тилгер на тај начин успоставља континуитете између знаменитих српских песника, њиховог доба, и актуелне стварности, између традиције и савремености. Теме су политичке, економске, културне, еротске, етичке. Понајвише политичке. Много шта што је било карактеристично за Јакшићево и Домановићево доба карактеристично је и за наше.

Тилгерово сатирично око има способност да уочи друштвене мане, исквареност, корупцију, користољубље, демагогију, дволичност, али и способност да својим опсервацијама дâ и одговарајући књижевно-сатирички израз.

За сатиру је најважније да је лековита, а Тилгерова то јесте. Његове сатиричне песме, које се у књизи *Још могу да ланем* наизменично смењују са афоризмима – међусобно се допуњујући – имају готово класична својства: да се на духовит начин обрачунају са манама једног друштва и појединаца у њему. Да би се сашило нешто ново, потребно је распарати оно што не ваља. Тилгерове сатиричке маказе управо имају ту креативну функцију.

Nikola Šimić Tonin

DOGAĐANJE JERGOVIĆA

(Miljenko Jergović: *Otac*. „Rende“, Beograd, 2010)

Mogla nas je i mimoići ova knjiga, Jergovića sigurno ne

Mogla nas je i mimoići ova knjiga, Jergovića sigurno ne, ispovjedna potreba u njemu, dugo do unedogled odgađano suočenje sa samim sobom, kao na tragu one bosanske kletve *dabogda se zabavio sobom* neprevladive potrebe da se iznese iz nutrine, kroz vrata iz utrobe, da se zaciješe modrice na duši, da se *umiri u sebi* rečenim, i bude *izmren i sa nebom i sa zemljom*, ili, ostane onakav kakvoga znamo, zavađen i sa jednim i sa drugim... i sa nebom i sa zemljom... onako, malo drumom malo šumom... Ako se netko sam javi da svjedoči, taj je sigurno kriv... često je govorio moj otac Ante Šimić-Tone citrajući mi pri tom mađarskoga pjesnika nobelovca: *Koga je udarac moje ruke najviše bolio, toga sam, u stvari, istinski, najviše volio!*

Točno ovako od slova do slova... govorim ovo siguran u tvrdnji da je u svakome od nas jedna ovakva knjiga, za razliku od nas, Jergović je svoju napisao i podijelio intimu s nama, uslovio i najmanju bol, dao joj da se javi, progovori, proslovi koju...

Događanje Jergovića...

Izdavač Rende objavio je novu knjigu Miljenka Jergovića „Otac“, a to je nakon „Priče o Korini“ druga Jergovićeva knjiga koju ekskluzivno izdaje taj beogradski izdavač. Knjigu Miljenka Jergovića, pisca i kolumnista Jutarnjeg lista, izdavač Rende opisuje kao „možda roman, možda esej, možda memoare“. Jergović ju je počeo pisati dan nakon očeve smrti.

Pisana je po pravilima fikcionalne proze, a opet ništa o čemu Jergović u ovoj knjizi pripovijeda nije fikcija. U nekom smislu „Otac“ je „mala povijest“ jednog vremena, načina na koji su se ljudi sakrivali jedni od drugih, njegovih običaja i navada, te običnih junaka koji su u to vrijeme živjeli

i preživjeli, porodične mimikrije i privatnog pakla po domovima uglednih socijalističkih građana.

Ova neobična i uzbudljiva knjiga, različita od svega što je Jergović dosad napisao, govori o nacionalnim i privatnim izdajama, o bliskosti i o zidu između oca i sina, o opraštanju i onome što je neoprostivo, o umiranju od strepnje i straha. Povremeno srodan ranim prozama Petera Handkea, „Otac“ je poput kirurškog zahvata koji autor vrši na živo, na samom sebi, opisuje izdavač.

Je li nas, je li ga, mogla mimoići ova knjiga, njega, Jergovića, teško jer očito najmanje je pisana za nas, nama... To je njegov obračun sa samim sobom... njegove su to... duševne nakupine... neujednačeni nabaci boli riječi... kao što je i bol neujednačena u svoj svojoj nepredvidivosti otupljenosti od trpnje, kada više nije imalo gdje, kada se dokupilo do zida i otvorilo vratima od nutrine. Nema u tom štivu, u gradivosti i proznoj struktuiranosti one andrićevske umirene tečnosti rečenice, nastavljača te iste fratarske kronike, još jednoga od baštinka obogaćivača toga istoga proznoga toka, prepoznatljivoga književnoga biljega, nakon Andrića, Meše Selimovića – Jergović. Daleko je to i od onoga Jergovića kakvoga poznajemo, kakvim se utisnuo svojim djelom u kolektivno pamćenje... jer, ne doseže ovo djelo „Dvore od oraha“, „Sarajevski Malboro“, niti blizu, „Volga Volga“, dalje mu je od stvarne daljine Volge, „Mama Leone“ svjetlosnu je godinu pred njim, i drugi prozni boljitci i oni ini, nekada književnici neosporne književne veličine, napišu i nešto za sebe, da kažu još i to svikli ne skrivati dušu, nesebični u razdiobi sebe, bez snage da prešute, zataje, bez skladišnoga prostora u sebi da kupe... ovo je nešto što se trebalo reći kada je bilo vrijeme da se kaže, i na mjestu na kojemu je to trebalo reći, postaviti pitanja ta koja postavlja sada, postaviti ih tada, kojima bi odgovori dali svu neponovljivost pogođenosti, knjiga im ova sada nije ni prostor ni vrijeme... više je pravdanje... traženje mira u samome sebi. Mogla nas je i mimoići ova knjiga, Jergovića očito ne.

I kako to u zadnje vrijeme je i jeste, događanje Jergovića, parafrazirajući onu narodnu, za dobrim piscem se prašina diže, za lošim se ne diže ništa... Kroz pojavnost Jergovića u hrvatskom kulturnom bilu, javlja se i Ruždijev sindrom progona, osude, fetve, samo što ona ovdje dolazi sa svih strana, Jergović očito nema strane u zaleđeni, da mu leđa pokriva, čuva, jer sve se vrijeme traži u pripadanju, nije ni onih koji ga hoće, jer mnogi ga hoće dok tjera vodu na njihov mlin, a on neće da se utoruje samo u književno zadane torove. Kada književnik progovori neknjiževnim jezikom, dočekan biva najoštrije od onih što nikada ne dosegnuše književnu, umjetničku razinu, sotonaši trpke prosječnosti... njihovo je da pljuju, prozivaju prosuđuju,

vrjednuju, a književnik neka priča priče, sve je to na tragu one Vuka Draškovića... *tko podigne ruku*... Fukara, dobar književnik, da je čovjek takav (Aralica o Jergoviću) Prateći Jergovića, Krleža mi je sve jasniji, sve čovječniji u svoj svojoj književnoj veličini, i ljudskoj prosječnoj manjkavosti i zavisti drugima, i kada omalovažava Andrića, ismijava Cesarića, ponižava A. B. Šimića, sudi Ujevića, samo što je u ono vrijeme bio jedan jedini Krleža... danas imamo toliko Krleža... umišljenih u svoj svojoj imaginarnoj veličini stručnjaka za sve i svašta... za razliku od istinskoga Krleže oni u stvaralačkome pogledu nemaju ni k od Krleže... bez potrebe za nabranjanjem svih tih književno-kritičkih fikusa, hrgijenskih gumica raznoraznih i raznorodnih književnih krugova, udruga, društava, glasnogovornika medijskih monopola, čuvara Hrvata i hrvatstva, europskih vitezova, dobošara, dolazeće europske demokracije, u Staru šumu (Balkan) probranih i pozvanih samozvanaca, zvjezdoznanaca, koji se slušaju a ne propituju neupitno bez pitanja, govornika bez pogovora u pomoru čovječnosti, *glavokusre, obrazli face*, dnevno-političkih brloga ćućavaca, prizemljaša, plantažera mržnje, bolno do ludila iverje zla, zlom naoštrene oči, dnevni mejnici onečovječena lica, duhovno izvraceni ološ, kusaste kompetencije, bez pištaljke savjesti, spram gluhonijemih masa... posegnuh za izjavama meni rado čitanih Gullivera u žuto-novinarskoj Liliputaniji... rijetko kada dijeleći njihovo mišljenje, rijetki koji ga imaju i kažu što misle a ne ono što im se kaže da kažu... zrcala u različitosti ogledne slike javnoga mnijenja Lijepe Naše... ako ga uopće i ima...

Denis Derk: Što razlikuje Jergovića od Salingera?

I dok je Jerome David Salinger za cijelog dugog života temeljito bježao od publiciteta (i baš time izazivao javnost na propitivanje svoje intime), hrvatski prozaik Miljenko Jergović u najnovijoj knjizi do kraja razgolićuje obiteljsku intimu. Kako bi zadovoljio sve svoje kritičare i mržitelje, pisac koji od 1993. godine živi i (puno) radi u Zagrebu, minuciozno piše o hrvatskom porijeklu. Otvoreno piše i kako je uz pomoć mitskih bosanskih franjevac koji su na kraj izišli čak i s turskim sultanima, dobio hrvatsku putovnicu; morao se krstiti. Pišući o ocu, liječniku koji je fanatično poštovao Hipokratovu zakletvu i pošteno živio neko idealizirano jugoslavensko pobratimstvo duša u svemiru, Jergović ipak najviše piše o sebi. O piscu o čijem se životu ispisuju zapjenjene kolumne, pa i čitavi romani, koji smeta i kada šuti i kada govori, i kada dobiva nagrade i kada od njih bježi kao vrag od tamjana. I romanom „Otac”, koji je i intimna ispovijed i drska bijela rukavica bačena u lice nušićevskoj regionalnoj javnosti, Jergović nastavlja polemiku sa sredinom u kojoj uporno živi. I zaključuje je u svom stilu, patetično i pomalo

epitafski: „Na svijetu nema nijednoga živoga Jergovića koji bi mi bio neki rod.” A za svoju već poznatu tezu o kolektivnoj odgovornosti (ne i kolektivnoj krivnji) hrvatskog naroda za genocid na kojoj ne inzistiraju čak ni Slavko i Ivo Goldstein, Jergović nalazi uporište u literarnoj slobodi. Slobodi mišljenja o narodu u čije je ime u Jasenovcu ubijeno gotovo 20.000 djece. Jaspers razlikuje kriminalnu, političku, moralnu i metafizičku krivnju. I tvrdi da narod kao cjelina ne može biti niti optužen niti može počiniti zločin. Jer zločin čini uvijek i samo pojedinac. Stoga nema genocidnih, ali trebali bi postojati narodi koji za neke svoje činjenice iz povijesti mogu osjetiti i kolektivni sram.

Milan Ivkošić: Pravi pisci ne presuđuju, nego opisuju

Nesporazumi o Miljenku Jergoviću počinju čim se prihvati uvjerenje da je on književnik. Ali on to nije. Nego je tužitelj kojemu je više biće, neupitni sudac svijeta, neki komitet, kao utjelovljenju nevinosti dao ovlast da dijeli ljude na dobre i zle. Povijest književnosti ne poznaje velike autore koji su upirali prstom u krivce za zla ovoga svijeta: pisci ne presuđuju nego opisuju. Jergović je uvijek tužitelj i presuditelj. U romanu „Otac” vidimo zašto – opterećen je ustaštvom svoje obitelji kojeg bi se htio osloboditi te se iskupiti tako što ga prenosi doslovce na svakog Hrvata. Kaotičan zbog gubitka identiteta, već u prvoj rečenici identitet krade Camusu iz „Stranca” (Jergović: „Umro mi je otac”, Camus: „Danas mi je umrla majka...” – ravnodušnom sinu u „Ocu” vijest javljaju telefonom i SMS-om, u „Strancu” brzojavom). Pa je čas pamfletist („novokomponirana Tuđmanova i Šuškova ustašija”), čas „znanstveni” frazer (koji rabi „poetičnu” sintagmu „socijalna stratifikacija” i obilje sličnih). Pa oca i cijeni jer je izbjegao hadezeovskom nacionalizmu u BiH, i prezire jer je „stara, nesolidna hulja”. Pa ne zna je li junak koji poslije dezterstva iz Sarajeva u Zagreb nepokolebljivo izbjegava katoličko krštenje kojim bi dobio domovnicu i druge hrvatske dokumente ili bijeda koja se napokon kukavički krsti u jednoj katoličkoj crkvi u Novom Zagrebu... Tako rascijepljen, kad piše da su za genocid u NDH odgovorni svi „koji su tog časa bili Hrvati, njihova djeca, unuci i praunuci, svi i uvijek, bez obzira na to jesu li bili fašisti ili antifašisti, pa čak i bez obzira na to jesu li njihovi bližnji ubijeni zajedno sa Srbima, Jevrejima i Romima”, Jergović kao pomahnitali masovni ubojica puca u svakoga koga vidi. Puca, naravno, po Zagrebu iz Beograda gdje mu je knjiga izišla, i gdje je znak jednakosti između Hrvata i ustaša duga tradicija. Identitet je pronađen: ne znam tko sam, ali znam čiji sam!

Marinko Jursić: Kao čitatelj, „Oca” ne bih kupio iz principa

Iako bih i sam mogao napisati svoga „Oca”, samo da se ne osjećam zakinut kao Miljenko Jergović dok gleda Bergmanove filmove, njegovo posljednje književno djelo prvo je koje sam morao pročitati, kao poslovni zadatak. Inače, „Oca” ipak ne bih čitao. Ne, ne ispričavam se onima koji ne vole Miljenka Jergovića, nit je to zbog toga što sam se u proteklih nekoliko mjeseci dvaput javno „svađao” s njegovim kolumnama, kad je branio Radimira Čačića kako se neće usuditi niti njegov odvjetnik, ili nakon što je „fabuliziranjem” sudske odluke zaveo javnost naklonjenu književniku Predragu Matvejeviću. Dapače, Jergović je jedan od onih autora koje vrijedi čitati čak i kad baš i nisu činjenično naoružani, pa i kad se taj „katolički ateist” s Bogom danim pripovjedačkim darom, kroz svoju umjetnost baratanja riječima poigrava novinarskim i književnim slobodama. Za „Ocem” kao čitatelj ne bih posegnuo iz principa. Odbio bih biti kolektivna žrtva korporativnog konsumerizma koji i književnost, čak i kad je tako duboko intimna, svodi na novac, prodaju provokacije. Tako sam doživio osvrt Jergovićeva poslovnog kolege u kojem se ističe baš anegdota s njegovim ocem u kojoj on kao najčisti Hrvat postaje četnički vojvoda, ili kad izvlači njegovu tezu o kolektivnoj i osobnoj odgovornosti za ustaštvo. I još, kako bih se potpuno prepariran latito čitanja, prethodno sam pročitao osvrt Vedrane Rudan u kojem se ona na sebi svojstven način okrutno sprda s Jergovićevim „istočnim grijehom” prema kojem čak i nerođeni potomci Adamoustaše snose odgovornost za zločine ustaša. Uistinu briljantno. Međutim, na terenu umjetnikovih sloboda, Jergovićeva metalogička opaska o kolektivnoj odgovornosti Hrvata, kao i ona o Srbima u Sarajevu, dobiva svoj smisao. Čupanjem iz konteksta to postaje tek puka provokacija, na što ju svodi i sam Jergović naknadnim odricanjem od tog svog književnog stava. „Oca”, tu dirljivu intimnu priču o tomu kako nije lako biti Miljenko Jergović, trebao bi pročitati svatko tko se u potrazi za identitetom bori s demonima u sebi, pa i sa samim Jergovićem....

Izdani talent

Budući nobelovac ili precijenjeni skriboman, prodao svoju sarajevsku dušu zagrebačkome vragu... dio su književno-novinskih grafita koji se nadostavljaju na ime i prezime Miljenka Jergovića, zavisno s koje se strane gleda i tko koju riječ potpisuje, a svatko ima potrebu nešto reći, ili bi rekao da bude upitan, o Jergoviću, o Jergoviću se u svakome obliku ne šuti, ili je on *ljuta trava na ljutoj rani*, koji svakim pokretom ruke kojim ispiše slovo

otvori ranu, takne tamo gdje najviše boli, liječnici vole reći da bolesnici počnu ozdravljati tek onda kada priznaju sebi da su bolesni. To ukazivanje Jergovića boli i više od same bolesti, na svaku njegovu književnu provokaciju javi se uvijek i više od jedne pogođene patke... na tragu je one Andrićeve: *koji pijetao prvi zapjeva...* Događanjem Jergovića Hrvatskoj se, htjela ona to ili ne, događa druga i drugačija književnost, Hrvatska se na svjetskome književnome nebu u ovo sada vrijeme prepoznaje ili-ili prozivana biva imenima Jergovića, Fabrija, Matvejevića... a ne tamo... ma kako to nekima bilo teško pojmiti... lakše je popljuvati nego dosegnuti... progoniti nego prihvatiti, uz sav trud nisam pronašao ni jednoga hrvatskoga književnoga velikanu da je bio prihvaćen i priznat od svojih suvremenika u svome vremenu. Uspjeh se ne prašta, a pravi sud dolazi nakon smrti kada se književnim i ne samo njima... velikanima zauvijek začepi usta, jer ništa ne boli više od istine... Zašto se od prve nabrušeno dočekuje svaka Jergovićeva knjiga, malo je tko čitaniji od njega, ma što god da napiše, veličina Jergovića je i u hajci na njega, tko ne bi toliko pisao znajući da će se toliko pisati o svemu što god da napiše, pa i o knjizi „Otac“...

Roman ne počinje u Jergovićem stilu, barem onakvog Jergovića kakvog ga ja doživljam, znači otvoreno, ravno u glavu i pomalo brutalno. Počinje nekako ishitreno, ogoljeno, jedva dočekano, teško skupljene hrabrosti da se krene, kaže... „Otac“ je priča o Jergovićevoj obitelji, bolesna potreba pričanja koja se nakon toliko godina potiskivanja nije dala potisnuti, ne ispričati... ponajprije o njegovom ocu, ali iz poglavlja u poglavlje upoznajemo i ostale članove obitelji Jergović... vrlo osebujni likovi, a i Jergović je svojim načinom pisanja prilično „pomogao“ da tako osebujni i žive u cijelom romanu. Zamjetno je promišljanje od kuda početi, ne zatajena priča počinje kada Jergoviću javljaju da mu je otac loše i da je na umoru (vrijedi ne zaboraviti Ivkošićevu prosudbu), poželio je čuti Miljenka i nakon kratkog razgovora, koji najmanje izgleda kao da ga vode otac i sin, saznajemo da zapravo nikad nisu ni bili bliski, a riječ *otac* Jergoviću je toliko strana riječ, da bi mogli čak i reći da mu je nepoznata, nedoživljena...

Smrcu njegova oca počinje Miljenkova priča, koja je očito trebala početi za očevoga mu života... onda ova životna kronika ne bi bila toliko crna kronika, koja se vraća u prošlost, u dane kada se Marko Jergović, djed Miljenkovog oca doselio u Sarajevo iz Ličkog Lešća. Od siromaštva do bogatstva stečenog na lutriji, pa ponovnog siromaštva, a onda kroz razna politička i društvena previranja pratimo jednu obitelj koja Jergoviću baš i nije najmilija. Obiteljski biljeg od stida... Naime, iako je to njegova krv, Jergović puno toga zamjera svojoj obitelji, ali i ocu, koji ga nije znao voljeti onako kako otac inače voli svoju djecu. A djeca pamte, ostaju obilježeni nedo-

statkom te ljubavi cijeli svoj život, uskraćeni, emocionalno hendikepirani... Nije to, naravno, jedina stvar koju Miljenko svom ocu zamjera, već mu zamjera i zbog svih njegovih slabosti zbog kojih nikada taj ugledni sarajevski liječnik nije uistinu živio svoj život. Međutim, kada krene priča o njegovoj obitelji, postaje jasno zašto Miljenkov otac nije bio onakav kakav je Miljenko kao dijete možda želio da bude, iako se Miljenko vjerojatno neće složiti s ovim traženjem opravdanja za njegova oca. Djeca ga često i podsvjesno traže i kada ga i ne nađu, teško se mire s tim, da ga nema, da su možda i sami krivi što ga nema, tražeći i dalje, opravdanje ili svoju krivnju, *svoje se meso ne jede*.

Loza Marka Jergovića proživjela je i preživjela razne režime i svatko se s tim režimima nosio onako kako je mislio da treba. Ono što je Jergoviću najbolnije i s čim se teško miri činjenica je da je dio obitelji olako prigrlio ustaški režim, s kojim su se identificirali. Zamjera im i to što karakterno nisu bili ljudi koji bi zadovoljili njegove ljudske kriterije, zamjera im s vremena na vrijeme i malograđanštinu koju Jergović odlično opisuje u situaciji kada Marko Jergović dobije velike novce na lutriji i odmah kupuje dvije kuće, ali i klavir za svoju kćer, koja nema nimalo sluha i koji na koncu nikada nije ni služio za sviranje, već se s vremenom na njemu počela čuvati zimmica. Miljenko Jergović se naveliko bavi političkim opredjeljenjem svoje obitelji, kada se toga uzme književnik, književnost ne dobije ništa, a čitatelji izgube mnogo... taj davno prevaziđeni oblik *naravoučenja*, vrijeđa čitatelja, nametnik je koji iznutra truli zdravost književnoga tkiva, ujedno je to i najlošiji dio knjige, koji se nije očekivao od Jergovića, prije od nekoga književnoga mladca koji ne zna započeti tekst ujednačeno dovesti, privesti ga snošljivošću, održati gornju vrijednosnu razinu, pa tako usput, osim intimne obiteljske ispovijesti imamo i povijesnu priču o Sarajevu u kojem je stalno bilo „ovih” i „onih”, „njihovih” i „naših”... čemu, netko će reći upravo zato jer se bavi poviješću jedne obitelji i jednog grada, a neki da je zalutao u žanrovima, od knjige koja je obećavala mnogo, načinio književnu svaštaru, stavovi Miljenka Jergovića danas su mi, ili još manje jesu, dok ga čitam ili slušam, puno jasniji... ili puno nejasniji... Iako ne volim taj izraz, ovaj roman bi se mogao opisati i kao Jergovićev obračun s njima, a pod „njima” mislim na obitelj, politiku, povijest i sve ono čime se Jergović u knjizi bavi. Ili preciznije, ova knjiga je Jergoviću kao nekakva terapija, jedina vrijednost ako čitajući otvorimo istu takvu knjigu u sebi... Ovim je uratkom, vjerujem samo na kratko, Jergović izdao talent.

Milenko Popić

POSLE SVIH OVIH GODINA

(Vladimir Radić: *Posle svih ovih godina*. „Alma“, Beograd, 2010)

Roman Vladimira Radića, pisan u trećem licu, kroz sećanje ispisuje poslednje gimnazijske dane praćene ekskurzijom, s naznakom studijskog usmerenja i izborom zanimanja. Tematski razuđen na početku, sveden je znalački na glavne ličnosti u trouglu: Saša, Tanja i Igor, te vedru i pragmatičnu Enu. Počinje primamljiva čitljivost, osobito u delovima naslovljenim „Rukopis“. Tu su i biserni delovi „Najzad“ i „Ono najbolje“.

Imamo stranice zanatski sasvim sigurnog književnog hoda. Kompozicija odgovara sadržini i ni malo je ne narušava. Doživljajnost je upečatljiva i dinamična, zahvaljujući postavljanju radnje u dijalošku formu, što je i omiljena čitalačka percepcija savremenog romana (pomenimo samo milionske tiraže Robinsovih i Šeldonovih knjiga). Oni sadrže produžujuću funkciju i zavode red oko jedinstvene ideje o prolaznosti i često neželjenih obrta mladalačkih zanosu i potreba. Nisu zanemarljive, makar i usputne, refleksije za bogaćenje suvoparnog dijagnosticiranja. Implikacija ljubavnog jezgra glavnih likova raspršena u bezosećajnoj profitabilnosti ocrtava ton modernosti. Samo naznačen, samoubilački čin nije zaplovio talasima trilera.

I navođenjem usputnog komoditeta beleženja romana na raznim kontinentima, oseti se dubok unutarjni isceliteljski čin autora, zaštićen samokontrolom, a toliko žudno očekivan i ispunjen i kod čitaoca. Ekspliciran hronotop, makar i na margini, umešno je ugrađen, pogotovo zato što su događaji vezani za autentični prostor.

Želja Vladimira Radića da svoj roman objavi opravdana je i razložna – do univerzalnog se i stiže što većim osveščavanjem pojedinačnog, nepriступaćnog i slučajnog. Svaka lična istina traje dogod se prenosi i živi u nama svima.

Srđan Sandić

POVIJEST JEDNE POVIJESTI I POVIJEST JEDNE PORODICE I JEDNE ŽENE

(Ivana Sajko: *Povijest moje obitelji od 1941 do 1991, i nakon.*
„Meandar Media“, Zagreb, 2009)

Povijest moje obitelji je vjerojatno prvi (nadamo se ne i zadnji) povjesni roman koji je lišen žanra i ideologije. Naravno, u mjeri u kojoj to može biti. Autoricu zanima riječ a onda rečenica, zanimaju ju rečenična struktura a potom opasna i prisutna mogućnost manipulacije istom. Povijest je najbolji poligon. Zanima ju kako se nekoga poput nje, nekoga njene generacije – mogu ticati važni povjesni događaji koji stoje kao platforma razvoju *sebe i kulture* u kojoj živi(mo). Sama autorica upozorava na tri razine povijesti o kojima govori. Prva je, kako kaže – povijest njene obitelji, ljudi koji gledaju u budućnost, širom zure ispred sebe i vrište bez glasa. Ta razina povijesti je reakcija na njihovu šutnju. Druga je povijest Zagreba, u diskontinuitetu, ona koja vrluda od općih mjesta zajedničke memorije, a ideja je da uvidimo koliko nebrojeno mnogo načina postoji da se govori o činjenicama. Većina tih načina nije istinita. Od proglašenja NDH do oslobođenja Zagreba, od Velike poplave do Titove smrti. Treća razina povijesti je pak ona koja je konstruirana autoričinom vlastitom selekcijom heroja – svjedoka – događaja. U romanu se pojavljuju i Rade Končar i Matoš, Bruno Bušić i Vlado Kristl, Ivan Goran Kovačić i Ante Pavelić, koji iz različitih rakursa svjedoče o tragedijama, razočarenjima, neizvjesnostima i turbulencijama događaja, svojim sudjelovanjem, induciranjem ili obranama. Ivana Sajko u svom čitanju i ispisivanju povijesti, ali i obiteljske mikropovijesti, pošla je od činjenica i dokumenata – znanstveno skoro, dokumentaristički – po definiciji, a istovremeno je prisutna kao autorski glas u podtekstu (ponekad čak i na razini dnevničkog zapisa kojim se čini „skok“ sve do 2007. i posjeta Lukov-

dolu) koji je svojevrstan promatrač, ali i filter događaja o kojima se pripovijeda.

Povijest moje obitelji je kako autorica navodi – u stvari – predgovor njenom prethodnom romanu *Rio Bar*.

Rio bar je pak mišljen scenskom/kazališnom logikom, makar to primjećujem i kod *Povijest moje obitelji*. U polifoniji glasova *Rio bara* izdvajali su se oni ženski glasovi/krikovi koji su tematizirali ratne/ljubavne strahote koji su zaokruženi ili barem tako djeluju dok su s druge strane odvojeni završnim dijelom u kojem su smješteni dokumentarni prilozi iz vremena nedavnog rata.

U „Povijesti moje obitelji“ dokumenti, povijesni izvori, memoarske knjige, svjedočenja, isječci nalaze se u fusnotama, kao reference i izvori citata kojima se autorica služi gradeći svoju povijest na vrludavim točkama koje su obilježile povijest Zagreba i jedne obitelji koja je u njoj i njemu živjela. I njezine same.

Оливер Јанковић

ЖИВОТ СА СЕДАМ КОРА

(Лазар Дашић: *Распућа : Аутобиографска казивања*, „Алма“, Београд, 2010)

Ко данас у овим хаотичним, фрустрираним и брзим временима пише аутобиографију? Глумице, певачице, спортисти и понеки ислужени генерал или политичар... Другим речима, они који живе гламурозним животима. Обичан човек, када се пресабере, тамо негде после педесете или шездесете, увиђа, да када би све те године свога живота положио на белину папира – добио би сасвим просечно, монотono штиво – дакле ништа нарочито.

Међутим, добро је и да међу „обичним људима“ постоје неки који имају шта да кажу, да својом животном причом дирну читаоца, пренесу понеку животну поруку другима.

Написавши песнички првенац *Часна реч* (1987), Лазар Дашић озбиљније и дубље понире у песничке воде. Следе лирски устрептале, опомињуће родољубиве стихозбирке *Косовске елесије* (1990. – овенчана књижевном наградом „Лазар Вучковић“), *Косовски венац* (1993) и надамне оригинална књига која представља перфектан песнички експеримент *Азбучни типик* (1997). Круну и на неки начин завршетак овог родољубивог песничког круга чини избор из Дашићеве поезије под називом *Богоносно Косово* (1999).

У наредне две књиге *Светогорско богословље* (2003) и *Судњи простор* (2005) Дашић шири свој тематски опус. Поготову збирка песама *Судњи простор* у потпуности стасава и бивствује под тим судњим и суморним небом једног простора, емотивно, географски и по свим другим параметрима – врло далеког од песничког завичаја...

Најзад, ето, после немалог броја година, са видним бременом живота на плећима, али и са драгоценим товаром животног искуства, пред нама се појављује Лазар Дашић – прозаиста.

Појављује се на средокраћи између аутобиографских казивања и аутобиографског романа *Распућа*.

Већ сам назив овог дела је оригиналан и индикативан. Да је аутор употребио уобичајени термин, на пример *раскрића*, наслов би умногоме био ослабљен и прикраћен за оне путеве који произилазе и расплићу се из овог термина (док таква семантика не постоји у термину *раскрића*).

Проза која се налази у читаочевим рукама је дословно један „корак“ од аутобиографског романа. Тај „корак“, који писац по свему судећи ипак није желео да начини, представљао би чвршће фабуларне везе између поглавља, складније сразмере у дужини поглавља, као и нешто мање субјективизма у самом тексту и издизање из саме равни текста, дакле пишчев објективизам, односно „поглед са стране“.

Међутим, пишчева жеља да остане на нивоу аутобиографских казивања, како нам сугерише и сам поднаслов ове књиге, није никаква мана ове прозе.

Читалац пред собом има текст са високим емотивним набојем, ту и тамо проткан лирским пасажима и надасве интересантан. Позната изрека да „живот пише романе“ у случају Лазара Дашића је више него тачна. Толико авантура, преокрета, акције, туге, бола и понешто контемплације било би, искрено речено, довољно бар за два људска живота.

Иако, у неку руку почетник, у прозним токовима, Лазар Дашић има велики дар да једноставним, кратким реченицама, које се лако и без застоја ређају једна за другом, тако веже читаоца за свој текст, да ће га овај, без сумње, прочитати у једном даху.

Поједина поглавља ових аутобиографских казивања можда ће изазвати пажњу не само читалаца него и етнолога. Начин живота, обичаји и понашања људи у једној, рекао бих, „окамењеној“ метохијској средини, шездесетих година прошлог века, представљају солидну ризницу коју је аутор својим живописним казивањима верно осликао и понудио заинтересованима на даља испитивања и истраживања.

Најзад, ако дозволим себи, да у овај текст унесем једну строго субјективну оцену, и да читачевој пажњи посебно препоручим једно од поглавља, то би свакако било „Светогорско ходочашће“.

У овом делу текста Лазар Дашић је достигао свој приповедачки и уметнички врхунац. Не само што је у маниру најбољих српских путописаца дочарао све материјалне и духовне лепоте Свете Горе, све оне боје, облике, мирисе и заносе, већ је успео да оствари једну непоно-

вљиву духовну атмосферу, једно блаженство духа, које никако не може оставити равнодушним никог, па чак ни најокорелије атеисте.

Шта рећи на крају?

Ништа осим да захвалимо Лазару Дашићу што се ипак одлучио да запише ова аутобиографска казивања, јер можемо реално тврдити да би српска књижевност у дијаспори била знатно сиромашнија да се ова књига није појавила...

Dejana Jovanović

IJAN MEKDONALD - KELTSKI PESNIK SAVREMENE FANTASTIKE

(Ijan Mekdonald: *Knjiga izgubljenih snova*. Preveo s engleskog Goran Skrobonja, „Paladin“, Beograd, 2010)

Fascinacija prozom irskog pisca Ijana Mekdonalda (Ian McDonald, rođen 1960. godine u Mančesteru, Velika Britanija) za Gorana Skrobonju, srpskog pisca, prevodioca i izdavača traje već više od decenije i po – od prvog njegovog susreta sa Mekdonaldovom pripovetkom „Restoran izgubljenih snova“ objavljenom u antologiji priča o sujeverju *Narrow Houses* priređivača Pitera Krautera. Rezultat te fascinacije jesu hiljade prevedenih strana proze ovog izuzetno značajnog savremenog autora, objavljivane u navedenom periodu uglavnom u niskotiražnim fanzinima i ponekoj antologiji domaćih izdavača – sve do 2009. godine, kada je Skrobonjina izdavačka kuća „Paladin“ iz Beograda počela sistematski da objavljuje Mekdonaldova dela.

Posle objavljenih romana *Bespuće* (Desolation Road, srpsko izdanje 2009) i *Brazil* (Brasyl, srpsko izdanje 2010), „Paladinova“ nastojanja da specifična Mekdonaldova poetika bude dostojno prezentovana srpskim čitaocima krunisana je nesvakidašnjim poduhvatom: objavljivanjem zbirke priča *Knjiga izgubljenih snova* ekskluzivno za srpsko tržište, u izboru i prevodu samog Skrobonje.

„Susreo sam se sa Ijanom Mekdonaldom u aprilu 2010. godine“, kaže Skrobonja, „na zagrebačkom Sferakonu, gde je on bio počasni gost, iako – zanimljivo – nema nijednu knjigu objavlvenu u Hrvatskoj. Zato je 'Paladin' bio tu da predstavi svoja izdanja *Bespuća* i *Brazil*, a ja sam imao tu čast da održim uvodno slovo za Ijanovu radionicu održanu tom prilikom pred punim amfiteatrom, na temu stvaranja svetova za potrebe književnih dela. Bila je to prilika i da Ijanu uručim digitalno odštampani i povezani primerak

Knjige izgubljenih snova sa predlogom da ona bude objavljena u Srbiji, na šta je on odmah pristao.“

Skrobonja je mesec dana kasnije u Londonu razgovarao sa Mekdonaldovim agentom koji ne samo što je potvrdio da se *Knjiga izgubljenih snova* može pojaviti u Srbiji, već je od priređivača tražio načelnu dozvolu da se ona nudi stranim izdavačima širom sveta, što je svakako bilo izuzetno priznanje za ovaj „Paladinov“ poduhvat.

Zbog čega je *Knjiga izgubljenih snova* toliko posebna?

Ponajpre zbog toga što je reč o svojevrsnom izboru „najboljeg od Ijana Mekdonalda“, izboru u koji su ušle kako priče objavljene u ranijim regularnim Mekdonaldovim zbirkama *Snovi o carstvu* (Empire Dreams) i *Jezici-ma transa* (Speaking in Tongues), tako i nekoliko njih koje su se pojavile samo u specijalizovanim časopisima, a u jednom slučaju („Velika stolica“) reč je o priči namenjenoj konferenciji fantastike ConFuse održanoj 1992). Takođe, u zbirku je ušla i novela „Kamen, papir, makaze“ („Scissors Cut Paper Wrap Srone“), koja je sredinom devedesetih objavljena kao zasebna knjiga.

Pored toga što je kao izbor jedinstvena, *Knjiga izgubljenih snova* donosi priče koje dostojno reprezentuju ključne univerzume iz dosadašnjeg Mekdonaldovog opusa – čak četiri pripovetke govore o čarobnom svetu teraformiranog Marsa iz *Bespuća*, dok su tu i priče vezane za romane *Čaga* (Chaga), *Nekrovil* (Necroville) i *Žrtvovanje budala* (Sacrifice of Fools), te pripovetka iz koje je nastao mozaični roman *Kralj jutra, kraljica dana* (King of Morning, Queen of Day). Takođe, u izbor su ušle i pojedine priče koje ilustruju bogatstvo erudicije i širinu interesovanja ovog umešnog pisca razbarušene poetike, od satire („Zalivski rat“) preko seciranja začetaka nacizma („Analiza jednog slučaja histerije...“) do neobuzdanog nadrealizma („Najbolje i ostalo od Džejmsa Džojlsa“).

U specijalnom intervjuu pripremljenom za srpske medije povodom Mekdonaldovog najnovijeg romana *Tekija* (The Dervish House) objavljenog ovog leta u Britaniji i Americi, upitan za *Knjigu izgubljenih snova*, odnosno slaže li se da je posredi „najbolje od Ijana Mekdonalda“, pisac je izjavio: „Upravo *jeste* tako. Zahvaljujem se Goranu, jer to je dobra zbirka – zanimljivo je da neko drugi odabere ono što smatra najboljim, umesto da to radi-te sami. Ima tamo mnogo toga što se čak ni ne sećam da sam napisao. Da li se tamo nekome ovo takođe dopada? Hmm? Volim novele – to je zamašan format, sa puno mesa. Lepo je videti *Kamen, papir, makaze* u zbirci. Mislim da bi mi predstavljalo problem da sve te priče ponovo redigujem – nisam siguran da bih podneo da pročitam dobar deo toga – obično prilično potcenju-

jem svoja starija dela i malo ih se čak i stidim. Teško bih se odupreo želji da ih ponovo sve ne napišem i revidiram...”

A izdavačka kuća „Paladin“ najavljuje dalja izdanja Mekdonaldovih romana, među kojima će prvi biti *Nekrovil* krajem 2010, da bi sredinom sledeće godine bio objavljen višestruko objavljivani Mekdonaldov „indijski“ roman *Reka bogova* (River of Goods), po kojem se – kako saznajemo od pisca i njegovog srpskog izdavača – priprema snimanje spektakulamog filma.

Srdan Sandić

LJUBAV JE LJUBAV JE LJUBAV

(Per Olov Enquist: *Knjiga o Blanche i Marie*. „Evro – Giunti“, Beograd ?, 2008)

U ljubavi kao i u svim drugim manifestacijama bliskosti postoje (barem) dva aktera, dva imena. Blanche Wittman, slavna pacijentica profesora Charcota i Marie Curie, fizičarka i kemičarka, dobitnica dviju Nobelovih nagrada su imena ove priče. Znanstvenica nastoji otkriti prirodu zračenja, dok Blanche, njezina asistentica, tripot podvrgnuta amputaciji zbog posljedica radijacije, ispunjava tri bilježnice svojim istraživanjem naoko jednostavna pitanja: Što je ljubav? Iako se epizodno pojavljuju i Freud (Charcotov asistent), Strindberg i drugi znanstvenici tog vremena, primama im je uloga naglasiti važnost glavnih likova: Blanche i Marie. Blanche je pola života provela kao pacijentica bolnice Salpetrier, da bi potom kao asistentica Marie Curie postala predmetom bizarnih tretmana zračenja. Marie Curie je drugačiji primjer. Nakon tragične muževljeve smrti, zaljubljuje se u oženjenog muškarca s kojim je ostvarila vezu koju je tadašnja francuska javnost osudila, te joj je ta veza narušila reputaciju znanstvenice i javne osobe.

Per Olov Enquist prepričava povijesne dokumente, biografije i autobiografije kao i tri knjige zabilježaka Blanche Wittman: žutu, crvenu i crnu, simboličnog naziva *Knjiga pitanja*. U svojim zabilješkama Blanche pokušava odgovoriti na pitanja poput: Što je umjetnost?; Koja je bila boja tvoje haljine?; Koji je bio tvoj prvi telefonski broj? (retro fikcija)... s jednom jedinom namjerom, a to je da stavi u suodnos temu *Knjige pitanja* s temom ljubavi. Tema i struktura ove priče neodoljivo podsjećaju na već iskušani „tihi način“ prepričavanja fenomena ljubavi koji su ponudili Milan Kundera u *Nepodnošljivoj lakoći postojanja* i Marguerite Duras u *Ljubavniku*. Žrtva je i ovdje polazišna točka dokazivanja ljubavi, te knjiga stoga postavlja niz filozofijskih pitanja kao što su: Postoji li granica ljubavi? Što sve radimo zbog ljubavi? Zašto je ljubav ta zbog koje to sve radimo?

U ovom slučaju, ljubav je mehanizam razjašnjavanja svih drugih kategorija odnosa, kao što su strah, žrtva, osuda, prihvaćanje itd. Blanchin odabir subjekta ljubavi je Marie, kao točka oko koje se vrti tema njenog poklona umrloj majci. Poklon je cjelovita *Knjiga pitanja* jer, kako Blanche objašnjava, njena je majka umrla bez da je znala što je ljubav, a Blanche upravo to želi objasniti, na znanstveni, literarni i svaki drugi način dok čitavo vrijeme zapravo piše o svojem odnosu s Marie. Blanche je ubila Charcota, liječnika koji ju je odabrao kao najbolji primjer histerije među histeričnim ženama, a Marie je ubila Blanche, zbog ljubavi također – ili prema znanosti ili prema njoj samoj. Enquist permanentno prekida narativni tok naglašavanjem da je njegovo djelo roman usprkos korištenju povijesnih dokumenata, braneći pri tom opisnu i interpretativnu slobodu odnosa svojih likova i njihovih dijaloga. Knjiga je u najširem smislu faux-biografija s literarnom interpretacijom. Prepuna je presjeka tokova misli, monologa, verificiranih povijesnih činjenica, citiranja znanstvenih i literarnih djela... Enquist činjenice stavlja na papir, potom ih propituje, pa ih ponavlja, a potom rearanžira. Pretresa povijesne činjenice vezane uz znanstvenicu i asistenticu usput očigledno smatrajući da stvara slatko-hollywoodsku priču. Blanchina uloga je u tom smislu vrlo zahtjevana: ona povezuje znanost, umjetnost i ljubav u jednu cjelinu, u svoju Knjigu. Dobar dio romana vrti se oko maštanja koje dolazi nakon ispisanih činjenica, pogotovo na primjeru Blanche koja za vrijeme hipnotičkih seansi sanjari o ljubovanju s mlađim dečkom, i Charcota, koji je, iako formalno njezin liječnik zapravo zaljubljen u nju pa i mašta o njoj.

Sjajno, smrtno plavo svjetlo radija u neku ruku rasvjetljuje i priču odnosa Blanche i Marie. Vrtoglave asocijacije i pitanja koja prate svaku situaciju kontinuirano i vrlo uspješno se vraćaju na osnovno pitanje knjige: Što je ljubav? Blanche indirektno sugerira da je znanost iskoristila ne samo njeno tijelo već i tijela mnogih anonimkinja te na tim temeljima izgradila svoje „dvorce“, misleći pri tom prvenstveno na ulogu žena u znanosti, kako na svoju tako i na ulogu Marie, dvostruke nobelovke koju su francuska javnost i mediji uglavnom ignorirali, odnosno više se bavili njenom ulogom strankinje u Parizu, ženom Pierre Curiea nego njezinim znanstvenim radom. Struktura romana se u najvećoj mjeri temelji na bilješkama jednoruke Blanche, posebno slijedeći nazive dijelova njezine Knjige: crvena, crna i žuta. *Amor vincit omnia* (ljubav pobjeđuje sve), osnovna je radna hipoteza i tematska preokupacija i Knjige i romana. Roman stoga ne govori o samo dva života, a Enquist ne skriva svoje mjesto i značaj pisca, pa se ponekad referira i na vlastita iskustva i vlastite knjige, na primjer Pasqual Pinona s dvije glave (lika iz *Downfalla*), koji neodoljivo podsjeća na Blanche Wittman. Autor ne kreće od konkretnog seta hipoteza o ljubavi koji treba dokazati u

prepričanim (i fiktivnim) događajima, već mu životi i događaji daju priliku da promisli i spekulira o ljubavi.

U kojoj je mjeri autor uistinu zainteresiran za Blanche kao ljudsko biće, a u kojoj je mjeri zainteresiran za Blanche kao torzo ostaje na čitatelju da procijeni. U svakom slučaju stranice ovog romana su prepune raznoraznih izmjena kronologija iste priče, dijaloga i monologa, misli samog autora, citiranja citata... Knjiga je čudna mješavina već ispričanih priča i zanimljivog popularnog filozofiranja. Ujedno je kratka knjiga koja se brzo čita, ali istovremeno zahtijeva pažljivost pri čitanju, jer Enquist odbija biti direktan. On daje jasniji pogled na žrtvovanje zbog višeg cilja, u konkretnom slučaju zbog znanosti, a istodobno i intiman i potresan portret prijateljstva dviju hrabrih i darovitih žena. Prikazani odnos mogao bi postati paradigmat-skim odnosom u kojemu su žrtve svjesne svoje pozicije i uloge, ali se zbog toga ne kaju.

Enquist pripovijeda priče o emancipaciji žena, o sudbonosnim događajima koji su promijenili svijet, o ulozi žrtve i žrtvovanja, o ljubavi i ljubavnim odnosima, o moći i odabirima, ali je to prije svega intiman portret života dviju iznimnih žena.

Витомир Теофиловић

ПАРАДИГМЕ ВЕЧНОГ ВРАЋАЊА ИСТОГ

(Бане Јовановић: *Увир*. „Алма“, Београд, 2009)

Ако бисмо поетику Банета Јовановића свели на њен основни супстрат, рекли бисмо да је то актуелна сатира у духу, а често и руху, народних умотворина, пре свега духовитих пословица, у најширем тематском и значењском распону.

Иако је још као студент испекао новинарски посао и стекао име, Бане Јовановић се упоредо са својом основном вокацијом бавио и народним умотворинама, како оним насталим у дубинама древног усменог општења, тако и онима насталим у наше време, као трајни фолклорни вид душевног живота и уједно одушак од свакодневних тегоба. Та паралелна вокација, то друго ја Банета Јовановића, такође потиче још из његове младости и траје у непрекинутом континуитету и данас – он је дуги низ година уређивао хумористичко-сатиричне рубрике и листове и писао за њих, током седамдесетих водио и осмишљавао *Турнир духовитости*, једну врсту хододарја читавом Србијом у трагању за ризницом духа наших дана, у трагању за смехом на свој рачун, што је најплеменитије преиспитивање сопственог моралног хабитуса, оне вертикале која је одувек красила нашу изворну народну духовитост. Међу најважније Јовановићеве коте на мапи ове друге његове животне вокације спада уређивање хумористично-сатиричног листа „Јеж“, затим „Диња пукла“, драматизација необјављене Вукове заоставштине – текстова народних *еротских поскочица и особитих пјесама*, која је имала стотину извођења на сцени Народног позоришта у Београду, а у току последње две деценије то занимање за народну традицију усађену у наше данашње биће резултирало је низом књига, збиркама афоризама и других кратких форми – епиграма и кратких прича. Из истог мотивационог изазова је и Јовановићева теза о тесној спрези између наших народних изрека и наших савремених сатиричних афоризама, теза посеб-

но развијена у књизи *Диња пукла* и есејима о тој теми.

У Јовановићевим причама, од којих су многе толико кратке да су заправо мини-приче, често су народне изреке грађа или везивно ткиво на више начина. Најчешће су престилизоване из разних литерарних разлога – да актуелизују садржај и поруку, да уведу иронијску дистанцу или неки други значењски отклон према изворнику, а често су и у изворном облику, каткад једна овде, једна онде, као копче између актуелне свакодневице и археологије сећања, а каткад чак и у мањим или већим серијама, како би подвукле наш континуитет са традицијом, ређе историјском, чешће оном која сеже у давна, митска времена. Континуитет је толико упечатљив да пред собом имамо готово архетипске слике, сублимне и језгровите снимке читаве наше хоризонтале постојања, од памтивека до данас, слику не само дубинског већ у великој мери и појавног идентитета, слику која као да не хаје за време и његове мене. Најзад, о том идентитету и континуитету говори и најновија књига – збирка прича названа по једној лепој речи из наше језичке баштине – то је реч *Увир*, која симболизује супстанцијални однос између појединачног, посебног и општег, дела и целине, појаве и суштине, мноштва појединачних токова и њиховог уливања у море свеколиког постојања.

Збирка *Увир* има три велика поглавља, три целине са својим специфичним значењем и ауторским рукописом, са такође симболичним и вишеструко метафоричним називима. То су: *У жрвњу*, *Заумље* и *Кладенац*.

Прво поглавље обухвата црнохуморне приче које описују наш драматичан прелом века и миленијума, трагичност деведесетих година протеклог столећа и њихових трајних рана на нашем личном и друштвеном бићу. То је уједно и сагледавање актуелног друштвеног стања и статуса јединке у њему. Мада су приче у трећем лицу, о Тихомиру и његовим дилемама и проблемима, делују потресно као болно лично искуство, као аутобиографска проза, као хроника невеселог стања које траје од памтивека, отпорно на било какве дубље промене, неподатно никаквим надама ни сновима, стања огрезлог у трагични континуитет упркос свим променама текућих колоплета. Иако је свака од ових прича засебна целина, све се доимају и као тематски и стилски чврсто повезана целина, као хроника или мини-роман о вечном враћању истог, о фаталности збивања, о животу у знаку неумитности, не хајући ни за личне ни за друштвене промене упркос њиховој потребитости и рационалности. Та трагикомична немоћ било какве енергије супротстављене колотечини инерције назире се већ из сугестивних назива прича овог поглавља: *Орвел*; *Тајност учешћа*; *Жрвањ*; *Петак, тринаести*; *О гла-*

ву; *Хумани метак...*

Друго поглавље – *Заумље* – већ својим називом упућује на дубинске слојеве нашег менталитета, на колективно несвесно и архетипско, на константе које, с једне стране, чувају изворност нашег бића – отуда толико топлине у овим причама, али које, с друге стране, делују и попут невидљивих окова који не дозвољавају никакав размах ни истинску слободу. И наслови прича овог поглавља су врло речити и сугестивни: *Банда; Кловнови; Овца; Расол; Следбеници; Зид; Српска прича; Тапшач; Невидиш; Просјак; Жар...*

Ево једне од најкраћих, приче *Жар*:

Гвозђе се кује док је вруће, а човек док му гори под ногама.

Човек се кује тако што му под ноге потуриш жарку жељу, а у руке му гурнеш жарач. Док човек жарачем распламсава своју жарку жељу и од бола поскакује, на њега пустиш своју Жар-птицу да му у главу укуцава твоју политичку поруку.

Све док му под ногама гори, такав човек је твој.

А ево како је Јовановић сажео *Српску причу* у цигло неколико речи:

– Од горег може горе, – рече први.

– И од бољег може горе, – утеши га други.

Поглавље насловљено *Кладенац* је низ прича о народној еротичи и у дословном смислу као животодавне енергије, али и у широком метафоричном значењу, као маскираној борби за опстанак у времену ропства, када је већ и помињање политичке слободе било злочин. Тематски и значењски лук ових прича Јовановић је довео до савремене политичке порнографије и утицаја народне еротске умотворине на савремени хумор и сатиру. Ево неких карактеристичних наслова: *Диња пукла или прича о љубави; Прича о жени која зна шта хоће; Прича о коловођи...*

Нова књига Банета Јовановића на сатиричан начин обједињава савремену тематику са нашом изворном традицијом, налазећи у њој богатство духа и маште, оно њено језгро које би нам и у данашњим беспућима могло бити подстицајно. С друге стране, писац се обрачунава и са нашом митоманијом, било у смислу прихватања традиције као јединог ослонца и оријентира било као обожавања новог као најбољег од свих могућих светова, да парафразирамо Волтера.

Књига *Увир* је збирка духовитих и маштовитих прича, испричаних језиком и стилем који баштини оно најлепше у традицији, богатство народног духа, у преплету са савременим видицима и вредности-

ма. Што је та слика, упркос њеном раскошном језичком и стилском колориту, у великој мери тамнија но што бисмо желели и што је код нас смех не само лек већ често и лелек, није кривица аутора. Његов циљ је да нас приближи истини, што је успео и верношћу описа и снагом утиска који његове приче на нас остављају као потресна сведочанства о свом времену и простору.

Срба Игњатовић

„МОЛЕБНИК“ МИЛОША ЈАНКОВИЋА - ПОВРАТАК ИЗВОРИМА И ПРАБИТНОЈ ФУНКЦИЈИ ПОЕТСКЕ РЕЧИ

(Милош Јанковић: *Молебник*. „Апостроф”, Београд, 2010)

У једном Милошу, у нашем случају Јанковићу, чини се да изби-
ва више Милоша. Више (песничких) душа у једној, више гласова у јед-
ном – право вишегласје. Такав ће утисак, по свој прилици, стећи па-
жљиви читалац његових, поготову новијих и најновијих књига. Јер
Милош Јанковић је темељно упућен у православну старину, наше веч-
но и трајно наслеђе, што подразумева особена, лаицима, мирским љу-
дима обично у нас мало позната знања. Творац је духовне поезије (ре-
лигијске, казао би Ђорђе Ј. Јанић) наслоњене на житија и молитвене
кодексе, о чему сведоче књиге попут *Светачника*, *Старечника*, *Отач-
ника* и *Србљака* – да споменемо само оне скорашње и скорије. У исти
мах је склон словнопоетским преплетима оличеним у књизи *(Не)звани
гости*, читавом једном поетском роману сатканом од сопствених не-
гдашњих и нових стихова и стихова нешто старијих песника и (упоко-
јених) савременика које је наш аутор, као властите госте, искупио у
једној ноћи, изазвао на мегдан и с њима се огледао баш као да је попут
Одисеја зашао у Хад не би ли, из „прве руке”, ослухнуо шта данас могу
да нам приопште.

Ваља нагласити да ова два типа Јанковићевог певања нису дис-
паратна. Оно што их повезује-обједињује јесу језик и укупна песничка
форма, а то је „терен” на којем је Јанковић свој на своме, наоко брзорек
и лепорек, брзорек али не и логореичан. Његови искази нису пушта ре-
торика већ *градиво смисла*, често и окосница. Утолико утисак о лакоћи
изрицања, ма колико био читалачки захванан, може бити стваралачки,
суштински варљив.

Поврх свега, обе споменуте поетско-мотивске сфере у Јанковићевом стварању нису апсолутно оделите већ, на начин додуше несвакидашњи, као да иду у „пару“. Својеврсни њихов сусрет такође није немогућ. Доказ за то су управо јектенија, тропари и службе, то јест молитвене песме окупљене у *Молебнику*. Те песме, између осталог, посведочују да је, како истичу знаци, молитва *прва песма*, односно да је молитвена, подигнута, химнична интонација умногоме прирођена песништву – од искона до ових дана.

Циклус *Јектенија*, с разлогом уводни, у споменутој књизи заслужује посебну пажњу. Јанковић је на начин сугестиван, сликовит, покадшто драматичан, а посежући за молитвеном формом и инвокацијом развио читаву лепезу искушења човекове (тима и сопствене) душе, уједно и *природе*, то јест оног што под њом подразумевамо имајући на уму сва противуречја, висине и падове, унутарња ломљења, чинове и покајања-окајања – или ону „материју“ чији је незаобилазни литерарни обликотворац Достојевски.

Ништа мању пажњу не заслужују ни Јанковићеви *Тропари*, химне којима је наш аутор *посветио*, сматрајући их особеним подвижницима и жртвомученицима нарочите врсте, како самог Достојевског, тако и Булгакова, Берђајева, Рубљова, Соловјова, Флоренског, Успенског, Леонтијева, Трубецкоја и Толстоја. Реч је, наравно, како о великим уметницима и мислиоцима, тако и о научницима а, уопште узев, прегеоцима што су уткани у саме основе православне духовности – било да су били мучени сумњом, попут Толстоја, сумњом и надом, попут Достојевског, велики тумачи попут Флоренског и Успенског или филозофи и богослови ранга Булгакова, Берђајева, Соловјова Леонтијева и Трубецкоја. Иконописац-светитељ Андреј Рубљов у том склопу има оно место које је, како вели Јанковић, „само реткима дано“, односно који имају моћ да виде „и душиним очима“.

И у циклусу *Службе* Милош Јанковић, уз бок канонизованим светитељима какви су Свети Јустин Ћелијски, Свети Симеон Нови Дајбабски и преподобна Касијана Милешевска, по свом осећају поетски посвећује подвижнике које сматра тог спомена достојним. Реч је, на првом месту, о блаженопочившем патријарху Павлу, али и о новомученицима међу којима посебно место има песма посвећена малој Милици Ракић, трогодишњој девојчици из Батајнице која је 17. априла 1999. пострадала у родитељској кући као жртва зверске НАТО-ове бомбашке кампање.

Потресна је као несвакидашњи лирски крик та песма о невиној души, о малој страдалници, детету на прагу живота. Мислим да нема

читаоца код кога неће побудити грч и гнев, саживљавање и саосећање. О тој се песми мора говорити непосредно, најобичнијим људским речима, без целомудрености, на начин који ће само отуђени и одљуђени очас прогласити архаичним и потрошеним. Ова песма, баш као и *Служба новомученицима деци*, лирску поезију враћа изворима, прабитним функцијама и непосредној делотворности. О тим песмама се не може говорити без емоција, што ни по чему не умањује њихов високи поетски домашај.

Наравно, тиме не умањујем вредност осталих песама окупљених у *Службама* нити оних најуспелијих, најпунозначнијих садржаних у побројаним претходним циклусима. Реч је, једноставно, о томе да је Милош Јанковић узмогао да у много чему дотакне колективно „било”, то јест да поезију врати ономе што је по једном немачком теоретичару изгубила – *дослуху с колективом*, с мотивима и осећањима, сазнањима и људским потребама примереним претежном делу данашњег нашег рода. Учинио је то на начин који је његовом поетском осећају близак, поузданим, утемељеним „рукописом”, читљиво а складно и ефектно. Може ли се ишта више тражити од ововременог песника свесног да је и његово време, као и толика што су му претходила, по много чему поезији ненаклоњено?

Жарко Требјешанин

ДЕЧЈИ ДОЖИВЉАЈ СВЕТА

(Владимир Станковић: *Какав дан*. „Ваша књига“, Београд, 2008)

Песме окупљене у овој књизи Владимира Станковића, појавно гледане, веома су разноврсне. У њима се јављају различите природне појаве, људски ликови, мајка, отац, бабе, деде, дечаки, девојчице, животиње, играчке, компјутери... Оно што их, међутим, изнутра обједињује и суштински повезује јесте јединствено дечје виђење света. Из низа ових малих фрагмената можемо сачинити једну кохерентну визију властитог природног и друштвеног окружења.

Владимир Станковић у својим песмама дубоко психолошки понире у загонетне, многима недокучиве пределе дечје душе. Он психолошки проницљиво посматра, пажљиво истражује, а онда то што је пронашао песнички обликује. Укратко, он опева особени дечји начин мишљења и осећања. Дете није тек човек у малом, умањени примерак људске врсте, него је самосвојно биће, по много чему различито од одраслог, подсећа нас песник.

Према деци одрасли се често односе с висине, готово презриво или снисходљиво, али ретко када уважавају аутентично њихово, дечје виђење, мишљење и процене. Одрасли људи, чак и они веома добронамерни, мисле да они знају шта је за дете најбоље или најпотребније. Не пада им напамет да питају дете како *оно* нешто види и шта *оно* о томе мисли. Песник и психолог Станковић то одлично уочава и разуме:

Сви кажу за моју собу да је мала.

Они не виде добро моју собу.

Треба да питају мене

Колика је она.

(Теодорина соба)

Ко пажљиво чита једну за другом песме у књизи *Какав дан*, неосетно улази у посебан начин дечјег мишљења, које се прилично разликује од нашег, од логике одраслог. Дечје мишљење, рецимо, одликује *антропоморфизам*, односно тенденција да се животињама, па чак и природним појавама придају особине људи („веселе птице”, „жабе глуме”, пахуље „шапућу” док падају). Дечје поимање света је и *егоцентрично*, тј. дете наивно, безазлено све посматра са своје сопствене тачке гледишта, за коју верује да је једино могућа (заљубљени дечак је убеђен да свако ко уђе у разред одмах „спаси Наташине локнице”). Детету је тешко (али, богме, често и одраслом!) да се стави у позицију неког другог, који исту ствар често посматра на други начин, својим очима. Нама одраслима, по правилу, дечја логика је страна јер смо се ми „ослободили“ *анимизма* (да ли заиста?), а деца још увек верују да је Сунце „живо“, да је ветар „љут” и да читава природа има своју „душу”.

Ове песме не откривају само дечје мишљење, него и дечја осећања, дечје потребе, њихову машту и интуицију. Дечје емоције су бурне, готово вулканске, оне се брзо јаве, имају велики интензитет и — брзо нестану (љутња једне девојчице траје „читав минут“ или дечаково одушевљење новом играчком — цела три дана!) Деца су нескривено радознала, имају снажну потребу да на свако питање добију одговор, да истраже занимљив и чудесан свет око себе. Па, ипак, можда је највећа потреба, најснажнија жеља детета — да порасте, да постане одрастао човек, да више не буде дете, које „више ствари не сме него што сме“. Захваљујући својој способности емпатије, имагинацији и интуицији деца попут радара откривају дубоко скривене намере, осећања и мисли родитеља, много боље и јасније него други одрасли. У овим песмама често имамо прилику да се уверимо како су одрасли наивни када мисле да могу дете да обману речима и да прикрију оно што заиста мисле и желе.

У Станковићевим песмама има сјајних запажања, добро одабраних значењем бременитих детаља, изврсно описаних односа дете — одрасли, као и проницљивих рефлексива о начину функционисања дечјег ума. Па ипак, чини се да је у овој необичној књизи најлепше и најдрагоценије оно што је — прећутано, неисказано, а што се тек слути. То „нешто“, неизречено, одсутно у самом тексту песме а присутно у њеном „одјеку“, у психолошком ефекту, јесу бројне асоцијације, представе, мисли и емоције изазване у души читаоца. После готово сваке песме, негде у нашој свести, али и у дубинама несвесног ума, затрепери некаква струна, јаве се као одговор чудесне слике, заборављене успо-

мене, давна осећања нежности, ведрине, топлине, стрепње, сете и неки најранији, давно покопани дечји доживљаји.

Станковићеву књигу *Какав дан* слушаће и читаће дете са задовољством што у њој налази лепо исказано управо оно што само осећа и мисли, а одрастао ће читати са радозналошћу и уживањем да би боље разумео своју децу и унуке, али и да би боље схватио оно запостављено, скривено дете у себи самом.

Даница Андрејевић

ПРОКЛЕТИЈЕ, УВЕК

(Голуб Јашовић: *У сенци Проклетија*, Врање – Краљево, 2009)

Збирка песама Голуба Јашовића „У сенци Проклетија“ носи јак косовско-метохијски сензибилитет завичајног одредишта и његових егзистенцијалних и есенцијалних знакова. Аутор иде шире од просторних идиома, хронотопских ознака и геопоетичких условљености и везује се за источнике српске духовности и православну руску традицију и језик, о чему сведочи и дволингвистички однос сваке штампане песме.

Готово да нема савременог косовског песника који се није одазвао на блиску, новомитску ситуацију страдања на Косову и Метохији. Упркос бројности песама посвећених Косову у савременој српској поезији уопште, овом тематско-идејном феномену, природно, најоданији су домицилни песници. Свако од њих, по мери свог талента, усебно и судбоносно изражава интуитивно разумевање суштине мита о Косову. Тај мит они најбољи углавном не користе у апологетском истицању његове безусловности, као мит о миту, већ у лирској трансформацији која архетипу даје индивидуални, стваралачки карактер. Таква поетска ауторска метаморфоза је суштина лирског критичког ангажмана савремених песника Косова и Метохије.

Томас Стернс Елиот је говорио о поезији као најнационалнијој уметности, Стивен Гримбалт о новом историзму и културном патриотизму, а Јирген Хабермас одређује патриотски модернитет као један од видова осавремењавања тема из домена колективне свести. То ново активирање традиције у лирском дискурсу представља теме из саборног умља, генске меморије и базичне истине као нови уметнички став према њима, при чему аутор прави и нови естетизовани поредак те традиције. Српски интелектуалци Исидора Секулић у тексту „Видовданска

идеја“ из 1911. године и Зоран Мишић у тексту „Шта је то косовско опредељење?“ из 1961. године говоре о материјалним, цивилизацијским и културолошким особинама мита који су маркери надисторијске и метафизичке пројекције у уметности. Узимајући најбоље из племенског, оно што не пречи развој модернитета, како каже велики Милош Црњански, песници праве своје уметничко устројство мита свесни да добра модерност једном бива добра традиција.

Голуб Јашовић такође је трагу таквог заједничарског виђења мита кроз интимистичку димензију властите визије. У збирци песама „У сенци Проклетија“, већ у самом наслову, поставља се симбол сенке као негативног принципа таме и заторности. Планина Проклетије је, у светлу свега дешеног на Косову и Метохији, представљена као косовски кинески зид кога смо морали напустити, али и као проклета елементарна сила у контексту непријатељске најезде. Апокалиптична перспектива, дакле, отвара инсценацију ове лирске творевине. Отвара се мртви живот и жива смрт метохијска. Отвара се живот после живота и време после краја, губљења Косова и себе, као могући постживот у постхуманистичком свету. Рашчлањујући и лирски стилизујући слике, феномене и успомене у фикционалну, имагинацијску структуру песме, Голуб Јашовић одваја сенку Проклетија као туђост и претњу и светле тренутке старог живота као нашост и топлину. Те две граничне лирске секвенце ове поезије сублимиране су природно и органски у оквиру поетске целине.

Скуп лирских слика и иконика носиоци су бинарно-опозитна односа негативних и позитивних силница живота, јина и јена. Модел патријархалне културе Косова и Метохије и старих очинских вредности и оно чудно време другости и туђости после Косова чине два промрежена лирска тока ове збирке. Голуб Јашовић је обртање стварности лирски уписивао као фузију факта и фикције коју савладава језиком поетског дискурса. Писмо песму сања, рекао је Рембо. Реч је извориште смисла и за голему тему Косова. Како наћи ону посебну, нерабљену, светлу реч која ће бити довољно светла и света да именује косовски бол? На том путу савладавања језика како би непатетички говорио о патетичном, Јашовић језички организује косовске теме и кодове управо их индивидуализујући и субјективизујући до њему светих ствари и формулација. Као и сваки писац, Јашовић прави лирски списак ствари спашених из бродолома, како каже Андрић у „Разговору с Гојом“.

Време Косова у времену после нашег Косова за песника значи проналажење углавном тамних општих и појединачних места смрти и тимор мортис. Јашовић их може сагледати само са садашње, маргинал-

не тачке пута, јер је главни пут остао у хронотопу Косова и Метохије иза нас. Тако, из перспективе већ изгубљених живота, у потрази за изгубљеним јаством, овај варљиви живот после живота, песнику нуди само ламент и тужбалицу. Ова тамна бележница тражења новог смисла у старом смислу је у сенци Проклетија, у апсурду тражења немогућег новог живота. Та сенка Проклетија која се протеже све до Шумадије осветљена је једино именом завичаја и косовским митом као златним онтолошким средиштем и осном вертикалом.

У антихуманистичком следу историје ова збирка на свој начин поставља питање Пола Целана о смислу поезије након Аушвица и Хелдерлина чему песници у оскудном времену. Та невербална питања доводе нас и до питања које уметници постављају на почетку 21. века – Да ли је нешто погрешно у нашој егзистенцији или то само ми бирамо погрешно из ње? Непознате супротности и разлози света могу се само пројектовати иманентним лирским имплозијама и надисторијском пројекцијом стварности.

Постоје у збирци песама Голуба Јашовића „У сенци Проклетија“ лирска места истински пуна значења и лепа семантичка пуњења језичких склопова, али и неких стихова ближих говорном него поетском језику. То је последица осећаја да је мит Косова већи и од језика. Зато је персионификација косовско-метохијског бола у овој збирци протетски покушај да се надигра проклетост Проклетија.

Уколико бисмо пратили мисао Михаила Бахтина да постоји човек трга и човек интимности, могли бисмо рећи да Голуб Јашовић на најуспелијим местима своје збирке песама представља успешан ракићевски спој та два песничка одређења –колективистичког и бићевитог осећања Косова. У спајању документарног и имагинативног, историјског и елегичног, етичког и естетичког, наш аутор има сопствено виђење света. То доказује уметничку чињеницу да сваки песник има своје Косово, свој физички и метафизички завичај. Као лингвиста по вокацији, Јашовић чита божије слово, а Косово је прво свето слово. Без њега, ми смо у знаку сенке, тамнице, безводе. Глас молбе и молитве у овој збирци опире се и не пристаје на разградњу косовско-метохијског света, хронотопа Косова урезаног у свести. Косово и Метохија не сме бити Атлантида, мада му прете све силе света. Песник је усамљени бивак по васколиким селиштима и странпутицама. Расељене пећанске душе тумарају по Србији док их у завичају нема. Песнику остаје само да, као у песми „Самствовање“, каже:

И кад ме не буде
Дримски мук ће
Мучно Мучки
Причати да бејах

У песми „Аманет“ ће, лирски отпевавајући Црњанском, проклетити и ратара и вола што бразди селиштем „На којем ми још трешње живе“.

Противећи свим злогласима, песник с прецима слави с месецом заборављено име крсно, беспомоћан на жежељу. „И не могу ни у прах ни кроз камен“, вели песник. Над Рацијом одсутни бог не гледа у завичајно Косово. У песми „Легенда о настанку смрче“, пеник види родне прагове опасане ђавољим стубиштима „упаковане у легенду да се не досетимо.“ Ова лирска визија Косова као дворца трнове ружице ураслог у време, као нека негативна бајка или црна утопија, указује на затрављени косовски мит који се мора чувати у времену и простору и још више у ноуммену, унутарњем виделу. Аутор је старешина хлебара на задущју предака и његов оковани јецај поприма особине егзистенцијалног крика – гристи камен, сломити зубе, тражити три прста по месечини и раскућеном роду. Тај косовско-метохијски бол Голуба Јашовића лирски је остварен поетизацијом факта, есетизацијом историје и лирским трагизмом.

Песмом „У сумраку“ аутор поручује:

Видњиви су трагови
Мрак као глад
На разбоју богова
Крваре облаци
У сугону
Опет се кољу
Небо и земља
Век плаче

Тај плач у мраку под звездом је песниково лирско исцељење због измакнутог камена завичаја. Страх ме страх, вели песник и у том страху хода тамом, а тама га не обузима, попут оног библијског призора, будући да у себи обилази она света места која су сада „мртва плазма живог бога.“ То дејство страшног, у иначе претежно традиционалном лирском кључу Голуба Јашовића, ствара врло експресионистичку и модерну слику у песми „Вреле речи“:

Вреле речи
Збиља под ледом
Орловска крвава крила
С неба расту
По зиду радне собе
За моје очи

Као морални требник једног бића, једног завичаја и вечног Косова, ове су се песме морале написати, ово се искуство морало подићи на виши ниво лирског постојања и баш оваква песма је хтела и у сенци његових Проклетија заробила Голуба Јашовића. Спиритуализација мита и наш стални косовски бој у овој збирци песама иду линијом позитивног нихилизма или негативне естетике – нека буде што бити не може. Будући да је већ било што бити не може, али у негативном смислу, треба сачувати лирско сећање на БИТИ. То регионално и универзално значење јаства и сопства, општежића и саможића видно је и у песми Голуба Јашовића „Пировање сатане подримског“. Песма „Сузе на паклени“ је на трагу сјајног лирског рукописа Даринке Јеврић или атавизма Радета Златановића, у духу најбољих тековина савремене поезије Косова и Метохије у другој половини 20. века:

И Бистрицу у очне дупље свио
Па благданима
Бљујеш росу
Из чије утробе
Након векова
Из живих рана
Штедимице
Бауљају кладенци.

Још увек окупан реком Бистрицом, огрнут јужним ветром, Јашовић сели свој завичај у песму, њу настањује утуљеном баштином. Истина је кћи времена, каже стара пословица. Времена које Голуб Јашовић и ми више немамо, па истину остављамо у наслеђе. Ту несазнајну истину, више од свих историјских, социолошких и политичких књига, чуваће овакве збирке поезије. Ми живимо у цивилизацији која иде уназад, као рак, вели Умберто Еко. Све добро нам је већ екс, заробљено у прошлости. Лирски дискурс је модел разумевања и спознаје емоцијом онога што се не може спознати умом. Поетска реч Голуба Јашовића и његови симболи, и јасни и нејасни, као преломљена медаља, затворени су у читању онолико колико мора, да би били у функцији поезије, а отворени тумачењу, нарочито на местима лирског дијалогизма,

песниковог обраћања добу и замишљеног разговора са читаоцем. Тај семантички контекст нам објашњава и онај други, металирски. Јашовић је на свој начин неутрализовао чин отмице (киднаповања) Косова без откупа да би одбацио смрт мита, тешке ругобе и погубности догађаја.

Ова збирка песама је формално стилски и мисаоно суштински солидна, на нивоу структуре организована и у целини и у фрагменту, у доброј сливности рефлексije и емоције. У потрази за изгубљеним завичајем и сопственом обновом идентитета, скупљајући кости и егзистенцију као болани Дојчин, Јашовић упостојава иманентни лирски завичај који је немогуће киднаповати. Стари Грци су скоптому дефинисали као виђење онога што ум жели. Ум и уметност виде свој криптотекст Косова у који смештају лирска и невербална питања отвореног исхода. Све нерешиве апорије и оксимороне савременог света у које сигурно спада питање свих питања Косово, поетски дешифрују овакве збирке песама, према властитој имажинацији и језичкој организацији самих песника. Збирка Голуба Јашовића објављује, у снажним знаковима и симболима из наше непосредне новије историје пост значење завичаја, реинкарнирање дома и живот после живота на Косову. Низ слика завичаја, као на Бергсоновој непрекидној траци времена, описује параболу прошлости, садашњости и будућности. Поезија је велики уметнички простор за зидање завичаја, макар то био Скадар на Бојани. Лирско зидање и усавршавање завичаја Голуба Јашовића именовано је Проклетијама. Изнад урушене куће Косова и Метохије песник ствара руралну ауру Проклетија у чијој се тамној чудовишној сенци одвија друга стварност, пост-живот Косова. На тамној лирској позорници на којој царује сенка, у позадини се блеска феникс Косова. Ово је лирско припитомљавање смрти. Први прави свет који смо знали је нестао, ми живимо и даље чекајући други, не бољи, већ исти свет. Престали смо да живимо, осим што живимо то чекање. Јесмо ли сви у истој историји? До јуче је песник гледао Проклетије лицем у лице, сада их гледа кроз стакло загонетке, огледала, лавиринта и дезилузије. Сеновита песма о Проклетијама је могућа мисија спаса изгубљене матерње мелодије Косова и лирски печат једног песника над недељивом лепотом завичаја. Проклетије су својом елементарном и вечном материјализацијом постале и духовни знак примаметерије и велике мајке (Magne mater). Проклетије, увек.

Границе Косова и границе језика изгледа никада нису дефинитивне. Косово се у поезији шири као знак бити, као со завичаја. А историја, велики механизам света, поредак доба? Па све је то већ учинило највеће злочине у име напретка, погубило највеће духове. Доба је отро-

вало Сократа, разапело Христа, спалило Галилеја. Косово је спаљено у рељефу, да. И киднаповано је, да. Али не и у песми. Проклетије, увек. У песми Голуба Јашовића мит обнавља своју моћ постојања и косовског новог почетка. У песми је постојана срж истине. Проклетије постају пирамида потенцијалног будућег живота. У сенци Проклетија објављује се светлост неукидивих успомена и знаци непорецивог битка. Објављује се Косово после Косова и Метохија после Метохије.

Воја Марјановић

АДОЛЕСЦЕНТНА ПОЕЗИЈА И НАГОН ТРАДИЦИОНАЛНОГ ПАТРИОТИЗМА

(Велисав Ђотуновић: *Зарудела трешиња*, БМГ, Београд, 2009)

„Заруделе и усне и груди,
тело расте, а машта се буди.
Много жеља, много узбуђења
сваким даном, све се брже мења!“

В. Ђотуновић

Пубертет и адолесценција су два периода у човековом одрастању која остављају дубоке трагове у његовом будућем животу. Немири, разарање онтологије и физиологије људског бића – умеју да деформишу или сасвим „у позитивном смислу“ формирају људску личност. То најбоље знају психолози, психијатри и психотерапеути – али и сви „будни стражари“ развоја и преображаја људског спиритуса и физикуса. То је аутентично схватио, и као научник али и песник, др Велисав Ђотуновић, „специјалиста и неуропсихијатар за децу и омладину“ у Институту за ментално здравље у Београду.

По вокацији „добар познавалац адолесценције“, али и песник, у досадашње три збирке песама („Први кораци, Прве речи“, „Изгужвана слова“, „Од мрава до слона“) и, сада, четвртој „Заруделе трешиње“, он је настојао да готово заокружи период одрастања младих и преласка из периода детињства у доба младенаштва. Сав у намери да научно и поетолошки зађе у тајне „тог простора људске метаморфозе преображаја“, Ђотуновић је у четрдесетак песама казивао лепоте и заносе, бриге и разбибриге, тајне и ћутања, истине и мале лажи оних који су „оставили бајке, лутке, лопте и дечје игре“ – и сконцентрисали се према темама

првих заљубљивања, првих тајновитости снова и првих уздаха у тишини када се јављају „плави снови о неком дечаку или девојчици“. Песник образован на литератури страних и наших песника, па и поклоник „љубавне дечје поезије М. Антића, Љ. Ршумовића, М. Витезовића“, и др., др Ћотуновић се није поводио за њиховом поетиком „засањане дечје љубави“, већ је својим доживљајем „заруделих трешања“, исписивао своју поезију, дајући јој властити и аутохтони печат.

Из разговора, исповести, сусрета и савета, које је доживео са младим адолесцентима, др Ћотуновић је у форми складној поетском казивању „провлачио нит дечјег преображења бића“ и, тако, написао палету стихова који се читају са ужитком. Песме КАЋА, САРА, МИЈА, ШКОЛСКА ЉУБАВ, СЛАВКО, ПОВРАТАК ИЗ ШКОЛЕ итд, делују импресивним исповестима „заљубљених Јулија и Ромеа“, ту на тлу нашег поднебља, понекад руралног а често урбаног. Ћотуновић је песник сензибилне осећајности: његов приступ дечјој „узнемирености“ увек је научно али и поетски – животно оправдан. Он зна да доба „преображења бића и биће озбиљности“, тече споро и да га прате немири о којима одрасли треба да воде „истинску бригу“. Стога, песник зна: „зашто Сара хоће уши да пробуши“; зашто се „воли пегава Тања“; због чега се девојчица у песми ПРВА ЉУБАВ „труди да се заљуби“; Ћотуновић осећа „све форе и фазоне дечјих колебања и немогућности да их реше“ – али зна и да „је слатко кад се дивно сања“, кад „Милица, Милан, Огњен, Нађа и Тања... знање и љубав у срцу носе“.

Цела поетична и дескриптивна скала осећања, немира и мира у Ћотуновићевим љубавним стиховима слива се у тумачење „немира у младим бићима“ (БРЕЗА, ПУБЕРТЕТ, КАД СИ ТУЖАН), па све до осећања „блиског и незаобилазног у љубави – љубоморе“ (ЉУБОМОРА). Ово осећање, песник описује искуствено. Знано му је да је „љубомора злоба“; да је она „име ружне људске особине“; да је „љубомора озбиљан терет или брига“, па зато ЊУ треба „пригушивати у себи, јер са њом се лепа детињства и младост квари“.

Сасвим, дијаметрално супротан, песник Велисав Ћотуновић нам се представља у другом циклусу своје збирке „Заруделе трешње“. Љубав спонтаног домољубља, вера у свој национални корен, наклоност идеалима потомака, жал за временима „што заборављамо идеале прадедова и дедова“ – као и тежњу да „будемо своји“ и да „ценимо све што је у нашој авлији а не у Ангелији“ (Д. Обрадовић), као да су лајт мотив ових шест песама. Писане из менталног склопа патријархалног Србина, без дозе болесног шовинизма и „мржње других“, Ћотуновић велича минута времена српске историје, која има „свој корен и знак“,

харизму и традицију, своје име и презиме, јер је то „моја земља, мој камен, земља која се брани; то је антологијски КРФ“ – и земља чији „људи не смеју да бришу осмехе са лица“.

У песмама са патриотским осећањем које спонтани Србин не верује да је његова земља „измишљени Елдорадо“ или да су „Срби небески народ“ – већ народ традиције са интегритетом и својеврсном агендом „морала и одговорности“, Ћотуновић пева отвореног срца, јер је поносан на све што је било и што се лепо и ружно дешавало у „малој земљи да брдовитом Балкану“ (Д. Максимовић). Његова Србија је ослонац за будућност целог света. Она није „једина која има Дрину и Саву“; у њој се слави Солунска епопеја; у њој станује Алекса, прота Матеја, Карађорђе – али и Пирот, Колубара, Цер и Љиг. Кроз такву земљу су некада војевали и сељаци и грађани, са Уба, из Ваљева, са Повлена и Маљена, носећи на леђима „мало проје, бајатог хлеба и комад сланине“. Историју и људе своје домољубиве земље, Ћотуновић је овековечио речима „са дна срца и површине моралног човека из народа“. Отуда песме ЗЕМЉА МОЈА СЕ ПОНОВО БРАНИ, КРФ, МОЈА ЗЕМЉА, ПЕСМА О НЕЗНАНОМ И НЕПОЗВАНОМ и др., одишу заљубљеничком одичношћу „својим на своме“. То су химне наше антологијске поетске речи

Збирка „Заруделе трешње“ др Велисава Ћотуновића доноси поезију која импонује и аутору и нашој српској децјој и патриотској поезији. Реч је о литерарном учинку који завређује будну и спонтану пажњу и младог и одраслог читаоца.

Zlatko Pangarić

RADUJTE SE

(Aleksandar Milanković: *Radujte se trgovi*. SKC, Kragujevac, 2009)

Knjiga pesama Aleksandra Milankovića „Radujte se trgovi“ sadrži trideset pet pesama klasično razvrstanih u šest pevanja ili ciklusa sa uvodnom pesmom „Slatka tvoja suza“.

Kada se posle čitanja sklopi knjiga, čitalac vidi da je pesnik svestan onog drugog, svetske vreve, zla u svetu, „gazitelja duše“ („Posle svega“) – ali i shvata da pesnik ne želi sve to da vidi; nije pružio otpor, nije se pobunio, nije imenovao, nije ironičan, nije prozivao i pozivao... O svemu tome nema ni stiha. Nema odgovora na kako i zašto?

Drugo što upada u oči jeste nepoznata i bezimena deva, devojka pre nego žena, o kojoj pesnik peva kroz celu knjigu. Idealizacija i mistifikacija „žene“ već odavno je shvaćena kao kompenzacija za njen loš i sraman položaj u porodici, društvu i istoriji. Ako ne može na zemlji, može na nebu! Pošto je pojedinac, posebno umetnik, nemoćan da raskine običajne i socijalne stege, on ženu pretvara u nadnaravno biće koje radi i čini ono što realna žena nije u stanju. Npr. iz oka pesnikove deve „iskaču ribice blistave“ ili „Zasladila si vode slatkom suzom“ ili „Zemlja nad kojom si krvarila / ušećerena je“ (sva tri navoda iz pesme „Slatka tvoja suza“) ili „I cvetovi zaplaču / kada proliješ suzu“ („Čudno srodstvo“). Takva je, dakle, pesnikova žena, čas čarobnica čas svetica – dok sa druge strane realnoj ženi se uskraćuje trudničko odsustvo, ima manju platu, do nedavno (po istorijskom merilu) nije mogla ni da glasa, a i dan danas je njen položaj na mnogim mestima kugle zemaljske više neko žalostan. Lokalni pesnici „žalosnih geografskih tačaka“ dele svakako i jednako Milankovićev entuzijazam. To je pravo pravcato čudo i svakako „čudno srodstvo“!

Činjenica je da žene umetnice ne odgovaraju istim entuzijazmom, one ne dižu muškarce na nebo – ali sve to nije sadržaj i tema Milankovićevih pesama. Romantičarska tradicija je neverovatno uspešno oživljena.

Kako sam doživeo Milankovićevu knjigu? Kao kada čovek posle kiše izađe napolje da bi se nadisao i da bi osetio pravu aromu/miris sveta. Kao da sam ugledao predivnu jabuku koju sam odmah pojeo – ali se i zapitao: „Koliko li je samo puta prskana?“ Zašto, dakle, treba pročitati Milankovićevu knjigu? – pa da bi čovek zastao u svom trku i smirio dah, da bi se zapitao šta to ne valja u ovom svetu ili gde to ide ovaj svet? Ili: koga smo sve gurnuli u stranu? Ili: šta smo sve izgubili?

Aleksandar Milanković je u knjizi uspeo da stvori onaj izvorni i toliko hvaljeni hrišćanski ugođaj, onu elitističku atmosferu pojedinca koji je okrenut vlastitoj sudbini i usavršavanju. Dočarao je uverljivo, gotovo opipljivo, onaj svetački karakter čoveka koji prašta i prihvata udarce sudbine. Retki su pojedinci kroz istoriju koji su tako proživeli svoj vek ostajući vredni i nedostižni uzori.

Poslednja pesma, najvrednija ujedno, „Posle svega“ potpuno je na tom tragu (kao i skoro biblijski stihovi: „za buduće suze radosnice“ i „Vesele tvoje predstoji.“):

„Proslavi stopala što su ti dušu izgazila,
Nosoroge razjarene, trkače zadihane.
Duša ti je razdrobljena, izmrvljena.
Izgažena. Pregažena.
Staze su utabane.

Staze su sada utabane.“

Za kraj jedan biser:

„Sa tvoje terase lepo se vide
prvi dani stvaranja
razigrani u bašti“

Dejan Bogojević

**SRKOVI I GUTLJAJI POLJUBACA
I MOLITVE
III: TAJ MODERAN MIT POSTAJE NANOVO
ISTINSKA BAJKA**

(Fiona Sampson: *Poljupci i molitva*. Književni klub „Branko Miljković – Bogojevićeva izdanja – Kulturni centar, Knjaževac – valjevo – Svrljig, 2010)

Ko se to ceri?
Tama je, i noževi prošlosti zavatlani kroz opake krvotoke
Dah vetra dah vatre
Greben vremena
Polje u nedogled. Polja bez lika. Krik pukog mesa.
Cepa noć na dvoje.

Dušan Matić (*Da imenuješ senke zvezda*)

Pred nama je prva knjiga poezije engleske pesnikinje Fione Sampson na srpskom jeziku. Objavila je četrnaest knjiga koje, pored poezije, uključuju i filozofiju jezika kao i studije vezane za proces pisanja. Osvojila je brojne i bila u najužim konkurencijama za mnoge prestižne nagrade. Za knjigu „Dnevnik sa putovanja“ u Makedoniji dobija „Zlatan prsten“. Urednik je prestižnog engleskog poetskog časopisa „Poetry Rewiew“.

Knjiga „Poljupci i molitva“ (koju sam priredio zajedno sa prevodiocem Danijelom T. Bogojević) sadrži ukupno devetnaest pesama koje se razlikuju po obimu, ritmu, simboličko-znakovnoj i značenjskoj strukturi, ali ih između ostalog objedinjuju reči-simboli sadržani u samom naslovu knjige: *poljupci* (ljubav, erotičnost, zanos, nemir) i *molitva* (vera, Bog, život); tako

da struktura knjige čvrsto uznosi sve uspele stihove, slike, snove, proseve, prokaptavanja svetlosti – te možemo zaključiti da je Fiona Sampson upravo majstor u građenju stiha, pesme, knjige, uopšte strukture poetskog tkiva. I kada je u pitanju pesma od par strofa i kada je u pitanju pesma od nekoliko stranica, centralna nit se ne gubi – pesma se račva, bokori u jeziku, u situacijama, ali o(p)staje celovita.

U zvucima i treptajima njenih pesničkih slika, proživljenih, kao i onih u koje staju skriveni predeli sna, opstaje biće kadro da oblikuje svet. Svet sa bukom proleća, lepetom radosti: svet u kome, kao u ogledalu, aritmična srca postaju oreol. Upravo oreol trajanja u stvaranju kojim se Fiona Sampson izdiže iznad čestara iskrica vlastite samosvojnosti.

Na rubu svetilišta, u podzemnoj železnici, tv-u, nasuprot sutonu, u ekstazi poniranja, na udaljenim grebenima – ova poezija magično skuplja bleskovite odsjaje, ostavljajući upečatljive tragove u fluorescentnom sutonu.

Boje: *okeanski roze i plava* i ostale, ali i mrlje, odsjaj skrivenih rubova, tama, blago senčene ravni uma, pitoreskno pričaju svoju priču o poeziji koju možemo „svrstati“ i u pigmentizovanu, sa finim prelivima, stihovanim akvarelima koji podrhtavaju pred gorućim izlivima duboko lirskog subjekta. Stihovi hrle i atakuju na naša čula, svom silinom osećamo boje, upijamo mirise, uranjamo u zvuke i oblića pesme. Pesnikinja vaja dah. Duh u njemu zauzima „trenutni“ oblik i menja ciklično oblike do jasne, prave, strelovite linije.

Taj moderan mit postaje nanovo istinska bajka.

Ritam oblikuje stih, strofu, pesmu i postaje znak prepoznavanja poetike Fione Sampson. O ritmu kao suštanstvenoj estetskoj potrebi govore i stihovi:

*„Voda sjajno udara
o pesak –
ritmično
izdisanje vazduha,
a onda grabuljanje nadole
kroz oblutak školjki“ (Trumpledorska plaža)*

U ovoj poeziji „udar o pesak“ (vode), „ritmičko izdisanje vazduha“, „grabuljanje“ ili (šapat) „školjki“ obrazuju jedinstven ritmičko-zvukovni zapis od početka pa do kraja knjige, a sasvim sigurno će taj koloplet zapaziti pažljivi čitaoci i u njenim prethodnim, izuzetno uspelim poetskim zbirkama.

Kroz duge pesme, kao retko ko, Fiona Sampson uspeva da održi našu pažnju, da nas fascinira pristupom, događajima i opisima događaja, sa zavr-

šecima koji podsećaju i u grafičkom smisli na „latičavi pad“, zadržavajući visok artistski nivo, poduprt snažno ritmom, skokovitim i lomljivim kada je to potrebno, pojačanim prekidima i pauzama kada ih ne očekujemo – te tako udahnuje novi život i stihovima: čas ih zgušnjava, čas razređuje poput predela koje vidimo u daljini kroz maglu, a potom potpuno jasno na fotografiji. Time gradi elastičnu tvorevinu, potpuno održivu, imunu na protivteže i napore reči i simbola da se otrgnu iz celine šumovitih kraka, bučne i neme pozadine.

Pesnikinja ne okoliša u definiciji sveta. Gađa pravo u metu: „Svet za kojim tragaš je razjarenost“, „svet gori“ – iz plamena u plamen prelaze životne senke, razgaraju jaru nad premreženim šapatom molitava. Pokatkad njena pesma i jeste molitva, pesnička – svojevrsni prelom stišanih talasa koji zajeze dok se vraćamo razumu, našem susretu sa stvarnim svetom. Bolnom susretu.

Srkovi i gutljaji ove poezije formiraju dolaske i odlaske zvučnih signala, treperavih, znatiželjnih, sa „parolama“ ili bez njih; signali uporišta nalaze u životu. Telo poezije je potpuno izdiferencirano: koleno, bok, rame, čašice, kosti, butine, grudi – nisu samo nagoveštaji, već opipljivi predeli slatkih i jetkih promisli. Projekat je ostvaren: pesma pored duše ima i telo – sada je potpuna.

Primeri nadrealnih slika daju joj dimenziju više u samom sistemu vrednovanja: „njene ruke zatrepere i prođu“, „parče stakla / upija senku / bez dna“, „gde prozori puštaju svoje male brodove“, „po ponoći, naslanjam se na zid / da bih pustila tramvaj da prođe“, „uvek ista noć / sa svojim šapama u mom stomaku“... Najnadrealnija slika je svakako ona koja opisuje kretanje mačke: „potpuno crna / gori kroz pašnjake“ (pesma *Ogledalo*).

Erotika, itekako prisutna, možda i esecijalno bitna, ovoj poeziji daruje magiju susreta („voda uvek žuri ka vodi“), magiju upliva, uranjanja, stapanja. Erotika je pesnikinjin tajni znak šarma. Možemo izdvojiti sledeće erotske slike: „bradavica podignuta ... lupka ti o nepce“, „bačeni su mlazevi / niz tvoja leđa – / bešumno / ceo šal / svetlosti, kruna što pulsira“, „naše bradavice su bile ruže“, „krv juri kroz kapilare, nestrpljivo se / puls bori / da prepozna tvoj dodir“, kao konkretne primere, ali daleko ih je više u samom kontekstu...

I *nemir* („ipak razumeš nemir“) i *zadovoljstvo* („zamrljanost zadovoljstva, ubedljiva“) pokreću i lice, i ruku, i dušu ka vidiku koji može da ugreje, ka vatrenim borbama gde je *molitva kao neuspeh koji se nastavlja*. Pesnikinja najavljuje novo buđenje, novi dan kao izazov i motiv za nastavak:

„kako da podneseš
svetlost –
koja se sama po sebi rasipa,
otvarajući unutrašnjost
beskrajno ispunjenu.“ (Mehr Licht)

Kroz celu knjigu se protežu opisi naizgled uobičajeni, skriveno višeznačni, ponorno duboki, metafizički, na momente porozni – katkad sadrže čudne kombinacije reči i neočekivane obrte u samo jednom stihu što potvrđuje činjenicu da se radi o autoru koji reči vešto stavlja u službu svoje fikcije, stvarnosti, unutrašnjih nemirenja – u službu prave poezije pre svega. Slikovit i silovit je opis ribe na ribljoj pijaci: „oči su joj bile fiksirani otvori / u kojima je čekalo more“.

Zavirimo li unutar pesme, bez dna i savršeni pad će nas razbuditi, naša svetilišta će zatreperiti jer *požuda nije ništa lično*.

Potpuno sam uveren da će poezija koja je sada, objavljivanjem knjige „Poljupci i molitva“, dostupna i čitaocima iz Srbije, postati pravo otkrovenje, neočekivana tekstualna avantura, kao i da će ostali naslovi Fione Sampson postati privlačni i biti objavljeni na našem jeziku.

Милован Витезовић

ОЈ СРБИЈО, МЕЂУ СИЛАМА

(Мирослав Средановић: *Смешина збиља*. „Алма“, Београд, 2010)

Не пише нам се добро. Али нам се пише добра сатира! Доказ за ову нескривену тврдњу је и овај нови рукопис сатиричних афоризама Мирослава Средановића под непретенциозним насловом *Смешина збиља*. Ако је наслов непретенциозан, садржај рукописа је претенциозан толико да претенциознији тешко може бити. А толико црн ни Средановић неће да буде, већ црнило својих мисли прекрива седим власима, претварајући се (од мисли до мисли) у мудру херцеговачку старину.

Ово је пета књига афоризама Мирослава Средановића, којом се он, збијајући редове мисли, сврстава у ред најплоднијих српских афористичара. Ова збирка показује непресушност његовог духовитог изворишта, у којем се све око њега огледа у свој неодрживој отуђености. Показује да је он сам, што старији, све храбрији, и да више нема тог цензора који ће га уставити, јер живимо у најбољем од свих светова – за сатиру.

Време је убиствено. И не само да нас све погађа, већ нас и све разноси. Време се убило и за сатиру. И Мирослав Средановић то обилато користи. Као кактус, пустио је корен у нашу пустињу и разбодљао се.

Некада је лирик певао о Србији међу шљивама, као о песми међу народима; данас, ево, сатиричар Средановић пише о Србији међу силама као о једином преосталом слободном делу света, за коју се и најмоћнији, у свакој прилици коју створе, труде да не буде велика, а велика је ма колико да је мала.

Од Јувенала до данас тешко је сатиру не писати. Поготово данас. Тако је настао овај рукопис, у свему апокрифан колико и тачан. Све што нас је раније снашло – у овом је рукопису. Све што нас сад

сналази – живимо прочитани. А све што ће доћи предосећено је, да се не може никако избећи, а и вође то не би никако дозволиле.

Већ уводни афоризам у овој Средановићевој књизи указује на велики српски парадокс – да Србију, од велике до мале, данас највише воле сатиричари, и да се једини усуђују да то на сва уста прецизно кажу без обзира на последице и по Србију и по њих.

И у пратећим афоризмима Србија је дата сажета, али не на међународни захтев. Дата је без граница које се не могу одредити. Пукла у људима. Душевна, ако се изузме већина проданих душа. Србија се овде брани од свих што је споре, сем сатиричара.

У претходним књигама Средановић се показао као духовит и непогрешив пророк, гледајући како нас воде, не губећи из вида оне који нас воде, прорицао је да нас не чека ништа добро. Сад кад нас је то стигло и када су нас довели до ничег доброг и још горег, он осећа очај уместо сатисфакције, који опет превладава парадоксима. Ту је тајна формула по којој је настао овај рукопис. Због тог, овако превладаног очаја, ову књигу би требало преписивати свима који смо под сличним симптомима, али са строго прописаним начином употребе због опасности од предозирања.

У овом рукопису смо ми. Ма како да смо изопачени, ипак се лако препознајемо. То је наш живот, са свим заменама за њега. Не знамо од чега живимо, а не питамо се зашто. Живимо у привиду, то је наша демократска реалност, под власти коју смо бирали тајно – због стида. Допали смо онима које смо заслужили. Они су тога свесни – тешко нама. На све смо пристали, сем на себе.

У овим афоризмима превладава национална свест са којом је писана.

Рукопис је сигурније организован у односу на претходне Средановићеве књиге. Али у тој организацији нема ни чврсте руке, ни дрила.

Не пише нам се добро. Али се пише добра сатира.

Растко Закић

ЗАВРШНИ УДАРАЦ СМЕХА

(Велибор Видаковић: *Смеј се смрти*. Удружење српских издавача – Лута, 2009)

У својим досадашњим књигама Велибор Видаковић, велики де-чак и чудак српске хумористичке и сатиричне сцене, смехом је детро-нализовао сваку величину непрестане представе на трулим даскама „које живот значе“. Смејући се свему око себе, па тако и себи, освајао је мало по мало просторе слободе за своје специфично учешће у „нај-бољем од свих светова које познајемо“.

За Велибора Видаковића смех је сок живота, који битно допри-носи демистификовању реалних и надреалних тајни нашег присуства у свету страха, неразумевања и деструкције. Он схвата смех као победу слабијих и над најјачима. Хоће да смехом прокрчи путеве слободе кроз надри-озбиљност која је мајка страха и заштитница тирана. Нису слу-чајно религије у принципу одбацивале смех као општење са боговима; људима склоним смеху секла се грана на којој су седели и они су пада-ли право у пакао. Господари живота и смрти су увек хтели, по сваку цену, да задрже монопол на смртну озбиљност.

Они су искључујући смех као допринос одбрани хармоније су-живота, устоличавали своје идеологије као неприкосновене репере принуде и казне. Депресија, туга и сивило били су неизбежни атрибути такве, погрешне, идеје о озбиљности.

Посебно је смрт чувана као последња, ужасавајућа тајна у коју је духовно око могло да продре само посредовано страхом пред генера-цијама које су нестале и које ће и даље нестајати. Усудити се и насме-јати смрти у очи, било је светогрђе које се кажњавало тешком грижом савести због наводних увреда мртвих о којима треба говорити само до-бро, препуштајући их окриљу смрти као најтрагичнијем искуству.

Велибор Видаковић, као велики дечак који је и сам остарио и приближио се великој тајни у коју ће, као и сви остали, неизбежно уронити, нашао је у смеху ослонац који ће му помоћи да се усправан ухвати у коштац са смртним непријатељем, најјачим од свих са којима се досад суочавао. Књига која је пред читаоцем је једна храбра, духовита и вешто уобличена филозофско-иронична прича о ономе о чему се на овај начин, до сада није говорило. За Велибора Видаковића смрт дефинитивно не обесмишљава живот, већ је само фаза у распореду трајања. Тим пре, она нема никаквих разлога да не отрпи смех живих, поготово свесних да ће се и сами придружити свету тајанствених сенки с оне стране живота. Велибор Видаковић се одважио да блиски сусрет са смрћу уђе са осмехом а не са страхопоштовањем. Разгрћући маглу из које вире истовремено и реп демона и крила анђела, он је границе смеха проширио буквално до краја природног поретка људске егзистенције, до саме смрти.

Наравно да се ни после ове књиге не може рећи да је лепо умрети, али ће се лакше схватити да је то природно и нормално, да је смрт наша колико и живот, и да нема разлога да се од ње толико отуђујемо лишавајући је оног најљудскијег што имамо, смеха који помаже да надживимо страх и да смрт прихватимо као неизбежни део нас самих.

Уосталом, зар не умиремо осмехнути? Зар Велибор Видаковић својим смехом није само вешто одиграо предигру и свог сопственог смртог загрљаја? Зар је снисходљивост, умиљавање и ласкање смрти икоме помогло да је не дочека? Утолико је пре свеједно што ћемо, смехом за живота показати, иако је не можемо победити, бар вредност побуне против ње.

Ако после читања ове најновије Видаковићеве књиге, заједно с писцем одете у пакао, несумњиво да је она паклена. Ако нисте пак отишли у рај, што је мање вероватно, понесите и ову књигу, за случај да пожелите да се препустите рајском Уживању.

Милијан Деспотовић

ЕНЕРГИЈА ДУХОВНИХ СВЕТИОНИКА

(Верица Тадић: *Флуоресцентни прсти – сентенце*. Центар за културу, спорт и туризам општине Лучани „Драгачево”, Гуча, 2008)

Савременици сваког доба би казали: време је да почнемо и мислити. Уистину, данас је опет такво време. Одавно већ, како то каже сентениозни мислилац Верица Тадић, човек није човеку „најчеднија реч на уснама“. А када цивилизација дође у тај стадиј, све остале речи губе смисао. Вратимо, зато, смисао речима и смисао животу. Почнимо мислити и те мисли стављати у позитивну службу живота. За сада „мислити значи играти улогу исповедника“, како је то рекао Умберто Еко.

Верица Тадић, песник, приповедач, есејиста и гномастички мислилац, својом новом књигом сентени „Флуоресцентни прсти“ настоји да једном посебном врстом духовне светлости прозрачи тамнило у онима који нису разумели „срму нежности у људском гласу“, и укаже на потребу да имамо два неба: „људско и божанско“. Наравно, Верица је као писац свесна да њени „прсти“ зраче ту светлост кроз књигу, ништа другачије.

Још у прошлости афоризам се нашао на мукама да очува своју прагматичност, али и прагматичну сумњу и своје значење у правом смислу. Он се, у неку руку „повукао“ са позорнице, сазревао је у сентениозном језгру. Јачао је своју свевременост и свеопшност. Полако му се враћа естетска драж¹. „Флуоресцентни прсти“ долазе из тог језгра, са руке која је пружена свима онима што љубе пријатељство као литургију „нежности у најсветијој одаји душе“.

¹ О овој теми видети мој поговор књизи афоризама: *Стално терамо своје*, Жиравец, Пожега, 2005, стр. 31–34. Тада је на конкурс за циклус афоризама Верице Тадић додељена награда „Момчило Тешић“.

Да би се у човеку самом уздигао човек, потребно је не бити странац у сопственом животу. Колико то збиља јесмо оставимо атрибуцијама стваралаца и тумача, али подсетимо се шта је рекао Есхил: „Заједничка нам је судбина а мисао појединцу припада“. Мисли које одликује сентенциозност код Верице Тадић судбину, један њен већи део, враћају на своје место, у руке човека. При том, Верица осуђује егоизам: „Бити свој не значи ценити само себе“. Она је један рационални промишљеник, свесна да „Живот је кратак да се узме све, ал' довољно дуг да се нешто да“.

Радост давања, аскетски је дар. То је највиши степен поседовања. Дакле, поседовање давањем. Нама се само дато враћа. Све друго што нам припадне нити је рационално, нити је благословено. Оно је из поседа неког другог, а узимати туђе значи себе издвојити у посебан ентитет нечовечности. Цивилизација је (не)свесно кренула ка стварању тих малих ентитета који се простиру на територији од лажи до ироније. У језичком смислу њима се не служи ни сентенца, афоризам са њима полемише. Схватајући потребу да се и ту рационализује њен књижевни приступ, Верица се определила за сентенцу. Прво, њоме је обезбедила свевременост, сталну поуку, она је продукт селективног сажимања казаног које је прошло искуство, не само једне генерације. Друго, сентенца као замислица и код оног ко је чита, тражи продуховљеност, знање, и поновни рад на њој. Дужа је од своје форме и у себе укључује и друге књижевне облике и друге науке. Тим елементима одишу и ове зреле сентенце Верице Тадић.

Од других писаца ове форме њу издваја ненаметање ничег неприхватљивог или полемичног, она заговара веровање, љубав међу људима, и сталну наду. Ако те вредности човек успе да досегне „онда је – каже она – свеједно да ли се тај бескрај зове Бог или има неко друго име“. Зато и ставља акценат на сваки тренутак у животу, важно је како ће он бити проживљен. Придајући значај тренутку у нашим животима, а тренутак је основа и њене поетике, Верица је разлистала једну мисао у облик сентенциозне песме да би боље објаснила и још више нагласила шта све тренутак значи у њеном филозофском и поетичком схватању тог делића времена, тог Сад и Ту, као у хаикуу, на пример:

*Тренутак је додир две руке, сусрет
заљубљених погледа, радост
пупољка у цвату, смех истине.
Тренутак је плач лажи, туга расанка,
титрај сенки у пожару илузија.
Живи у даху ветра, цвркнуту птица,*

*песми је дара, у свим порама
нашег живота.
Па ипак, тако често и немилосрдно
газимо његову душу.*

Колико је овој списатељици стало до вредности тренутка казује и ова њена сентенца: „Вреднији је један тренутак са правим људима него цео живот са погрешним“. За очување душе тренутка, човек мора поседовати доброту. Доброта је посебан сегмент садржаја ових мисли. Заснована је на сентенци. „У календару душе сваки гест доброте је црвено слово“. Верица предлаже садашњости, да сачува макар пелцер од доброте за будућност. Потребно је ширити доброту, како би у себи ојачали и њу и опажајне облике разума. До стања доброте који је „енергија духовних светионика“, треба се уздићи.

Када размишља о теми „имати – немати“, о богатству и лажном богатству, Верица је близак Лудвиг Борне који је рекао. „У богатству људско срце стврдне брже него јаје у кипућој води“. Зато она сматра да је наше „само оно што мислимо и осећамо“. И уистину све ове мисли су проосећане, оне су богатство које свако од нас може поседовати, носити са собом у малом џепу на кошуљи, у души. За жаљење су они којима „сунчев зрак у капи воде не блиста као дијамант“, њима „ни тоне злата не вреде много“. Зато она стално позива на одржавање чистоте душе, на душевни мир који нам је предодређен рођењем и каснијим животом. Они који су пожелели више од тога запали су у беду, нису знали да се богатство мери „величином душе“.

Ако су блага, и њихова прерасподела, стални узроци падања у немилост макар иједног људског бића, онда је мало користи од чисте сатире којој дају улогу *поправљања прилика*. Било би мудрије наоружати се мислима и мудрошћу, јединим исправним средствима у борби за правичност.

Занимљива су њена промишљања о мери чињења, о пркосу, на пример. Она пркос објашњава као снагу бране од нечег, посебно неправичног. Али, у исто време, искуство то потврђује, опомиње на потребу мишљења и доласка до сазнања где су границе те одбране. Пређу ли се те латентне линије разграничења која су подређена узајамној зависности, оне ће створити супротне тензије: „Пркос је трн у ружи живота. Штити угрожен интегритет. Ако је преоштар и необузвано расте, пробошће нежне лати. А тај чин самоуништењу је близак“. Најбоље би било, мисли она „отворити прозоре“ на које ће доћи успавана светлост спаса. Можда је то стрпљење, чекање неког тренутка када узнемирани

одсјаји обуздају своје жариште. Не треба заборавити, каже она, да је „молитва отварање прозора између себе и других светова“.

И скоро да нема теме које се Верица није дотакла својим „прстима“. Истине, лажи, љубави, правде, патње, храбрости, оптимизма, греха, сујете, издајства, часнољубља, лицемерства, пркоса, али и смрти за коју каже: „Смрт је трен у коме се пехар за велика славља у урну за пепео преображава“. Дакле, ту лежи оправдање за њен позив на духовно рационалан живот. Заправо, налазимо се у кругу којим треба ходати исправно, усправно и задовољно. То је плави небески круг чији концентрични таласи пулсирају из чврсте тачке склада. Он је оквир за све оно што се у њему догађа, а оно што се догађа треба да се профилтрира и извага у себи, као и сам људски живот.

„Флуоресцентни прсти“ и јесу некако одједи те самерљивости, или несамерљивости. Они су сада добили светло којим списатељица скреће пажњу на себе и на дело које пише. Ако је смрт симбол живота, таман колико и рођење, онда између та два граничника, а распон се пређе брзо, треба успоставити такав пут да живот може изаћи из круга и прећи у свевременост. Уметност је један од начина да се то постигне. Свој допринос свему томе даје и Верица Тадић.

На крају ове књиге Верица даје одговор питању: Шта су то флуоресцентни прсти, који су јој послужили за наслов ове ретке књиге.

То су *Речи*, каже, које „могу да додирну и осветле све просторе и сва времена“. На тај простор пружена је ова рука што знала је и сузе да прими на длан, свесна да су оне „света вода бића, Јордан наших живота“.

Мирољуб Тодоровић

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА НОВЕ УМЕТНИЧКЕ ФОРМЕ

(Сретен Петровић: *За аутономију уметности*. „Службени гласник“, Београд, 2010)

Сретен Петровић (1940) један је од најзначајнијих српских естетичара и филозофа културе. Професор на Филолошком факултету у Београду, где ради више од четрдесет година, аутор је бројних књига из естетике и социологије културе: „Естетика и идеологија“ (1972), „Реторика“ (1975, 1995), „Култура и уметност“ (1991), „Митологија раскршћа“ (1993) и друге.

У свом најновијем делу „За аутономију уметности“ („Естетика преиспитивања“), Петровић како сам наводи, „разматра у историји естетике до сада 'понуђене' теоријске опције, које су промицале мимо идеје *аутономије уметности* а каткада јој биле и радикално супротстављене.“ У одељцима своје обимне студије: „Уметност и изазови модерном субјективизму“, „Модерна уметност и измена света“, „Мит, религија и уметност“, „Нове уметничке могућности“, овај естетичар ће, ослањајући се на идеје великих мислилаца прошлог и нашег времена као што су: Аристотел, Кант, Хегел, Ниче, Хајдегер, Гадамер и Адорно, покушати да одреди уметност као највишу форму, засновану, у најбољим случајевима, на метафизичком, која у себи носи „целовитост духовних основа Човека“. Уметност је за њега начин на који прави уметник (стваралац нових и аутентичних духовних вредности), испољава своју дубоку људску потребу за превазилажењем смрти – за трајањем.

У одељку „Нове уметничке форме“ („Естетичке апорије сигнализма“), Петровић ће посебну пажњу поклонити српском (југословен-

ском) неоавангардном стваралачком покрету сигнализму насталом крајем шездесетих година у нашој култури.

Анализирајући манифесте сигналазма, прокламоване тих година, овај научник посебно издваја и истиче једну од најзначајнијих и најпровокативнијих идеја нашег покрета, идеју о разбијању основе језичке материје на молекуле (речи) и атоме (слова) и потпуном ослобађање енергије језика. До ове идеје сигналисти су дошли стварајући поетске текстове помоћу тада још несавршених компјутерских система.

Петровић, такође, истиче чињеницу да су сигналисти, поред употребе компјутерске технике и ослањања на оруђа и методе нове електронске цивилизације, своју инспиративну подлогу видели и у теорији информације клонећи се „афирмације означеног“ и у ентропијском потенцијалу трагали за „необичним формама поезије“. Тим новим креативним формама, закључује он, сигналисти су изазивали чуђење, шок и атакујући „на устаљени укус рецепијента“ мењали „његову затомљену свест“.

У завршном делу свог есеја „Нове уметничке форме“ („Идеолошки потенцијали модерне уметности“), Петровић наше доба види као доба сигналазма „у којем се промовишу коегзистенција *уметности* и *технике*, *несвесног* и *свести*“ и, што је, можда, најважније успоставља мир „међу два битним зараћеним странама – *Воље* и *Разума*, *Имагинације* и *Логоса*“.

Мирољуб Тодоровић

СЈАЈ СРПСКЕ АВАНГАРДЕ

(Гојко Тешић: *Српска књижевна авангарда*. „Институт за књижевност и уметност“ – „Службени гласник“, Београд, 2010)

Име Гојка Тешића (1951) биће исписано златним словима у историји српске књижевности. То што је овај неуморни истраживач и научни радник урадио за протекле четири деценије може се мерити само са радом неколико институција културе. Прекопавајући и истражујући српску (и не само српску) књижевну баштину по бројним библиотекама, државним и приватним архивима широм бивше Југославије, Гојко Тешић је успео да из прашине заборавља, тамнила мрака, а понекад и намерног одклона и заметања, извуче драгоцене дела и ауторе које је српска култура у својој пословичној кратковидости, лењости, немару, а почесто и политичкој острашћености, најблаже речено – занемарила.

Најзначајнији део Тешићевог напора фокусиран је на истраживање, откривање и тумачење српске међуратне авангарде. Захваљујући њему ми смо могли да се упознамо са бројним делима и ауторима прве половине двадесетог века без којих би српска књижевност и култура биле много сиромашније. Према општој оцени критике, Гојко Тешић је један од најобавештенијих и „најпоузданијих историчара српске авангарде“ који је „остварио подвиге без премца у српској књижевности“. Ти подвизи, који трају већ више деценија, огледају се у проналажењу, објављивању и тумачењу књига, текстова и рукописа: Станислава Винавера, нашег дадаисте Драгана Алексића, оснивача хипнизма Радета Драинца, изворног надреалисте Монија де Булија, као и готово сасвим непознатог Мите Димитријевића Мида, творца „метафизике ничега“, чија је „Сексуална еквилибристика новца“, заједно са вербално-визуелним искорацима и експериментима дадаиста и зенитиста, била прет-

ходница оног што ће се у неоавангарди шездесетих година назвати конкретном и визуелном поезијом (Concrete and Visual Poetry).

Посебну пажњу заслужује Тешићево рехабилитовање зенитизма који је после Другог светског рата под пресијом, и уз разне фалсификате властодржачког надреализма и његовог вође, осионог Марка Ристића, био потпуно проскрибован и бачен у заборав.

У својој књизи „Књижевна политика“ из 1952. године Ристић ће поводом оснивача зенитизма Љубомира Мицића написати: „Љубомир Мицић, српски списатељ, антитаљенат и мистификатор, уредник 'Зенита', идеолог барбарогенија, и ето, тако: ништа...“.

Тридесет година касније, поводом велике изложбе зенитизма у Народном музеју у Београду, песник, есејиста и позоришни критичар Јован Христић, у часопису „Књижевност“, одговориће на ово Ристићево „ништа“ следећим речима: „Кроз педесет година, можда ће и о надреалистима неко изрећи то сурово *ништа*. Али, ето, ништа по ништа – НЕШТО.“ (Подвукао М. Т.).

Ово *нешто*, не само у зенитизму већ и у осталим, покретима, пројектима, акцијама и делима наше авангарде, у пуном њиховом сјају и значају за српску културу, открива, аналитички тумачи и вреднује у својој студији Гојко Тешић.

Кључном личношћу српске књижевности двадесетих година, када су се дешавале судбоносне промене, Тешић види у Станиславу Винаверу и његовој програмско-манифестној књизи „Громобран свемира“ објављеној 1921. године у „Библиотеци Албатрос“. Песник, сјајан есејист, изузетан преводилац са неколико светских језика, пародичар и виспрени полемичар, Винавер је, заиста, својом огромном енергијом, интелектуалном ширином и знањем био промотор и водећа личност нашег културног и литерарног преокрета.

У својој студији Тешић решава још један за нашу књижевну историју важан проблем. Ради се о типолошком одређењу и именовању овог веома значајног периода у српској култури. Бројни књижевни историчари ту нису били сложни. Једни су тај период означавали као модернизам или модернистичка књижевност. Ова два појма су на крају неадекватном употребом за све и свашта, кроз један дужи временски период, постали готово обесмишљени. Други су покушали да наметну назив експресионизам што није било у реду јер експресионизам представља авангардни покрет који је настао у Немачкој и делимично се проширио у земљама под немачким језичким и културним утицајем. Све изме тог времена: футуризам, експресионизам, дадаизам, зенитизам, хипнизам, надреализам, конструктивизам, итд, Тешић, сасвим ис-

правно, обухвата надређеним појмом авангарда који, по њему, „обележава уметничке и књижевне тенденције радикалних стваралачких модела“ чија се креативна пракса првенствено темељила на негацији традиције и из ње проистеклих класичних књижевних форми и образаца.

Оцртавајући књижевно-критички портрет Гојка Тешића у „Историји српске књижевне критике“, Предраг Палавестра ће закључити да је он „модернизовао стару природу српске научне историјске критике. Применио је поставке новог историзма и културног материјализма који полазе од претпоставке да је књижевна прошлост сачувана у тексту, испитује историчност текста, прати измене стила и кретање друштвених идеја и преко структуре текста у контексту иде ка општим моделима културе.“

На нама остаје само да закључимо да је књига „Српска књижевна авангарда“ капитално дело, сума и врхунац у свему изузетног и на овим културним просторима ретко виђеног и немерљивог истраживачког и креативног рада Гојка Тешића.

Воја Марјановић

НЕКЕ ИСТИНЕ О МИЛОШУ ЦРЊАНСКОМ

(Михаел Јурман: *Још неке истине о Милошу Црњанском*.
„К.К. Бранко Ћопић“, Београд, 2009)

Медитације и ламентације о класику српске књижевности и писцу ваневропских литерарних достигнућа – Милошу Црњанском као да су давно исписане и утемељене. Уз Иву Андрића, Мешу Селимовића, Десанку Максимовић, Бранка Ћопића, Добрицу Ћосића, Данила Киша, Борисава Пекића, Милорада Павића и још неких, Црњански је сам врх наше националне литературе и културе. Свако враћање у смислу афирмације поетолошког типа о аутору – песнику, приповедачу, романсијеру, путописцу, драмском писцу и есејисти – Црњанском, као да би било сувишно, када се зна да је аутор *Итаке*, *Стражилова*, *Љубави у Тоскани*, па приповедач и путописац *Дневника о Чарнојевићима*, *Сеоби и Друге књиге Сеобе* – све до капиталног романа *Роман о Лондону*, остварио је готово максимум свог креативног дара, оставивши оним другим, само дивљење и понос према његовој стваралачкој личности.

Међутим, као личност-човек немирног духа, *прзница*, велики авантуриста у животним и идеолошким стремљењима, Црњански је занимљива личност, па се и његово вишегодишње емигрантско отуђење, из земље али не и од свога народа, може схватити као вид својеврсне *померености од устаљених понашања* (Б. М. Михиз), да би све своје *грехе младости и заблуде несавршеног погледа на људе и свет*, ипак, једнога дана *довео у раван равнотеже* и враћањем у *плави круг завичајне Србије*, помирио људска и животна искушења.

У рукопису – сада невеликој књизи сећања и документарних исказа догађаја, која бацају светло углавном на Милоша Црњанског као човека, и емигранта, и *негатора бескомпромисног комунистичког си-*

стема, аутора Михаела Јурмана под насловом *Још неке истине о Милошу Црњанском*, о којима је аутор писао, присећајући се пишчевог емигранства у Енглеској у својим књигама (углавном са освртом на његов емигрантски живот и тешке дане око *нормалне егзистенције*). Такође, Михаел Јурман, наш конзул у Трсту, дипломата у Бечу, Риму и генерални конзул у Сан Марину, ситуирао је увек своја тврђења на релевантним чињеницама. Као уважени конзул и опуномоћени министар (СФРЈ) у поменутих земљама, часно је и уз *директиве претпостављених*, градио мостове наше тадашње државе, а у исто време, занимао се и за њене угледне културне емисаре, какав је био Милош Црњански. То сведоче бројни Јурманови написи у нашим гласилима, које аутор ове књиге доследно цитира.

Но, како се људска мишљења често сучељавају са истинама других, појавом Јурманових текстова, како у књигама тако и у појединачним написима нису одговарали неким новинарима, политичким моћницима, долазило је и до *сукоба око истине о Црњанском и његовом повратку у земљу*. Ти написи су се појављивали у *Политици*, *Илустрованој политици*, *Борби*, *Књижевним новинама* и другде. Аутори, који су необавештено хтели да потру неке Јурманове *истине о Црњанском*, биле су *увредљиве за искреног Словенца*, који је верно обављао свој дипломатски посао и залагао се за наше *људе од кредибилитета*, који треба да се после емиграције *слободно и без мрље* врате у домовину и тамо наставе свој живот. Чак, такве сугестије су казивале податке: *да ће им бити омогућен нормалан живот у домовини, да ће моћи да стекну кров над главом*, а да ће њихов књижевни рад бити максимално поштован и, наравно, када је реч о Црњанском, и вредно афирмисан.

Такви написи о Јурмановим *искреним подацима о начину враћања Црњанског у домовину, његове стрепње, двоумља и страхови, па и ко је Црњанског из Трста превезао у Опатију у вилу Срђе Прице*, испољавали су и јавно писали М. Пешаковић и Т. Николовски. Здушно и завичајно, без резерве, пише у својој књизи Михаел Јурман, били су уз њега Станка и Јован Веселинов, разуме се и Моша Пијаде, Срђа Прица, Руди Јанхуба, па Александар Ранковић, затим многи књижевници, међу којима, првенствено, Танасије Младеновић и други. Они су знали шта значи *враћање у своје гнездо*, једног списатељског великана, генијалног романсијера *Романа о Лондону и Сеоба*. Занимљиво је, напомиње Јурман, да Коча Поповић, тадашњи министар иностраних послова, није био одушевљен двоумљењем Црњанског да се врати у земљу, што тврди Милентије Пешаковић.

Књига *Још по нешто о Милошу Црњанском* не дотиче се ни у једном сегменту текста његовог књижевног дела. Аутор Јурман није хтео да буде ни *критичар* ни *естетичар*. Њега је интересовала *гола чињеница*, оно што се и како дешавало са Црњанским и његовим повратком у Београд. То интересовање се, додуше, често претварало у епизодичне опсервације: како се у путу од Трста до Опатије понаша Црњански – *хоће ли га сачекати у вили Срђан Прица* – да ли ће у Лондону мирно доживети његов повратак супруга Видосава – *Вида* – као и то са каквим ће га *осмехом* примити земљаци, сада у новој и друкчијој Југославији, коју је *острашћено* као противник тадашњег режима напустио и *отуђио се у иностранству*?!

Јурманова књига је писана спонтано и мирно. Време је, по мишљењу аутора, најмериторнији судија. Он је, такође смирен и исповедно *тачан и поштен*. Стога ће ова књига пажљивом читаоцу – добро доћи, а корени будућим проучаваоцима дела Милоша Црњанског који, мада доста истражен, ипак *није сасвим откривен*.

Не крије ли се вредност ове књиге двојице *некаквих Словенаца*, како их је једном приликом огласио, помало малициозно наш врсни и луцидни сатиричар и афориста Брана Црнчевић, у оној познатој Михи-зовој мисли: *да ни писци, а ни критичари никада не могу да доспу до дна истине када су у питању личности и њихова дела, јер им то не омогућавају неспретност или неухватљива интуиција*?

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Зоран Спасојевић: „Портрет лидера“, дигитална графика, 2010

Растко Васић

РУБАЦ

(„Алма“, Београд, 2010)

Неудобна поштанска кола котрљала су се широким путем од набијене земље у правцу југа, дижући за собом облак прашине. Био је леп августовски дан, топао и сунчан, не нарочито пријатан за путовање. Са обе стране пута наизменично су се ређале зелене травнате површине, на којима је пасло понеко говече или овца, које су чувала женска чељад или деца, и сасушена житна поља која су остала непожњевена јер су мушки отишли на војску. Ту и тамо видео се и неки кућерак склепан од дасака или опека са сламнатим кровом, у коме су се ретко примећивали знаци живота. Тамо даље иза поља пружала се непрекидна тамна линија густог дрвећа док су сивкастоплавичасти брежуљци у даљини употпуњавали разноликост предела који се ширио унаоколо.

Успут су често наилазили на друга кола која су претицали или мимоилазили, кола са воловском запрегом која су преносила намирнице на фронт, кола са коњима која су возила службена лица или ратне дописнике, конвоје са рањеницима, чији број и изглед није будио оптимизам о стању на фронту, у једном месту су се сусрели са кнежевским скоротечом који је хитно носио вести у престоницу.

Рафаел је, задубљен у своје мисли, гледао без неког посебног интереса како предео, тако и кола и људе поред којих су пролазили. Недавно произведен у чин поручника, био је распоређен на јужни бочни фронт у гарнизон у Краљевцу и сад је путовао да се јави на дужност. Цела његова класа је добила распоред три месеца раније, чим су завршили високу школу, али је он неким случајем био задржан у престоници ради краткотрајне доделе на службу у Министарство војно, ту га је затекла објава рата, тако да је ту у том првом тренутку ратних операција и остао. Његова помоћ, међутим, у министарству није више била неопходна, па је и он послат на бочни фронт, где су у последњим

окршајима с непријатељем многи официри избачени из строја и попуна официрског кадра била је преко потребна.

У Херцеговини је избио устанак против турске власти, „народ није могао више да плаћа глоба и трпи турскога зулума”, велике хришћанске силе су оклевале да се умешају, гледајући своје сопствене интересе, па је Србија на челу с кнезом Миланом Обреновићем била приморана да сама зарати с Турском, с циљем да помогне својим сународницима. Очекивања да је турска војска слаба и да ће ускоро бити поражена, нису се обистинила па је на главном ратишту у долини Мораве дошло до више крвавих битака које ниједној страни нису дале неку уочљиву предност. Све очи су се окренуле ка бочном фронту код Краљевца где су Турци покушали да се пробију на север, али су били одбијени уз много жртава на обе стране. Заузели су ипак део српске територије са неколико села и учврстили се десетак километара јужно од Краљевца. Сви су стога очекивали да ће непријатељ ускоро обновити нападе па је требало краљевачку одбрану ојачати што је могуће боље.

Рафаел је био сироче, остао је рано без родитеља и одгојили су га стриц и стрина. Његова породица је потицала из Маловишта, великог цинцарског насеља код Преспанског језера на југу, где су му у једном плачкашком нападу башибозука убијени отац и мајка, па је остатак породице, суочен са могућим новим нападима, одлучио да заједно са неколико других цинцарских фамилија побегне на север. Тако су коначно стигли у Србију и населили се у великом граду у њеном средишту, првој престоници нове српске државе, са снажном културном традицијом, где су настале прва гимназија, прво позориште и прва штампарија. Ту је његов стриц успео да се консолидује, потпуно уклопи у средину и, захваљујући капиталу који је спасао од разбојника а још више својој умешности, да се прочује као вешт и способан трговац, па је име Трифуна Палигоре постало познато и цењено унаоколо. Стриц и стрина су имали сина и ћерку, који су били нешто старији од Рафаела. Син је у многоне личио на оца и било је природно да се усмери на породични посао, док се ћерка, на задовољство родитеља, удала за једног младог државног чиновника у министарству правосуђа и преселила у престоницу. Једино се Рафаел некако удаљио од уобичајених цинцарских животних токова и још као дечак показао интерес за војску, униформе, ред и дисциплину, читао биографије Наполеона, Фридриха од Прусије, Карла XII и других великих војсковођа, па је тако одлучио да ступи на војну академију и постане официр. Можда је ту нека несвесна жеља да освети смрт својих родитеља такође играла извесну улогу. Стриц и стрина су га одвраћали од тога, говорили да то није будућност

за једног Цинцарина, да ту нема сигурности нити неких „шпекулација”, него ти је живот стално у опасности, поготову што се знало да ће ускоро доћи до рата са Турцима, али је Рафаел био упоран, савладао је различите препреке које су стајале пред њим и коначно ступио у ову високу војну школу. Стриц је вртео главом, сматрао је Рафаела за своје сопствено дете и бринуо се за њега, али није желео да му се даље супротставља, прекрстио се и помолио да му буде добро на путу који је сам изабрао. Тако је Рафаел завршио школу са успехом, и то управо у тренутку пред само избијање рата, и ево сад хитао доле на фронт да први пут омирише дим и барут на бојном пољу.

Имао је двадесет три године, био је висок, стасит, црномањаст, униформа му је добро стајала и био је на њу поносит. Марљиво и заинтересовано је радио оно што су му у школи говорили и наређивали, није био међу првима, али ни међу последњима у својој класи, није се ни по чему разликовао од других, па су га другови, који су у почетку били спремни да збијају шале на рачун његовог порекла, прихватили као себи равног и једног од својих. У неким предметима се није истицао, али их је упорним седењем над књигом савладао, у другима је био бољи од осталих. Стриц је све троје деце, још као мале, дао да уче француски и немачки, па је Рафаел, као и његови кузени, савладао веома добро оба језика, потајно се надао да ће га послати у неку страну војну академију на даље школовање, као што је био случај са другим официрима, али је избијање рата спречило све даље могућности за усавршавање војне вештине.

Кола су доста трукала по путу, али су одмицала и даље без застоја. Време је било ратно, није се много путовало, и у колима поред Рафаела била су још само два путника, један старији свештеник из Краљевца, отац Викентије, који је у престоници морао да заврши неки неодољан посао у Патријаршији, и један домаћин из села у близини Краљевца, Добросав, који се судио због њиве са суседом, па се процес отегао и дошао чак до највише инстанце. Разговор се водио махом о тренутном стању на фронту и оном шта се може очекивати у блиској будућности. Рафаелови сапутници су били добро упућени у ситуацију јер су се налазили непосредно уз ратиште и с доста забринутости су коментарисали оно што се догађало и што није обећавало ништа добро.

– Турци само што нису ударили, рече Добросав, а кад ударе, ко зна шта ће бити.

– Шта може да буде!? – одговори Рафаел оптимистички. – Одбићемо их, а онда ћемо ми ударити и одбацити их све тамо до Анадолије.

– Ех, ех, гос'н поручниче, неће ваљда баш тако моћи, с онолицко војске што имамо.

– Онолицко војске, ал' је у сваком срце к'о у Обилића. С толицко војске ћемо све Србе ослободити и окупити их у једној држави са јасним и чврстим границама.

Добросав погледа на кола пуна рањеника, поред којих су у том часу пролазили и рече за себе, климајући главом: „Јес' , у сваком срце к'о у Обилића”.

– Границе увек доносе невоље, примети отац Викентије. Сви хоће да одреде неке границе да се зна шта је чије, што више – то боље, а Христ није проповедао границе, оне људе раздвајају а не зближавају, не мире их, него свађају. Границе су ђавоља работа.

– Није ово сад то Христово време, оче. Толико наших робује и мучи се под турском чалмом на југу и аустријском чизмом на западу. Све ћемо њих ослободити и створити нову и јаку српску државу.

– Увек је Христово време, сине, одговори Викентије, само људи не желе да то прихвате.

– Море, рече Добросав, слобода је релативна ствар. Народу није важно под чијом је чалмом или чизмом, него како живи. Деда ми је рекао како му је његов деда причао да је једно време њима под Турцима било добро, био је мир, знао се ред, знало се шта је царско, шта је божје, а шта народско. А онда ударише ратови, јад и беда, и све оде у тандарију. А ми сад, откад се ослободисмо, никако да се организујемо и средимо, опет ратови, невоље, народ страда, не знаш шта те сутра чека.

– Ма, Добросаве, узбуди се Рафаел, какав си ми ти патриота кад тако говориш! Слобода је једна и од ње нема ништа вредније. За то се вреди борити, за то вреди погинути!

– Разумем ја вас, гос'н поручниче. Ви сте учили за војника, вама је рат професија и од тога живите. Али обичан сељак, који живи од земље, који од тога зависи, гледа на те ствари другачије. Њему је важно да је мир, да би могао без сметње да обрађује своју њиву.

– Како можеш тако да говориш! Зар ти није стало до твоје земље, твоје државе!?

– Како ми није стало до земље, од ње живим, од ње зависим, она ми је све! Али држава није у мојој надлежности. Она је ту да се брине о нама, а не ми о њој. Ми јој плаћамо порез, а она треба да нас чува.

– Држава се брине о вама и због тога треба да је слушате и браните је.

– Па бранимо је. Отераше ми два сина у војску, нит' знам да л' су живи, нит' да л' су погинули. Сазнаћу, не журим. Ако су живи, добро

је, ако су мртви, дај Боже да добијем ту вест што касније, да бих што дуже веровао да су још живи.

Рафаел је био љут на свог сапутника што има другачије мишљење од оног какво би, по Рафаелу, требало да има, али кад чу да су му два сина у војсци и да се не зна шта је с њима, смекша у свом наступу, схвати да сваки говори са своје тачке гледишта и да има одређене разлоге да тако говори, и разговор оде у другом правцу.

Лагано се хватало вече. Неких пола сата касније кола се зауставише у једној постаји, на крају већег места, где је по распореду возње требало да се преноћи. Механа уз постају звала се „Три хрста” због неколико хрстова у близини, и била је велика зграда на спрат, имала је више соба за спавање, јер су овде свраћали и они путници који су туда путовали а нису се кретали поштанским колима. Момци из постаје су пред механом управо упрезали два коња у једну мању приватну кочију. Путници изађоше из кола са својим стварима и упутише се у собе које су биле простране, али је намештај био оскудан и неудобан. Рафаел остави ствари на кревету, и онда сиђе доле у кафану у намери да нешто поједе.

У сали није било много света. Поред двојице или тројице локалних гостију са чокањетом ракије у руци, Рафаел виде тамо у углу један пар, човека и жену, који је пио кафу и нешто тихо разговарао. Човек је био окренут леђима, тако да се уочавао једино велики црни шешир и огртач, док је жена гледала у салу и он примети да је млада и плава, могла је имати двадесетшест-двадесетседам година, обучена по европејски. Њихов разговор се ближио крају, они се поздравише, човек се диже, прође поред Рафаела и изађе напоље, тако да овај само на час виде буцмасто, округло лице с брковима мушкарца у четрдесетим годинама. Нешто касније споља се зачу топот копита једног коња који се удаљавао. Млада жена је остала да седи за столом и пије кафу, кад после десетак минута у салу уђе крупна средовечна женска особа, оштрог погледа, у путничком костиму, приђе младој плавој жени и нешто јој шапну. Млада жена испи кафу, устаде и пође лагано напоље за женом у путничком костиму, успут прође поред Рафаеловог стола и он угледа једно прелепо нежно анђеоско лице, бледо и замишљено, које на њега начини дубок утисак. Гледао је како се врата за њом затварају, али му је изгледало да је још види како се креће кроз салу, како још не излази, како јој је потребна читава вечност да пређе тих десетак метара. Онда схвати да је више нема, да је одавно изашла, осврну се око себе и примети на земљи недалеко од свог стола једну белу мараму, један рубац, који није био ту кад је долазио. Могла га је испустити само млада жена

која је управо туда прошла, он скочи, диже га и пожури напоље да јој га врати. Но, напољу није било никог, чуо је у даљини само буку једне кочије. Он погледа свилену мараму, опточену златним везом са иницијалима А и Д, запита се шта да ради с њом и онда откопча блузу и стави је на груди.

Кафеција му је донео вечеру и он искористи прилику да га упита да ли зна ко је млада жена која је управо отишла.

– То је супруга доктора Декера, који води болницу доле на југу. Енглези су и он и она. Неколико пута је већ овуда пролазила. Она крупна госпођа оштрих црта јој је, што но зову, дружбеница и стално путује с њом.

– И тако, отишли су по ноћи?

– Да, изгледа да им се журило. До сада никад нису спавале овде.

– А господин који је разговарао с њом?

– Њега не знам, први пут сам га видео. Неки странац, седео је ту цело поподне. Жандарм му је прегледао папире, у реду су.

Рафаел није добро спавао. Постојећа је била неудобна и настањена ситним досадним створењима која гостима нису давала мира да склопе очи целе ноћи. Међутим, и да нису била тако упорна, питање је да ли би наш поручник успео да заспи јер је стално мислио на анђеоску госпођу Декер, која је имала једно од оних лица које човек види једном и више није у стању да га заборави.

Ранко Бабић

КРУК

(„Прогето”, Београд, 2010)

1.

На корак је од ивице литице. Испреламан хридима, под њим је ковитлац таласа и ветра, са избрисаном границом узрочности. Застрашујуће је како море бесни, или можда стење под ветром који измиче очима а оставља отиске на води. Или то море узвраћа ветру? Силином утиснути једно у друго, потпуно би да му закупе вид. Крстари погледом тражећи у некој неправилности таласања могућ одговор.

Брегови воде лењо се примичу стенама, као да немају воље да се успужу уз њих, а онда настаје тупи тресак и наоко миран брег се прометне у огромне пенушаве језике. Иако исти, приказ сваки пут буде неочекиван. Спокојна сила таласа доспе да у кратком узмаку умири његов поглед. Између спокоја и беса стешњена је неверица и у једно и у друго. Својом огромном снагом, за коју му се чини да је помало и његова, ови му прелази вуку доживљај од смирености до правог усхићења. Рекло би се да су у њему стално присутна два супротна расположења а да ова сила само бира једно од њих и ствара уклопљени низ, толико непрекидан а, опет, непрекинут.

Ветар му стиска капке, али му ни за трен не прекида поглед. Осећа да нешто ново постоји у њему и да стоји тик иза границе његових јасних мисли и сећања. Није то граница као између копна и мора, пре личи на ону између шуме и отворене равнице. Густа и исконска шума постепено се проређује свдећи се на острва стабала. Између њих су густиши, искидани пропланцима и појасима траве, који се спајају и шире онолико колико се шипрази тесне, док се не стопе у непре-

гледну травнату равницу. Тек понегде остане чуперак шуме, као заустављен у намери да се припоји тамнозеленој маси.

Толико пута је прелазио такву границу, навикавајући свој ум на одласке и враћања. Чинило му се да је каткад скоро на дохват па одједном далеко, плаховита због његових мисли. Јасни почеци и неизвесна окончања, која су се често губила у тами где би се мисли једноставно расплинуле не успевајући да створе нове. Никакво умно настојање није могло да их врати. Понекад су са њима бледеле и мисли које су им претходиле а сећа се да су биле тако јасне и обичне.

Упркос измаглици од распршења под косим сунцем, приказ му изгледа прозрано: ускомешано море избраздано је осунчаним бреговима и тамним удолинама таласа, на свакој хриди је слика дана и ноћи. У њему је нешто што раније није примећивао, али осећа да му то стално измиче, иако му се чини да је потребан само мали напор па да проникне кроз неодређену границу између равнице и запретених шума. А када га учини, прошарана равница се намах претвара у зид непроходне тамне шуме. Кад настојање спласне, тај исти зид се разређује и попушта травнатим језицима. Ритам мора га омета да се усредсреди. Иза или испод таквих настојања провирује пријатност, као у игри невешто сакривено дете. Кроз таласаво размишљање пробијају се оне мисли које настају његовом намером, надвисујући променљивост и остајући довољно јаке да буду корен наредним мислима. Хипнотичко љуљање мора стално их вуче за собом, али оне у заглушујућим одјецима таласа опстају и плету се.

Пуним стопалима стоји на стени која му даје осећај сигурног ослонаца док истовремено та иста сигурност од хладног додира, пењући се уз ноге, прелази у лаку језу. Ветар га благо њише, али му то не личи на љуљање стабла већ на плес који му годи. Једва видљиве праменове распршене воде ветар носи преко заравни литице стварајући небројене ситне капљице на коси и крзну складно скројеног огртача. Понегде се стапају и полако расту док се не скотрљају. Копље, чији је крај утиснут у мало удубљење на каменој подлози, даје му додатни ослонац. Никад раније није осећао овакав склад са собом, морем, ветром и сунцем.

Кроз хук ветра и тутњаву таласа одједном зачује „-ру-“, двоглас са неразговорним прасковима на почетку и крају. Зна да га довикују именом, неколицина из клана који стоје на неколико корака иза њега. Напетост посматрају његово њихање на ветру страхујући да ће се већ у следећем налету стрмоглавити. Тако су, нехотице, кад им се учинило да ће се заносење наставити у пад, сви одједном завикали „Крук!“ покушавајући да га опомену и прену. Крук се у том тренутку извио толи-

ко да је за њихово поимање прекорачио претпостављену границу пада, па су сви реаговали истовремено и истоветно. Али оно што нико од њих није примећивао био је његов занос и стопљеност са њима страшним силама мора, ветра и литице. Њихање је за њих било знак слабости и опасности. Никако им није било јасно зашто Крук тамо стоји толико дуго, на месту где постоји само зебња, толико закупљајућа да потапа другачије доживљаје.

Крук их је крајичком ока видео како стоје у двосмислено грчевитим позама, спремни да устукну или да крену ка њему да би га спасли. Личили су на фигуре с гримасама, заустављене усред покрета који су одражавали њихово појединачно поимање оног што се збивало пред њима: гледају свог родственика на овом опасном месту а тамо се, преко његове прилике на ивици, преплићу многи видљиви а посебно невидљиви изазови. Непознаница се протезала од неспокоја до страха.

Видео их је према позадини шуме и честара који су се одатле постепено уздизали падинама до правог бедема брда са стеновитим врховима. Нису стајали у линији – неки су били ближе њему неки даље, према својој одважности. Сигурност групе је смањила разлике у односу на растојање на које би свако од њих стао да је сам на овом месту. Зебњу од Духа литице не би могло да умањи ни присуство читавог клана. Напротив.

2.

Зазирао је од литице откако му је први пут испунила вид. Као израсла из воде и из земље, нарогушена својим вечитим сенкама, ма с које стране осунчана, била је прекид и мора и обале, сама за себе, мимо њих, као клин који их је држао спојене или их, као кост у грлу обома, спречавао да се до краја споје. И када би јој нестао с обзорја, у њему би остајала она друга, створена причама о њој и о Духу у њој, где јој је свака прича придодала по који детаљ а зависила од тога ко је приповеда. Када би о томе причао са вршњацима, чудило га је што имају нејасну, и различиту од његове, слику о Духу литице, чак и Окар, вршњак са којим је највише био заједно.

Због чега Дух литице својим моћима не изазове истоветну и јасну слику у свима њима? Сваки родственик има свој изглед и сви остали га виде управо таквог, па би исто тако требало да виде и Духа, размишљао је Крук. Како то да се Дух медведа или Дух бизона могу виде-

ти? Међу многим бизонима у крду увек се по изгледу и понашању један издваја.

Ако се Дух литице не може видети очима могао би се доживети унутрашњим видом, у трансу обреда или у сну. Сан је тајанствен свет, право место где Дух може да се појави. Ипак, Духови би ретко залазили у снове, били би нејасног облика, као да нису ни били сањани. Да се бар једном јасно појавио у сну неког претка тај би онда описао како Дух изгледа, па би остали знали шта да очекују у својим сновима.

Можда се Дух појављивао ноћу на литици, али никога од њих тамо није било да га види. Ноћ, сама, буди знатижељу, дрхтаву као пламичак на ветру. Нема пламичка који би се промолио у ноћи која скрива Духа. Када је једном приликом своје недоумице покушао да предочи неком старом родственику, после његове дуге приповести о Духу, овај га је са мешавином озбиљности и прекора само погледао и прећутао одговор. Као да је нешто крио, учинило се Круку.

Дух неодређеног лика дубље прожима људе. Покушај да га неко предочи себи не успева у судару с нејасним предањем, као мешавином појединачних замишљања, које сведочи и о узалудности таквих настојања. Ма колико да је неке изглед Духа измицао, чинио му се блиским и само његовим. Свакоме привидно присан и познат, свима заједно био је нејасан и непознат, збуњивао једне помоћу других.

Његов јасан лик неминовно би изражавао склоности и особине оног који га је замишљао. Тако би различити људи могли да упоређују своје представе Духа, појавио би се несклад и начео његову наднаравност. Преузимао од предака и преношен потомцима, постајао је све нејаснији а истовремено све ближи. Са колена на колена се преносила магловитост представе која је тако постајала једина правилност овог процеса, што је могло да створи утисак да је то смишљено рађено. Можда су само наслућивали да је тако најбоље и продужавали оно до чега су претходници клана спонтано дошли.

Дух ветра се не види, а не види се ни ветар. Дух медведа се види ма колико да су медведи међусобно слични. Памти се да су једног таквог, са белегом на челу, нашли мртвог. Убрзо су уочили другог, одавно познатог медведа, који им је сада изгледао другачије. Дух је исти, али се медведи мењају. Чини се да док прелази из једног у другог поприма различита обличја. Али још нико није видео како се понаша исти медвед када га поседне Дух и када га напусти. Не може се знати ни како их бира ни због чега их напушта. Онда се ни Дух медведа не види нити му се може знати изглед, без обзира што поседа животињу са медвеђим обличјем.

Тако је Крук запитивао себе и себи одговарао, не знајући где да отпочне и на шта да се ослони. Ка било чему да је коракнуо то би се одмах измицало а он остајао да виси једном ногом над празнином, зачудо не стрмоглављујући се у њу, што би га охрабрило да опет искоракне.

Литица је једно од светих места где се за посебне поводе изводе обреди, чему читав клан присуствује. Тада свако може да буде на том месту. Другачије, лако може да се изметне у светогрђе.

Неком приликом, неколицина њих, већ одраслих дечака, играла се лова. Игра је сувише слаба реч за озбиљно делање које се пре праве провере мора добро увежбати. Младиће је игра понела па су, гонећи оног ко је представљао звер, излетели из шуме право на плато литице. Схвативши шта су урадили, устукнули су и брже-боље се вратили, несигурни да ли да потрче и тиме још више скрену пажњу на себе или да се полако склоне а да се то не протумачи као отезање. Крук у томе ничим није заштрчао, али је осетио да му ноге није носио његов страх већ страх осталих. Није им се ништа десило. Нити су они, као по неком немужтом договору, било шта коме рекли, нити их је Дух литице због светогрђа казнио. После неколико дана, када им се учинило да су све могуће последице оскрвнућа нестале, сви су сем замишљеног Крука били упадљиво расположени.

Велика питања за мала плећа. Његов покушај код двојице старијих родственика да својим леђима преузму део овог терета завршио се тако што су га својим чуђењем просто укорили, не схватајући због чега пита тако очигледне ствари.

Саша Миленковић

ПОСНЕ ГОДИНЕ

(„Алма“, Београд, 2010)

Рано јутро. Чини се као да никада неће сванути. Дан се вуче тако лагано да изгледа као да је земља стала. Он и ноћ надвлаче конопац. Овај пут је изгледало као да ће дан изгубити, али није.

Ипак је тешко и невољно победио.

Магла се вукла као стари изанђао пас по долинама.

Њу нико није могао уплашити. Ни рат, ни страдања, ни ужас.

Она је ишла својим путем лагано, не осврћући се.

Све су то јасно могли да виде њих двојица јер су се налазили на једном брду, а испод њих се простирала велика зараван. Била је потпуно прекривена белом јамболијом, из које су извиривали врхови дрвећа обгрљени сланом. Све је изгледало као велики сељачки уредно намештен кревет који је чекао неке драге госте. Утегнут и леп. Тек тамо негде пред крај, тамо где ни око више не може да допре, почињала су опет брда и планине.

Два ратна друга су нетремице гледали како магла попушта пред налетима све јачег и јачег сунца. Сваки његов зрак као мач ју је лагано пробадао, док је најзад није сву отерао.

Чудна земља, још чуднији људи.

Босна је у овако лепо јутро изгледала као мирно јагње спремно на игру. А уствари није било тако. Био је то вук превртљив и опасан за свакога ко се нађе у његовој близини. Њих двојица су били ту испред његових оштрих чељусти, а он, он је био спреман да загризе и откине све лепо што један човек може да понесе из војске. Сваку успомену, сваки сан.

Били су у Југословенској народној армији. Али није био то обичан војни рок. Пошли су од куће у мир, а ево их у сред најкрвавијег рата.

Рат их је пригрлио као добре другове и из тог загрљаја нису успели да се извуку до данас. Били су у искушењима да оду, да оставе све и врате се кући па шта буде, да буду дезертери. Али од кога би побегли. Од војске која не постоји, од државе које нема, од другова који су их већ одавно оставили, или од зле судбине. Овде се није знало ко пије, а ко плаћа. Ни против кога се боре, ни за шта се боре, ни са ким се боре, ништа.

Једино што се знало је да глава остане на раменима и тело у једном комаду.

А напољу око њих чуле су се птице. Цвркут птица. Али не обичан. Као да су се просејали сви лепо цвркути и одлетели. Остали само они страшни, крештећи гласови врана и гаврана, птица злослутница.

И баш поред њихове стражаре, мале брвнаре укопане у земљу на дрво слете један црни гавран. Чудно је гакао, као да хоће нешто да каже. Они га нису разумели, а требало је. Да су само мало боље послушали, чули би његов глас: бежите, бежите главом без обзира одавде. Одавде до Дрине влада смрт, туга, јад и беда. То је само овде остало. Све друго је отишло, и срећа, и нада, и живот, и радост.

Они су одавно нестали и понели све са собом.

Остали су само они који нису имали где побећи, они који су бранили своје парче земље, и они који су мислили да из овога могу извући некакве користи. Али какве? Било каква корист у рату приграбљена је проклетство. На жалост, то се открије тек на крају, када је за истину и за покајање касно.

Зашто су њих двојица остали? Нису знали. То нису умели да објасне.

Недалеко од њих трчао је поточић преко глатког камења и повијене траве.

И он је хучао своју тужну песму. Своје јаде је хтео неке да исприча, али га нико чуо није. Или су га сви чули, а нису разумели.

Од његових прича, да их је ко имао чути, могао је до сада књигу да напише. Али, авај, речи су му биле неразумљиве за људско ухо.

И он је хтео да исприча шта је све преживео у задњих неколико месеци.

Колико је људских душа превезао у реку, па даље у море, из мора на небо.

Да је једна душа била једна цигла, до сада би кућу саградио. И ограду направио и цело двориште поплочао. А да их је ређао једну на другу, до неба би стигао. Могао би и самога бога дозвати да му каже да се сажали на ове људе доле на земљи да се призову памети. Али га ни-

ко чуо није.

Колико је крви са људских руку спрао, од ње је могао и сам река постати.

Није било хладне главе у овој усијаној земљи да га чује, а и ако је било, та глава не би ништа одлучивала.

Они који су га требали чути нису били овде. Били су заклоњени негде далеко дебелим зидовима и својим лудим замислима о томе како се прави једна земља или још боље, о томе како се руши једна земља.

Они његов језик нису говорили, они су говорили језиком страха, мржње, беса и јада. Само су тај језик разумели.

Дрво на које је птица слетела и оно је хтело нешто да каже. Махало је безуспешно својим гранама не би ли привукло нечију пажњу. Клапарало лишћем, крвило се, али безуспешно.

Сунце је коначно изашло иза брда цело, могао га је свако видети, али оно то није желело. Било му је мрско да обасја ову земљу, да осветли све страхоте које је ноћ за собом остављала.

Да се оно питало, пустило би да ноћ траје годину дана или дуже. Да се све заврши у тој једној стравичној ноћи и да коначно оно насмејано изађе и каже свима: сада је мир.

Али тај дан је био много, много далеко одавде.

Сунце је изашло тужно јер ништа није могло да промени.

Све ове речи, гестове и мимику Младен прекиде и отера у заборав питањем:

– Колико је времена прошло од првог напада горе у Ријеци, сећаш се?

– Мислиш од кад смо се извукли – рече Исмет, Албанац, иначе Младенов најбољи друг у војсци. Какве ли ироније, заклету „непријатељи” њихова два народа а овде у овој јазбини, најбољи пријатељи. Шта их је зближило, мука или нешто друго. Изгледа да је мука било узрок, али не и последица овога другарства. Можда је одлучило то ко је какав човек. Њих двојица, нема сумње, били су добри људи.

Ijan Mekdonald

KNJIGA IZGUBLJENIH SNOVA : IZABRANE PRIČE

(„Paladin“, Beograd, 2010)

RESTORAN IZGUBLJENIH SNOVA

Vetar sa visoravni duvao je Iskupljenjem čitave treće godine Pošasti Nesnevanja.

Možda je to treptaj munje što se zbog vrućine obrušava prema zemlji među elisama vetrenjača koji se okreću na noćnom vetru s visoravni. Možda nestalni duh plazme zarobljen u zaštitnim poljima tegljača Klase 88 koji drema uz ivičnjak kraj brzog izlaznog koloseka. Možda zamuckivanje svetlećeg znaka iznad Konačišta za mornare Visoravni koji objavljuje LEDE-NO HLADNO PIVO plavim neonskim ledenicama što kaplju sa reči LEDE-NO HLADNO. Možda sudar holograma, pozivni mig signalnog crvenog i zelenog svetla koloseka za usporavanje, možda delić jutra reflektovan od bilo koje među stotinama hiljada mašina što u orbiti obrazuju mesec-prsten. Bilo šta od toga. Sve to. Ništa od svega toga. Možda. Ali samo je jedno sigurno: da svetlost drhti bojom koju niko nikada ranije nije video, ali bojom koja bi u crvenim zemljanim ulicama Iskupljenja svaku dušu manje prokletu od Lepe Alberkerki, ako takve uopšte ima, naveo da se zakune da je to boja Božjih očiju.

I on je tu.

Kao što obavezno biva u takvim slučajevima, vrtloženje vetra nosi mu peševe pustinjskog mantila, pokušava da mu ponese šešir u raskalašnu zabavu negde napolju, na visoravnima, nanosi mu crvenu zemlju oko čizama.

Te čizme...

Lepa Alberkerki mora da ustane sa stolice – *Zabavnik 881* leprša na pod kao osakaćena ptica – da bi stisnula nos usne šake čelo uz prozor. Ruž i

otisci prstiju svuda po staklu. Te čizme... gleda ih kako prelaze preko srebrnih šina koje se pružaju 10.000 kilometara na *ovu* stranu i 10.000 kilometara na *onu* stranu pravo kroz srce Isкупljenja. Te šine, suština i duša postojanja Isкупljenja. Pista za postrojavanje večnosti. Svake noći u dvadeset pet minuta do dvadeset pet sati vremenski voz dolazi kolosekom sa zviždukom s udaljenog kraja vremena, sa svojim tovarom duša koje su poslali natrag da pokušaju da prožive svoje živote od velike beznačajnosti malo drugačije. Ali to je opet sasvim drugo sujeverje. Ono za šta Lepa Albukerki mari jesu *čizme*. I Pošast Nesnevanja.

Vidite, prvi put se zaljubila u par tih čizama na nekom generički zgodnom muškom modelu iz kataloga za poštanske porudžbine. Pet stotki za par čizama. Dvesta pedeset po koraku. Ručni rad trogloditskih patuljaka-obučara iz Beladone. Sanjala je o tome da takav jedan par čizama može da joj izmeni život, da je ponese koracima preko tih srebrnih šina dalje od Isкупljenja i njegovih visokih, postojanih silosa. A drugi put kada se zaljubila, ovaj put fatalno, zaljubila se upravo u par tih čizama. I sada tih snova više nema. Ali, kako vele veštice, treća – sreća.

Čizme su prešle preko poslednjih šina i hodaju prema njoj. Jedan odlučan korak za drugim. Prešle su veliki put te čizme, kroz mnoge snove. Govore one rečitije od visine, ekstravagantno ulickanih brkova – oznake jednog Deuteronomca s višesložnim imenom – čak i od izuzetnog ranca, nalik na predstavu nekog gosta na Stokmanovom maskenbalu o opremi vremenskog putnika-amatera. *Stopala koja su u nama jesu stopala čoveka koji je bio daleko i video mnogo. Izuzetna stopala izuzetnog čoveka.*

Ona zastaje da bi oslušnula okretanje vetrenjača poređanih duž ruba grada. Snažni šum obrtanja, tamo napolju, u noći. Blizu. Ali ne baš. Ali čizme su tako izuzetne. Plus treća – sreća. A bio je tu i taj treptaj božanske svetlosti. I grad se zove Isкупljenje.

Ona isključi svetla Restorana – klozetsko ružičasto ROŠTILJ/POMFRIT/ČALABRC – uključi radio, Hamilton Boanon i Asovi ritma sviraju slatko i tiho iz nekog grešnog i zadimljenog kluba duboko ispod Beladone. Krpom za poliranje, ona daje čašama onaj poslednji sjaj i stavlja samovar da vri. Mentu secka u mikseru – iako majka, koja hrče na kraju lanca, na madracu u susednoj sobi, insistira na tome da je ukus bolji kada se ručno isecka srpom – i da, da, da, ne sme da zaboravi, uključuje dijademu LED dioda oko ikone Naše gospe od Tarzisa i sipa u čašicu-naprstak brandi iz Beladone za Blaženu sv. Katarinu.

Dolazi gost.

Restoran izgubljenih snova pripada (na isti način na koji siroče *pripada* sirotištu) onoj samotnoj i ljubavi lišenoj školi zavičajne arhitekture ko-

ja svoj najreskiji izraz nalazi u jeftinim kafanama. Inženjeri sa željeznice koji su, omaškom, jedne noći posle previše piva i previše noćnog radio-programa izmislili Iskupljenje, za sobom su ostavili i vagon „Veliki južni, Tip III“. On je ležao na najjudaljenijem sporednom koloseku u senci silosa, poput one jedne cipele koju uvek pronađete na ravnom krovu. Majka Lepe Albukerki – ista ona usnula masa koja se znoji i škripi zubima na madracu u susednoj sobi – ugledala je napušteni vagon i usnila san o vratima, prozorima i žaluzinama od bambusa kako oštro sunce podneva na visoravni ne bi prodiralo unutra, o hladnjaku za pivo, samovaru od vulkanskog mesinga, o radiju i klozetu s dubokom jamom (kako su samo božanski pijani stočari voleli da se nasade i čučnu poput pilića na zidu, da kukuriču dok se olakšavaju u jamu), o galaksiji vilinskih svetiljki i neona dovoljno da same anđele nagna da zapomažu i žamore. U te dane, dok je snova još bilo, slava Restorana raširila se kao mala, blago zarazna bolest širom Stamposa. On se nikada nije zaista smatrao, niti su ga smatrali, delom grada. Uvek je gledao prema ravninama. U sezoni vetra tamo je moglo biti ukotvljeno čak i dvadeset prerijskih škuna, svijenih jedara, što se blago uzdižu i spuštaju na sidrištu. A negde među tim jedrima od milara s naslikanim ognjenim točkovima sa devet šiljaka, među tim gaučo-čizmama visokih potpetica podignutih na šipku ispod šanka s limenom gornjom površinom, nalazila su se dvadeset četiri hromozoma Lepe Albukerki.

Jer sama Lepa Albukerki proizvod je te iste škole izgubljenih i ljubavi lišenih. Samotna i okretna, dugih kostiju, od vetra ogrubelih šaka, malih pljosnatih grudi koje kao da se sastoje samo od bradavica. Masne masne *masne* kose: nekako neizbežno, pomislite, kad već radi na takvom jednom mestu. Predodređena za život u teksasu i cvetnim top-korsetima. Bez cipela. Lepa Albukerki. Njena lepota je lepota ograde od bodljikave žice dugačke 500 kilometara, ili krhotine vetrom ispolirane plastike, ili dalekih pustinjskih terena.

Majka nešto gundā, zveckā i okreće se na kraju lanca. Lepa Albukerki presreće mlaz ključale vode iz samovara čašom sa iseckanom mentom pre nego što ijedna kap padne na daske. Vežbala je čitavog života. Lepo je to videti.

Puna čaša čeka na limenom šanku dok se čovek u čudesnim čizmama penje uz jedan dva tri stepenika i prolazi kroz leptirasta vrata.

„Najbolji čaj u gradu“, kaže Lepa Albukerki.

„Jedini čaj u gradu“, kaže neznanac. „Sudeći po izgledu.“

Ona se osmehne. Tako. On pije. Tako. I to jeste dobar čaj. Srk po srk, on ga pije, a ona ponovo osluškuje velike elise vetrenjača. Blizu. Bliže

nego ikada pre. Prazna čaša s tužnim muljem nakvašenog bilja stoji na šanku. Neznanač osluškuje njeno osluškivanje.

„Ne čujem“, kaže.

„Nije to ništa naročito“, kaže ona. „Jedna od onih malih stvari koje izmisliš za sebe. Poput običaja, verovanja ili sujeverja. U stvari, glupost.“

„Lična verovanja nikada nisu glupa. Ispričaj mi.“

„O, samo to da sam kao mala ubedila sebe da se sve elise jednom u mnogo, mnogo vremena, usklade, poređaju se i okreću zajedno, na sekund. Samo na sekund. Ali ako možeš da uhvatiš taj sekund kada se okreću u jednoglasju, onda sve može da se dogodi.“

„Po zakonima haosa, to mora da se dogodi. A onda je zaista sve moguće.“

„Zakoni haosa“, smeje se ona. „Dobar štos.“ Ali primetila je njegov ranac na podu i to kako joj namiguje svetlima i bleska crnim brojkama na svojoj podlozi, tako da sve to nije naročito smešno. Da bi prikrila svoju nesigurnost, ponovo izvodi trik sa samovarom.

Tako.

„Očekivao sam više ljudi, pošto je jedino ovo mesto otvoreno.“

„Niko više ne izlazi mnogo često otkad su snovi umrli, gospodine. Zbog čega bi iko uopšte i dolazio na jedno ovakvo mesto, osim da s nekim podeli snove?“

„Zaista“, kaže noćni putnik i poslednji trzaj dugotrajnog ravničarskog vetra uđe kroz leptirasta vrata, klizne kraj šanka s limenom pločom i ponese mu peševe mantila. *Vreme je da kreneš dalje, druže.* Vreme, zaista. Zveckanje centavosa po limu. „Hvala ti za vreme i čaj, ali sada mi je vreme da pođem.“

„Da pođeš? Večeras? Kuda?“

„Tri pitanja. Kada te pitam triput, moraš da odgovoriš. Stara deuteronomska izreka. Da pođem? Odavde. Večeras? Samo sam iskoračio iz večnosti da bih zaokupio trenutak tvog vremena. Kuda?“ Okrene se na barskoj stolici. Napolju, iza njihovih odraza na prozorima, munja vreline dodirne ovlaš rub sveta. „Svuda i nikuda.“

„Nemoj ići.“ Dve reči, ali pucaju jedna o drugu poput stočarskog biča u prašini.

„Platio sam ti i zahvalio. Kakav razlog možeš da mi navedeš za to da ne odem?“

„Nisi sa mnom podelio svoje snove. A meni trebaju tvoji snovi.“

„Snevaj sopstvene snove, sestro.“ Čvrsto nabija šešir da bi odoleo iskušavanju noćnog vetra, nabacuje čudesni ranac na ramena.

„Zar ne shvataš? Ja ne sanjam nikakve snove. Niko od nas sanja nikakve snove. Svi su proždрани.“ Mršava Lepa Albukerki masne kose izlazi iza šanka *Restorana izgubljenih snova*.

A dole, na sporednim kolosecima, lokomotive se bude iz kibernet-skog sna i ječe mlazevima pare i fuzionih fantoma.

„Trebaju mi tvoji snovi, gospodine s neverovatnim čizmama, jer sa svakim snom ja sam za dan bliže slobodi.“

Lanac je gladak, svilenkast. Ime „Čelik Vitlejem Ares“ otkovano je na svakom beočugu. Gola koža oko njenog struka između teksasa i cvetnog top-korseta krastava je od čireva starih i novih tamo gde lanac grize meso.

„Zaboga, dete, šta se ovde dogodilo?“

„Izazvala sam Pošast Nesnevanja, gospodine. Dovala sam žderača snova. Gledaj.“ Okrene ga na obrtnoj barskoj stolici, gde je ponovo seo preneražen i zbunjen, da bi pogledao prema prozoru. Uključi glavni izolator: tamo je vidljiva u *Restoranu izgubljenih snova*. Neon se obraća neonu s druge strane železničkih šina: LEDENO HLADNO PIVO baca hologramske ruže na ROŠTILJ/POMFRIT/ČALABRC. Svaki je prozor grada okrenut depou ogledalo.

„Mi u Deuteronomiji verujemo da je dobra medicina kada se dva ogledala okrenu jedno prema drugom“, kaže neznanac. „Svaki put kada pogledaš u ogledalo, jedan deo tebe ostane tamo, trenutak tvog života zarobljen u odrazima, a kada dva ogledala pogledaju jedno drugom u odraz, takvi trenuci budu oslobođeni.“

Ona se nagne bliže njemu. On oseti njen miris znoja i pustinjaških ruža. Ona oseti njegov mošus istrošenog vremena i prostora.

„Ovde je slično“, kaže ona. „Ali drugačije. Mnogo drugačije. Vidi.“

On proprati pogledom vrh njenog prsta u vrelu, blisku noć. A tamo, između restorana i „Kutimujske religiozne kurije i tržnice ikona“, vidi to. Vidi, ali ne može tačno da odredi šta se tamo nalazi. Istovremeno, jedna stvar i mnoštvo njih; površine i faze, bez definicije ili supstance. Polimorfno. Fragmentamo. Kao kada rukom pređeš preko dugmeta za biranje stanica na radiju gore gore gore uz vazdušne talase, glas, povik, statičko brbljanje orbitalnih entiteta koji šapuću jedan drugom, molitva, pesma, šamar, saksofon, akord orkestra, lupkanje doboša, rasparčani svet koji ti se tumba iz zvučnika.

To je nešto sazdano u potpunosti od snova.

Tu je ljudska glava od crne gume. Tamo iguana s točkovima umesto nogu. Ovde pola kuće, s polovinom belog pernatog krila. Onde otkos letnje doline. Tu je miris kafe u hladno zimsko jutro. Tamo zvuk histeričnog smeha. To je najslađa pesma koju nikada nisi čuo. Najoštriji nož tvoje najcrnje

noći. Karneval u sumrak. Poniženje dok stojiš nag pred čitavom parohijom. Prepoznavanje prijatelja u potpuno neprepoznatljivim telima. Strahovi za roditelje, muža, ženu, ljubavnika, dete. Nade, planovi, ljubavi odužene i neuzvraćene, najmračnije fantazije, najplemenitije težnje. Svaki dragoceni san i vizija pod zvezdama.

Žderač snova.

Dok on zuri opčinjen – jer koga to još snovi ne mogu da očaraju – ona šapuće: „Verovanje. Sujeverje. Male stvari koje izmisliš za sebe. Rekao si da lična vera nikada nije glupa. Vera je strašna stvar. Imati vere u nešto znači učiniti to stvarnim, udahnuti mu život. A ponekad taj život postane i više od onoga što si stvorio za sebe, otrgne se od tebe i oslobodi, postane toliko snažan da mu više nije potrebna tvoja vera da bi postojao. Živi, hoda i hrani se sam.

Počuj, neznanje.“

I pošto je Bog Panarhički, što ostavlja restorane da čekaju kraj izlaznog koloseka na zvižduk noćnog polarnog teretnjaka, odredio da oni budu srce i duša takvih stvari, ona mu ispriča kako je Lepa Albuherki izazvala Pošast Nesnevanja.

Bile su to dobre godine; godine čizama od 500 dolara nanizanih duž šipke šanka, godine zvižduka samovara, godine leda na pivskoj flaši, godine punog džepa i obrtanja centavosa na limenom šanku. Godine radija, kada je njena majka pevala uz swing tri saksofona i truba dok je išla duž šanka i oko stolova, a stočari gurali zamotuljke plavih novčanica preko šanka, rukom uvijenih u čvrste cigarilose. *Evo malo, da sačuvaš za Albuherki*. Godine plesa: nikada nije mogla da se seti prilika kada nije plesala uz noćni radio, a stočari su vikali: *Hej vi tamo pozadi, dajte devojci malo prostora*, tapšali i ljubili joj ruku, klanjali se učtivo učtivo učtivo *Smem li imati tu čast da sledeći ples bude moj?* Tokom svih tih godina, ona je plesala, kroz spontanost detinjstva, bolnu samosvest puberteta, u spoznaju da su njen mršavi ples uz melodije sa radija i lupkanje pivskih flaša po šanku jedina lepota u životu tih ljudi s vetrom erodiranih ravnica.

Kafana je đuskala. Samovar poskakivao. Vrela mast puckala. Mama zviždala i meko hodala iza šanka. Radio se ljuljao ritmom planete. A ravničarski mornari poređani duž šanka vikali su *Albuherki Albuherki hajde Mama daj tu tvoju seksi kćerku 'vamo* i ona je izlazila iza hladnjaka za pivo i stajala u središtu njihovog kruga od pivskih flaša i čizama sa Beladone.

A onda je ugledala njega.

Oduvek je bila luda za deuteronomskim šeširima.

A on je ustao, skinuo veliki, okrugli šešir sa glave i naklonio se onako kako to rade u toj drevnoj, drevnoj zemlji, a onda rekao: „Mogu li imati tu čast da sledeći ples bude moj?“

Jedan dodir, i treperavi neoni, mrka lica opržena prašinom, široki osmesi umazani betelom, bubnjanje pivskih flaša, sve je bilo poništeno. Ostali su samo oni, da se okreću uz radio pod okretanjem točka meseca-prstena.

Predala mu se sa uzdahom i krikom u kabini njegove prerijske škune. Užad i jedra udarali su o katarku od ugljeničkih vlakana; prerijska škuna ljujljala se i uzdizala na svojim promagnetnim levitatorima; njena krma iscrtavala je tajanstvene heksagrame u prašini Isкупljenja.

„Čuti“, rekla je kada je spustila prst na njegove pohlepne usne, pomišlivši da je čula nešto u vetru, prolazak nekog duha, ili blagonaklonog anđela, ali on ju je ponovo privukao sebi uz isprekidano stenjanje i povike i ona nikada nije čula, nikada nije uočila taj sveti trenutak kada su se elise vetrenjača sve okretale u jednoglasju i kada su divlje stvari bile puštene na zemlju. Sateliti i duhovna stvorenja besкраjno su se tumbali visoko iznad male plastične škune. Zvezde su bledele. Sunce se dizalo iznad silosa.

„Šta će ti“, zapitao se u tom poluusnulom poludetinjastom polusvesnom stanju ranog jutra kada je ženska ljubav prema muškarcu najčistija, „čaja brendija?“ (dok je razvratno posmatrao kako ona puži gola po pretrpanoj kabini i traži traži traži u jutamjoj hladnoći visoravni).

„Treba da ispričam svoje snove“, rekla je ona, uočivši malu bocu pića „voda svete Ekaterine“ i jednu čajnu čašu s fragmentima mente slepljenim za rub.

„Zbog čega treba to da uradiš?“

„Da ih se ne bi dokopao žderač snova.“

„A rakija?“

„Snovi su se oduvek rastvarali u alkoholu.“

„Ne misliš to valjda ozbiljno.“

„Znam da je blesavo. Prosto, tako sam vaspitana. Ovde sujeverja, verovanja, teško umiru.“

„Pusti sada žderača snova“, rekao je on, uzbuđen prizorom njene golotinje, dok se saginjala iznad čaše rakije. „Ja hoću da prožderem tebe. Daj mi to.“ I progutao je rakiju, zaurkao kao puma u lovu i ona se ponovo spustila na njega među ćilimima i konopcima, porcijama hrane i čizmama od 500 dolara *par*, a prazna čaša je pala i otkotrljala se po podu kabine; u njoj nije ostalo ničeg osim prokletstva i засушене mente.

(Ovde nastaje kratka pauza u priči, jer svaki pripovedač tako vešt poput nje *zna* za dramsku vrednost pauze u savršenom trenutku.)

„Rekla sam mu da ga volim“, kaže ona neznancu. „Rekla sam mu da ću otići sa njim, samo treba da kaže jednu reč i mi ćemo zajedno jedriti preko Stamposa. Ali naravno, on tu reč nikada nije rekao, jer nije ni znao kako ona glasi, a ja sam gledala kako mu vetar nadima jedra i odnosi ga i znala sam da se više neće vratiti. Osećala sam kako mi postaje sve manji i manji u srcu sve dok, u jedanaest minuta do jedanaest, ta jarka tačkica u srcu nije potpuno nestala, a ja sam shvatila da ljubav, kao i snovi, može da bude iluzija ogledala, nešto što se opazi načas kada se dva života na tren okrenu jedan prema drugom.“

(I ona nastavi dalje s pričom, bez zastajkivanja, bez oklevanja.)

Tamo, na rubu grada, dok letnje munje sevaju nad zemljom duž ogromnog horizonta, osetila je da će se nepromenjivi Stamposi *promeniti*. Uz brujanje krila vetrenjača, rotoru su se spremali da se suoče jedan s drugim i ona je, dok se prašina dizala pod njom, hodala natrag prema neonu Restorana. I u tom istom trenu, svi su u gradu stali, digli pogled i onjušili vazduh: gospodin Peskovado u „Tržnici verske kurije“, Čandra Džas u kancelariji za otkup žita, gospođa Kilimambote u Železničkom uredu Vitlejem Ares, dve pegave devojke-mašinovođe okačene o kabinu teretnjaka „Transpolarna vuča“ Tip 16 na bočnim kolosecima, svi su osetili kako im treptaj duhovne strepnje probada dušu.

U tri minuta do tri, kada Bog Panarhički šapatom tera duše u smrt, gospodin Peskovado iz „Kutimujske verske kurije i tržnice ikona“ spavao je u svom krevetu, iza radnje pune ikona i sveća, devetokrakih zvezda i molitvenih zmajeva, i sanjao igru s gumom i vezivanjem uz učešće neizmerno debele žene iz Beladone, kada je, pri samom vrhuncu – kako psihološkom, tako i fiziološkom – san naglo bio okončan. Ništa. Crnilo. Bez slika, bez zvuka, bez sna. Nestalo. Gospodin Peskovado nije mogao čak ni da se seti da je sanjao, a kamoli šta je bilo predmet njegovog sna.

Sledeće noći, radnik u silosu po imenu Ade Džanderambelo, tri sestre Pentekost i H. Vilson Nezbit, zvanični gradski klošar, svi su naglo prestali da sanjaju tačno u tri minuta do tri. Sledeće noći, svi sa leve strane Siloske ulice prestali su da sanjaju u tri minuta do tri. Nebesa, paklene jame, strast i otrovi, snovi o slatkom ubistvu i hitanju kroz beskrajne šarene halucinacije, snovi o proganjanju, kišobranima i stajanju samo s fluorescentnim ružičastim unihopkama na sebi nasred stanice Brem Čajkovski, nuđenju buta pečenog psa od strane Legendarnog Glena Milera umesto nagrade za sviranje *Zvižduka u pet* na trombonu (koji u stvari ne umete da svirate, ama čak ni jednu jedinu notu) i slušanju najsmešnijeg vica na svetu ili tajne vasseljene u šapatu Boga Panarhičkog. Svi su oni nestali. Okončani. Amputirani. Progutani u tami.

A sledeće noći, u pitanju je bila svaka kuća s neparnim brojem u Iskupljenju i kada starci više nisu mogli jedni drugima da prepričavaju snove uz pirinčano pivo i čaj od mente na verandi Odmorišta za ravničarske mornare, postalo je očigledno čak i najtupavijem stanovniku da je Nešto s velikim „N“ krenulo po Zlu s velikim „Z“. Ali tek kada se udovica Vikramasingi (njen pokojni muž poginuo je prilikom nesrećnog pada u pun silos: udavio se u gen-formiranoj raži. Svakog leta njegov grob postajao je malo žitno polje zahvaljujući kojem je njegova udovica pripremala male, pobožne ražane vekne u obliku nasmešenih lica) probudila u tri minuta do tri zbog izrazitog osećaja nečijeg *prisustva* u spavaćoj sobi, ljudi su shvatili pravu prirodu svoje zajedničke muke.

Previše preplašena da bi se pomerila, vrisnula, učinila bilo šta osim da se malčice upiški u gaće, udovica Vikramasingi ležala je i drhtala u strepnji dok je *nešto* puzalo preko njenog uznožja i jorgana da bi se posadilo, nevidljivo, neopipljivo, ali neporecivo *prisutno* na njenim pozamašnim grudima.

Kako je to bilo? pitali su uplašeni, uzbuđeni ljudi iz Iskupljenja, a ona im je odgovorila, kolutajući očima, naginjući se napred pod odgovarajuće konspirativnim uglom, da tamo nije moglo ništa da se vidi, ništa da se vidi, ništa da se omiriše ili dodirne. Samo se čuo *zvuk*.

Zvuk? pitali su ljudi iz Iskupljenja. *Kakav zvuk?*

Ovakav, odgovorila je udovica Vikramasingi i, pošto je nasula čaj od mente u tacnu, usisala ga na odvratan način kroz napupele usne.

Sisanje.

Sisanje ju je nekako oslobodilo paralize, poput košmarnog čira koji prska na prošnjakovom vratu. Udovica Vikramasingi uspravila se na krevetu i vrisnula iz punih pozamašnih grudni. Na dodir tog izuzetnog vriska, *nešto* je skočilo sa kreveta i, prošavši između ogledala na zidu i toaletnog stola, na tren bilo uhvaćeno unutar beskrajnih odraza. Udovica Vikramasingi načas je ugledala par gumom obloženih lisica, ženu s pipkom koji joj je rastao iz pupka usred šume džinovskih papratnica, veknu ražanog hleba, nasmešenog muškarca sa srebrnim opasačem, gomilu ljudi koja juri za vozom dok nebo pada iza njih u kiši razlomljenih komada. Onda je to kliznulo ispod vrata na ulice Iskupljenja.

Ta noć jesenje ravnodnevice, kada su zvezde neprimetno promenile orijentaciju, proglašena je zvaničnim Prvim danom Pošasti Nesnevanja.

Te noći, Iskupljenje je umrlo. Ništa ne živi dugo kada ostane bez snova. Zatvorenicu u svojoj ćeliji. Pustinjač na vrhu svog pustinskog stuba. Bolešljivo dete u krevetu na verandi dok druga deca jure okolo po prašini i zemlji. Žena smrvljena pod pesnicom depresije, u zamci u sopstvenom do-

mu. Snovi. Odredišta. Nade. Težnje. Sve to čini njihov bol podnošljivim. Uzmite im to, uništite, prožderite, i ubićete ih podjednako sigurno kao da ste ih zaklali.

Niko se nije smejao. Niko nije plakao. Niko nije izlazio. Niko se nije šalio. Niko nije čitao knjige. Niko nije stajao na noćnom rubu grada da bi posmatrao kako se mesec-prsten tumba na nebu. Niko se nije budio iz sna na zvuk noćnog teretnjaka koji vuče voz od stotinu vagona rude odozgo, s pola, niti se pitao kuda on to ide tako daleko kroz tako dugu dugu noć ili pomišljao da pođe s njim. Niko nije igrao. Niko nije pevao. Niko nije vodio ljubav. Niko nije popunjavao formular državne lutrije niti kupovao nove cipele. Niko nije slao pisma niti pisao pesme. Kada su se neonske cevi u natpisima duž drumu kraj depoa pokvarile, niko ih nije zamenio; kada su hologrami zatreperili kao svršetak kratkih i beznačajnih života, niko nije ponovo podesio lasere. Starci na verandi čajdžinice pričali su o cenama pirinča, isporukama žita i tržištu stoke, ili o sportu na televiziji i povraćaju poreza, o prednostima drugog modela frižidera, i nikada nisu previše pili u vrelini podnevnog sunca. Deca su se igrala školice i *mbao*, radila domaće zadatke skrivena, odlazila u krevet posle večernjeg dnevnika bez ijedne reči protivljenja i nikada nisu bila drska prema roditeljima, preskakala obroke niti dolazila kući prljava od svinjske balege.

Niko se nije *nadao*.

Niko nije *čeznuo*.

Niko nije *maštao*.

Niko nije *sanjao*.

Niko nije *živeo*.

Dugotrajni sivi vetar istovario je svoj teret prašine na Iskupljenje, trun po trun po trun, kao pokrov.

Samo je jedna osoba bila imuna. Samo je ona sanjala i ona je i bila ta koja je prizvala žderača snova da treperi i ispreda se iz svojih metalnih ogledala beskrajnih odraza.

„Tako su me otkrili“, kaže Lepa Albukerki i noćna priča s visoravni došla je do svršetka. „Lice mi je bilo suviše vedro. Hodala sam suviše uspravno. Zastajala sam da gledam na rubu grada, mesece, zvezdu, osluškivala sam elise vetrenjača. Tada su shvatili. Rođena majka odrekla me se pred gradskim većem. Lanac je ona izmislila. Kao cenu.

Vidiš, svako ko dođe ovde, u grad, u Restoran, mora da provede noć sa mnom, da spava sa mnom i da mi dâ svoje snove.“

Ona stavi bocu na šank. Pri neonskom svetlu i u snenim senkama, neznanač je ispituje vršcima prstiju, s čuđenjem. Brendi iz Beladone. Donja trećina boce ispunjena je mutnim talogom.

„Snovi, gospodine.“ Lanac gmiže po linoleumu; savest u liku zvečarke. „Svakog jutra, pričaju mi šta su sanjali, a ja to beležim na listovima papira. Onda papir umotam i ubacim u bocu. Kada se napuni, svi će doći ovamo, svi stanovnici Iskupljenja, svaki će otpiti po naprstak i dobiti natrag svoje snove. Snovi se rastvaraju u alkoholu, gospodine. Kada rukopis na papiru izbledi, to za nekoga znači novi san.“

Neznanac ispisuje po šanku šifre i brojke kažiprstom umočenim u hladni čaj.

„Proći će deset godina dok se ta boca ne napuni“, kaže. Uhvaćeno mesečinom, stvorenje koje jede snove trza se i drhti na ulicama. „Ostavilo ti je tvoje snove, ali ti je progutalo život. Ti si podjednako žrtva pošasti kao i svi oni. Još i više.“

On digne lanac, odmeri ga beočug po beočug. Majka gunda. Majka hrče. Majka se prevrće u dubokom, snova lišenom spavanju.

„Mogla si da se oslobodiš kad god si htela. Da si htela. Svi oni čiji su snovi smešteni u tu bocu učinili bi to, povelili bi te sa sobom, bilo kuda, bilo gde na svetu. Krivica je ono što te vezuje za ovo mesto i za majku.“

Hvuš hvuš hvuš čuju se elise dok se okreću u dubokoj, tamnoj noći. Neznanac podigne putni ranac na šank, odmota crnu, zatupastu spravu pomalo nalik na sklopivi kišobran, a pomalo i ne. Smotani kabl povezuje to s neobičnim rancem.

„Glup je onaj putnik koji putuje stazama kakve ja biram, ako nema izvesnu zaštitu“, kaže on, smrknuto, dok cevi sijaju, namotaji zuje, pokazuje vači trepere. Okrene se prema Lepoj Albukerki. „Mogu da prekinem taj lanac. Evo tu. Odmah. Za tren. Ali ti moraš da kažeš da želiš da to uradim.“

„Ne mogu. Ne mogu, gospodine. Snovi...“

„Ali šta ako bih ti rekao da isto tako mogu da vratim i snove? Ne nove snove, niti snove drugih ljudi, već one stare. Prave snove. Šta bi tada rekla?“

„Možeš li to? Zaista?“

„Mogu da ih vratim. Pokazala si mi kako to može da se učini. Ali od tebe zavisi, kao što od svake gradske duše lišene snova zavisi da ponovo uzme svoje snove natrag.“

„Kako? Gospodine?“

„Veruj mi. Da li mi veruješ?“

„Ja... verujem ti.“

„A da li želiš da budeš slobodna?“

„Da! Da! O, bože, da!“

Neznanac uperi cmi kišobran u mesto gde lanac dodiruje pod. Munja najčistije moguće bele svetlosti obasja tamnu unutrašnjost *Restorana izgu-*

bljenih snova. Samovar, prljave čaše, boce poslagane u police iza limenog šanka, sve to zazveči od kotrljanja mikrogrmljavine. Majka se probudi u tami, s povikom; ponovo se obruši u san. Dim se vije iz rupe gde je tahijonski zrak u paru pretvorio lanac, pod i dvadeset centimetara podupirača Iskupljenja.

„Hodi!“ kaže neznanac i zašilji brkove, dograbi jednom rukom ranac, drugom Lepu Alberkerki. „Hodi! Odmah! Brzo!“ Povučje je kroz vrata koja nije bila u stanju da ostavi protekle tri godine, niz stepenice, na ulicu gde istopljeni kraj lanca ostavlja zmijski trag u sivoj prašini visoravni. Srce joj bukne unutra kao festivalski vatromet, omamljeno vrtoglavicom slobode poput molitvenih zmajeva koji se obrušavaju i prave petlje nošeni spiritualnim vetrovima. U stanju je da krene kud god poželi: i tome nema kraja. Nema kraja. „Hodi“, kaže neznanac, „hodi“, i uz smeh, suze, Lepa Alberkerki pusti da je on odvuče praznim ulicama ispunjenim senkama neona i neuroza.

Na limenom šanku, boca pozajmljenih snova zakotrlja se i zaklati, padne na tle i razbije, a sve te godine rastvorenih snova pocure između dasaka poda.

S rukom u ruci, oni otrče do ruba grada, do mesta gde nezgrapni kran mikrotalasne kule Iskupljenja diže molitvenu činiju od isprepletane žice prema Bogu.

„Sada“, kaže neznanac i čini se da je sa svakim korakom u trku, posle svakog izgovaranja reči *hodi*, za korak i reč postao mlađi na onom mestu gde prava mladost nikada zaista ne umire. Munja sjajna kao kadilak blešti mu u očima, osmeh mu je kao neon džuboksova u čajdžinicama poređanim duž magistralnih drumova sveta. Vere se uz mikrotalasnu kulu, ruka preko ruke, naređuje zapanjenoj Alberkerki (koja ne shvata baš sasvim šta se dešava, osim da je u pitanju nešto divno) da mu dobaci kabl iz ranca i, pošto se priključio na planetamu mikrotalasnu mrežu, malu ručnu tastaturu. Prsti mu kuckaju po mekim tasterima i veliku tišinu Iskupljenja ispunjava iznenadno brbljanje zrikavaca kojim orbitalna bića razgovaraju jedno s drugim dok se obrušavaju kroz noć prema jutru. Neznanac okrene lice nebu i osmeh mu je pun zvezda padalica.

„Dužni su mi“, dovikuje joj. „Na velikoj vremenskoj udaljenosti odavde, učinio sam im, činim, učiniću im – *prokleti jezik, zašto nema odgovarajuća vremena?* – veliku uslugu. Oni su moralna stvorenja, kao svi anđeli, i imaju suptilni osećaj za ugovorno pravo i obligacije, ali, kao sva spiritualna bića, manje su vezani vremenom od nas. Gle!“

I dok visi o jednoj ruci s kule, pokaže drugom iza železničkih šina, iza neonskog znaka ROŠTILJ/POMFRIT/ČALA-BRC, iza silosa, iza sivih Stamposa, iza ruba planete prema mestu gde upravo pada jedna usamljena

zvezda. Lepa Albukerki stoji srca probodenog sa devet desetina čuđenja i jednom desetinom strepnje dok zvezda nailazi u padu preko sveta, prema njoj, narasta, tumba se i premeće kroz svemir, bleštava svetleća letelica. Zaklanja oči od njenog prodornog sjaja.

„Gle!“ zapovedi neznanac ponovo i ovaj put pokaže ponovo preko grada, iza Iskupljenja i njegovih crvenih crepova, dimnjaka i od duhova izlizanih, iscepanih, beskorisnih molitvenih zmajeva, prema jutarnjem rubu sveta. A na vrhu njegovog ispruženog prsta druga zvezda odvađa se iz meseca-prstena i premeće dok hita prema Iskupljenju i njegovoj visoravni.

„Gle!“ uzvikne neznanac treći put, nasmeje se i mahne deuteronomskim šeširom, a svetlucavo tumbanje prestane i u zaslepljujućem treptaju dva svetlosna diska počnu da se neumoljivo kreću preko zemlje, prema gradu.

„Krila!“ viče on. „Orbitalna ogledala, iz drevnih dana kada ih je ROTEH koristio da sunčevu svetlost usmeravaju na polame kape i pretvaraju ih u paru. Svako je promera pet kilometara, ali lagano poput krila anđela. Ne smeju da se spuste u atmosferu niže od trideset kilometara.“

Svetlosni diskovi približavaju se preko Stamposa i Iskupljenje je tačno između njih. Lepa Albukerki štiti oči dok se krugovi susreću iznad nje i spajaju. Svetlost. Beskrajna svetlost. Prvobitna svetlost. Iskupljenje čuči, tamni i prestrašeni reptil, ispod dva lebdeća ogledala. U njihovoj žiži, Lepa Albukerki se okreće, čudi, oseća svetlost na licu, u kosi, na šakama. Stari ljudi nezananc ljulja se kao dete okačen o mikrotalasnu kulu, smeje se i smeje i smeje.

A iz beskrajne regresije, iz odraza odraza odraza, iz beskrajnog smanjivanja Iskupljenja uhvaćenog između dva orbitalna ogledala trideset kilometara visoko, na rubu troposfere, izvire svaki ukradeni san, svaka izgubljena nada, svaka dragocena pomisao i vizija. Sve je postalo vidljivo. U treptaju svetlosti ulice su ispunjene krhotinama i ravnima vizija: krilate kuće, deca koja maze mačke, preteći rođaci na koturaljkama, fuzioni anđeli, migoljenje puti, plamenovi pakla, oblacima ispunjena nebesa što mirišu na marcipan; svi planovi, ambicije i zamisli; sve briljantne karijere i životi posvećenosti, visoka, gorda i samostalna deca što koračaju svetom, kuhinjska pomagala i neočekivana rođendanska slavlja, dugo planirani odmori i divni penzionerski dani, zavodljivi šapat vetra po čeličnim šinama u koje je svet umotan, stajanje na rubu grada i gledanje u nebo, s čuđenjem i nadom: sve se to obrće i tumba ulicama poput iščupanog korova nošenog olujom snova.

„Šta da radim?“ upita Lepa Albukerki neznanca. „Ne znam šta da tražim!“

„Sebe!“ vikne on i maše joj pustinjskim šeširom. „Šta drugo?“

Zaista, šta drugo? Ona potrči ulicama punim tuđih snova, progura se kroz čudesa i divote, intimne fantazije, javne težnje, porazbija ravni namreškog cveća, kuća od čokolade, žena s raznim duvačkim instrumentima umesto glava, džinovskih putujućih genitalija, strahova od smrti izazvane padom meseca i nadanja da će spiritualni vetar snevača poneti u društvo svetaca i anđela; traži, traži, traži i na čošku Ulice Džambolaja, pronalazi. *Sebe*. Lepu Albukerki kakvu je Lepa Albukerki oduvek sanjala. Pruži ruku sebi iz sna, a Albukerki iz sna prepozna je, osmehne se i odgovari tako što i sama pruži ruku, i dok pada u zagrljaj one koja želi da bude, biće iz sna eksploplodira u hiljadu Albukerki, milion Albukerki, u sve moguće Albukerki koje bi bile kadre da nastave dalje posle tog trena: bogate i sirote, lepe i sakate, moćne i skromne, ljubavnice, budale i pritvorice, ispunjene ljubavlju i ispunjene mržnjom, ispunjene nadom i ispunjene očajanjem, ispunjene svetlom i ispunjene tamom; to su svi mogući životi koje je ikada sanjala.

„Da!“ uzvikne ona. „O, da!“ i najednom, oluja tih života besni u njoj, hita da ispuni to mesto koje je tako dugo bilo šuplje da je zaboravila šta ga je uopšte ranije ispunjavalo.

I tada čuje. Sa velike daljine, iz Stamposa. Daleko niz šine. Zvižduk noćnog teretnjaka koji nailazi.

„Možeš da stigneš ako to želiš“, kaže neznamac, najednom, neobjašnjivo, kraj nje. „Još imaš dovoljno vremena.“

„Ali ostali...“

„S njima će sve biti u redu.“

Probuđeni neprirodnim osvitom iz dubokog i snova lišenog spavanja, stanovnici Iskupljenja naviru kroz svoje ulaze i kapije u tih nekoliko ulica, jure svoje snove, hvataju i grabe velike pregršti i trpaju ih u torbe, šešire i kutije. Neki stoje na prašnjavoj ulici i trpaju pune šake sitno iskidanih snova u gušu; drugi se opremaju mrežama i uzdama, stočarskim konopcima kako bi lasom ukrotili divlje snove. Na čošku Sevastopoljske i Devete, dva starca tuku se jer bi da imaju istu lepoticu iz sna, голу, prekrivenu srebrnim krznom pume; dole, kraj depoa „Železnice Vitlejem Ares“, supruga grdi muža zato što ga je uhvatila s naručjem punim snova o ženi njihovog prvog komšije. Roditelji okretno konfiskuju fragmente razvratnih i lascivnih snova koje su napabirčila njihova deca, jarke, blistave i grešne iz slivnika; omladinci krišom kupe unaokolo sve još nezatražene vizije koje mogu da pronađu, uz pomisao da ih kasnije prodaju pravim vlasnicima dok se prijatelji i komšije tuku i zamahuju kasapskim sečivima da bi odsekli što veće komade sa blistavih građevina najuzvišenijih snova.

Ponovo se čuje zvižduk voza. Bliže. Dolazi kolosekom, nezaustavljiv kao smrt. Kočnice cvile; hiljadu tona noćnog teretnjaka usporava prema skretnicama. Ostaje još samo nekoliko trenutaka, a ona se još nije odlučila.

Neznanac uhvati Lepu Albukerki za ramena. Izvan njegovih ruku i njihova dva tela, više ne postoji ništa, baš ništa.

„Odluči se. Izbor je tvoj. Bol je tvoj. Ali šta god da uradiš, ne smeš da se osvrneš.“

Jer tako je uvek bilo u legendama. I ona pogleda, ne natrag, već naviše, prema dva diska bele svetlosti, kilometrima iznad grada. Začuje zvižduk voza i njegov zvuk ispunjava svet.

„Da“, kaže, treći put. „Da, da, o bože, da.“

„Kreni onda.“

Trči, dalje od ulica ispunjenih poludelim lovcima na snove i sve te smrskane i razbijene nade; dalje od neznanca, koji se osmehuje posebnom vrstom osmeha ispod ruba deuteronomskog šešira. Trči prema silosima i bočnim kolosecima, preskače srebrne šine jednu po jednu prema fuzionom tegljaču „Vitlejem Ares“ Klase 88 koji uz škripu usporava preko skretnica prema izlaznom koloseku, umotan u paru i reaktorske magnetne duhove, i nastavlja kraj spore parade otvorenih vagona i hemijskih rezervoara. Posada ne može da je vidi, suviše je ispunjena nevericom i obuzeta posmatranjem tog malog fragmenta ludila koji je iz uma Panarha ispao na ulice malog grada u Stamposu. Neznanac polako aplaudira dok Lepa Albukerki, u svom teksasu i cvetnom top-korsetu, i dalje bosonoga, naskače na spojnicu i, u tri koraka od kakvih se ostaje bez daha, uspinje se lestvicama na krov, dok magnetni reaktori grme, a lokomotiva dodaje snagu i ubrzava iz Iskupljenja. Onda se on okrene, od šina, od ljudi, od svetlom ispunjenih ulica; svemu tome okrene leđa i jednim korakom svojih čudesnih čizama istupi iz sveta u snevanje, a za sobom ostavi samo male treptaje munja, vrtloge prašine i boju u svakom neonu duž Ulice Depoa, za koju bi svako, da je samo pogledao, rekao da je to upravo boja Božjih očiju.

Voz dobija na brzini. Lepa Albukerki se ne osvrće. Nikada se ne osvrće. Gledaj napred, duž vijugavog niza vagona i tankera dok se gurkaju na skretnicama, gledaj napred, dalje od konusa prednjeg fara lokomotive, duž šina, kud god da vode. Kosu joj nosi vetar što duva sa ivice sveta. Ne vidi majku koja, poslednja probuđena iz snova lišenog spavanja, stoji na stepenicama *Restorana izgubljenih snova* s prekinutim lancem u jednoj ruci i razbijenom bocom brendija iz Beladone u drugoj, ne može da joj čuje glas od grmljavine fuzionih motora i kloparanja kareta, kako je doziva. Tri puta.

„Albukerki! Albukerki! Albukerki!“

Voz prelazi preko oštrog ruba diska sunčeve svetlosti u mrak noći na visoravni.

A tamo, iza silosa, duž ruba grada, rotor vetrenjača okreću se na dugotrajnom sivom vetru. U jednom trenutku, krila im se okreću u savršenom skladu.

Hvuš hvuš hvuš.

Hvuš hvuš hvuš.

Izbor i prevod s engleskog: Goran Skrobonja

Kim Njuman

POVRATAK U SSAD

(„Paladin“, Beograd, 2010)

TOM DŽOUD
1937.

„Prolazio sam ja ovuda“, reče Pervis dok su čekali konobara da se vrati. „S Akcijom protiv sujeverja i perversije.“

Nes srknu kafu i odluči da još ne dopusti sebi da zapali jednu cigaretu od svog maksimalnog sledovanja od tri komada dnevno. Na sićušnom stolu ispred njih bili su ostaci večere za partijske zvaničnike. Njegov partner je olizao svoj tanjir dovoljno dobro da naruši pravo na rad perača sudova u vozu, ali Nes je ostavio pola svog odreska i sav masni krompir.

Pervis odmahnu glavom, prisećajući se. „Gadna su to bila vremena“, primeti. „Mnogo je ljudi nestalo...“

Bio je nervozan još od Jute. Sve je shvatao lično.

„Vraška zemlja“, reče Pervis, pa klimnu glavom da kroz prozor pokaže nestalni purpurni obris *Crvena zvezda specijala* na narandžastom pesku. Sunce je bilo toliko nisko na nebu da se senka pružala skoro do pustinjskog obzorja.

Nes slegnu ramenima.

„U pravu su kada pričaju ono za tebe, Eliote“, kaza mu Pervis. „Jesi nedodirljiv.“

Salon za zvaničnike, dvostruko duži od susednih običnih kola za ručavanje, bio je skoro prazan. Dva inspektora Poljoprivrednog komiteta prežderavala su se na drugom kraju. Neki drugi čovek, verovatno određen da motri na njih, jeo je skromno i sam, pretvarajući se da čita knjigu.

Njihov konobar klatio se prateći klackanje vagona, noseći pod miškom nešto umotano u novine. Bio je impresioniran kada je čuo da je ružan i

sitan putnik s prevelikim slamnatim šeširom zapravo Melvin Pervis, socijalistički heroj koji je uklonio narodne neprijatelje kao što su Dilindžer i Flojd. Zamolio je Pervisa za autogram za svog sina koji želi da postane ajmen kada poraste. Osmehnuvši se skromno i razdragano, Pervis naškraba svoj potpis ispod želje za sreću. Klincu će sreća biti potrebna: jedini crnja koji radi u FBI jeste onaj što čisti direktorov lični toalet. Pervis je tada nešto šapnuo konobaru na uvo i tutnuo mu u šaku novac – srebro, a ne hartiju u koju reakcionari nemaju poverenja.

„Sve je to deo glavnog plana“, objasnio je sada njegov partner. Nes je svoju plaketu socijalističkog heroja zaradio tako što je mesecima marljivo radio na papirologiji u Odseku za regulaciju parazita i tako što je nenaoružan stajao u pozadini dok su prohibicioni službenici vršili hapšenje koje je u Čikagu prekinulo šverc alkohola Boston Džoa Kenedija. Shvatao je da se Pervisov glavni plan obično sastoji od pucanja na nekog sve dok taj neko više ne može da se preda, a onda poziranja nad mecima nafilovanim lešom sa zadimljenim oružjem i cigaretom.

Pervis uze paket. Skide papir s grlića i diže robu naspram svetla.

„Imam dugara na vozu za Bafalo“, objasni konobar. „Donosi stvari iz Kanade.“

Pervis se nasmeši. Nes nije dozvolio da mu se išta vidi na licu.

„Samo najbolje za Čoveka koji je ubio Džona Dilindžera“, izjavi crnja.

Poljoprivredni zvaničnici i onaj ljubitelj poezije odmeravali su piće s čežnjivom žeđu. Pervis tužno vrati bocu.

„Izvini, druže“, kaza, „ovo je predobro. Ja hoću brlju koju piju obični ljudi.“

Konobar, očigledno zabezeknut, nije imao namere da se raspravlja s Čovekom koji je ubio Džona Dilindžera.

„Daj ovo onim tamo drugovima, s pozdravima druga s knjigom.“

Pervis se isceri kao vragolan a crnja požuri da izvrši njegovo naređenje. Jedan od poljoprivrednih inspektora zakašlja se i bezalkoholno pivo pođe mu na nos. Čitač iskolači oči kao riba. Nes se nije smejao.

Pervis baci pogled na knjigu koju je ovaj čitao, *Belu traku*. „Mislim da je slavljenje velikog železničkog štrajka druga Paunda najbolje napisana poezija na američkom jeziku“, preglasno reče. „Šta misliš, kakva je u poređenju sa onim zloglasnim reakcionarom Tomasom S. Eliotom?“

Čitač zalepi pogled za stranicu i ostade da čuti. Pervis se nasmeja sebi u bradu, uživajući u pometnji koju je izazvao.

„Ko će da nas prijavi?“ upita. „Ne zaboravi, mi smo Federalni ideološki biro.“

Konobar se iz susednih kola vrati s bocom pića boje meda. Pervis odvrnu zatvarač i Nesove nozdrve uloviše smrad jakog sredstva za čišćenje bojlera. Bazdelo je gore od Kenedijevog skladišta na uglu Tridset osme i Šildsove, nakon što su bačve razbijene.

„Ahh“, izusti Pervis lecnuvši se, „savršeno.“

„Elko!“ viknu kondukter odnekud napolju. „Elko, Arizona! Pauza od sat vremena!“

Voz uspori. Umiruće svetlo pade na siluetu male varoši. Dva konja, jedna šklopocija, niz drvenih zgrada, dronjavi Indijanci, klinici koji igraju bejzbol.

„Hajde“, reče Pervis, „idemo da se prošetamo.“

Voz treba da utovari gorivo i vodu. Kada su se pre trideset sati ukrcali u Čikagu, *Crvena zvezda* bio je putnički voz, ali malo je ljudi imalo dozvolu da putuje sve do Kalifornije. Na svakom stajalištu jedna putnička kola bivala bi otkaćena i zamenjena teretnim vagonima.

Pervis je ustao, pokupio svoju kesu i diskretno je tutnuo pod mišku. Kada je Nes bio u SPR, naučio je da to prepoznaje kao naviku čestih prekršilaca prohibicionih zakona.

Izašli su na platformu. Na plakatu pored šaltera bio je prikazan predsednik partije kako se blistavo osmehuje i grli neku pionirku. „Napred za socijalističku omladinu“. Umetnik je propustio da prikaže krzavi ožiljak na obrazu svog objekta, ali nekako mu je pošlo za rukom da Kaponeovu blagodarnost uravnoteži pogledom koji je krišom nagoveštavao neočinsko zanimanje za vitku plavušu. Nes se nimalo neće iznenaditi ako ubzo pročita da je Norman Rokvel angažovan da kičicom zabeleži naftne bušotine na Aljasci.

U zamršenom i glasnom baletu, železničari su zakačili za kompoziciju dva stočna vagona. Pervis je pošao napred, pokazujući Nesu prstom da pođe za njim. Iza voza, podalje od ono malo veštačkog svetla što ga je bilo u Elku, Pervis je pokazao nešto u mraku. Nes ništa nije video. Pervis stavi prst preko usana, pa dlan iza uva. Kroz šištanje pare i dovikivanje železničara, razaznavao se šum ljudi što čekaju. Nisu pričali, već disali teško i koncentrisali se. U mraku iza železničke stanice i varoši, bili su se okupili neki muškarci.

„Šinski pacovi“, prošapta Pervis. „Idu u našem smeru.“

Zakon o kretanju radne snage bio je donet s ciljem da maksimizuje efikasnost planirane socijalističke ekonomije, ali sve su pruge u zemlji bile preplavljene lutalicama. Nes je jednom prilikom proveo nedelju dana s izvesnim pametnim inženjerom, menjajući dizajn teretnih vagona kako bi se pot-

puno onemogućilo upadanje u njih. Primili su pohvalu, ali izveštaj je završio u nekoj fioci.

„Kada voz krene, izaći će i popeti se“, reče Pervis. „Nas dvojica ćemo da nađemo lep i topao stočni vagon, pa da popijemo piće sa onima koji se tamo pojave.“

Pervis pođe prema prvom zakačenom vagonu. „Skinu kravatu“, reče. „Izgužvaj odeću. Zamisli da si poslednjih mesec dana na ulici. Huver neće znati, sem ako sam sebe ne prijaviš.“

„Ovo nije samo kršenje odevnog kodeksa FBI. Kršimo zakone za koje smo se zakleli da ćemo ih čuvati.“

„Nedodirljivi, postoji nešto što se zove glup zakon. Čak i u Sjedinjenim Socijalističkim Američkim Državama.“

Pervis se prebaci preko vrata. Jedan inženjer prođe pored, mašući fenjerom. Nes se taman spremio da izvadi značku kako bi opravdao njihov prestup, ali železničar im se samo nasmeši i požele im srećan put.

„Bez ljudi kao što je on ne bi ni bilo revolucije“, kaza Pervis i baci kesu u vagon. „Oni umeju da razlikuju zakon i pravdu.“

Uskoči unutra. Nes odbi pruženu ruku i pažljivo se pope. Unurašnost vagona bila je prljava.

„Dobro došao, skitaro“, kaza Pervis.

Nes ne razmišljajući počeo da trlja prašinu s kolena. Partner mu se zasmeha. Shvativši, Nes ostavi odelo na miru.

Pored viskija sumnjivog porekla, u Pervisovoj kesi bila je jedna sveća, dve pakle cigareta, nekoliko starih jabuka i malo sušene govedine. U jednom uglu vagona našao je neke prazne sanduke, pa je jedan stavio u sredinu i približio još dva da služe kao stolice, nakon čega je svoj sto namestio s preciznošću gozbe plutokrata u *Netoleranciji*.

„Ukrcaavanje“, viknu kondukter na jedno stotinu metara od njih. Voz se zatrese i krenu. U vagonu se kao grom iz vedra neba odnekud pojaviše dva muškarca i dečak. Nes se baš bio pitao kakav je to novi smrad.

„Zatvaraj vrata“, kaza Pervis mlađem čoveku, žgoljavom i smotanom. „Imamo koješta za deljenje, al’ ga nema za mlogo.“

„Bem ga u usta!“ uzviknu ovaj. „Ima da se provedemo sve u šesnajes’, jel’?“ Nes je po njegovom naglasku zaključio da je odnekud s juga. Teksašanin? „Fala vam lepo, gospo’n.“

Čovek baci ranac i umotano ćebe i privuče kofer. Dečak, koji je nosio kačket dva broja veći od njegove glave, samo je piljio u hranu. Kada je skinuo kačket, iz njega se prosula zamršena kosa i Nes je shvatio da je „on“ zapravo devojka nadomak punoletstva. Pervis perorezom odseče kaiš suvog mesa i pruži joj. Ona ga pohlepno zagriže i umalo se ne udavi.

Onaj novi smrad dopirao je od drugog lutalice. Nosio je prevelike vrećaste pantalone i premali sako, sićušni polucilindar i smešan mali štap za šetnju. Oštih brkova na nausnicama i razrogačenih plašljivih očiju, neobično je podsećao na *Reichskanzlera* Hitlera. Nes je imao prilike da upozna neke protuve, ali nikad u životu nikoga ko je bazdeo tako ogavno kao ta propalica što je sada pružala ruku. Usne su mu se smešile, ali iz očiju mu je zračila čista mržnja.

Pervis mu pruži meso, a on ga zgrabi i odgega se u najdalji ugao da jede, pipavo komadajući hranu vrhovima prstiju.

„Molim vas, oprostite mojem prijatelju š'o je nepristojan“, reče Teksašanin. „Čudan je on starac. Uopšte ne priča. Ne zna čak ni kako mu je pravo ime. Mi ga zovemo Lunja. Devojka se zove Thompson. Neće joj smetati ako je zovete 'Berta Vagonka'. Berta, kaži fala za jelo.“

Ona samo klimnu glavom Pervisu i nastavi da žvaće. Teško je bilo oceniti, ali možda je bila i lepa pod tom silnom prljavštinom.

Preveo s engleskog Ivan Jovanović

Драгутин Минић Карло

КОНТРАЕВОЛУЦИЈА И ТРЕЋЕ ПРИЧЕ

(Ауторско издање, Београд, 2010)

МАГАРАЦ КОЈИ ЈЕ СУВИШЕ ЗНАО

Магарца Оскара никада нећу да заборавим.

Лето и школски распуст сам обично проводио код тетке и тече, у градићу између Саве и Колубаре, недалеко од Београда. Осећао сам опојни мирис реке, шумице, калдрме, уопште узевши – слободе. Чинило ми се да сам Том Сојер. У ствари, више Хаклбери Фин. Теча је радио на железници, али је знао свашта и умео је са децом. Много је читао и голицао нас разним причама.

Тог лета сам можда напунио дванаест година и магично ме је привлачио један мали, расклиматани циркус на пољу званом Вашариште. Били су ту и рингишпил и још неке атракције. Али, мене нису интересовали ни жена са брадом, ни трапез, ни мађионичари... Непогрешиво сам се у шест по подне налазио иза шатре, где је један Чех, омањи, ћелав и са дебелим цвикерима, приказивао „Оскара, најпаметнијег магарца на свету“. И заиста, тај сивоња, са белом шаром у облику руже на челу, знао је свашта. Чех би исквареним српским позивао радознале да плате карту и виде чудо невиђено: магарца који није ишао у школу, јер има тек шест година, али који зна да рачуна. Иза шатре је, наиме, био квадрат поравнатог песка на којем је Оскар копитама исписивао чуда. Чех би на песку написао 3 плус 2, а Оскар би копитом додао 5. Сваки пут кад би погодио резултат, публика се одушевљавала, и, уз хладно пиво, терала Оскара још безброј пута да демонстрира своју вештину.

– Богами, овај сивоња је као Ајнштајн – чудило се чувар оближњег фудбалског стадиона.

– Ма, какав Ајнштајн, још мало па је као профа математике из наше гимназије – викао је један оријаш у атлетској мајици сав црвен у лицу, што од врелине, што од пива.

Дотад сам слушао о дресираним животињама које показују бројеве, али не исписују. Ово је за мене било нешто неприродно, у најмању руку сумњиво, што се убрзо и показало. Једног предвечерја публика се толико одушевљавала Оскаром, да је онај дебели донео кофу пива за магарца, а флашу за Чеха. Чех је узео своје пиво, али је упорно одбијао да принесе Оскару његово. Тек после попијене четврте боце, ситуација му је измакла из руку. Дебели је Оскара напојио пивом. Овај је халапљиво полокао пуну кофу, облизујући се при том. И тада је настао онај тренутак – црвен у лицу и поднапит, Чех је дрекнуо: „Зна Оскар оно што ви и не сањате!“ Гомила је утихнула, а он је победоносно наредио магарцу: „Оскаре, напиши господи хемијску формулу онога што је требало бити у овој кофи за воду!“ Оскар је подигао уши и застао.

– Хајде, пиши – наређивао је Чех и даље.

Оскар се тетурајући приближио песку и несигурним копитом исписао H_2O_2 . Шта овај ради, па то је тешка вода, синило ми је кроз главу. Толико сам знао хемију, и као у измаглици ми је остало да се од тога прави атомска бомба.

Пренуо сам се, и пажљивије погледао и Чеха и магарца. Чех, кад је угледао формулу, истрезнио се тренутно и погледом као муња ошигнуо Оскара. Овај се збунио и стигао само да копитом избрише ону другу двојку, кад га је Чех зграбио за улар и брзо одвео некуд.

Ово је много сумњиво, помислио сам, и није ми падало на памет да идем кући. Шуњао сам се иза шатре и вребао прилику да се приближим Оскару, везаном за један од четири стуба. Најзад смо остали нас двојица сами. Оскар ме је гледао сада неким тупавим погледом и незаинтересовано грицкао сламку. Покушао сам да му откријем нешто у очима и једног тренутка сам промрмљао: „Ти си, Оскаре, паметнији него што се мисли.“ Магарац се тргао и људским гласом ми одговорио: „Све пише у књигама, дечко. Учити и само учити.“

Замало нисам пао у прашину. Магарац који говори! Почео сам да обилазим око њега, запањен и, морам да признам, мало уплашен. Изненада ми је привукла пажњу прашина под његовим копитама. На њој су били већ полуобрисани трагови неких формула. Бацио сам се на колена и покушавао да протумачим написано, кад сам осетио снажан ударац у леђа, који ме је одбацио неколико метара даље.

– Дечко, ти си човек који сувише зна. Губи се! – рекао је опет оним чистим људским гласом, сада заповеднички.

Устао сам и потрчао. Кроз главу су ми се ројиле ужасне мисли. Па, да, Чех је странац, а њих двојица су или неки луди научници или шпијуни. Руски или амерички, свеједно. Као без душе сам отрчао теч и зграбио га за руку. „Течо, дођи да видиш магарца који говори и који је шпијун.“ Погледао ме је као да имам температуру, али је пошао за мном.

Кад смо стигли до Оскара, он је мирно грицкао сламку, а испод копита није било ничег исписаног. Залуд сам теч објашњавао шта се догодило, залуд сам чикао Оскара, он је само једног тренутка готово тужно зањакао. Теча ме је ухватио за руку и само рекао: „Хајде кући, мораш добро да се испаваш. И рекао сам ти да не рониш много у Сави.“

Одлазећи, бацио сам поглед преко рамена и могу да се закунем да сам видео како ми Оскар намигује.

Прошло је отад десетак година, већ сам заборавио ту авантуру са Оскаром. Лето сам проводио са својим друштвом у Грчкој. Обилазили смо егејска острва и тако се нашли негде на југу, мислим да се острво звало Хидра. Изнајмили смо магарце, више као атракцију, како бисмо се попели на високу литицу изнад мора. Мени је запао један сивоња, који ми је пресекао дах: имао је исту ону белу ружу на челу. Опрезно сам га обилазио и загледао, док нисам змогао снаге да га узјашим и кренем уз серпентине за осталима. Магарац као магарац, али је мени био сумњив. Једног тренутка, на опасној кривини, магарац се спотакао и замало нисам пао са њега. И то врло близу литице. Престравио сам се. Па, овај хоће да ме убије, помислио сам и сјахао. Другови и црнпурасти водич су ми се смејали, али ја сам на врх изашао пешке.

Док смо седели у хладу, а магарци мирно пасли около, рачунао сам у себи: да ли је могуће да је ово онај исти Оскар, зар је толико поживео? Једног тренутка сам устао и пришао Грку.

– Је л' те, колико дуго живе магарци? – упитао сам га.

– Мистер, магарци живе кратко, али је глупост вечна – одговорио ми је и грохотом се насмејао, док је литица одзвањала његовим смехом. Утом му се и онај магарац придружио њакањем, које ми је личило на смех.

Нисам могао да се отнем утиску да су се баш мени смејали.

Драган Радојичић

БЕЛА ПАПИРНА КЕСИЦА ПУНА ПРАЛИНА

(„Алма“, Београд, 2009)

„TOSCA 20“ STEREO

Данас слушах старе плоче, да ли ми завидите? Деца су радознала, први пут у животу виде чудо звано грамофон.

Заборављени стари грамофон „Tosca 20“, који сам пре пар дана извадио из оставе, очистио и отишао код тв-аудио механичара кога су ми препоручили. „Ако те и он одбије, онда нема шансе да га било ко поправи.“ Запутим се код њега, мала радњица, ал` поштена, у насељу ван центра града у полуподрумској просторији приземља стамбене зграде.

– Добар дан, срећан рад, мајсторе.

– Којим добром?

– Имам неисправну „Toscu 20“, помагај, волео бих да је попра-
виш.

– Где нађе тај раритет? Где је, дај да је видим?

Ја трком до аута, па из гелека „тоскицу“ право у радњицу.

– Како да га пробам, имаш ли коју плочу?

Лупим се по челу.

– Имам, одмах долазим. Чекај ме, идем до куће да је узмем.

Он се насмеје и каже:

– Ту сам ја, не жури и не брини!

– Излази су цркли, један високотонац и ова ти игла ко оклагџа, тешко ће бити за иглу, покушаћу да набавим, али не обећавам.

Разговарам те вечери са другаром и споменем грамофон кад он мени, старо шњуварало, каже: „Има у робној кући „Београд” на спрату, један део је стара робна кућа и видео сам, имају грамофонске игле”.

– Не верујем.

– Има, кад ти кажем, не зезам те, видео сам пре неки дан.

Не верујем до краја, али одем, попнем се оним старим покретним степеницама, нисам ушао у ту зграду не памтим, од када су издали простор ситним препродавцима и шверцерима трећеразредне робе из Турске, Кине итд., не гледам уопште чега има, идем право на други спрат, прилазим делу тезги на које ме је Ђорђе упутио и стижем право у седамдесете – осамдесете прошлог века. Исти они трговци, старији једно двадесет-тридесет година, оседели или оћелавили, али исте полице, тезге, радни мантили, као да је време стало. Враћа се у сећање заборављено време, када сам ту долазио да купујем најновије плоче. Плоча више нема, али има старих жица за гитару спакованих у већ пожутеле папирне кесице и на њима само ознака.

– Изволите, младићу – махну ми руком испред погледа, да ми привуче пажњу, мени занетом у мислима у том времену које је отишло у неповрат, али налази се негде у меморији.

– Извините, занео сам се, нисам овде био давно, па су ме сећања опхрвала.

– Ништа, ништа, желите ли нешто?

– Један другар ми рече да имате грамофонске игле.

– Да, наравно, има – говори ми то ноншалантно као да није прошло тридесет година од када су произведене. – За који грамофон?

– „Tosca 20”.

– Ево, остало је два комада.

– Колико кошта једна? – потпуно збуњен питам иако на цени два пута три сантима видим пише 178,00 дин.

– Сто седамдесет осам динара.

Ја као зомби одговарам:

– Дајте ми обе – и не могу да се вратим у стварност. Не бих умео прецизно да објасним какви су то били осећаји, мешавина свега и свачега, сећао сам се песама, луксуза робне куће из седамдесетих и осамдесетих, разних куповина, гардеробе у коју је тада био обучен народ, светла упаљених лампи и тихе музике....

Грамофон је поправљен, понекад мало успори, на кратко, пар тактова, ваљда нема више тих гумица, а стара је похабана од много слушања, дугогодишњег, целодневног, јер ја сам исту плочу, исту страну слушао темељито и нисам је мењао данима, некада недељама, а „Идо-

ле” – „Одбрана и последњи дани” слушао сам преко месец дана давне 85–86. Запамтио је тај грамофон многе луде журке, одсвирао много сентиша, провео у мом друштву много тужних непреспаваних ноћи, извртео, по мом рачуну, на десетине хиљада сати. Држао сам га увек на ауто и он је јадан од раног јутра, пре умивања, небројано пута у току дана враћао на почетак. Колико сам само пута заборавио на њега и остављао га самог док сам ја ван куће, а када се вратим, он ме верно чека вртећи и даље.

Вечерас сам преслушао пар песама са албума „Дођите на show” од „Парног Ваљка” и целог Рој Елдрица. Испуњавао сам музичке жеље, жена је хтела Џенис, а ћерка „Ваљак” (ваљда јој је био занимљив омот, после се покајала, али је стоички издржала Акијево младалачко крештање). Син није хтео ништа пошто немам ништа од „Токио Хотел”. Ха, ха, ха, ха... Токио Хотел, не капира још шта су ЛП. Нека га, има времена...

Данило Јокановић

НЕНАПИСАНЕ ПРИЧЕ

(„Граматик”, Београд, 2009)

ТРАГОМ ВЕСТИ

Вест да је у нашем граду рођено окамењено дете муњевито је обишла свет и вратила се у приче и нагађања суграђана.

Овом већ фантастичном догађају лекари су додали још један сегмент невероватног. У званичном саопштењу тврде да се дете у стомаку нормално развијало и да је било живо све до момента када му је пресечена пупчана врпца, а онда се – незнано како – окаменило.

Људи који су чули и најмањи део чаршијског расветљавања догађаја одмахнуће руком и пре него саслушају ову причу.

Њен зачетак нашли смо у једној, давно објављеној новинској вести: „Из музеја у Кнежевом дворцу украдена је једна од скулптура композиције *Живе фигуре* М. М. Каљугина. На фигурама које су остале пронађени су отисци прстију починиоца, а на поду отисци босих женских ногу, што је полицију навело на закључак да се ради о нај-мање двоје провалника...”

У судском архиву града пронашли смо документацију о том случају.

Прича би се могла свести само на изјаве оптужених.

Првооптужени В. Ж. Софронов, осуђиван за ситне преступе и крађе, када је случајно ушао у Кнежев дворац изненадио се видевши да музејске драгоцености нису довољно добро обезбеђене и чуване. Почео је чешће да долази, смишљајући како да се домогне плена. И тако се уплео у окамењене погледе голих жена.

Једне ноћи, док је чувар музеја, као и обично у то доба, дремао, провалникове руке, прсти и калаузи, изговорили су *сезаме* и без и најмањег шума врата су се отворила.

Када се приближио скулптурама, из детињства му се јавила прича о принцу и каменој статуи која се у поноћ претварала у прелепу девојку. Пожелео је у том трену да једна од камених жена оживи па да је одведе у кнежеве одаје. Сетивши се притом и старе лоповске приче о Мона Лизи и огледалу као да је заиста закорачио у бајку.

Скулптура пред чијим се уснама од даха замаглило принесено огледало, покрећући трепавице, из угла у угао усана померила је осмех и оживела га у речи захвалности...

Прича из друге изјаве још је невероватнија, а изванредно се уклапа у претходну. Дала ју је жена која тврди да је она украдена скулптура.

„Уметник који је направио целу композицију био је убеђен да се тим делом приближио савршенству. Одабрао је мене да крунише своје дело и да мом каменом телу да живот.

У зенице ми је улио моћ да сама себе оживим. Требало је само да из принесеног огледала ухватим свој поглед. Да најистуренија тачка ока, спајајући се погледом, заклопи апсолутни мртви угао с оком из огледала.

Његов изненадни и тајанствени нестанак оставио је посао недовршен и мене окамењену. А како о свом раду ником ништа није рекао, била сам осуђена на чекање и надање да ћу ухватити свој поглед макар у стаклима чуваревих наочара.

Све време проведено у музеју била сам свесна своје немоћи да било шта урадим – осим да чекам.“

Суд је изјаве третирао као бесмислице и лажи и, поред тога што скулптура никада није пронађена, обоје је осудио за провалу и крађу.

Након издржане казне отпочели су заједнички живот, а после извесног времена, жена која је на суду тврдила да је она, у ствари, украдена скулптура, родила је дете, које се, пре првог плача, окаменило.

Мирољуб Тодоровић

ГЛАД ЗА НЕИЗГОВОРЉИВИМ

(„Нолит”, Београд, 2010)

ХЛЕБЊИКОВЉЕВО ОКО

обоје смо понижени похотљивим анђелом
на дечаковој слепоочници што светли
попут жара то је крик новорођенчета
у зеленој изби футуризма печати
врућице на образима ледено гвожђе
које дотиче мошнице и спира божју ћутњу

ноћас сам дуго гледао циновски месец
Златибора Хлебњиковљево око што
разбацује сазвежђа природном стихијом
језика – ко је узвикивао моје име у
кристалној кули пред паклом ужарених
ружа од хелијума и кисеоника – ко је
лежао наг међу нама не показавши
своју утробу умивен зимским плљуском

МЛЕКО ИСПОСНИЧКО

У кришци. Горког хлеба.
Заборав. Растојање. Сада
смо. Тамно залеђе.
Гроб до врха. Испуњен. Окрутна

иловача. У говору. Крв.
Каква небеса! Љубављу
замрачена. Из тебе. Млеко
испосничко. Кошнице.
И стрв.

ИЗБЉУВАЋЕШ МЛЕКО МАТЕРИНО

У говорљивом мразу. Блистав
гост. Штенад завијају. Некућник
пред вратима. Из зелене књиге
сукља дим. Гори историја. Модрим
пламеном. Опомињу речи. Песма је
пребијени пас. Чучи на прагу.
Брани дом. Избљуваћеш млеко
материно.

СКАЗАНИЈЕ О ПИСМЕНИМА

Зашто падају репатице. Из
видљивог у невидљиви свет.
Неболомнице. Ко плодови. Горки.
У тамним келијама. У муклини.
Сањају иноци. Хрушта и огњеве.
На ретком папирусу. Сказаније
о писменима. У језику високом
и тесном. И тако непрестано.
Сумња и молитве. Усови и темељ.
Тражећи. Проходне правописе.
Иза штављених зечијих кожа. Иза
црнила. Утварни преписивачи.
Очи им видовите. Звездани
брзописи.

Милош Јанковић

МОЛЕБНИК

(„Апостроф”, Београд, 2010)

ЈЕКТЕНИЈЕ ПЕТО

Скраси ме, Господе, у једној памети,
какав омркнем нека и осванем,
можда ћу, тако, коначно успети
пред своје демоне ја да станем
и најзад смоћи снаге да питам
докле мисле у мени да живе,
сваком пресуду ја да ишчитам,
све их прогласим за једнако криве,
и још их назовем правим именима,
побројим зла и многа непочинства,
а трена се сетим у мојим ноћима
у коме се одрекох Твога Очинства,
па такав стигох до руба, до ивице,
на корак од таме стравног бездана,
са маском, тамо – где било је лице,
препун ожиљака и црвљивих рана.
Шта је ово, Господе, ово што живим,
не питам Те – како, јер то и сам знам,
али не знам – зашто, и осећам се кривим
што не унем одговор тачан да Ти дам
и што не знам шта је ово у чему сам,
што је налик мени, на мене заудара,

ако нисам Твој, кажи ми – чији сам,
ако човек нисам – јесам ли утвара,
па Те зато молим за мрву памети,
да ми буде, иста, бар недељу дана,
можда ћу том мрвом некако умети
да прескочим зев тамнога бездана,
или ћу, уз њу, коначно спознати
да сам роб лудила, које ваби нежно,
па ће, ваљда, душа престати да пати
због оног што следи, што је неизбежно.

ЈЕКТЕНИЈЕ ШЕСТО

Престао сам, Господе, људи да се бојим,
с надом да то је доказ умозрења
и почео да се Твојим страхом појим,
у нади да то је стаза избављења,
а постигох само ово стање бедно,
да сам човек телом, а душом – сплачина
и дошао дотле да ми је свеједно
који живот живим и каква је истина.

Шта ли се то, Господе, мени догодило,
када ли је опруга смисленог напукла,
нешто ме је, изгледа, много повредило,
или ме је завела нека сила подмукла,
па постадох само ова твар безлична,
чија сва је сврха да дане окруни,
а једина потреба, како-тако логична,
да себе, празну, бар бесмислом испуни.

Vladimir V. Predić

STEPENICE KOJE NISMO HTELI

(„Apostrof”, Beograd, 2010)

ZIMSKI OBLACI

Polu Valeriju, u spomen

Kud lete oblaci vrani,
Možda u neki tuđi kraj,
Da 1 su ikad opevani,
Il su samo ugasli sjaj?

Kuda lete zlom sputani,
Ti teški vesnici zime?
Uvek su nam bili strani,
A jednom imali ime.

Dizali se, Nebu, beli,
Onda u sunovrat pali;
Kada su se s nama sreli -
Zlatom su nas opevali!

U duši ko plavet zreli,
Ti oblaci, jednom, beli.

Beograd, 1. marta 2010, popodne

VREME GLADI

Geteu, u spomen

Dajte pomoć u svemu,
Putnici u dobru i zlu;
Da 1 smem da se nadam čemu
Na sumračnom zemaljskom tlu?

Umem da podiđem volji,
Al još sam zbunjen toliko
Da ne podižu me bolji -
Tamo gde ne vlada niko!

Ali čar novine ima
Zbrka ljudi što se tiska;
Kako pomoći njima -
Ognjišta im nisu bliska?

Oni dižu samo šatru,
A ne blagost - Božju Vatru!

Beograd, 14. marta 2010, usumračje

Vlasta Mladenović

ČASNOPIS

(„Dositej Novaković”, Negotin, 2010)

ORFEJEV ZAPEV

O, Euridiko, diko
moja od stene,
osvrni se,
pogledaj u mene,
nek se skamene
tela moga nemiri.

Sve je mrtvo,
o ljubavi žrtvo,
još se samo
vetar čuje,
vekovi huje,
trepere žice na liri.

LOKALITET, RASKRIĆE

Varvari su došli
i nisu nikakvo rešenje,
ostaće samo kamenje
i šipak koji cveta.

Strašna je osveta
gomile nepismene,
moj Šarkamene.

SEBIJA

Pevam o sebi,
pevam sebi,
to je sve
što se može
i tiče se
samo moje kože.
poezija i jeste
samo to,
lična simbolika,
o Vlasto.

EVROPIS

U zemlji sam
zalazećeg sunca,
sumrak je poezije,
ni ovde mi
mesto nije.

Željko Grahovac

BOL, BOJA BOŽJE MILOSTI

(„Zalihica“, Sarajevo, 2008)

Svaki stih ima devetnaest slova, a svaka pjesma devetnaest stihova. Knjiga ima devetnaest pjesama. Svaka pjesma se može čitati riječ po riječ otraga. Tako se formira obratna verzija knjige i još devetnaest novih pjesama.

Ukupan broj slova u knjizi je 6.935: $6.935 : 19 = 365$

Ukupan broj riječi u knjizi je 1.330: $1.330 : 19 = 70$

Broj 6.935 i u obrnutom redu cifara (5.396) djeljiv je sa 19: $5.396 : 19 = 284$

Broj 6.935 u nizu cijelih prirodnih brojeva od 1 do 6.935 devetnaesti je po redu koji ispunjava taj uslov da je i sam po sebi i u obratnom redu cifara djeljiv sa brojem 19.

I

Bol, boja Božje milosti, istiskuje me
kap po kap. Pokazuješ put sjenama,
dodaješ luč svoju noći; da te nema,
premda goriš – to je blisko tek
pepelu, izaslaniku Mjesečevu...
Težina oklijeva tobom dozvati uzrele
jabuke iz nekog zaboravljenog,
svjetlom oborenog oka – sviti se u
ranjen pogled... Kako, pitaš lastu
gaslu, zaustaviti prostore i radošću
nebo zatrpati? Procvjetati uzaludno –

gromu jedinome da se to: postojati i
ne biti baš, govoriti, a samo ćutati...

XIX

Ćutati samo, a govoriti, baš biti – ne i
postojati: to se da jedinome gromu;
uzaludno procvjetati, zatrpati nebo
radošću i prostore zaustaviti... Gaslu
lastu питаš – kako pogled ranjen u se
sviti oka oborenog svjetlom,
zaboravljenog nekog iz jabuke uzrele
dozvati? Tobom oklijeva težina...
Mjesečevu izaslaniku, Pepelu, tek
blisko je to: goriš, premda nema te da
noći svoju luč dodaješ, sjenama put
pokazuješ... Kap po kap me istiskuje
milosti Božje boja, bol.

Pavle Goranović

CINOBER

(„Crnogorsko društvo nezavisnih književnika“ – „Buybook“,
Podgorica – Sarajevo, 2009)

GRAD KOJI NESTAJE

Slušam ljude, stvari,
Slušam ljude, utvare:
„Ovo je grad koji nestaje, grad koji lagano guta ljude.
Nema u njemu života,
mrtvi su drvoredi njegovih parkova.
Rijeke su njegove tamne, na razrovanim ulicama
osjeća se samo na trulež.
U njegovim višespratnicama stanuje
samo mrtvačka hladnoća ljudi koji ne govore
ni među sobom ni sa sobom.
Nikad se ovdje život nije nastanio.
Jedino je prošlost ovoga mjesta živa.
Njegove ulice sve odreda putevi su koji nikud ne vode.
Ni sa čim se ovaj grad ne graniči, sa svih je strana zatvoren.
Možda je ovo samo jedan od podzemnih gradova,
koji je iskrsnuo iznad zemlje.
Ispod zemlje svakako je njegovo biće,
ni sa čim živim on nije uporediv.
Njegovi ljudi blijede su utvare, ljudi bez osobina,
djeca su ovdje nalik odbačenim plastičnim igračkama.
Ovog grada nema na geografskim mapama,
nije ni na jednom kopnu, niti na jednoj obali.
Mrtvi su stanovnici grada koji nema svoje sadašnjosti.

Njegovi hroničari su odbjegli u živa mjesta
– sad niko ne ispisuje njegovu svakidašnjicu.
Nepoznat je ljudima, nepoznat naukama,
nigdje nema podataka o njegovoj veličini,
strukturi stanovništva, reljefu i klimi.
Pred kakvim je vojskama nestao ovaj grad
koji nema svoje junake, svoje osnivače,
gradske lude i dane praznovanja?
Ko je preuzeo ovaj grad kad mu je bilo najteže?
Utvare hodaju po njegovim trgovima –
to je ludačka igra strašnih maski.
Ovo je grad koji nema svoje godišnje doba,
njegovi ljudi su zaustavljeni
u ko zna kad napravljenim grimasama,
zastali u odavno napravljenim koracima.
Ne mijenjaju se datumi na njihovim kalendarima
njihovi časovnici uvijek pokazuju isto vrijeme.
Svud naokolo samo figure na ogromnoj šahovskoj tabli,
tijela obučena u duše mrtvih ljudi.
Nema ovdje života, ovo je grad koji lagano guta ljude,
grad koji nestaje.”
Posvuda samo sjenke, sjenke...

Благоје Савић

ЗАКЉУЧАЈ ПРАХ

(„Панорама”, Приштина, 2009)

СПАСЕЊЕ

Усред мастила честица / смоле
Гле, на твој радном столу
мирише
Мрави на папиру
носе свој терет
и своје предвиђање
Слова су открила простор свога времена

Зидови расту... Столице се буде
Живот виђен у сну остаде усамљен
Да чека истину,
Две – три непотребне речи
изговарамо. Време је варка. Треба веровати деци
кад се буде. Небо им показује лице.
Пољубац воде уједе стопала
И поче пољем да цури прошлост
у облику говора
Доба јесени стиже
и реч додирује купину дивљу.
По твојој кожи свет се отвара.
Трава расте до последњег дана.
Време које нагло продужавам

корацима,
нестаје у разговору.

СТВАРИ ОПЕТ

Ствари се рађају изблиза опет
кроз твоју мисао

У говору нешто расте
Поред цркве чувари реда
Знају како се ћути
Говориш о пролазности
Познајеш милост кишу и сушу
Отвараш прозор
дух вара
Вара реченица сестра твоја
Вара поразност

Видиш у огледалу
Неког су послали да те прогута

Seladon Pavlović

MOGUĆE DA SU BILE ONE

(„Knjiga Pavlović”, Beograd, 2010)

KOLIKO JE SATI

Sedim
Sunčam se
Gledam u more
Pa u nju
Pa u more

Misli su joj
Beli labudovi

Prilazim
Dodirujem je –
A more je lepota božja –
Velim

Ona pita – koliko je sati

Ne mičemo
More se udaljava
Nestaje more –
Koliko je sati

PRIJATELJ

Kada bih imao veliko
Travom ozelenjeno dvorište
Nikako ne bih želeo
Da za prvoga komšiju imam doskoro
Svoga rado viđenog prijatelja M. M.

Ili obratno

Kada bih imao za prvoga komšiju
Doskoro svoga rado viđenoga
Prijatelja M. M.
Nikada ne bih želeo da imam
Veliko travom ozelenjeno dvorište

Kao kompromis mogao bih još
Ne držati kokoši zbog čega bi
Svakako slika mogega dvorišta
Bila znatno nepotpunija

Kao da gledam doskoro svoga
Rado viđenog prijatelja –
prvoga komšiju M. M.
Kako šeta mojim
Velikim travom ozelenjenim dvorištem
I kupi bela sveža jaja mojih
Ušuvnutih kokoši

(Moj dobri
Kontrašću belih svežih jaja
U odnosu na mladu zelenu travu
Isprovocirani prijatelj)

Džejms Skali

OKEANIJA

(„Apostrof”, Beograd, 2010)

OKEANIJA

Tako ogroman tako moćan
maske i štitovi
obojeno drvo
ratna toljaga

ukrašene lobanje
perjanice od kazuara
očne duplje
zazivaju
mozaik od školjki
kako malo kako sjajno
to čelo
uglačano kao slonovača

pradedovskim
duhom rezbarena vesla

koštani bodež
na vrhu drške

lepršava kosa
sakriva šaku

koja ga drži

Kažem da šaka
ovde je
osvetljena predvečerjem
svetlosti i senke
plove kroz prašinu

moja se šaka
sa svojim venama
i crvenkastim pegama
naziva *ljudskom*

šta je ljudsko –
samo oblik materije
koji seče vodu dugim kanoima
milujući penu strasti, lepote, krvi

ustrašen, zastrašujući

TRAJNI PORAZ

a kada bogovi budu otišli
u dugu, bahantsku noć –
bogovi planete
opijeni krvlju, pijani za novcem,
mržnjom prema životu

poći ćemo za njima
u istu noć

Душан Стојковић

ХЛЕБ КАМЕНА И НЕБА

(Културни центар Сврљиг – Књижевни клуб „Бранко
Миљковић”, Сврљиг – Књажевац, 2010)

МРКЛИНЕ И ЗЛАТНА ЗРНА РАДОСЛАВА ВУЧКОВИЋА

Радослав Вучковић је, по много чему особен песник у корпусу српске књижевности. Његов поетски опус веома је сведен. Из збирке у збирку он преноси, понешто кориговане, брушене, песме. Као и да не пише песничке збирке већ изабране песме. Наша поезија има неколике песнике чије целокупно песникованье стаје међу корице једне танушне књиге. Наведимо неколицину: Доситеј Обрадовић, Павле Соларић, Милан Ракић, Аница Савић-Ребац, Младен Лесковац, Владан Десница, Младен Димитријевић, Момчило Настасијевић... Вучковић је зрео песник, више пута награђиван, веома присутан у нашој периодици, аутор неколиких запажених песничких збирки: *Три срцоказа* (1970), *Са пештерских источника* (коаутор; 1987), *Корени и корови* (1988), *Бунила* (1990), *Тавни наук* (1994). Вучковићево дело било је дело у настајању, надрастању. Књига *По распећу*, објављена у оквиру „Шумадијских метафора“, је његово изабрано и заокружено, коначно (?), поетско дело, сума његова песникованья. Наслов књиге је амбивалентно симболичан. Он „покрива“ и појединачни и општи живот / „живот“ који нас је задесио / остао нам након што смо – горко – као и Христ сам, били разапети. Мукли говор ових песама и јесте говор са *оне стране*, зборење, песничко мрморење након Голготе. Мукле су и теме; тамни стихови који, ујевећевски, *шикљају из тмине к’о пружене руке*. Актуалност је досегла поетску уверљивост. Песма се често у крик преметнула. Њена складност, налик на ону Ивана Горана Ковачића у *Јами*, „ратује“ са усамљеношћу, страдањем, пролазношћу, бесмислом, хаосом – темат-

ским силницама ове поезије. Лирски родослов није „прича“ о рађању, већ о одумирању, чиљењу. Напуштени су виногради, самотни бунари, замукле воденице, самотне и козе... Све је прекрила пустош.

Вучковићеве песме пуне су реминисценција (пригушених) на лирске медаљоне десетерцима ткане Драгољуба Филиповића. Углавном су традиционалне; но, то је и песниково лукавство: не смеју се читати на прву лопту. Иако се њима увек нешто саопштава, поручује – поруке нису једнозначне. „Јунак“ је наш род, Србија. Поетичности је на корак близу *поетичност*. Ретко који српски модерни песник толико у први план избацује моралност опеваног, наглашава толико семантичку раван. Вучковићеве песме и *звуче* и *значе*. У њима има слубљености знака и означеног, естетског и моралног. Њихова лепота је *мушка*, срчана, погдешто шантићевска лепота.

Вучковић се често служи сонетном формом. Дорађеност, сведеност, класичност сонета супротставља се тами времена о којем се пева. Песме су често налик на крике, копање по отвореним ранама, горко сучељавање са мраком којим плови животни брод. Патријархални свет је скршен, гнезда су срушена, од митова се побегло. Очи су широм отворене, зачуђене. Читав живот се збио на длану и може га песник-хиромант прочитати. И да би проговорио (из муклине) и да би крикнуо (у ноћ). Усмена поезија је фон на којем се огледају ове песме, често ткане и као трагичне „причалице“. Кад изневере људи, остају речи. Остаје звук. Звучна раван ових песама њихов је заштитни знак. Оне врве анафорама, алитерацијама, асонанцама, „расејаним“ и леонинским римама, разноликим звучним и синтаксичким „формулама“.

Песничке слике су ретке и посне. Наводимо неколике:

из камена и неба / хлеба копаше („Вучко“);

магле дебеле („Сећање на мајку“);

њиве бремените (Ib);

трска сева са тавана („Родна кућа, I“);

изникао из мрклине / дим преклао једно око („Родна кућа, II“);

залаје бесно хитац ка мети („Salto mortale“).

Речи су необичне, „богате“, лепе. Наводимо неколике (поједине су и саме песме): *бучар, болезан, вавек, днев, дијак, жиће, зелен-сунцобрани, забел, закон, ила, извор-вода, изгуб, мучник, мнити, накан, нерод, недоснути, нутрина, опаз, Расција, размирје, смрт, сочинити, скрбити, убир, тмаст, тмица, чемер-сабља, чандија, часити се*. Доминирају архаизми; они „одређу“, на лексичкој равни, песме ка

прошлом, минулом. Показују да и садашње времени и прамиња ка протеклом.

Антологијске песме Вучковићеве, по нашем суду су: „Родна кућа“, „Лапот“, „Предсмртни час“ и „Војников последњи сан“.

Песник чијим песништвом одјекује и бруји велики број имена, и сам је постао песничко име које свако ко се у песништво разабире мора разговетно препознати.

Младенко Саџак

ПРЕГЛЕД СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ У 19. ВИЈЕКУ

(„Артпринт”, Бања Лука, 2010)

1.8. Правци српске књижевности у БиХ у 19. вијеку

У другој половини 19. вијеку у српској књижевности у БиХ, као што се види из наведене периодизације, после три вијека дошло је до појаве нове књижевности; уз то, то је вријеме и интензивног биљежења народног стваралаштва, односно кодификовања народне српске књижевности. Тај вијек, дакле, није био буран само у политичким дешавањима (Први и Други српски устанак, револуционарна 1848. година, буне и устанци Срба у БиХ, смјена царстава, турског са аустријским, у БиХ) него и у областима културе и књижевности. У њему се, као и цјелокупној српској књижевности у БиХ, могу пратити различити токови или правци, а које ћемо, у периодизацији која слиједи, додатно насловљавати по најзначајнијим часописима који су били карактеристични за те књижевне правце.

1. 8.1. Књижевни почеци („Српско-далматински магазин”)

Српски су писци из БиХ на почетку 19. вијека и живјели и стварали изван земаља из којих су потицали; њихова се дјела стога тешко могу и оправдати у овоме корпусу. Ипак их придружујемо, прво зато што они најчешће и нису својом вољом одлазили из своје земље, већ су или бјежали од зла или су силом били тјерани у изгнанство; а онда и зато да се наговјести, или бар наслути, какви су правци и думети наше књижевности могли бити да није било вјековног ропства и мрака под Турцима. У оквиру ове књижевности, наима, могу се издвајати и тенденције класицизма (Лука Милованов), и просвјетитељства и раци-

онализма (Васа Пелагић, Гавро Вучковић Крајишник), и предромантизма (Симо Милутиновић Сарајлија).

На другој страни, завршне деценије књижевности *средњег доба* показују се као веома важне за настанак и профилацију *нове српске књижевности у БиХ*, поготово због књижевних утицаја који су се преносили из прве у другу половину вијека, а онда и због континуитета у развоју појединих облика књижевног рада (описи народног живота, биљежење усмене књижевности, мемоарска дјела, и сл.). Највећа препрека да се ова два периода посматрају заједно била је што књижевност *средњег доба* није настајала и, што је важније, није ни публикована у Херцеговини и у Босни, већ изван њих. Мјеста у којима писци овога периода објављују своја дјела (у Њемачкој, Аустроугарској, Русији и у Србији) веома су удаљена од БиХ (поготово у духовном смислу), баш као што понекад и настају у (физички) далеким колонијама Отоманског Царства, у Малој Азији (изгнаничка дјела Гавре Вучковића и Васе Пелагића).

Главна публикација овог периода, годишњак који окупља и обједињује скоро све значајније писце, СРПСКО-ДАЛМАТИНСКИ МАГАЗИН (у почетку АЛМАНАХ), ипак није био много удаљен од БиХ: излазио је у Карловцу (1836. и 1837.), Задру (1838–1849), Загребу (1850. и 1851.), Бечу (1856, за године 1852. и 1853.), па опет у Задру (1862–1873). МАГАЗИН је био веза средње и нове српске књижевности, али исто тако и књижевности изван и књижевности која је настајала у БиХ; он је означавао и почетке књижевне делатности наших свештеника. У њему сарађују Јоаникије Памучина, Прокопије Чокорило, Серафим Шолаја, Јован Сундечић, Ато Марковић Сломо, Иван Фрањо Јукић, Нићифор Дучић. Ту су и писци из Војне Крајине (Божидар Петрановић, Никола Беговић), илирци (Петар Прерадовић), и многи други. Рубрике о историји, географији и народном животу, о старинама и о усменој књижевности, наћи ће своје мјесто и у првим часописима који ће се појавити у БиХ¹.

¹ О књижевном утицају и културном значају *Српско-далматинског магазина* Нићифор Дучић каже: „Ја смијем слободно рећи: да је овај часопис, послје Вуковијех књига, најмилији нашем народу барем у: Далмацији, Дубровнику, Боци, Црној Гори, Херцеговини и Босни. То се тврди и тијем: што је покрај Вуковијех књига прокрчио пут и отворио вољу народу за читање у тијем областима... „Српско-далматин. Магазин“ је у Херцеговини, да не рекнем: прва, али, јамачно, најприступачнија српска књига, коју са слашћу читају: и калуђери, и попови, и трговци и занатлије и ђаци, који су до скоро учили и читали црквенословенски: буквар, часословац, мјесецословац и псалтир... И заиста, свака кућа у Херцеговини, у којој ма ко зна читати, има: или Вукову макар једну књигу, или Српско-далматински магазин.“ (Н. Дучић: *Обзнана*

1.8. 2. Светосавски покрет („Босанска вила”)

Из ослободитељских и државотворних захтјева, у којима су се износили и бранили докази да су „Босна и Херцеговина од давнина српске земље”, да су то „наследне земље Светог Саве”, произишле су и доминантни књижевни облици овог, првог дијела *нове српске књижевности у БиХ*: записи легенди, предања и народних вјеровања, историјске прозе, а онда и антропогеографски и етнографски радови. По тим прекупацијама БОСАНСКА ВИЛА није усамљена: сличне оријентације су и ДАБРОБОСАНСКИ ИСТОЧНИК и ГЛАСНИК ЗЕМАЉСКОГ МУЗЕЈА.

По броју Вукових настављача, националних ентузијаста и књижевних почетника, овај правац је најбројнији и у свему превазилази очекиване резултате и најсмјелијих културних радника тог времена. Не без разлога, овај се правац додатно насловљава по БОСАНСКОЈ ВИЛИ, часопису који је предњачио и у културном, и у просвјетном, и у књижевном препороду српског народа у БиХ.

Што се имена писаца и стваралаца тиче, они су се у ВИЛИ (па и у цијелом покрету) окупљали по најслободнијем схватању појма српске саборности; њихове разноликости кретале су се у распону од наивних сакупљача народних умотворина, ђака, шегрта и сељана, па све до поетички сасвим изграђених пјесника и приповједача (А. Шантић, П. Кочић, С. Ђоровић).

Сакупљање народних умотворина, етнографски и антропогеографски рад, умјетничка књижевност (поезија, проза, драма), књижевна критика, преводилаштво, остале књижевне врсте (путописи, мемоари...), области су које, свака за себе, завређују немалу истраживачку пажњу.

1.8. 3. Књижевност високе умјетности („Зора”)

Развој *нове српске књижевности у БиХ* најбоље се види у стваралаштву тзв. Мостарског књижевног круга, који од 1896, када су Алекса Шантић и Светозар Ђоровић покренули ЗОРУ, мјесечни лист „за забаву, поуку и књижевност”. Од тог времена до данас ни тај лист ни његови уредници (уз поменуте писце лист ће уређивати још и Јован

Српско-далматинског магазина, „Млада Србадија“, Београд, 1871. Преузето из књиге: *Записи о Црној Гори, Старој Херцеговини и Србији*. Гацко, 2003, стр. 254–255)

Дучић и Атанасије Шола) не престају да привлаче пажњу књижевне и културне јавности. Овај правац у нашој књижевности карактеришу високи естетски захтјеви у књижевности, али и другим областима (у сликарству, театру, критици), потом у наукама – у антропогеографији, историји, психологији, етнографији.

Бројне су, међутим, и друге заслуге ове групације истинских умјетника: они су трасирали пут културног напретка и развитка, и то не само у БиХ већ и у цијелом региону; њиховим радом Мостар постаје књижевно средиште Херцеговине, али и других јужнословенских земаља (ЗОРА, први чисто књижевни лист у БиХ, од 1896. до 1901. године, по мишљењу многих књижевних историчара, најбољи је лист који излази на српском језику; у њој сарађују Змај, Костић, Веселиновић, Сремац, Матавуљ, Домановић, Ћипико, Скерлић и многи други); писци овога круга искрени су заговорници братства између Срба православца и Срба мухамеданаца (њихови сарадници су Авдо Карабеговић, Осман Ћикић и др.); њихови високи естетски критерији постају узор и за друге наше часописе (послије 1908. године, по угледу на њихов рад, а онда и под утицајем модерних струјања из Европе, осавремењава се и БОСАНСКА ВИЛА).

Коста Димитријевић

РАЗГОВОРИ И ЋУТАЊА ИВЕ АНДРИЋА

(„Прометеј”, Београд, 2010³)

Прошле су многе године. Почетком маја 1970, по задатку редакције НИН-а, поводом прославе четири века ћуприје на Дрини, посетио сам Андрића. Тада је становао на првом спрату у улици Пролетерских бригада 2а. У ту четвороспратницу преко пута Пионирског парка Андрић се уселио после женидбе сликарком позоришних костима, Милицом Бабић.

Кад сам зазвонио на Андрићева врата, појавило се благо лице седе старице Зорке Бабић, његове таште, која после изненадне смрти од срчаног удара своје кћери Милице пре две године у Херцег-Новом, брине о иисцу.

– Опростите, само мало причекајте да Иву позовем – каже љубазна старица – Не осећа се Иво најбоље. Морам га питати да ли може устати...

Док старица одлази, разгледам на зиду предсобља гравире старог Београда и Шапца, а примећујем и многе књиге у сасвим обичним, белим полицама без стакла. Овде је телефон чијег броја нема у именику да не би писца превише узнемиравали. Уосталом, овај принцип тајности броја телефона за познатије уметнике, уколико они то захтевају, спроведен је у свету.

Обучен у дуг собни капут, изненада се појавивши на вратима Андрић се поздравља срдечно као да смо се, такорећи, тек јуче растали. Приметивши моје интересовање за његове старе гравире, Андрић рече:

– Видите, некад сам скупљао старе гравире. То су били већином наши градови под турском и аустријском окупацијом...

– Да, о томе ми је давно причала и ваша пријатељица Исидора Секулић – кажем Андрићу. – Она је имала лепу збирку репродукција од којих вам је, како ми рече, неке дала и за вашу колекцију. Да ли сте сачували те графике?

Пропале су за време овог рата – одговара Андрић тихог гласа – Становао сам на Зеленом венцу, био је то заједнички стан, па нисам имао где да држим ту своју вредну збирку. Тако је тамо, у подруму Призренске улице, већи део моје колекције пропао од влаге и мемле...

Позван од Андрића прелазим у дневну собу испуњену стилским намештајем на чијем зиду примећујем два лирска акварела Пеђе Милосављевића са симболима старе тврђаве и разиграних венецијанских коња. Онда ступамо у Андрићеву радну собу испуњену од пода до таванице књигама за које писац каже:

– Од неких се књига не одвајам целог живота, а извесне, одмах по читању, поклањам библиотекама. Немам много места да их овде држим...

Прелазећи погледом по рафовима богате Андрићеве библиотеке, поред многих у кожу увезаних домаћих и страних лексикона, разних сабраних и изабраних дела класика, примећујем и скорашња издања: четири књиге *Србљака*, монографију Радована Самарцића *Мехмед Соколовић*, путописе Стевана Мајсторовића *У постојбини сага* и многа дела наших савременика.

– Здравље ми није у најбољем реду – каже Андрић тихог гласа скоро шапатом, понудивши ме да седнем. – Поред глаукома имам још једно обољење очију и сад је питање времена ко ће брже: глауком или ја... Зато читам само два часа дневно... Додуше, читају ми и други, али се ја тешко привикавам на такве услове, јер сам све у животу радио сам... А доста ми је од помоћи и Вера Стојић, мислим на технички део посла...

– Шта сада читате?

– Читам своје старе рукописе од пре неколико деценија пошто је то све избледело и на хартији и у мени. И сада се тешко у томе сналазим. Потом читам биографску студију Радована Самарцића *Мехмед Соколовић*.

Како ви оцењујете ту од критике поздрављену Самарцићеву монографију?

– Она је настала дугогодишњим радом, а писана је књижевно и занимљиво, тако да жалим што, вероватно, нећу успети због садашњег стања здравља целу да је прочитам.

– Примећујете ли да је професор Самарџић у својој изврсној књизи посвећеној Мехмед пашином животу и раду, применио стил ваше хронике о његовом мосту на Дрини?

– Добро је кад научници сличе књижевницима...

У тој чистој, светлој и уредној Андрићевој радној соби са погледом преко балкона на зеленило Пионирског парка пажњу привлачи још неколико слика добрих мајстора: ту је заступљен Лубарда са снажним *Цвећем*, затим пада у очи изврстан Араличин пејзаж као и Станчићеви поморци из Херцег-Новог. Пажњу привлачи и поетска слика *Скупљачи сена* од Слободана Јеремића-Јеремије, младог наивца из села Пећинци крај Београда. Између тих вредних оригинала је и велика репродукција фреске Анђела из Милешеве.

Поред књига и слика, свако ко ступи у Андрићеву радну собу, поглед ће задржати на три стола. На малом, по страни изрезбареном радном Андрићевом столу је пишчева бележница исписана ситним, оштрим рукописом док је други, такође стилски, горњим делом у виду ормарића испуњен многим фијочицама. За трећим, високим столом, боље рећи пултом, може се читати или писати само стојећи. Сада се Андрић на њега ослонио и чинило ми се као да је хтео рећи: „Ето, задовољио сам вашу професионалну новинарску радозналост показујући своју радну лабораторију”... Али, добар дипломата као што је Андрић никада тако госту не би рекао него ово што сам тада забележио:

– Мени је познато да људи хоће да знају шта се дешава у пишчевој радионици, али често ни ми сами то не знамо. Писање, бар за мене, само је тежак рад и мука... То је често као да живите усамљени у пустињи... Није ми познато каква задовољства може стваралац имати док ради на свом делу осим труда, неизвесности и одрицања...

– Слично сте казали и једном мом колеги да је за вас писање као кад се пође у лов: некад се врати са празном, а некад са пуном торбом.

На тај цитат Андрић се благо осмехну па настави:

– Да, хтео сам рећи да је писање мукотрпан и непрестан рад који захтева целог човека. И зато су писци обично несрећни, мислим они прави, налазећи се на другим дужностима. Други људи не схватају да је писац често немоћан да се одупре... И он је просто принуђен да после свега преживљеног понешто стави на равнодушну хартију за коју кажу да све трпи...

Тада ми Андрић показује на радном столу своју исписану бележницу и многе цедуљице поређане као растресит шпил карата и наставља:

– Наше главно оружје је перо и хартија, а на овом столу видите моје белешке, које полако сређујем и уграђујем у оно што пишем. Без њих свој посао не бих могао ни да започнем, ни да довршим. Оне су со...

На питање о стваралачком процесу на својим делима, после краткотрајног премишљања Андрић је одговорио да не бира време за књижевни рад. „Умети избрисати теже је него написати”, сетио сам се тада једне давнашње Андрићеве реченице изречене Бранимиру Босићу. „Треба писати тако да речима, буде тесно, а мислима пространо”...

Што се тиче времена писања једног дела, Андрић каже да ради веома споро, месецима и годинама само једну приповетку:

– Један писац, када су му пребацили спорост у раду, паметно је одговорио: „Не глачам ја своју реченицу, него своју мисао. Тиме је све рекао”...

Иначе, у вези са техником рада Андрић ми поверава да ради, углавном од јутра до подне. А кад има нешто да саопшти, заправо осети ту потребу, свеједно му је да ли му је у руци оловка, налив-перо или куца директно у машину.

– Ја се после, каже Андрић, када је рукопис завршен, ничега не сећам на који је начин он настао а ја радио. Али, ако писање не иде, ма колико се трудили, онда ништа не помаже и боље је поћи у шетњу...

ОКО И МУК : ФРАГМЕНТИ О ЦИНЦАРУ

(„Мида спес”, Земун, 2010)

Јовица Аћин: „Митотвори се о стожеру, ништавилу, васкрсавању, жртвовању, двојништву... И све то иде онако како је код Цинцара познато”. Барем на основу две претходне Цинцареве књиге, могли смо предпоставити да је том аутору малтене суђено да доспе до ове, да ће коначно у разгртању језика, у његовом првенствено лексичком ломљењу и стога његовој полисемичној разградњи, уочити апокалиптички хоризонт.

Као да је у љускама речи, у љескању језичких језгара, скривена визија о крају једног и почетку неког другог света. Ова апокалипса је вавилонска: у једном језику тражити и изнаходити мноштво других језика. У једној књизи би да ускрсне читава Вавилонска кула, са свом строгошћу своје грађевине. Ту не сме бити омашке. Ништа дислоцирано, ништа дисфункционално. Зато кад је преберемо, јасно је да ова збирка спада међу дела код којих је наглашена потреба да буду прихваћена заједно са својим брижљиво устројеним симетријама.

Не претерујући, не дугујемо ми Цинцару никакву апокалипсу. Није то он био, нити ће он бити. Он хоће једноставно само да каже понешто од онога што види, а нарочито од онога што види у језику, а подудара се са оним што види и чује око себе, и хоће „граматику” тог подударања. Није демон зла у тој граматичкој; у њој је демон наивности и невиности, онако како би о том демону, поводом поезије, рецимо дивно говорио Лесинг. Дивота таквог говора ми није дата; само да ми не буде одузета шанса да погодим таквог „граматичког” демона и да не промашим књигу уз коју говорим.

У оваквој геометријској творевини исписује се својеврсна лична космологија. Настанак света се усаглашава с настанком певања. Пред нама је циклус стварања и умирања. И изложен је као у некој тајној науци. Отуда сместа препознајемо највећи езотерички језик који стреми

анаграмима, формирајући унутар основне граматике извесну анаграматику. То је језик налик кабалистичким операцијама с речима. Да, лексичко ломљење, тражење у речима њихових унутрашњих одјека и сасгласја наликује по много чему кабалистичким формулама криптизације и декриптизације значења, с једне, и божанском деловању путем моћи саме речи, с друге стране.

Апокалипса на коју смера Цинцар јесте апокалипса самог указивања на пропадање, на смрт. Ту је очигледна и критичка нота, посебно кад је у питању оно што аутор назива „политичка беда”, кад призива, на пример, Србију у себи, препознаје је у властитој речи као своје ја, као себе, себе као њу, и кад је смрт песме „лепша” од неке далеке, заправо од сваке „есхатолошке награде”.

Као слив свих наведених путања, коначни исход је нагнуће ка последњој, и у збирци завршној молитви за спасење, молитви која је више од сваке перформације, перформативни исказ над исказима. У њој би да се ум, сан, језик, стопе у нову граматiku песме. И то граматiku у чијим правилима ће грч пред апокалипсом доспети до аутентичног израза.”

...

Јован Пејчић: „Кључну улогу у драми поезије Николе Цинцара Попоског одиграла је књига „СТРУШКИ ПРОЈЕКТ” (1981). Постигла је жељени циљ у мањој мери гестуално-визуелним, графо-вербалним, сме се казати неоавангардистичким својим сегментом, много пак више чисто текстуалним надграђивањем манифестативне димензије књиге”.

Могло би се, чак, рећи да Граматика апокалипсе по једној својој, никако споредној, мисаоно свакако провокативној димензији, иде у ред боготражитељских књига. Говорни субјект песама, коме су овде лични глаголски облици углавном страни (што не значи да имамо посла са десубјективизованом, деперсонализованом лириком), непрестано „осећа” присуство нуменалне личности у свету. Додуше, када хоће да том осећању подари видљивији језички или метафорички траг, када присуство Бога хоће симболички да изрази, Цинцар Попоски се најчешће одмеће од конвенција рецимо библијске или њеној сродне сликовитости других светих текстова. Опредељује се за просточулни (недуховни) конкретизам владајућих технолошких метафора данашњице и при томе се користи поступком песничкога иронисања, устоличује језички парадокс, дијаболизује материјалну основу означитеља – бира, једном речи, принцип негативне поетско-језичке те(ле)ологије.

Певање Николе Цинцар Попоског јесте, несумњиво, певање – из – речи, једно коренско, још тачније: ризомско певање – да призовем ту дубоку Јунгову реч. Било је и, на срећу песника и његових читалаца, остаје то у свом изразитом, оригиналном кључу.

ИЗ РУКОПИСА

Зоран Спасојевић: „Ослушкујући глас господара 2“, дигитална
графика, 2002

ПЕСМЕ

Раде Ђокановић

Водење Доје

Прошито сам окитане и мнине, узалуд.
Здрав поздрав — што је сјајало
својиме у кишу доји.
Иза неознанних врата
живе анатомички смрти.

Ако дојради сиротињи удар
сиротињи на крвошочном
у срце пружиле земље.
Одмак се црпљива у мојке пелене.
На тој бини свира ветар,
док мучна не прејолови моћна
мио нејеску лироизма постојбу.

Решо се мишеви срећу на чудлици.
Зуре кроз шипушке у позрмски мраз,
одмак дојуре бољ јазбине.
Макардо, киша спасава ивој
чрвошотни срећу иот порозити црвеном.
Лазурити пак шипици разливек доје
олује у палеиу.

Многе се саме, расије сирит.
Залејети ротикинеми црвеном новом војом.
Прејие извори великој беззакна
и ушаве нејеске.
Ако се пометају коловр
нашитоје шипошис воје.
Из персијскије лаврака.

Раде Ђокановић

Майна ФЕ

Азија је додирујућа.
На нејојекучиој масити коријес
мири од мора.
Аустријске Евроје су леђа коријесе,
сови и сивоје келдијског зимског сна.
Пробуди ме месеце јуних поздравља
кад велики замече ширале лице.
Из лавовијим гласама извија се
зимска кошуница,
из океана испирава се,
доулива вода ирелива доиерију
мио срује поји.

Процебете су сиротице. Белина је
над фјескојима. Шрапнели фуртир.
Сам се описује туку које додирујућу илацију
козирајућу, мрежаће надотвешти кронуи.
Мршве муве илацију у илацију,
ишј одрок је аустријске Евроје.
Бурн у глевој каминици, сканду макароне,
иелуца докоче, у келдијскојима,
у заходима. Због мјесеца ширале
ишје су без ишјева.

Майна на русији.
У шкотији тује свилеке дубе. Азијски је
ишјотујна еласи, и ишј је аустријске Евроје.
Кокот на броду лети на златијој икри
у келдијској. Славуј келдија
фјетну између келдија. Пасови берке
из фјетне сироти. Махујкома ни релат
а маховица ирелива доули.
Аустријске дубе брод, келдијски одвоже
ишје. Јушн се називу коријес.

Раде Ђокановић

Из искуства

Било сам сјао 1980. године.
Сјао у друшћу показника
основних разреда.
Говорили су ми о искуству
наученом из књије.
Циљали смо их сву ноћ.

И о теорији дуче су говорили,
у свју заједницу једва сјао
и рава појав.

И све сам године сјао.
Нема показника виших разреда.
Не могу ми говорити о искуству
наученом из живота,
и рејуте слова.
Све сам још ноћу видећ.

Ни о свју ирејесије не могу говорити
о свју заједницу једва се убјежавати,
док живота оглиће.

Раде Ђокановић

Без паузе

Савладао сам рат на ратуну;
Нече биш пауза у писму.
Зацртао оповку, као доњу,
Зацио сам преко ратени.

Негде су ударали попламбаци,
неко је шимовоа лиру.
Други су шраћили време
скупљајући браћу.
Спаљали су оштрице
као мршве руде у кошама.
Снажили и даљућили.

Мурвино сам записивао
ходање браћу по прозорском лику.
Дуго је кљуцао, без паузе,
по измрљеном надахнућу.
И скакућу, скакућу.

ВОДЕНЕ БОЈЕ

Трошио сам октане и импулсе, узалуд.
Здрав поздрав – дуго је стајало
суво биље у кипућој води.
Иза непознатих врата
живе анонимни сисари.

Ако дограби струјни удар
спровешћу га крвотоком
у срце уснуле земље.
Облак се умотава у мокре пелене.
На голој жици свира ветар,
док муња не преполови мољца
што небеску прогриза поставу.

Ретко се мишеви сретну на стубишту.
Зуре кроз шпијунке у подрумски улаз,
одакле допире воњ јазбине.
Мансардо, киша спасава твој
црвоточни скелет под порозним црепом.
Лазурни лак штити разливене боје
олује у налету.

Множе се осаме, расте сплин.
Залеђени континент прети новом водом.
Прете извори великог бездана
и уставе небеске.
Ако се ускомешају колори
настаће живопис воде.
Из перспективе гаврана.

МАПА ПЕ

Азија је додирнута.
На нетакнутој маслини каријес
шири од мора.
Пустиње Европе су леђа корњаче,
совин испљувак клупко зимског сна.
Пробуди ме месече пуних ноздрва
кад ветар замете трагове миша.
Из гаравог димњака извија се
зимска кошуљица,
из океана испарава со,
бљутава вода прелива батерију
што срце поји.

Процеђене су странице. Белина је
над фуснотама. Шљашти фурнир.
Само се отисци руку које додирују пластику
разграђују, мрежа ће надживети крљушт.
Мртве муве плутају у тањиру,
тај оброк је пустиња Европе.
Ври у дневној кашичици, скачу макароне,
пенуша божоле, у књижницама,
у заходима. Због укуса траве
књиге су без листова.

Мапа на љусци.
У шкољци зује свилене бубе. Азимут је
тупоугла сласт, и то је пустиња Европе.
Кока на броду лежи на златној икри
у кесицама. Славуј кљуца
фугну између ћерпича. Гласови беже
из фуге смрти. О махунама ни речи
а маховина прекрила бусолу.
Гусенице буше брдо, кипери одвозе
тресет. Јужни се назире картели.

ИЗ ИСКУСТВА

Био сам стар 1980. године.
Стар у друштву полазника
основних разреда.
Говорили су ми о искуству
наученом из књига.
Читали смо их сву ноћ.

И о геометрији душе су говорили,
у чију запремину једва стане
права љубав.

И ове сам године стар.
Нема полазника виших разреда.
Не могу ми говорити о искуству
наученом из живота,
препуног снова.
Све сам то ноћу видео.

Ни о чуду прогресије не могу говорити,
о низу заблуда што се увећавају,
док живот одмиче.

БЕЗ ПАУЗЕ

Савладао сам рад на рачунару:
Неће бити пауза у писању.
Зашиљену оловку, као боцу,
бацио сам преко рамена.

Негде су ударили таламбаси,
неко је штимовао лиру.
Други су траћили време
скупљајући грађу.
Слагали су ожиљке
као мртве рибе у кошари.
Снатрили и дангубили.

Муњевито сам записивао
ходање врапца по прозорском лиму.
Дуго је кљуцкао, без паузе,
по измрвљеном надахнућу.
И скакутао, скакутао.

Братислав Р. Милановић

ПОСТОЈАНСТВО ПЕСНЕ

Не замишља песма: то које оти
и језик у сиварила кагамо умиру,
а од шабана што се шири у том вазу освајају
отиснути у ликовом првонбоку, у конорача,
на шапком зидовима, као после
српачаг удара.

А како ће — кад врхлови
што насвају од сказанки умиру — првобитни
не ахтице: са муком у ружу ће
општавају сиврзину што није јамк азбуку
и музичким пута је сорео над мжичан
оног што је извијао глас над зрадовима,
у сеци глабана и на булевару:

да ли леубав каква, неправаца,
што га је скршила баи каде зигао у вичне,
и мисао да се, без нас, све понавља?

20. септембар
Географ

Братислав Р. Милановић

Слободан Бранковић

ПЕСМЕ

СУБОТА

Тек што је свануло,
Газда већ замахује бичем,
Затеже дизгине, управљајући коњска кола,
С пољског пута на калдрму.
Према белом брегу, поврх мале вароши.
У сандуку, с мало сламе на мокром поду,
Леже прасићи. Ах, леже!
Спавају. Хрчу. Сањају. Као дечица.
Цакле им се овлаш прекрштене ножице
И назиру препуњени стомачићи.
Само што стигну на сточни пијац,
Купци навале, загледавају...
Господа их мерка за кућне љубимце.
Неки су против. Зар свиње по кућама,
Као код Старих Египћана?!
Жена у црнини скреће поглед,
Нису за сахрану, слатки су.
Касапин, с дугим ножем
У замашћеном цепу,
Откупљује их ђутуро.
Неко од њих врти репићем.
Субота је.

ЦВЕТ

Ветар подиже сасушено цвеће
Поврх главе старе мајке
Нагнуте над отвором преврнуте вазе
Као миришљавим гробом
Уснуле зунзаре.

Како је тај букет пламтео
Овлаш ослоњен на груди
Срећне невесте
Пред олтаром!

Какав је то пупољак био!
Онај што га понекад неко кришом даје...
А можда и не зна зашто.
Први пут освануо
Међу њеним као снег белим прстима.

Сећа се како је благо подрхтавао
На јутарњем поветарцу
И не отворивши се сасвим у срцу девојчице...
Али не памти јаре
Које га је истргло и појело
А она покрила лице рукама.

Овим истим које лелујају
Над козјим зубима
Давно окрњене вазе.

НАЛОГ

Погребни радник,
Кад добије умрлицу,
Смрт претвара у посао.

Копа два метра у дужину.
Нешто више од метра у ширину.
У дубину колико да стане живот.
Добар мајстор уклапа према броју година.

Душа кад је испуштена,
Сандук с телом лако клизне низ конопац.
Не затезати, полако попуштати...
Све најлепше о покојнику,
Док се не слије и суза коју закаснили пустио,
Ако већ није и грудвицу бацио.

Ново време тече кад лекар и поп обаве своје.
Комарац, не ђаво, последњи је
Који би и крв увампиреног...
Пре и него туђа земља прими уљеза
Као добровољног даваоца.

На крају, та вечита крвопија само је мрља
На образу пребега
С овог на онај свет.

Музика утихне.
Погребник слегне раменима,
Окрећући се новом налогу.

Boško Tomašević

PESME

KAKO SE OPORAVITI OD ROĐENJA?

Čitav život pišem pesme
da bih se oporavio od rođenja.
Pisanje stvara razdaljinu između
sveta i mene
nepotrebnog suvišnog sveta.
Mnogi se ljudi gasе ločući
pušeći travu
jebući podajući se nežnijem a
krvožednijem polu
ili se ubijaju od posla.
Jedan od načina da se ugasite
je i ovaj.
Uvek ste na visini Himalaja
stvaranje dovoljno prosvetljuje
svaka vas reč vodi daleko od Bližnjih
udaljava se od Biblije brzinom svetlosti
izbegava smetlišta gonoreje gubilišta
parlamente i crkve
i kao staza je što vas po mećavi
vodi do groblja
ili do materice.
Tamo već znate šta ćete sa njome.
Uvućete se dole
prekrijete lišćem

smišljate sve jednostavnije pesme
u svakom slučaju jednostavnije od života
i lepše od ružinog cveta.
Tako ste tako
blizu sebe
da osećate smrad sveta
dišete kroz cev njegove otužne metafizike
jer i vi ste čovek
čak ako ste i pesnik
i gasite se lako
kao ljuljajući se
kao onda kada su vas ljuljali
kada je oko vas sve bilo čist ponor
zelena trava
zeleni prozor
a u njemu mesec
i plavi život
lepši od oluje
brži i nedostižniji
od života.

Innsbruck, 20. juli 2008.

NAČELO GORČINE

Nije bilo vredno ovo
gledanje života
čerečenje poklonjenih dana
susreti sa razularenim hordama
oceubica
gladnih tuđih beskonačnosti
nagriženih sumnjivim
likovima mesa
ushita i mucanja.
Nije bilo vredno
gledanje ovog života

čućanja zajedno sa stvarima
u uglovima predviđenim
za Krst
i rasejana stanja
melanholije i egoizma
u satima od kojih
ne nastaju dani
niti meseci
no samo pokretne pustinje
rasejavaju težnje
prema ostrvima Ničega
prema arhipelazima koji skrivaju
nove uzdahe
nove arhipelage
pleonastičnog trajanja
u isto takvom svetu.
Nije bio vredan trud materije
da mi ispostavi račun
za gađenja
koja nisu morala biti ja
a bila su
celog mog života
dok čekam nešto što ne
bi bio život
niti bilo kakva druga
Neodređenost.

Innsbruck, 20. septembra 2008.

Драган Огњановић

ГODOVI

КУМИР

Зло што зри у крви ти
зар сунцокрет,
и бело једро гусарско
зар пучина.

И реч отровна јавка грла ти
зар псалм.
Не, срцем тама што бди ти
не огреја.

Проклетство давно судба ти већ
и казна.
Над безданом опсена што призива
душа твоја је.

(2001)

ВАМПИР

У сан дође,
и оде.
Са собом
душу однесе.

У сан дође,
проклетник.
Да се сити
и крв пије.

Одбачен.
Ни на небу
ни у паклу –
крволок тај.

(2009)

МАРИЈА

Тад обула везене папуче,
три цвета са њих гледала:
избише први поноћни петли,
са ћилима два ока плакала.

Маријо, красото бре, кумријо,
разума змијом игла те убола –
вез ти туга непреболна
што срце и душу ти узела.

Маријо, на згаришту ковчег ти,
рекла ти мољци изјели:
предивна мори, невесто,
лепоту и белег гробом ти замели.

(2002)

СТРАХ

У маглама речним
у трсци
подло зри.

Глибом и лешинама
у ритинама
храни га коб.

Уђе у куће,
у душе
и бди.

Ко Кербер
бесно
режи и гризе
срећу, мир и сан.

(2009)

КУЋА

Никада нико да не уђе
у тебе некад белу
где посегну крвник за туђе.

Ко' ђаволски трозубац
у небо што штрчи
греде ти тешке срчеве.

Непомен и незнан
нек' покрију те
кад дом ниси била.

(2008)

Радослав Милошевић

ПЈЕВАТИ ПА ПОСТОЈАТИ

ЛУТАМ И ПОНАВЉАМ

бесциљно лутам и понављам
метла је у углу дршка је у углу
метла није у углу кофа је у углу
метла је у углу или шешир је на ормару

излази из сјећања као што ја из себе излазим
ако киша пада тад је поље мокро
до тебе толико до неба од тебе колико од смрти

кажњеник је мален или окно је велико
говор је слика збиље слика стања и значења
и нико не може потпуно знати мој говорни свијет
упркос епилогу којим смо осуђени на ћутање

као вртлар који у ћутању његује коријене
чекајући освету да им и руже посијече
о хоће ли хтјети љето да те врати
и тамо с ону страну трава

ко ће кога питати и хоће ли питати
да ли је Маргарет вољела Фауста
као што сам ја волио тебе учећи од вјетра
како се милују траве без обзира на годишња доба

ТУ СМО

ту смо ко разгранато суво дрво са два стабла
ту смо ко остаци старог моста без обала

на другом нас мјесту нема

ту смо као двије личне заменице са два пута
ту смо ко трн ватра и дим у сну ту смо

на другом нас мјесту нема

све се бојим да ми нисмо тамно лице понорнице
да ми нисмо клупко црно док у пјесми снујем

љубав

ДИО НАШЕГ ЛИЦА

како ћу
у првом лицу
кад нико
лица нема

или можда
моја туга хоће
да постане
јужно воће

или то сјенка
сигурно хода
без застоја
без премишљања
без размака
између нас

као да
у флори и фауни
нешто није у реду
за још који
усправан ход

или у свакој локви
видим
дио нашег лица

ЗА ИНАТ

да будем коров из завичаја
да наставим вашу запуштену душу
за инат

да будем коприва у вашем сну
да ме поједете за послатицу
за инат

да будем камен у вашим срцима
да њиме никог не огријете
за инат

да будем лед у вашој души
да вам никад ништа не процвјета
за инат

да вам будем змијско клупко под јастуком
да сна немате ни жеље ни кајања
за инат

Слободан Шкеровић

МОЈ МАЛИ ВИБРАТОР

(одломак из блог-романа „Кофер“)

Стигао сам пред бакалницу у прави час. Довезли су врућ хлеб и пециво. Док газда распоређује векне, тражим од продавачице да ми направи сендвич. „Ја сам вегетаријанац.“ „Аха,“ клима она.

Измакнем се пар корака од улазних врата и почнем да једем. Ситуација је нормална. Не смишљам псине. Једем. Купио сам неке јефтине новине, мањег формата, па могу једном руком да их држим и читам. Нема ништа о нападу. Датум и не гледам, више ни сам не знам које је „моје“ време у том граду. Ни да ли је мој град. И не занима ме. Догађаји којима присуствујем нису баш толико релевантни да бих од њих правио смислени „временски“ низ. Небо се полако прекрива облацима. Хоће ли бити кише? Ова продавачица, коју газда ословљава с „Гордана“, и која ме је пре извесног времена додирнула рекавши „Разумем“, нема тај догађај у свом гримоару. Има хитре и спретне руке и то што њима ради сигурно мора да је добро урезано у њену ауру. Нема ту грешке. Сада је сигурно да сам „пре“. Можда је ово баш онај сендвич који сам појео у једној другој прилици у складу с истоветном потребом да то учиним. Престанем да жваћем и загледам се у небо. Облаци су све ниже над крововима. Негде у даљини сева.

Не знам ко сам, где станујем, шта ми је посао, имам ли породицу. Мислим да немам ни једно ни друго ни... Но, ова питања остављам за касније, вероватно би било губљење времена ишчуђавати се. Знам да не знам прави разлог. Шта је у коферу који сам донео? Откуд ми кофер? Има жуту налепницу на себи, ње се сећам. Али ничег другог. Нисам уморан. Не спава ми се.

На насловној страни новина је фотографија-портрет мушкарца. Испод ње пише: „НЕСТАО КВАНТНИ ФИЗИЧАР“ (стр. 4). Загледам лик док гутам последњи залогај. Мени је непознат. Гужвам салвету.

Тај чланак ћу да погледам касније. Али где? Код куће? Изгледа да патим од жешћег облика амнезије. При том, сећам се ствари које се нису могле догодити у складу с праволинијском логиком. То ни у ком случају није типични *дежа ви* осећај. Континуитет који постоји сувише је изражен, иако је некако уситњен. У сећању недостају везивне међуфазе које су очигледно цензурисане по неком нарочитом критеријуму. То је нормално, али мапа простора у којем се догађаји одвијају је свеобухватна, плус временски дисконтинуитет и понављања времена догађаја али у нешто различитом контексту. Време на неки начин стоји, а искуство у истој тачки се гомила као различито.

Научник о чијем се нестанку говори у новинском чланку, Карл Пит, је квантни физичар, ради у институту „Максвел-Индиго“. Област коју проучава: перцепција таласне природе честица у класичном експерименту коришћењем убрзивача. Стварно, убрзивачем се убрзавају честице, али како се то преводи на таласе? „...своди се на питање шта се дешава с осталим честицама, када се две честице сударе, ако знамо да су све остале у међусобној резонанци с овим паром, ма како она занемарљива била? Због тога смо започели изградњу, првог у свету, експерименталног таласача који би требало да ради у синхронизацији с убрзивачем,“ рекао је Пит.

Ма кога је то брига? Али, чланак даље доводи Питу у везу с пројектом преноса енергије на даљину и наставља спекулацијама о феномену путовања кроз време изазваном брзим премештањем јаким енергетских поља, што за последицу може имати кривљење простора, па и убрзавање односно успоравање времена. После овог мудровања чланак склизне у спекулације о временском парадоксу – одеш у прошлост па убијеш свог деду или бабу и – пуф! – нема те више. Класика.

Од кад сам то ја вегетаријанац?

Пијем млеко.

□

Звони помични. То је Илија:

„Јеси ли чуо? Догодила се Мала Незгода Великог Акцелератора!“

„?“

„Скачи одмах у кофер!“

На брзину га питам, док није прекинуо везу:

„А ти?“

Кврц

Нисам се одавно машао чекића, али сад ћу.

„Ма чекај, то су људи правили!“ Нагласак је на људи, а не на правили.

„Али, шта су правили? Ја само хоћу да сломим њушку лаву.“

Сфинга ми је симпатична.

„Не може то овде у Лувру.“

„Није за гледање.“

Гледам ја њега. Носи сиву униформу. Елегантну. Добро му стоји и весео је.

Пренем се, окренем и одем.

Повадио сам књиге из витрине и почео да их цензуришем црним фломастером. Све оно што ми се није допало зацрнео сам.

Код Артура Кларка, зацрнео сам све речи које почињу са „П“.

Оливер Јанковић

ВРАТА

у спомен Бруну Шулицу

Једне ноћи отац је нагло ушао у нашу спаваћу собу и упалио светло. Гледали смо га пренуто и сањиво. По томе што је имао пиљевину у коси знали смо да је спавао у столарској радионици. Он је имао обичај да сваку ноћ проведе у другој просторији наше велике, породичне куће, јер је тврдио да понекад, ноћу, поједине собе једноставно ишчезавају. Многобројна родбина која је живела са нама у кући није веровала у то, али пошто је он био глава фамилије, рођаци су морали да се приклоне његовом мишљењу.

– Морамо ноћас наћи... почео је да прави нејсне покрете рукама.
– Знате већ... Хајдемо сви у потрагу!

Иако мени, мојим сестрама, браћи и малим рођацима није било у потпуности јасно шта то отац тражи, могли смо наслутити. Сви смо истрчали из собе и свако је био убеђен да ће чим угледа ту ствар, знати да баш њу тражимо.

У великој дневној соби чекала нас је читава војска стричева, стрини, тетака, деда и баба са ноћним капама и свећама, јер у удаљеним деловима куће није било струје.

– Осећам да ће се то десити ноћас – отац је махао рукама у препуној соби. – Морамо спречити да нам нестане још једна просторија, закључати, отргнути...

Људи и жене су поспано и безвољно климали главама. У магновењу ми прође кроз главу да отац заправо тражи некакав кључ, или тако нешто.

Отац је кренуо на челу поворке трагача мрмљајући успут полугласно:

– Ово је уклета кућа... Ствари нестају и појављују се саме од себе...

Кад смо зашли у мање ходнике, раздвојили смо се у групе. Ја сам се држао мајке и старијег брата. Мајка је шапатам изговарала молитве и руком заклањала пламен свеће.

Онда смо почели да по малим собама отварамо комоде, фиоке, ормаре, сандуке. Уплашени светлошћу свеће пред нас су почели да излећу слепи мишеви, вилини коњици, различити лептири и разни безимени инсекти.

Мајка би се понекад трзала и брзо крстила. Прах са крила уплашених лептирица светлуцао је обасјан пламеном свеће и падао на земљу попут комадића калеидоскопа.

Пред нашим радозналим очима почео је да се шири свет давно заборављених предмета. Лула морског вука, штап неког чукундеде са посребреном дршком, сабља са неколико урезаних речи на француском, можда још из доба Наполеона.

На дну неког већ скоро распаднутог сандука нашли смо географске карте Средоземног мора и северне Африке. Изгледале су толико прадавне, да бојажљиво упитах мајку:

– Када ли је живео наш предак који се користи овим картама?

Мајка је само одмахнула главом.

Ходници којима смо ишли опет су се спајали у једну већу просторију. Скоро сви трагачи су се опет окупили – али празних шака. Отац је нервозно чешљао дугу, проседу браду. Неодлучним погледом осматрао је четвора врата која су водила у даље ходнике.

У једном тренутку врата трокрилног ормара се отворише и из њега изађе бледуњави, омањи човек.

– Господине – обрати се мом оцу. – Да не тражите можда ово?

Тек тада приметисмо да у десној руци држи велики кључ. Отац га одмери више расејаним но зачуђеним погледом.

– Па да, кључ... Ја сам то и...

– Сад морам поћи, а ви брзо затворите врата за мном. Тамо је хладно.

Човек се зачас нађе крај једних до тад непримећених врата застртих старим тапетама. На крајку тапете је писало „18.11.1942. Дрохобич, Пољска“. Отвори их и ставивши оцу кључ, закорачи у магловито јесење поподне. После неколико корака приђе му човек у униформи гестапоа.

– Bist du Schulc? – упита кратко. Бледуњави човек потврди, а гестаповац извади револвер и испали у њега два метка.

Отац који је дотле стајао у рагастоу отворених врата, саже главу, нагло их затвори и закључа кључем који је малочас добио.

– Хајдемо сви на спавање... Ноћас смо нашли... мада, можда боље да и нисмо... Сачували смо једну просторију од, од... – његов шапат се губио дуж слабо осветљених ходника.

Те ноћи сам био тужан због незнанчеве смрти и имао сам грозницу. Следећег јутра у нашу кућу је дошла јесен.

СПАВАЧ

Србија је промрзла. Пустила се преко залеђених ораница, поред хладних река, муљевитих и мочварних удолина. Између њих гамижу циркуси, протуге, шибицари, тесари, пијанци, Цигани свуда, све се црни од њих и железничара, као да век није прошао, као да је стао још на свом почетку вртећи се по ивици круга из кога нема излаза. Сви се држе ван градова или им се мотају по ободима, не хајући за свет што се дружи на трговима и топлијим кутцима.

Није ни требало да се будим. Требало је да спавам, све и да сам знао да се нећу пробудити. А ђаво не мирује; нит' оре, нит' копа, али не мирује. Проклет да је мој лаки сан. Требало је одмах да ми дође, да ме обухвати и не пушта до ујутру, једино ми је до њега стало и само ми је он био имовина. Али, не долази имање коме треба, него коме оно хоће.

Био сам уморан од пута, од лутања, од запомагања и цвилења. Само сам се претурио у кревет који ми је газда понудио, не марећи што је прљав и вашљив, не питајући за ћебе и дрва за фуруну. Стари зидови скривали су невешто окречене пукотине, која је са отисцима четке за кречење и понеку длаку оставила на белом зиду. Пиљио сам у те изрезе и мотао догађаје по глави. Кад све оде, остану догађаји. На крају, све се сведе на њих. И кад изгубиш душу и кад останеш без дома и икога, остану ти догађаји, да од досаде и ништавила на танком концу чувају оно мало живота што ти је остало. Ваљда сам коначно и задремао, јер сам се у неко доба са буђењем отимао о неко топло место. Чкиљав какав сам, нису ни видели да сам будан.

Испрва, учинило ми се да су на другом кревету у соби могли бити отац и ћерка. Ех, то само за први утисак. Јер, иако је девојка млада, девојчица још такорећи, па једва да има петнаест – шеснаест година када се боље погледа, нема тог оца који би је довео у ову страћару, поред

рабацијског смрдљивог и пијаног света што влада овим друмовима, скелама спојеним између ледених река. Нити би са ћерком лежао на тај начин и гледао је са толиком глађу. Нешто су шапутали и чулио сам уши да чујем шта говоре.

„...Ахмет ми је рекао... Ахмет ми дугује...“, брундао је човек пригушујући се невешто. Црн, необријан, у некаквој жутој искрзаној бунди лежао је грмаљ, могао је и он бити неки рабација, поред девојке која је покривала груди, отимајући му рукама џемпер који је вукао ка себи.

Ахмет. Знао сам једног Ахмета. Подлијег човека, робијаша и убице није било. Све зло које се котрљало од Дрине до Мораве имало је његов печат, па и моје: од јединог сусрета с њим имам ожиљак од ножа испод браде. И сви догађаји које сам превртао по глави почињали су с њим, као са првим даном овог света.

„Ја ништа не дугујем, ни теби ни том Ахмету“, говорила је, покушавајући да га одгурне.

Јаке руке су као клешта стезале девојчин струк. Видео сам шта следи. Накашљао сам се. Рабација је погледао ка мени, али сам се вешто праврио да спавам. Одмах ме је заборавио.

„Ћути, ако нећеш да те вратим Ахмету, па нека ради с тобом шта жели“, ућуткивао је девојку.

Онда је променио глас, једва да сам га чуо.

„...Твоја мајка му дугује, он дугује мени... да се ово реши људски... ништа ти нећу... лези мирно поред... олакшај и себи и мени... само ћу да те мазим, замисли да сам ти друг... “

Можда је девојка видела да сам будан, само је пиљила у мене, док је рабација лежао иза њених леђа, гурајући јој ручерде испод џемпера. Гледао сам је у очи, тражио неки сигнал, неки знак страха, туге, бојазни да ће бити изложена неправди. Ништа се од тога није видело. Али, видело се да јој не треба овај тешки сељак, да не жели с њим, да не може да га се отресе. У кога је расло ово дете, које се не плаши? Није она била спремна да плаћа дугове, сигурно ће сад да извади неку бритву и да га избоду. Где си прошла ту обуку, мотало ми се по глави.

Срце ми није било чисто. А коме јесте? Чекао сам да видим шта ће бити. Дисао сам дубоко и навлачио ћебе преко лица, само су ми очи вириле. Колико год био јак, девојка му је измицала. Да ли се скидао, не знам, није се видело од њених кукова. Можда је само раскопчао панталоне, нешто се врпољио иза ње, али ако је хтео то што је говорио, грешио је. Овако неће ништа постићи.

Необријани тежак се узврпољио. Тешко је дисао иза девојке, дебелим уснама је љубио по врату. Мора да смрди, мислио сам. Девојка се скупила и стегла. Савила се у струку, а он се мучио око ње. Нити је могао да јој скине панталоне, нити је могао да је окрене ка себи. Како би је померио, она би му се измигољила и окренула на страну, скупљених колена.

Кроз прозор који пропушта хладни ноћни ветар види се прилаз кафани са сеоског друма. У кожним јакнама, бундама и гуњевима, стално неки људи одлазе и долазе. Види се и пољски клозет. У њега пијанци одлазе сами или водећи певалке и кафанске курве, циганке и мешанке, чија је боја коже светлија од боје бронзе; њих највише воле, оне нити су овамо нити онамо, могу са њима и једни и други и оне саме могу са свима. Било је и биће им свеједно, може се и тако живети.

Мисли су ми одлутале. Соба је и даље била хладна, прљавица. И оно што се дешавало на другом кревету у соби је ширило хладноћу и промрзлост, као и оно што се дешавало у остатку собе, у кафани, као и међу девојчиним ногама, као и међу рекама у Србији. Ни у мом срцу није било тоpline, можда је има у неком далеком сну, али тешко је доћи до њега... На даскама пода је скорело блато, на самом прагу упишана поњава; нисам је ни видео када сам улазио. Заклео бих се да сам видео пацова како нестаје у рупи на зиду. Једна стара лампа осветљава собу, а од њеног светла неравнине на зиду бацају сенке око себе. То је оно мало што се са видела сакрило од смрзавања.

Опет ме хватао дремеж. Гласови који су шапутали на другом кревету су се удаљавали, мушки који је наваљивао и женски који се бранио. Хоће ли се нешто десити, хоће ли се наплатити Ахметови дугови? Све ме је мање било брига.

Поново се тргох. Зашкрипала су тешка врата и пробудила ме. Наставио сам да чкиљим. То је вештина коју сам добро савладао – не гледај отворених очију, чкиљи и провуци се кроз живот. Шта год да се деси, нека прође мимо тебе. У вратима је стајао високи, мршави Ахмет. Ситне очи стрелале су по соби, истурена нељудска вилица је цвокотала мржњом. Бацивши поглед ка мени, насмејао се – сигурно је препознао свој ожиљак. Учинило ми се да жута бунда замиче иза Ахметових леђа, ка степеништу. Ахмет је изашао и затворио врата за собом.

Брзо сам се окренуо ка другом кревету. Скинута до голе коже, у несвести, девојка је лежала на прљавој поњави. Тешко је дисала, а на лицу, стомаку, по грудима и бутинама црвенеле су се свежје модрице. Шта ли сам преспавао?

Пргави Арикс је кроз моје сећање режећи вукао Мирсаду за стопало; зато је одустала од силаска низ ограду од терасе. Вратила је ногу на дрвени симс. Стајао сам немоћно у мраку и посматрао. Ако би Арикс залајао, можда би је Ахмет чуо и онда би све било готово и пре него што би почело.

Мирсади сам долазио као и друге муштерије. Имала је цену, ја сам ту цену плаћао. Доносио сам јој мобилни телефон да зове ћерку.

„Не желим да те видим“, викала је ћерка у слушалицу. „Ниси ми више мајка!“

„Морала сам, због тебе...“, одговарао је кроз плач промукли Мирсадин глас.

„Због мене? Када ме питају чиме ми се бави мајка, кажем: она је курва, то је све због мене!“

„Душо, држи те затворену, плашим се да ће ти наудити. Морам да радим све што тражи.“

„Значи, ја сам крива што си курва?“

„Не, не, нисам то рекла...“, правдао се глас мајке, али ћерка је више није слушала.

Пре Мирсаде није било жена за мене. Да би ми је дао, Ахмет је тражио откуп. „Мирасда ми дугује, мораш да платиш и за њу и за њене дугове“, поручио ми је преко молиоца које сам му слао. Није га занимало ни како се зovem, ни како изгледам. Ахмет је био моћан, а ми остали смо цвилели око њега.

Нико ме није молио да то урадим, сам сам кренуо. Није Ахмет ништа крив, само је бранио његово. Залетео сам се ка тераси да помогнем Мирсади да сиђе, пас је лајао, вукао ме за ногу, подерао ми панталоне. Из мрака су истрчали чувари, ухватили ме, изашао је и Ахмет, извадио нож и без гледања, кунем се, само једном замахнуо. Осетио сам топлу крв, а они су ме само бацили у снег и вратили се у мрак. Да ли су мислили да сам мртав? Ни погледали ме нису. Да ли су ме једноставно презрели? Мирсада је затворила врата балкона и нестала иза завеса.

То је била једина жена коју сам знао. Мраз се стезао. Исти тај мраз сада улази у срце ове девојке, а у мом срцу је дуго, можда су га спремали за мене и пре него што ћу се родити. Може бити да је баш ово Мирсадина ћерка. Може бити и да Ахмет има цео харем оваквих.

Кога сам другог могао да окривим за своју несрећу до Ахмета? У његовој сам крчми пропијао имање, у његовој сам клопци као ухваћен уплашени миш трошио кућу, која је ионако већ била празна. Нисам ни морао да идем код његових курви, плаћао сам да ми пусте само да

главу наслоним на њихове велике расточене груди. Дао сам Ахмету сву своју несрећу и очекивао сам да ми заузврат нешто дугује. Не. Од Ахметове утехе још се већа зима сакупила у мом срцу.

Пришао сам кревету. Лепо, бело тело је лежало опуштено и немоћно преда мном. Шта да радим? Да је покријем? Да одем и оставим је овако? Сео сам на кревет и посматрао је. Трагови крви која се размазала по чаршаву потицали су од девојчиног међуножја. Можда ипак није била искусна у овоме, можда није прошла све школе смрзнуте калуге у којој се обрела. Да није модрица, да само спава, не би се ни назирало да се нешто малочас десило. Кад ране зарасту, зарашће сви трагови онога што јој се десило. Зашто сам заспао? На граници сам био да нешто предузмем. Зашто се нисам борио са сном? Шта ће сутра бити са овом девојком? Хоће ли причати неке о овоме? Хоће ли јој веровати? Хоће ли туговати за овим догађајем? Хоће ли га превртати по глави као што ја преврћем онај неуспели Мирсадин бег? Хоће ли она за своју несрећу кривити Ахмета као што га ја кривим?

Газда је ушао и почео да дрмуса девојку. Још није свануло. Освестила се и придигла. Полако је устала, погледала се у одраз прљавог стакла на прозору, гола, без стида. На мене није ни обратила пажњу. Обукла се, а затим изашла из собе. Газда је за њом покупио поњаве, а на кревет бацио друге, једва мало чистије.

Спавао сам. Спавао сам као никада у тој старој смрдљивој соби. Преспавао сам цео следећи дан и целу ноћ, надајући се да се никада више нећу пробудити. Заклео бих се да ми је Ахмет намигнуо када сам одлазио. За њега, зиме овде није било.

Испред мене се пружала моја земља; од Косова, па Ибром и Моравом до војвођанске равнице, Савом ка западу, Дунавом ка истоку. Лед је плутао тим муљевитим рекама, скеле и мостови су превозили путнике спајајући путеве. Ледена вода је служила забораву, сакривајући нечије сећање и топлоту дубоко у својој утроби.

Srđan Sandić

(NE)DOSTUPNOST

~Uvod~

Prva rečenica je ovo: on ima i dijete i ženu i dečka. Toliko o ljubavi bez izazova. Više te ne volim i ništa me ne boli. Pamtim i ponavljam: sve je u redu. Mi nismo postojali. I to je u redu.

Dakle. Idemo ponovo: mi smo ništa. Dobar, za svog sina, za svog dečka, za svoju ženu i za svoju majku. Za njega, onog njega, ovog njega je samo bivši. Tako počinje neka sapunica. I moj život, ovaj, ovakav, danas. Na posljednjem mjestu.

~Kraj uvoda~

Tvoje ime koje je bilo samo jedno i onda nikada. Sada sam daleko od tvojih pogleda.

- *Osjećaš to u rukama.*
- *Ovo između dvije ruke?*

- *Kao da držiš nešto prazno ali sigurno.*
- *Podsjeća me na nas.*

- *Uvijek to kažeš.*
- *Uvijek ću to govoriti.*

- *Samo jednom pa nikada.*
- *Sada si otišao daleko.*

- *Zar nismo trebali Sve?*
- *Opet ponovo?*

*Znači dogodilo se.
Zaklet na ljubav. ~~Čekat-ću.~~ Još si tamo.*

- Tko je?
- Ljubavnica.
- Ovaj mobitel ne pamti imena.
- L.
- Već preboljena?
- Možda sam bio loš.
- Ostavljaš trag.
- Ali, samo ako ti nešto treba.
- Treba mi promjena.
- Mijenjaj se.
- Ne daš mi.
- Ne daš si.
- Tebe sam stvarno voljela.
- A bol?
- Onda odi.
- I ne znam ništa drugo.
- Volim te.
- Pričaš laži i ne patiš.

~~Nabrojao ih je 77. Njen broj je jednoznamenkast.~~

- Želim da si tu.
- Kada spavaš?
- A ti ne?
- Na jastuku?
- Pored mene!

- I da te ljubim?

- Puno.

I NAS PAR S TUŽNIM BROJEM.

Popio je jednu ili pet previše i onda mu je rekla da je nesiguran. Zamisli da mi prvi put čuješ glas. Zamisli da se ona ne nasmije kada joj kažem da je volim. Zamisli da to nije pogreška.

NIJE MU DOBRO. NJOJ JE POZLILO. A OVA UMIRE. TELEFON ZVONI.

- Možda ću postati bolji.

- Samo ako se ne slomiš na putu.

- Kladiš se?

- Da, a ti?

DAJ MU TELEFON DA MU IZ GLAVE NE POČNU IZVIRIVATI STRAH I PARANOJA I DAJ MU TELEFON DA POMISLI DA JE SVE U REDU I DAJ MU TELEFON DA NE NAZOVE ONAJ KRIVI BROJ KOJI MU OBEĆAVA POSAO I SNOVE NEKE DRUGE PRIRODE. DAJ MU, MOLIM TE, TELEFON.

Srce druge klase i tvoje oči boje kestena. U ovo vrijeme prije tri godine. Doručkovali smo paštetu i jogurt, a za ručak je bila neka riža i neko voće, a navečer je bio bicikl i pivo.

A kada svi odu mi ostaješ ti. U glavi. Kao i uvijek. *Zamišljao sam da si tu. Kao i uvijek. Kao i onda. Dok smo bili.* Nakon sam učio: **jesti, hodati i spavati.**

A ti razmisli što bi i koga ćeš pitati. Ja odlazim stajati na stanicu i čekati da dotrčiš. Te noći je padala kiša i mislio sam da te se nakon nje više neću sjećati. Te noći prije petnaest godina je ona meni i ona nekoj njoj rekla: možda ću umrijeti, a ti ćeš morati sam. S trinaest godina. I tada se gubio dah. Kao što se i danas gubi dah. *Prije spavanja.* I ne sjetim te se rijetko. Sjetim te se svaki dan i svaki dan i svaki.

I ponavljam: cijele dane smo čitali, gledali kamenje i brojali neke uzdahe,

one koji će doći i govorili si kraljevstva i spominjali neka nova proljeća i mrzili druge kako bi rekli da volimo sebe. Koliko smo bili mladi? Moji prsti, njeno tijelo i njegov ujednačen damar. Uhvaćeni nezaustavnim kolanjem krvotoka.

Oni su ljudi iz sna u zemlji iz sna. On je i on je.

I u život se kladi da isto poželješe u tom trenutku. I da je isto obećano. Kladi se, a ne mora. Jasno je.

Ona njemu kaže: *Bilo bi dobro da te nitko više ne bude trebao kao ona. Moli Boga.*

Živio je godinu dana bez glasa. Dvije godine poslije njega su živjeli bez prava.

Tell and hit things.

Kad je bio mali je imao žutog i smeđeg i krem medu. I puno plastičnih i gumenih igrački. Govorili su da ako se ona vrati će morati vratiti Zagija. Alfa je imao od kada zna za sebe.

S njim je bio najpovezaniji. Alf je znao sve, do njegovih dvanaest godina. A i kasnije, samo iz ormara. Putovao je s njim kao dobar znak. U snijeg me baci, kao u raj šalje osoba A osobi B.

Pjesma je o tome kako se on sada ne stidi moje osobe B. Npr.

Opuštali su se uz opijate i pjevali su sevdaha. Bilo je pravo. Bilo je krivo.
PLEASE STAY BY THE PHONE.

I ZIMA U PROLJEĆE I LJETO.

Osoba B. se osjećala nesigurno pa je bježala u samoću. **Osoba koja je voljela Osobu B. je trebala ljude. Puno njih.** Različitih. Da. Osoba koja voli Osobu B. danas mrzi stidljive. I uravnotežene. **Danas : Pun kurac njih.**

Ali kada dođeš ti s tim osmijehom. I onda kada ti odeš s tim osmijehom.

I ONDA SVE ODE DO KURCA: TRAJE SAMO JEDNU NOĆ ILI PAR NOĆ I IMAŠ BROJ TELEFONA NA KOJI SE NITKO NE JAVLJA I IMAŠ EKSPERIMENT I MUKU. PIJEŠ WHISKEY SA STARCIMA, SVOJIM PRIJATELJIMA I MISLIŠ DA ĆE DOĆI BOLJE I DOĐE I PROĐE I STANE I KRENE.

Dragi L, M, K, R ,I.!

Dugo sam razmišljao o tome što bih ti napisao i nisam baš nešto pametno smislio... to mi se rijetko događa... obično nađem neko inovativno rješenje. Razumijem o čemu pišeš i potpuno te shvaćam. Da sam na tvom mjestu, mislio bih isto. Oduševio si me u svakom pogledu. Tako malo vremena provedenog zajedno, a toliki otisak.

Nikako ne bih htio biti bilo kakav teret, a shvaćam da bih postao.

Zato, poštujem tvoju odluku i držat ću se onoga što si odlučio.

Divan si.

Pusa.

Dragi K, R, L, M, M, I, V, D.,

Iako znam što si mislio pod "piši", odlučio sam još tebi koju reći.

Nevjerojatno je ljudsko tijelo, u svom prizivanju, u svojim damarima jer osjeća što mu paše.

Stvarno mu možeš vjerovati.

Ovo za vezivanje- ja se želim vezati i dijeliti i sudjelovati, osposobiti odnos u formu temeljnog odnosa, pokušati biti, ali s dostupnima (makar je u patologiji moje romantike kod namješten na zauzete, oduzete, nepriznate).

Možda nikad nećeš saznati kud te vjetar odnese pa vrati. I sve je povezano i sve je s razlogom. Puno je pamfleta magazinske psihologije trenutno u igri.

Ljubim. Tamo i tamo.

Ja ću tebi biti. Dušo moja.

Ali ništa nije zauvijek.

Ne da mi se. Ali tebe ništa ne može. I prazne prazne prazne riječi.

POČNEŠ POČNEŠ VJEROVATI U ONO ŠTO GOVORIŠ (jer si slabe volje i jer tebe ništa ne može zamjeniti)

STRES TI STANE. PRED TEBE.

NO, TO SAMO MISLIŠ. (što ću ja u svemu tome?)

~~SJENE NITI IDU SAME NITI DIŽU DANE. želiš opisati pravo stanje~~

ON VARA ŽENU A ŽENA GA VARA TVRDEĆI DA GA VOLI I DA OSTAJE RADI MALOG ČOVJEKA. MA NIJE. ASTROLOZI KAŽU NEKE DRUGE STVARI. KAŽU DA SU SE TREBALI RASTATI KADA JE BIO PET GODINA. NE SLUŠAJ NIKOGA.

PITA SE:

- JE LI SE ZNAMO?
- JE LI BLIZU?
- HOĆE LI USKORO?

Znam da bi mi dobro došlo. I toj. Izvjesnoj i izvjesnijoj.

- Nije opsovao Boga?
- Čudno.
- *Osjećam se kao da prisustvujem.*
- *Velikoj stvari?*

Kažem: SVE ĆU RIJEŠITI. SVE POD MILIM BOGOM.

Kažu i drugi.

Društvene promjene na pomolu. Miriše na frku i miriše na uzbunu i jako je i važno je.
Dolazi kroz vlastito. Konačno.

TAMO GDJE SI: bilo je dno. I kraj.

U novom bračnom krevetu ćemo možda leći i to će možda biti lijepo buđenje. Možda ono o kojemu sam nekada davao slike, muziku, a i srce. Jebeš ga.

JA ZASLUŽUJEM I JA NE ZASLUŽUJEM. u krug i u kocku.
Živiš i živim i tebi je i meni je i prođi kroz snove, od neba do zemlje od vode do zraka do zemlje do metala do mesa do krvi do mirisa. PONOVI TO.

+ Možda saznamo kada nas netko vrati da smo se vratili jedno drugome. Sa
čuvanim i uramljenim strahom + Možda + Uz križ, koji je trebao biti plus.
Bježiš u ludilo?

Trebao. Nije.

A uz dobar vjetar stigneš do dobre ruke. I do života.

Doći ćeš. Je li tako? Obećaješ? Molim te. Jednog dana.

РУКОПИСИ

Иван Деспотовић: „Вожња“, уље на платну

ISSN 2217-2017
UDK 821.163.41.2
COBISS.SR-ID 179000844

Milivoje Mladenović

SKANDALOZNA KOMEDIJA

Karnevalska retro-vizija u jedanaest a možda i dvanaest slika

Smučkalice, svakojake maskare i milobruke prema delu Fransa Rablea „Gargantua i Pantagruel“ na Trgu pjesnika u Budvi, na mahove prekidane, ali, ipak okončane uz privolu temeljnih elemenata glumačke prirode

Sombor, 1996 – Novi Sad, 2010

LICA

PANURGIJE, u stvarnosti GLUMAC, odan umetnosti, skroz

PANTAGRUEL, u stvarnosti REDITELJ, može mu se, kontroverznjak

KAPETANICA, u stvarnosti GLUMICA, prodaje finoću, a opajdara neslućena

KASANDRA, vračara, u stvarnosti GLUMICA, teška šmirantkinja, neka mi se veruje na reč

TRIBULE, jedna propisna budala, u stvarnosti GLUMAC, stalno se negde šunja, valjda s onim Čemer Ljuticom

ZNAJŠA, nije mnogo pametniji, u stvarnosti GLUMAC, kakva nakarada od čoveka, govnojeđa

BRAT JOVAN, kaluđer kaluđerstvujući, u stvarnosti GLUMAC, ima nešto svoje, stvarno

KAPETAN HUKABUKA, kukavica sinja, u stvarnosti DEKORATER, tačnije glumac-amater koji u poslednji čas uskače u predstavu jer je glumac predviđen za ovu ulogu, nezadovoljan uslovima rada napustio projekat

ČEMER LJUTICA, tobože ratnik, u stvarnosti GLUMAC, ili pije ili se kocka, ili je s Tribuleom

BUDVANIN, gorštak koji je sišao na more, uvek praćen sumnjom

BUDVANKA, kulturna, ima neku vrstu znanja, ne znamo koju

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA

Neidentifikovani, ali razgovetni glasovi iz publike, sa trga, s gradskog bedema...

Atmosfera je karnevalska. Dakle, osnovno raspoloženje publike razdragano. Karneval ne zna za podelu na izvođače i gledaoce. Ne priznaje ni rampu, čak ni u njenom začetnom obliku. I turisti u Budvi često kao da se nisu odmakli od karnevalskog shvatanja pozorišta. Oni ulaze u scenski prostor, fotografišu, jedu, piju, ljube se, nose decu nakrkače, glasno komentarišu, gledaju u glumce kao u čudo koje je uletelo u njihov, plaćeni turistički komfor. Rampa bi razorila karneval (kao i obrnuto: uništenje rampe razrušilo bi pozorišnu predstavu). Karneval ne zna za granice u prostoru. E, na toj nepostojećoj liniji trebalo bi da se odigrava ova drama. Ali, ko ne zapne kereći ni konja ni mazgu neće steći! Lako je to reći, ajde, bratac, reši to tako da ti se veruje. U svakom trenutku, u sve što se zbiva. Ovo je zbitije dušu dalo za igranje u ambijentu mediteranskom, ali ga pozorišni veštac može očas posla prebaciti i u kontinentalnu varijantu.

0. PRE POČETKA

BUDVANIN: Što ne počinju?

BUDVANKA: Obično kasne.

BUDVANIN: A kako me to nervira! Nije trebalo ni da dolazim.

BUDVANKA: Pa ti idi, niko te ne zadržava. Čekali smo i ranije po dva sata da počne predstava. Nije bilo ni gundanja, ni protesta. Izgleda da nešto ne valja.

BUDVANIN: Otkud ti znaš.

BUDVANKA: Vidim po ponašanju reditelja.

BUDVANIN: Misliš na onog što mlatara rukama i urla? Pa šta onda s tim. Ne čujem ni riječ.

BUDVANKA: Šta ima da se čuje. Vidimo šta radi. Vidimo kako se drži. Eno, kaže, oprost, da ga baš boli za publiku.

BUDVANIN: Ništa ja to ne razumijem.

BUDVANKA: Kaže jedan filozof da, ako poznajemo tekst, možemo gotovo da predvidimo pokrete glumaca. Ali, obrnuto ne važi! Poznavanje gestova vrlo malo nas obavještava o komadu jer u komediji ima još mnogo čega više osim pokreta kojima se ona izvodi. Razumiješ?

BUDVANIN: Kako ne! Jeste da sam budala, ali da trpim, da mi ti citiraš ovdje u Budvi filozofe, to ne svatam! Izvini. Izgleda da oni imaju, neko žešće sranje, da izvineš na izrazu.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Ovako, vidite. Pare nisu legle. Nisu utišali muziku u kafićima okolo. A još sam dobro naglasio, bili ste prisutni, ako mi ne uklone ovo sranje od reklame- nema predstave. Ako ovaj kineski butik bude svetleo, nema predstave. Ako za milimetar približe publiku sceni – nema predstave.

GLUMAC/PANURGIJE: Fantastično! Ljudi ulaze u scenski prostor... To treba iskoristiti.

REDITELJ/PANTAGRUEL: To, kad ti budeš režirao. Scenski prostor je nepovrediv.

GLUMICA/KASANDRA: Samo da prodaju što više ulaznica.

GLUMICA/KAPETANICA: Vidi koliko naroda, ko govana! Dolaze zbog tebe. Misle da si ona Kasandra iz njihove serije.

GLUMICA/KASANDRA: Jok, more. Dolaze zbog tebe, znaju te po onoj reklamama za pilule „jutro posle“.

GLUMAC/PANTAGRUEL: Da otkazemo?

GLUMAC/ZNAJŠA: Kao što rekoste, sve oni to znaju od prvog dana.

GLUMAC/BRAT JOVAN: I zato mi na pamet ne pada da se jebavam i brukam.

GLUMAC/PANURGIJE: Izvinite, možda se i ja ovde nešto pitam?

GLUMAC/PANTAGRUEL: Pa, eto. Pitaj se. Uostalom, znali su koga zovu da im režira. I plus da im i glumim za taj bedni honorar.

GLUMAC/PANURGIJE: Kaže onaj njihov direktor da imaju problem s prilikom novca u budžet. Jebeš ga, nije to mala suma.

GLUMICA/KASANDRA: Ma zaboli mene kurac, za njihov priliv, odliv, proliv.

GLUMAC/HUKABUKA: Šta? Nema predstave. E jebem ti život.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Šta ti znaš o životu i pozorištu. I da znaš, ideš mi na kurac sa tim sladoledom.

GLUMAC/BRAT JOVAN: Nemoj tako. Mora čovek malo da osveži džigericu.

GLUMAC/PANURGIJE: Da, sve je to ok. I potpuno ste svi vi u pravu. Ali, jebeš ga, znaš da ne zavisi sve od njih. Osim toga, publika će primećiti da imamo problem.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Jebe mi se živahno. Što bi se to mene ticalo?

GLUMAC/ZNAJŠA: Neka se opredele – hoće li vašar ili festival.

GLUMAC/BRAT JOVAN: Stvamo, što bih ja brinuo o tome uopšte!? Što bih ja imao razumevanja za tu situaciju? Šta me briga ako publika primećuje našu nervozu.

GLUMICA/KAPETANICA: Blebećeš besmislice. Publika voli pozorište koje se bavi samim sobom. Obožava da zviru iza kulisa. Oni su ubeđeni da je predstava već počela.

GLUMICA/KASANDRA: Ma boli mene pička, šta oni vole.

GLUMICA/KAPETANICA: Ne primećuješ. Oslušni. Ne vidim ja tu neki veliki problem. I zato treba da igramo. Moramo da igramo.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Da se razumemo. Ne moram ja ništa! Nećemo ni tako da razgovaramo! Šta kaplješ po meni s tim sladoledom...

GLUMAC/HUKABUKA: Da mi se oprost! Spopala me neka žeđ. Dehidrirao sam noseći one kulise. A sad nema predstave, jebo vas ja.

GLUMAC/BRAT JOVAN: Ajd što ne vidi on, on nije glumac, ali ne vidi ni koleginica.

GLUMAC/HUKABUKA: Ja nisam glumac? Dobro, onda ja napuštam projekat...

GLUMAC/BRAT JOVAN: Dobro, izvini, izvini. Jedem govna, svašta balegam. Bez tebe nema predstave, znam. Jebem ti trupu.

GLUMICA/KAPETANICA: Ne vidim ja tu neki veliki problem.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Naravno, ti ne vidiš problem.

GLUMAC/ZNAJŠA: Što bi ona pa videla? Njoj je sve OK. Njeni su interesi druge vrste. Njeni su sitni porivi zadovoljeni.

GLUMICA/KAPETANICA: Nemoj da si kvaran. Znam na šta ti pucaš! I ako tako misliš, u redu. Ma, s kim to ja uopšte zamlaćujem ovde. Odoh da se presvučem.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Izvini, u ime svih – pukli smo. Jebi ga. Niko se više ne brine za opstanak festivala. Političari nas gube iz vidokruga. Gomilaju se dugovi.

GLUMICA/KAPETANICA: Jebe se meni. Uzgred, duguju svi.

BUDVANIN: Onaj glavni se, da oprostiš, žešće izdrkava. I jesu našli gdje da igraju predstavu.

BUDVANKA: Kažu rekao na televiziji ili Trg pjesnika ili ništa.

BUDVANIN: Sve bi ja nji lijepo raščero. Razumijem da neko pravi budalu od sebe, ali da i mene u to uvuče... Deset minuta se nagvaždaju. I to za pare. Za velike pare prave od mene budalu.

BUDVANKA: Istina. Velike pare crnogorske vuku. Crna Gora je preko budvanskog festivala finansirala srpska pozorišta. I još kažu da je dovođenje reditelja i glumaca iz Beograda veoma mudar potez. Da se tako poboljšava kvalitet pozorišnog života. Tobož da mladi crnogorski umjetnici imaju priliku da uče od najboljih pozorišnih umjetnika u Srbiji!

BUDVANIN: Pih! I ljetuju za džabe. Srbija mi je neka velika pozorišna sila...

BUDVANKA: Za potcjenjivanje svakako nije, to budi siguran!

REDITELJ/PANTAGRUEL: Ne zanima me. Idemo lepo da se spakujemo.

GLUMAC/PANURGIJE: Ne možemo to zbog onih kojima je stalo do ove druge, kultivisane Budve.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Koje druge Budve?

GLUMAC ZNAJŠA: Koji ti je kurac? Gde ti vidiš drugu Budvu? Na Slovenskoj plaži?

GLUMAC/BRAT JOVAN: Ajde, to je samo na rečima: mi podržavamo istinske vrijednosti. Mi podržavamo ovo, mi podržavamo ono. Podržavaju oni moj, ako im dozvolim. Podržavaju muzički i svaki drugi populizam. Eto, je l' čuješ?! Čuješ muziku?

GLUMICA/KAPETANICA: Šta mi tu možemo. Šljam. slažem se, šljam. Ali šta mi tu možemo. Naše je da igramo. I tako da se borimo.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Naravno. Ti se dobro razumeš u tu sortu, ako smem da primetim.

GLUMICA/KAPETANICA: Naravno, sve ti vidiš. Sve znaš. Znam na šta ciljaš, ali ne polažem ti račune.

GLUMAC/PANURGIJE: Nešto mi tu nije baš jasno. Mislim, oko tog populizma. Da li je populizam oblikovao tip budvanskog turiste. Ili je upravo taj turista nametnuo svoj ukus Budvi.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Pitaš se ko je koga tu poseljačio, je li? Biće da je to delovanje uzajamno.

GLUMICA/KAPETANICA: Festival je sjeban, ja ti kažem. Poodavno. Ako ne igramo, guramo ga u propast još više.

GLUMAC/PANURGIJE: Rešite kako hoćete, prilagodljiv sam. Idem dole, po naočare.

GLUMICA/KASANDRA: Sve je podešeno ličnim interesima, profitu. Jeba li bi se za dinar.

GLUMICA/KAPETANICA: Znaš to iz iskustva.

GLUMAC/ZNAJŠA: Ono baš za dinare i ne verujem...

REDITELJ/PANTAGRUEL: Upućena si ti u problematiku. Verzirana si, nema šta. Taj tvoj Budvanin i njegova bratija su ovaj lepi mediteranski gradić, pretvorili u veliku diskoteku, folkoteku! Zato ti i navijaš.

GLUMAC/BRAT JOVAN: Samo još da se otkine od obale, da otplovi, kao ona jeziva Hobotnica. Sećate se onog leta...

GLUMAC/HUKABUKA: Da, da. Tad smo radili s Nikitom „San letnje noći“. Visoke one zidine, u tri pičke materine. Verali smo se, dobro nismo stradali.

GLUMAC/PANTAGRUEL: Jebo mater, pa on opet jede. Miči taj hamburger. Ako išta mrzim to su glumci koji jedu pre predstave.

GLUMAC/ZNAJŠA: On ti i nije glumac...

GLUMAC/HUKABUKA: Znači, biće predstave!?

GLUMAC/PANTAGRUEL: Da. Zahvali kolegini i kolegi. Oni su za to da se igra.

GLUMICA/KASANDRA: Tukneš malo na sponzorušu, znaš. Taj Tvoj je ljubazan, izgleda da zna da pronađe svakojaka milovanja.

GLUMICA/KAPETANICA: Jedi govna! A sinoć ti nije bilo neprijatno s Njim na večeri! „Da, da, dobro kažete. Privatna inicijativa jedino može da spasi festival“. Licemerko! On je, bre, za vas sve ovde, elita!

REDITELJ/PANTAGRUEL: Ali ta elita teško da može artikulise novi kulturni model. Ti su bogataši, dušo, primitivni, nevaspitani.

GLUMAC/BRAT JOVAN: Stekli su pljačkajući, otimajući državnu imovinu i od drugih ljudi, nisu bacali slaninicu džukcima.

GLUMAC/PANURGIJE: I? Šta vele glavomućkala?

GLUMAC/ZNAJŠA: Besmisleno je, braćo i sestre, da se dalje prepiremo. Stvarno. Neka neko izađe i kaže publici da je Grad teatar Budva proteran iz Budve!

GLUMICA/KAPETANICA: Ali, da su glumci ipak, tu. Da ćemo mi samo zbog njih odigrati. Tako nekako.

GLUMICA/KASANDRA: Tako, naserite nešto uverljivo.

HUKABUKA/GLUMAC: Čekajte, ljudi, nije cela ekipa tu. Ne znamo njihov stav...

BRAT JOVAN/GLUMAC: Da se to mi ne igramo nekakvog sindikata ovde?

GLUMAC/PANURGIJE: Nebitno što ona dvojica nisu tu. Igraju preferans. Njima je svejedno. I ja sam zato da se ipak igra! Jebeš ga. U protivnom, biće frka. Skandal. Neviđen.

GLUMICA/KAPETANICA: Slušajte me dobro. Imam rešenje. Pozvaću Njega, doneće kintu, utišaće muziku, zatvoriće butik, isključiti ovu jebenu reklamu. Ali, od ovog časa, ko Njega pomene u negativnom kontekstu, ili bude imao ikakvu aluziju na mene i njega, najebo je. Jasno!

REDITELJ/PANTAGRUEL: Da se razumemo. Nikad ja nisam o njemu ništa loše ni mislio. Ne. Zaista ne. Govorio sam u najopštijem smislu...

GLUMICA/KAPETANICA: Ma, tornjaj se bezobrazniče! Momenat. *(Telefonira)*.

BUDVANKA: A zna li se što je insisitirao baš na ovom prostoru pokraj toliko drugih prostora u Budvi.

BUDVANIN: Što znam ja. Valjda zato što se proserava, da izvineš na izrazu. Može mu se. Oće da zaustavi život u centru starog grada. Da nam dokaže da je pozorište jednako kao život. Što znam ja. Tamo, gore, na Citadeli, to je bio bogovski prostor za pozorište.

BUDVANKA: Citadela je po lepoti i pozorišnoj podesnosti, kao Lovrijenac u Dubrovniku. Kao papska palata u Avinjonu ili Elsinoru u Danskoj. Citadela je bila glavna, centralna pozornica, zaštitni znak Grada teatra.

BUDVANIN: Sad tamo ima znak – zabranjeno za umetnost. Ma, opet meni nije jasno što su ovde došli da prave predstavu, u ovu gungulu...

BUDVANKA: Mora da ima neki jak razlog. Ima valjda neko pokriće u rediteljskoj koncepciji. Šta ja znam. Bilo je na teveu. Kao neki karneval. Kao nema podele na izvođače i publiku. Sve tako nešto. Kao nema pozornice.

BUDVANIN: Pa i nema. Vidiš da je prazan prostor.

BUDVANKA: Važno je šta se u njemu događa.

1.

PREZRENJE NAKITNJAKA

(Panurgije se pojavljuje sa probušenim desnim uvetom, sa zakačenim prstenom dimišćakom, skinuo nadgaćnik, prikačio naočare na kapu)

PANTAGRUEL: Nešto si mi čudno prurušen. Gde ti je onaj nakitnjak? Šta ima da znači to prurušavanje? Kakva je to minduša?

PANURGIJE: Metnuo sam sebi buvu u uvo, to jest, uznemirio sam se.

PANTAGRUEL: Kakvu buvu?

PANURGIJE: Pravu pravcatu crnu buvu. Nije me mnogo ni koštala u tro-mesečnim otplatama.

BUDVANIN: Šta kaže: Budvu?

BUDVANKA: Buvu.

BUDVANIN: Aha, buvu! Mora da je kupio na budvanskom sajmu.

BUDVANKA: Sto posto. To je pravo mjesto.

BUDVANIN: Jebo predstavu, ovo nas neko zajebava, ajdmo na Sajam.

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Tišina, primitivci!

BUDVANKA: Jeli to nama upućeno?

BUDVANIN: Nije isključeno. Ne mogu tačno da ga lociram, da mu se...

PANTAGRUEL: A zašto?

PANURGIJE: Kažem Vam, uznemirio sam se. Hoću da se ženim.

PANTAGRUEL: Pa neka je, u dobri čas. Mnogo ste me obradovali. Doduše, nije običaj ljubavnika da im gaće budu spuštene. Da im košulja landara po kolenima. Da nemaju nadgaćnik. Da namiču na sebe odeždu od grube tkanine, i to još one boje koja nikako ne odgovara haljinama što idu od pete, naravno među uglednim i časnim ljudima. Ako se poneki jeretik i otpadnik posebnog raskola nekada tako i oblačio – mada su ih mnogi optuživali da time samo varaju ovaj guravi narod i teže obmanom da se posile nad pukom – ipak im ja to nikako ne zameram niti ih osuđujem.

PANURGIJE: Svaki neka se drži svoga.

PANTAGRUEL: Samo se meni ne dopada kad se trči za novim i kad se opšteprimljene navike odbacuju.

PANURGIJE: Boja mi je po-boja, a pokazuje koje nosi da se ne poboja! A što se tiče dugačke haljine, nju ću da zadržim, jer hoću ubuduće svoje lične poslove da pratim izbliza. Ne videste još nikad čoveka koji će biti tako odvratan, kao što ću ja biti, ako mi sam Bog ne pomogne. Pogledajte mi naočare.

PANTAGRUEL: Ako te pogledam iz daljine – pljunuti brat Joca Nakarada.

PANURGIJE: Iduće godine, u to sam siguran, opet ću da propovedam krstaški rat. Teško četama i borcima.

PANTAGRUEL: A to grubo sukno? Da nema i ono neko tajno svojstvo?

PANURGIJE: Aha. Tek sam ga jutros obukao a već besnim! Ludujem! Gorim od želje da se ženim i obrađujem svoju ženu kao sušti đavo.

PANTAGRUEL: Ala ćeš ti biti domaćin!

PANURGIJE: I hoću, moga mi boga! Posle moje smrti spaliće me na lomači počasnoj, samo da bi došli do mog pepela pa da ga imaju kao spomen na savršenog muža – domaćina. Pogledajte me spreda i pozadi! Po kroju, ovo je toga, stara odežda Rimljana u doba mira. Precrtao sam je s Trajanovog stupa u Rimu sa pobeđničkog postolja Septimija Severa.

PANTAGRUEL: Otkud takva odluka iznenada?

PANURGIJE: Umoran sam od rata, umoran sam od kabanica, bojnih dola-ma i taligana. Ramena su mi se izlizala noseći oklop. Neka nestane oružja, a neka zavladaju toge, bar još za ovu godinu.

BUDVANIN: To pričaš danas! A kad si puco na Dubrovnik

BUDVANKA: Svi su posle rata pametni...

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Hoćete li prestati. Ovo je pozorište.

BUDVANIN: Ovo je Trg pjesnika. Nema Budva pozorište.

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Ceo ovaj grad je pozornica.

BUDVANIN: Bio nekad grad-teatar. Sad je ovo moja pjaca. Ako ti nije jasno, mogu da ti razjasnim...

BUDVANKA: Tišina. Urazumi se.

BUDVANIN: A znaš kako je to bilo u Budvi.

BUDVANKA: Ima u Budvanskom Statutu. Uzmi pa čitaj taj srednjevjekovni dokument, da vidiš kakav je red vladao u Budvi.

BUDVANIN: Hoćeš da kažeš nešto protiv današnjeg stanja... Budva traje dvije i po hiljade godina. I da ne bi onih zemljotresa koji su razorili Dubrovnik, Kotor, Budvu, ko zna gde bi nam bio kraj.

BUDVANKA: Pogledaj ti samo taj stari bedem, fasade od kamenih tesanika, okvire vrata i prozora od korčulanskog kamena...

PANTAGRUEL: Jeste. Ko mlado čokoće posadi, ko dom nov sagradi i novobračnici oslobađaju se prve godine odlaska u rat.

PANURGIJE: Pošto hoću da za neko vreme odahnem od ratnog zanata – to sam se mahnio i nakitnjaka, pa prema tome i nadgaćnika, jer nakitnjak je prva alatka kojom se naoružava ratnik. I sad ja tvrdim da Turci nisu naoružani kako treba, jer im je nošenje nakitnjaka zabranjeno.

PANTAGRUEL: Vi sad hoćete da kažete da je nakitnjak onaj deo opreme koji ratnik prvo meće na sebe? To je tvrdnja nova i paradoksalna, jer mi kažemo da se prvo meću mamuze.

PANURGIJE: Tvrdim i potvrđujem i s punim pravom potkrepljujem! Pogledajte prirodu.

PANTAGRUEL: Dobro. Gledam. I šta hoćete da kažete?

PANURGIJE: Hoću da kažem sledeće. Da bi biljke, drveće, šiblje, trava i sunderi, koje je priroda jednom stvorila, imali svoj produžetak i da bi trajali kroz sva vremena, priroda ih je divno i vešto snabdela i zaštitila njihove klice i seme, mahunama, ljuspama, ljušturama, korama, paperjem, klasom, bodljikavim omotom – i to su im kao lepi čvrsti

prirodni nakitnjaci. Primer vam pružaju i grašak, bob, orah, plavi patlidžan, pamuk, žito, limun, kesten. (Vadi iz torbe mnoge od pomenutih biljaka)

BUDVANIN: Ovaj kao da je orobio budvansku pijacu cijelu!

BUDVANKA: Ne pomenu one tipične budvanske voćkice – košće, eno ih u Sretenovoj bašti, na Podkošljunu.

PANTAGRUEL: Ali tako se priroda nije postarala i za produženje čovečanskog roda. Ona je sazдала čoveka naga, nežna, lomna, bez oružja, nevina.

PANURGIJE: Sazдала ga je kao živinče, ne kao biljku, živinče rođeno za mir, ne za rat, rođeno da uživa u čudotvorstvu tolikih plodova i da ima vlast, i to mirnim putem, nad svim životinjama.

PANTAGRUEL: Sad se pojavljuje i umnožava opakost među ljudima. Posle gvozdenog doba zemlja se daje na stvaranje kopriva, čkalja, tmja i svega među biljkama što se buni protiv čovečjeg roda.

PANURGIJE: S druge strane sve životinje oslobodiše se čoveka i zajednički se zaveriše da ga ne služe. Tako je čovek hoteći da zadrži pritežanje i prevlast morao da se naoruža.

PANTAGRUEL: Tako mi one guske Titiringuske, otkako su udarile ove poslednje kiše toliko si mi se propametio, kao da si celu svetsku premudrost kašikom popio.

PANURGIJE: Samo pogledajte kako je priroda čoveka nadahnula da se odbrani i šta je čovek najpre zaštitio?

PANTAGRUEL: Ne umem to kazati!

PANURGIJE: Tako mi Boga kome se molimo – to su mošnje! Gospar Prijap poso vrši, ne moli je – pošto svrši! Dakle, ko hoće da govori pravilno, ne sme sad reći, kad pošalju ludu, to jest „slobodnu krticu“ na vojsku: „Čuvaj, Stevo, ćup sa vinom, a to je ćupa“, već ima da kaže: „Čuvaj, Stevo, ćup sa mlekom“ – taj ćup, zna se, to su mošnje.

PANTAGRUEL: Tako mi svih paklenih vragova!

PANURGIJE: Jer ako glava propadne, samo je osoba propala, a propadnu li mošnje, ode cela čovekova priroda. To je podstaklo ljubaznost Kl. Galena lib. I De Spermatae, da hrabro zaključiti da je bolje...

PANTAGRUEL: To jest, da je manje zlo – nemati srce nego nemati spolni organ. Jer u njemu je, veli, položena, kao u svetom hranilištu, klica koja održava ljudski rod.

PANURGIJE: Tako je, mudonjo moj! Valjani i vrsni Justinijan zbog toga i smatra da se najviše dobro nalazi u kitama i nakitnjacima.

2.

PANTAGRUELSKO UDVARANJE PRVO

BUDVANIN: Osjetiš miris?

BUDVANKA: Aha. Neko nešto negde peče.

BUDVANIN: Ima neka fastfudara iza ćoška. A, ne. Da ne povjeruješ! Pa to ovi peku meso. Peku stvarno meso. Peku na naš očigled...

BUDVANKA: Pa šta. Nije to prvi put da vidim na pozornici. „Muške stvari“ u Ateljeu 212 – pekli su jaja sa slaninom, u Buljanovoj predstavi „Džez“ su kuvali neku paštu, u novosadskoj predstavi kuvali riblju čorbu, neki njihov riječni brudet. Ihahahaj. Da smo živi i zdravi! Ima toga mnogo. I kuva se i peče se i jede se u mnogim i mnogim predstavama. I kuvano, i pečeno, i bareno, i dinstano, i sjeckano. Na hiljade načina ždere se i na pozornici. Ako bi pažljivo pročitao Ćirilova našao bi popis, jelovnik sa scene. Ne može biti da to nije obuhvatio u svojim tekstovima.

BUDVANIN: Jedu izistinski, žvaću, stvamo? Da izvineš, ima li to jestivo na sceni kakvog smisla ili je to neko foliranje?

BUDVANKA: Ne bih umjela tačno da kažem. Ali svakako da i ti mirisi ponekad igraju. Negde sam to čitala, kod nekog pozorišnog kritičara.

BUDVANIN: E, jebi ga, da oprostiš. Ti čitaš i kritiku. Za mene kultura ne postoji. Te stranice u novinama preskačem. Obavezno. Idem pravo na sport. Eventualno, politika. Oće li biti rata i ta sranja.

BUDVANKA: A ja opet preskačem sport. Da! Igra sve – miris lavande, miris tamjana, buđi, mačje mokraće. Sve.

BUDVANIN: A je li? I miris hrane, miris soli? I znoj. Je li? Ma daj ne zaje-bavaj, časti ti.

PANURGIJE: Gospo, bilo bi veoma korisno za celu državu, slatko i prijatno za vas, potrebno za vaš rodoslov i mene da vas moja pasmina opaše, verujte mi, iskustvo će vam to pokazati.

KAPETANICA: Vucite se i da mi se nikad niste na oči pokazali, jer malo treba da naredim da vam odseku i noge i ruke.

PANURGIJE: Pa, šta! Nek mi odseku i noge i ruke, samo da se malo provedemo i da udesimo onu svirku, a ovde je meštar Joca četvrtak, taj ume tako da vas razigra, da će vas od te igre proći žmarci do srži kostiju. On je ljubazan, zna da pronađe svakojaka milovanja pred ulazom i duž slabina, da vam posle toga ostaje samo da se stresete.

KAPETANICA: Tornjajte se bezobrazniče! Ako kažete samo još jednu reč, zvaću u pomoć pa će vas premlatiti.

PANURGIJE: Ehaj! Niste vi tako zli kao što kažete, ili me je vaše lice isuviše prevarilo, jer pre bi se zemlja na nebo uznela, a visoko nebo u ponor strovalilo! I pre bi se ceo poredak u prirodi pokvario, no što bi u tako velikoj lepoti i gizdavosti kao što je vaša, bilo i trunke zlobe i pakosti. Kaže se za lepe žene: što je lepša žena, hladnija no stena. Ali to je rečeno za lepotice prostakuše. Vaša je lepota toliko prevashodna, toliko naročita, toliko nebeska, da je priroda nju stavila u vas kao uzor, da nam pokaže šta je kadra učiniti kad uloži svu svoju moć i sve svoje znanje.

KAPETANICA: Budalo bezobrazna, ko vam dade pravo da mi tako govorite?

PANURGIJE: Vama bi Paris morao da dosudi zlatnu jabuku, ne Veneri, ne Junoni, ne Minervi, jer nikad Junona nije imala te velepnosti, Minerva te premudrosti, Venera te gizdavosti, kao što ih vi imate.

KAPETANICA: O bogovi i boginje nebeske!

PANURGIJE: Srećan li je onaj kome dozvolite blagodet da vas grli, da vam lice ljubi, da svoju slaninu o vašu slaninu trlja! Gospoda mi Boga, ja ću biti taj, vidim dobro, jer već me ona mnogo voli, znam da su mi to suđaje dosudile! Dakle, da ne gubimo vreme, trpaj, guraj, a noge preko nogu! (Hoće da je poljubi, ona hoće da zove upomoć) Gospo, pričekajte ovde, dovešću ih ja sam, ne trudite se!

3.

**MIŠLJENJE JEDNOG LUDAKA O BRAKU,
USTANOVLJENO NAKON NEMILOG ZBITIJA PRED
PEČENJAROM KOJE BI SE MOGLO SMATRATI
UVODOM U DOCNIIA SUKOBLJAVANJA**

(Nailazi Tribule, pariski ludak i gospodin, koji je celo vreme bio prisutan, ali zabavljen posmatranjem, upomim, ispitivačkim zagledanjem publike)

ZNAJŠA (Jede halapljivo hleb, udišući miris pečenja, lagano s uživanjem.)

HUKABUKA: (Gleda, gleda)

ZNAJŠA: (Pošto je pojeo i poslednju mrvicu, ustaje polagano.)

HUKABUKA: (Uhvati ga za kragnu.) E, nećeš, govance ti tvoje nikud! Barem dok ne platiš miris od mog pečenja!

ZNAJŠA: Ja ti nisam pečenje ničim oštetio, ništa tvoje nisam uzeo. I ne znam onda po čemu sam ti dužan da išta platim.

HUKABUKA: Ima da platiš, na licu mestu, inače teško tebi.

ZNAJŠA: Slušaj ti! Miris o kome je ovde reč izlazi iz pečenja, je li tako?

HUKABUKA: Jakako.

ZNAJŠA: Rečeni miris i ovako i onako iščezava. I nikad se nije čulo i videlo u Parizu da se na ulici prodaje miris od pečenja.

HUKABUKA: Ali miris mog pečenja nije obavezan da hrani Pantagruelove izelice. I zato ću ti ja sada sve zube izbiti ako mi ne platiš ono što si dužan!

ZNAJŠA: (Pripremi svoju batinu za odbranu.) E, ajd da i to vidimo!

HUKABUKA: Slušaj ti golo govno!

ZNAJŠA: Ako te zvrncem, pa te brcnem!

HUKABUKA: Obesiću te za mošnje!

(Nailaze Panurgije, Pantagruel i brat Jovan)

PANURGIJE: O čemu se ovde radi?

TRIBULE: O nadoknadi za miris od pečenja.

BRAT JOVAN: Osetljivo pitanje.

PANTAGRUEL: I jeste da znate.

PANURGIJE: Za to treba imati nos.

HUKABUKA: Evo, hoćeš li da našu zaševicu poverimo ovom plemenitom Tribuleu?

ZNAJŠA: Hoću, krvi mi božje!

TRIBULE: Dakle, dok nisam izdakleo, da čujem oko čega ste se podžavljali.

HUKABUKA: Ovaj ovde Pantagruelov prijaško je jeo hleb.

TRIBULE: Svako u Parizu ima pravo da jede svoj lebac, ako ga ima.

BUDVANIN: Što pominje Pariz kad smo u Budvi?

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Čuti, budalo neopevana!

HUKABUKA: Ali je on jeo hleb udišući pritom miris mog pečenja!

TRIBULE: A, to već ne miriše na dobro! Znajša, dajde mi jedan srebrnjak!

ZNAJŠA: (Pruži mu jedan novčić)

TRIBULE: (Metne ga na rame) Da vidimo da li je ispravne težine. (Zvecka njime u šaci leve ruke.) Da nije jeksik! (Metne ga pred zenicu desnog oka) Da vidimo da li je dobro iskovan! (Zatim zvekne nekoliko puta novcem o tezu) Hm...hm...sud objavljuje da je strana koja je jela hleb na mirisu od pečenja, stranu koja je posedovala miris pečenja ispravno platila zvekom svog novca. Pomenuti sud naređuje svakome da se povuče u svoje svakište bez parničnih troškova.

HUKABUKA: O ovom će se suđenju tek čuti!

ZNAJŠA: Tornjaj se, Čemerljutičina Halabuko!

PANTAGRUEL: Ova presuda pariske budale toliko mi se čini pravičnom.

PANURGIJE: Izvanredna je.

BRAT JOVAN: Sumnjam da bi pravnički mogla biti bolje izvedena kako od strane Vrhovnog suda, tako i od strane najvišeg duhovnog suda u Rimu.

PANTAGRUEL: Prema tome, ako hoćete savet, a vi pitajte budalu.

PANURGIJE: Duše mi hoću. Hoću da našem savetovanju o braku predsedava kakva vrhovna sakaluda.

PANTAGRUEL: Ovaj mi se Tribule čini propisno lud.

PANURGIJE: Luda u pravom i punom smislu te reči.

ZNAJŠA: Luda kobna, luda po prirodi, nebesna luda, radosna luda.

BRAT JOVAN: Luda visokog zvukoreda, načefleisana luda, luda iz đubrov-nika.

PANTAGRUEL: Herojska luda, genijalna luda, predodređena luda.

BUDVANIN: Kad bih ja počeo da nabrajam vrste ludaka koje poznajem... I to ne samo na lokalnom nivou.

BUDVANIN: Pođi od samog sebe...

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Niste duhoviti ni malo.

BUDVANIN: Počeo bih od ovog, neidentifikovanog ludaka...

PANURGIJE: Originalna luda, odana luda, luda potpuna.

BRAT JOVAN: Vladičanska luda, monaška luda, doktorska luda, luda sve-višnja.

ZNAJŠA: Luda transcendentna, luda metafizička, kategorična luda.

PANTAGRUEL: Luda svečana, luda zabavna, luda gejačka, prolazna luda.

PANURGIJE: Luda mudata, luda dobrom kitom zakićena, luda naburena.

ZNAJŠA: Luda opunomoćena, luda sa proserom, luda sa ludačkom pali-com.

BRAT JOVAN: Luda pod rukovodstvom, luda zastarela, luda titulama.

PANURGIJE: Hajdmo bez odlaganja. Očekujem da nam on kaže na šta da se odlučimo.

BRAT JOVAN: Da li je on zaista lud, kao, bože me prosti, kupus s jabuka-ma? Da proverimo. Gospodine Tribule, gospodine Tribule... može jedno malo savetovanje?

PANURGIJE: (Predaje mu darove – drveni pozlaćeni mač, ćemerčić od kor-njačinog oklopa, bocu vina, nekoliko jabuka.)

TRIBULE: (Opasa mač i ćemer, pojede malo jabuka, popije sve vino.)

PANURGIJE: Veleštovani Tribule, čini mi se da sam stasao za brak. Da li da se odvažim na taj čin?

TRIBULE: (Odalami ga pesnicom među pleća, metnu mu bocu u ruke, zvr-cnu ga svinjskim mehurom po nosu i klimajući jako glavom.) Bog pa

Bog ludače-besomučnice, čuvaj se crnorisca, rožiceš u gajde iz Bisansea!

(Povuče se iz društva, lupkajući i igrajući se ludačkom palicom.)

PANURGIJE: Štovani Tribule, još samo jednu sitnicu...

TRIBULE: (Pripreti drvenim mačem i ode.)

PANURGIJE: E, pa na čemu smo. Lep mi je odgovor dao. Da je lud to niko ne spori, ali je još ljudi koji mi ga je preporučio, a najludi ja koji sam mu i misli svoje poverio.

PANTAGRUEL: Time se cilja baš na mene.

BRAT JOVAN: Nemojmo se uzrujavati.

ZNAJŠA: Pogledajmo šta je rekao i šta je činio.

PANURGIJE: Primetio sam štošta.

PANTAGRUEL: I to su tajne goleme.

PANURGIJE: Ne treba se zaista čuditi što Turci poštuju takve ludake kao musafije i proroke.

PANTAGRUEL: Reče da ste ludi. Kako ludi? Luda besomučna koja pod stare dane hoće da se veže brakom i padne u njegov jaram.

BRAT JOVAN: Kaže vam: „Čuvaj se kaluđera“. Časti mi, neki će vam kaluđer namestiti rogove. Biće prevara besramna i uveliko sablažnjiva. Zar to da doživite da vam bračnu ložnicu oskrnavi i okuži jedna kaluđerština.

BUDVANIN: Hoho! Da to ovi ne nišane na naše, bože me prosti...

BUDVANKA: Ne budi profan! To je tako bilo otkako je hrišćanskoga sveta i veka!

GLAS SAVESNOG GLEDAOCA: Tišina, bre, primitivci!

BUDVANIN: Ih, kad bi mogo da procjenim odakle se javlja ovaj što brekće...

ZNAJŠA: Sem toga, kaže da ćete rožiti u gajde iz Bizansea. Gajdaš, istina, roži u gajde, ali u vašem slučaju to se odnosi na rogove koje ćete poneti. Hoće da kaže, oženice se ženom bez trunke pameti, punom drskosti, lajavicom i ružnom dozlaboga, kao prave pravcate gajde.

PANTAGRUEL: Sad obratite pažnju i na ovo: mehurom vas je po nosu zvrnuo, pesnicom u leđa udario. Znači, ona će vas po labrnji tući i za nos vući, a i potkradaće vas.

PANURGIJE: Sasvim suprotno! Ne da ja bestidno sebe hoću da smatram izvan ludosti i ludila! U tome sam zabranu rođen i ne mislim da mičem odatle. Lud je vasceli svet! Solomun kaže: broj ludaka je beskonačan. Ta ja bih bio besomučna luda, kad se, lud budući, ne bih ludom smatrao. To i jeste ono što broj mahnitih i besomučnih čini beskonačnim. Samo, sve što je rekao Tribule ide meni u prilog.

BRAT JOVAN: Ajde, de.

ZNAJŠA: Jes, jes.

PANTAGRUEL: Rekao je crnorisca...

PANURGIJE: A mislio je na vrapca! Naravno, u prenosnom smislu, na vrapca tamne boje. Njega će mi žena voleti, on će joj omiliti, kao onaj vrabac Katulovoj Lezbiji!

PANTAGRUEL: Rekao je da će ona biti sa sela ...

PANURGIJE: Sa sela, dabome! Štaviše i vesela kao gajde iz Solijea ili Bezansoa, a moram kazati da je Tribule tačno pogodio moju narav i moja unutarnja čuvstva. Ja ti volim one raščupane seljanke i čobanke, čija stražnjica miriše na majčinu dušicu, volim ih više nego dvorske gospe u raskošnim haljinama, što svaku rupu i rupicu blagovonjem namirišu. Više se meni sviđa kad prdi prdaljka na geačkim gajdama, no kada jeknu i leleknu leuta i dvorska violina.

PANTAGRUEL: Zvrnuo te je po nosu...

PANURGIJE: Pa to znači one sitne šale između moje žene i mene kao što je uvek slučaj sa mladencima...

PANTAGRUEL: Tvoje reči mirišu na pelene, dragi moj! Pre nego što pukne zora pući će ti pred očima. Ta, odluči već jednom da li se ženiš ili ne ženiš.

(Ponovo dolazi.)

TRIBULE: Zaljubljenog tuku muke svake

Nesreća mu ne skida se s jake.

Oženjen je srećniji sto puta

Panurgije ne staj na po puta.

Završio sam. Pljeskajte mi! Valete et plaudite!

BUDVANIN: Pauza? Nije ovo tako ni loše. Pametna zajebancija. To je neki naš pisao?

BUDVANKA: Fransoa Rable. Francuski pisac.

BUDVANIN: Izgleda kao da je pisano danas, za nas.

BUDVANKA: Da. Kod njega kažu da ima tog primitivnog dokumentarizma. Za njega je Volter rekao da je pijani filozof koji piše samo za vreme pijanstva!

BUDVANIN: Pa lepo ga je udesio. Je li pisao i drame?

BUDVANKA: Mislim da nije.

BUDVANIN: Pa kako onda mogu da nude za pozornicu.

BUDVANKA: To je dramatizovan roman. U stvari, ako se ne varam, to je samo dio iz treće knjige. Drama je napisana po motivima.

BUDVANIN: Ne petljam se ja ni u kakve motive. Ja samo o tome znam koliko iz novina. Ono kad napišu: „motivi gnusnog ubistva još nisu razjašnjeni“. A što to znači, ubi me ako znam! Pa ko je to radio. Taj Rable?

BUDVANKA: Rable je živeo u šesnestom veku..

BUDVANIN: A ko je to onda uradio? Glumci? Onaj glavni, onaj ćuk?

BUDVANKA: Nije. Ne znam. Neki naš, savremenik. Ali nije sigurno neko koga ti poznaješ...

BUDVANIN: A što znam ja...

BUDVANKA: Inače, teško ko da se usuđuje da Rablea postavlja na pozornicu. Koliko je meni poznato, slovenci su to radili, skoro. Pričao mi neki Kos...

BUDVANIN: Kako reče jadna: Ćuk?

BUDVANKA: Ne. Kos.

BUDVANIN: A neka tica jeste. Sjedio je ovdje u Budvi, kod Ivice u Godou neki Kos. Ja sam ga prebača na Školj, barkom. Ne jednom. Znaš li ti ko je sve, jadna, ranije dolazio u Budvu? A da ti kažem, nije ovo tako dosadno. No, ja se nadam i nekoj akciji ode. Ne vjerujem da će do kraja stalno da se nadjebavaju o tome da li da se ženi, ili ne ženi. Ali ne kažem, dobro je. Smiješno.

BUDVANKA: Prevod Stanislava Vinavera je ono što tebe privlači! Taj prepev je takve vrste da ide do najvećih dubina duha prostoga naroda.

To se to tebi toliko dopada! Taj spoljni sloj, taj jezički omotač! Baš vas brđane mnogo zanima suština.

BUDVANIN: Samo kad ste mi vi dolje mnogo umniji. Ako si živjela u Beograd, ko da si cijeli svijet vidjela.

BUDVANKA: Tišina. Nastavljaju.

BUDVANIN: Šteta, zapričasmo se te ne smotrih onog neidentifikovanog pametnjakovića.

4.

PANTAGRUELSKO UDVARANJE DRUGO

PANURGIJE: (Klekne)Gospo, toliko sam u vas zaljubljen da ne mogu ni da mokrim ni da balegam. Ne znam kako vi o tome mislite, kud će vam duša, ako mi se šta desi?

KAPETANICA: Idite, to nije moja briga. Pustite me da se molim bogu.

PANURGIJE: Ali, molim vas, odgonetnite mi ovu zagonetku: (peva)

Klimen klima, penda zja,
Klimen pendu lependa!

KAPETANICA: Ne znam, i ne zanima me šta je to.

PANURGIJE: E, to vam je isto kao i ovo: (peva)

Sateram ti gvozden klin
u tvoj lepi šećer-mlin!

A sad molite Boga da mi da ono što vaše blagorodno srce želi, i dajte mi časkom te brojance, ako boga znate!

KAPETANICA: Evo vam ih, i ne mučite me više.

PANURGIJE: (Izvadi brtivicu, odseče brojance i ponese ih.) Treba li vam moja britva?

KAPETANICA: Ne, zaboga, ne!

PANURGIJE: Samo da znate vama je na raspolaganju, i glavom i bradom, i sobom i drobom!

BUDVANIN: Ja bi reko da tu ima neki seksualnih aluzijica.

BUDVANKA: A što bi ti, jadan, drugo mogao i da misliš.

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Nepodnošljivi ste!

5.

NEMAR JEDNOG OKLOPNIKA

KAPETAN HUKABUKA: Davaj, gospo, oklop! Požuri! Kralj se sprema na krajinu.

KAPETANICA: A šta je sa starim oklopom, nije se valjda izlizao?

KAPETAN HUKABUKA: Zardo je. Nije se ratovalo godinu dana.

KAPETANICA: Nije, nego ti se koža na trbuhu mnogo udaljila od bubrega!

KAPETAN HUKABUKA: Ne toroči. Pomozi. Krajina me čeka.

KAPETANICA: Crni čoveče, dobro si se oklopio. Jedino o žezlu našeg braka nisi vodio računa.

KAPETAN HUKABUKA: Ćut, šta se tu oko njega motaš.

KAPETANICA: Morao si ga bolje zaštititi. Vidi, samo si ga ovlaš pokrio pancir košuljom. Natakni mu onaj šlem od megdana što se zaludu valja po ostavi.

(Peva)

Sav oklopljen na vojsku se sprema
Samo onom, ah, zaštite nema!
Naoružaj moj maleni vraže
Ono čim se sve nevolje blaže!
Takav savet ko sme da prekori!
Ta svaka se za najdraže bori,
Dala sam mu savet vrsni
jer se bojim za zalogaj mrsni!

BUDVANIN: Al mu ga otpjeva, svaka čast. Će da nađem jednu takvu i ja, da mu pjesme poje!

BUDVANKA: Bolje bi ti bilo da potražiš tamo u tim tvojim brdima neku narikaču. Da ga čestito ožali.

GLAS SAVESNOG GLEDAOCA: Nesnosno, zaista ovo postaje nesnosno.
Ti komentari, to dobacivanje, neumesno...

6.

PREGOVORI RATNI I SNOVI RATNIČKI

(U dvoru Čemer Ljutice. Ulazi Znajša okićen maslinovim granjem)

ZNAJŠA: Gospodaru, da bismo prekinuli raspru i izbili vam iz ruku svaki izgovor da ne možete da se vratite starom savezu našem, mi vam, evo, vraćamo pogače zbog kojih je nastala svađa. Pride dajemo i srebrnjak za miris od pečenja.

ČEMER LJUTICA: Iskijaćete vi za ovo i imaćete posla s nama!

ZNAJŠA: Gospodaru, samo je pet tucadi pogača uzeto sa naše strane i svaka je plaćena gotovim novcem, ne zveketom, ali mi toliko volimo mir da vam sada vraćamo pet dvokolica!

ČEMER LJUTICA: Vratićemo mi vama milo za drago, to dobro znajte!

ZNAJŠA: Osim toga, ovom vašem Hukabuki, koji kaže da ima najviše razloga da se žali poklanjamo dvokolicu pogača na maslu najboljem, sa žumancima, krasnim šafranom i odličnim začinima, plus sedam stotina hiljada filipnjaka i majur u Pomardjeru oslobođen svih dažbina. Evo mu i hrisovulja. Pa tako vam Boga, živimo odsad u miru i slozi. Povucite se veselo u svoje zemlje, ostavite ovo mesto na koje ni kakava prava nemate i budimo kao pre.

ČEMER LJUTICA: Poruči ti, govnaću, svojem gazdi koji greje muda pokraj vatrice da će Čemer Ljutica da vas nauči kako se tuđe pogače jedu.

HUKABUKA: I kako se miris tuđeg pečenja plaća. Odlazi odavde smesta!

ZNAJŠA: Pre nego što me vaša paščad pojure, dozvolite da vam pročitam poruku čestitog Pantagruela.

ČEMER LJUTICA: Da l da saslušamo tu baljezgariju preispoljne pijandure?

HUKABUKA: Ded gospodaru, dopusti da se malo rasonodimo.

ČEMER LJUTICA: Onda čitaj, klinkure Pantagruelov!

ZNAJŠA: „Kakav te bes danas spopao da prekršiš savez, prijateljstvo nogama zgaziš, pravo svako prenebregneš, dušmanski upadneš u zemlje

prijateljeve, a da te ni on ni njegovi nisu ni oštetili, ni rasrdili ni izazvali? Gde je tu vera? Gde zakon? Gde razum? Gde čoveštvo? Gde strah Božiji?... Ako je trebalo tvoja kuća da se ruši, zar da u svom rušenju padne ognjište onoga koji ti je dom ukrasio? To je tako izvan međa razuma, toliko od zdrave pameti da to ljudski um s mukom može zamisliti. Stranci tome verovati neće pošto vide i osvedoče se, i budu načisto da ništa nije sveto ni čestito onima koji su se otpadili od Boga i od razuma i pošli za svojim izopačenim strastima. Kraj svega toga krajinu podići neću, dok ne okušam svako sredstvo i svaku veštinu da se do mira dođe“, eto tako ti poručuje čestiti Pantagruel.

ČEMER LJUTICA: Čujete li vi ovo kadgod?

KAPETAN HUKABUKA: Ovi nikogovići uhvatili su grdan strah. Tako mi gospoda Boga, Pantagruel se živ usrao, taj drevni pijanac! I pogledajte koga je poslao da pregovara?

BUDVANIN: Što? Baš jedna lijepa, mirotvoračka poruka.

BUDVANKA: Ćuti! Prati!

BUDVANIN: Ma neće biti ništa. Nema tu akcije, samo trućaju.

KAPETAN HUKABUKA: I ko da pregovara? Ovaj alavi Znajša kojeg je onomad luda branila! Nije njihovo da ratuju nego da boce iskapljuju. Smatram da treba zadržati i pogače i novac, pa hitno da se utvrdimo ovde i nastavimo kako smo počeli.

ČEMER LJUTICA: Znaju li oni uopšte s kim imaju posla?

KAPETAN HUKABUKA: Drže li oni vas za takvog zvekana da vam usta zapuše s nekoliko pogača? Kažite mi korisniče mirisa tuđeg pečenja? Miči se odavde!

ČEMER LJUTICA: Eto, tako ti je to. Budi dobar, budi prisan pa ćete smatrati ni za šta.

KAPETAN HUKABUKA: A vi njima bejaste dobri. Maži geaka uljem, pa da te udari u slabinu! Ne, nego, udri geaka u slabinu pa da te uljem namaže! Tornjaj se!

ČEMER LJUTICA: E, ako je tako, tako mi svetog Jakova, biće im! Učinite kao što ste kazali. Pozdravi mi onog iskapljivača boca!

(Znajša se udaljjava.)

BUDVANIN: Šteta što ovog izbaciše. Deluje razumno.

BUDVANKA: Smiri se.

BUDVANIN: Kad bolje promislim, tobože mirotvorac. U stvari, pička kukavička!

KAPETAN HUKABUKA: Na jedno samo pažnju da vam obratim. Dosta mršavo stojimo sa zalihama i sa onim što se baca u kljun. Ako nas Pantagruel nešto opsedne, ja ovoga časa idem sve zube da povadim, a to ću isto da učinim i sa vašim ljudima.

ČEMER LJUTICA: Zašto da pravite krezube babe od sebe, ako boga znate

KAPETAN HUKABUKA: Dosta će nam biti i tri zuba, da pojedemo ono što imamo.

ČEMER LJUTICA: Ni brigeša. Biće i suviše da se pod zub metne. Uostalom, jesmo li ovde da jedemo ili da ratujemo?

KAPETAN HUKABUKA: Da ratujemo, zaista, ali puna trba tanac pravi. A gde glad vlada snaga strada!

ČEMER LJUTICA: Koješta. Brbljanje! Zaklon je samo iza zastave, para samo od konja, zveka od pancira. Da čujem ratni plan.

HUKABUKA: Gospodaru, mi smo vas danas proglasili vladarem najhrabrijim, vitezom nad vitezovima, kakvoga nije bilo od smrti Aleksandra od Makedonije!

ČEMER LJUTICA: Pokrij se! Pokrij se!

HUKABUKA: Hvala gospodaru. Evo šta činiti valja. Ovde ostavite nekog kapetana, sa šačicom ljudi, da čuva zamak. Onda delite vojsku na dvoje, što se bolje može. Jedna polovina baciće se na Pantagruela i njegove ljude. Oni će ga odmah potući do nogu. Tu ćete zgrnuti novce na hrpe jer ta uštva ima para.

ČEMER LJUTICA: Uštva, uštva! Dobro kažeš, jer plemeniti vladar nikad prebijenog marjaša nema. Paru na paru gomila samo ko je niko i ništa.

HUKABUKA: Druga polovina vojske udara na Onis, Sentonž, Perigor, Medak i Elan...Španija će se predati jer to su puki dembeli. Pa ćete proći Sibilinim moreuzom i tu ćete dići dva stuba veličanstvenija od Herkulovih, za večni spomen svoga imena, a taj moreuz da se odsad zo-

ve More Čemer Ljutice. Sad, čim se prođe More Čemer Ljutice, Barbarosa vam se odmah predaje u sužanjstvo...

ČEMER LJUTICA: A ja ću ga pomilovati...

HUKABUKA: Dakako, samo da se pokrsti. Pa onda nastavljate osvajanja – Tunis, Alžir, Bon, Koronu. Idući dalje uzimate Majorku, Minorku, Sardiniju, Korziku i druge otoke Mora ligurijskog. Skrenućete ulevo, uzećete pod okrilje Đenovu, Firencu, Luku, pa zbogom, moj Rime! Ah, jadni Papa, već od straha premire!

ČEMER LJUTICA: Taj neće dočekati, bog i bogme, da mu papuču poljubim!

BUDVANIN: Au...

BUDVANKA: I ja kažem, neće to na dobro ispasti.

HUKABUKA: Kad Italiju zauzmete, evo Napulja, Kalabrije, Apulije, evo Sicilije, sve smo ih do gole kože porobili, i Malta je s njima.

ČEMER LJUTICA: Išao bih rado u Loretu.

HUKABUKA: Nikako! To pri povratku. Sad uzmite Kipar, Rodos, Kikladska ostrva. Neka bog sačuva Jerusalim, jer gde sultan s vašom silom i dikom da se uporedi.

ČEMER LJUTICA: Nije druge, tu valja da gradim Solomonov hram.

HUKABUKA: Ne. Još nije vreme za to. Nemojte biti tako žustri u svojim pothvatima. Zar ne znate šta je kazao Oktavijan Avgust? Festina lente. Prvo i prvo ima da se zauzme Mala Azija, Karija, Likija, Pamfilijska, Kiklija, Lidija, Fregija, Mezija, Betunija, Harazija, Stalija, Samargija, Sasvasra, sve do Eufrata.

ČEMER LJUTICA: Vere mi, zabrazdismo, poludesmo. Ej jedna moja vojsko.

HUKABUKA: Šta to kažete?

ČEMER LJUTICA: Šta da pijemo u toj pustoj pustinji?

HUKABUKA: Ni brigeša vas, već smo dali potrebna naređenja. U Sirijskom moru stoji devet hiljada i četrnaest velikih galija, natovarenih najboljim vinom na svetu.

ČEMER LJUTICA: Ono jeste, ali nije sveže.

HUKABUKA: E nije nego! Kad si neko i nešto, kad nisi sitna riba pljučkavica moraš malo i da se pomučiš. Neka je hvala Bogu da ste vi i vaši ljudi stigli, zdravi i čitavi do reke Tigra.

ČEMER LJUTICA: A šta radi onaj deo vojske što je potukao onog drevnog vinosrka Pantagruela?

HUKABUKA: Ne sede ni oni skršetnih ruku. Uzeli su Bretanju, Normandiju, Flandriju, Holandiju, prešli Rajnu, raspolovili Švajcarce i landsknehte, pa jedan deo već ukrotio Luksmeburg, Šampanju, Savoju do Liona. Iskupili su se u Češkoj pošto su opljačkali Švapsku, Virtemberg, Bavarsku, Austriju, Moravsku i Štajersku. Posle toga osvojše Švedsku, Daniju, Gotsku, Grenland, Škotsku, Englesku i Irsku. Odtale ploveći morem peskovitim preko Sarmata pobeđiše i ukrotiše Prusku, Poljsku; Litvu, Rusiju, Vlašku, Transilvaniju i Mađarsku, Bugarsku i Tursku i stigoše u Carigrad.

BUDVANIN: A nas opet nigde

BUDVANKA: Nema ni Hrvata.

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Idiotti, pa to je šesnaesti vek!

BUDVANKA: Ali Budua je postojala i na karti ucrtana.

BUDVANIN: Ćuti, važno je da nema ni Srba.

ČEMER LJUTICA: Hajdemo, potecimo k njima! Žurim se, hoću da budem car od Trebizonde! Hoćemo li da pomlatimo sve one Turkešanje, svu onu paščad Muhamedovu?

HUKABUKA: A što, dovraga, da to ne činimo? Njihova imanja i zemlje, daćete onima koji su vas časno služili i dvorili.

BUDVANIN: Da ga ovi malo ne prećeraše? Da ne bude posle, govor mržnje, ovo ono. Nije li ovo uvredljivo...

BUDVANKA: Politički nekorektno? To si hteo da kažeš.

BUDVANIN: A što ja znam...

BUDVANKA: Nema to veze. To je tekst iz šesnaestog veka.

BUDVANIN: Znam. Ipak...

ČEMER LJUTICA: Sve me strah da ovaj pothvat ne liči na lakrdiju s loncem mleka, pomoću kojeg se neki čizmar u snu obogatio, pa razbio lonac i ostao bez ručka. Koji će vam đavo sva ta osvajanja? Čemu vode svi ti poslovi. Čemu sva mora da se prokrstare?

HUKABUKA: Eto čemu, da se do mile volje naodmaramo, čim se vratimo.

ČEMER LJUTICA: Ako se pak nikad ne vratite, jer taj put je dug i opasan, zar nije bolje da se odmah odmaramo, ne izlažući se tim nesigurnim poslovima.

HUKABUKA: De, de! Tako mi Boga što ste vi neki sanjar i glavomućkalo. Zar da se sakrijemo kraj ognjišta i vreme provodimo sa gospama biser nižući ili predući kudelju na predivu. Ko ne zapne kereći, ni konja ni mazgu neće steći – kazao je Solomon.

ČEMER LJUTICA: A ko traži veće, izgubi i ono iz vreće – kazao je Malkon. Au, dosta! Pređimo preko toga! Samo te proklete Pantagruelove galijske, od njih nešto zebem!

HUKABUKA: Sitnica! Poslaćete Moskovljanima malo naredbice, i ti će vam za tren oka postaviti na noge četiri stotine pedeset hiljada boraca, sve na izbor junake! Učinite vi mene svojim doglavnikom, ja ću svakome pokazati! Grizem, kidišem, udaram, hvatam, ubijam, za boga ne znam!

ČEMER LJUTICA: Hajd, hajd! Ubedio si me. Brzo sve da se spremi! Ko me voli za mnom!

BUDVANIN: Jesi čuo, potkačiše i Ruse...

BUDVANKA: Ama, ne razumiješ ti to.

BUDVANIN: Kontekst? E, znaš šta, zabolje me...Oni će da pošalju naredbicu Rusima...

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: (Vrlo glasno, razdražljivo) Zaista, ovo je neizdrživo. Molim vas, postoji li ovde neki red! Obezbeđenje!

REDITELJ/PANTAGRUEL: Draga publiko, izvinjavamo se. Prinuđeni smo da prekinemo predstavu. Zaista, vi ste za to najmanje krivi. Naime, organizator nije ispunio uslove koje smo prethodno dogovorili. Teška srca, zaista teška srca, donosim u ime glumačkog ansambla ovu odluku. Bio je dogovor da publika bude na pristojnoj distanci, da se utiša

muzika. Ovim grubim upadima gubite najviše vi, draga publiko. Na stranu što je oskrnavljena i pozorišna umetnost, što se udara na dostojanstvo glumačke profesije. Mi Vam obećavamo, da, aka, kada...

(Različiti komentari, komešanje, galama. Dopiru odlomci primedbi: „Sram ih bilo“, „Nemoj tako, nisu oni krivi“. „Ne, no je kriv moj pokojni Joko“, „Ja sam kriv“, „Sve je to politika“, „Šljam tezgaroški“, „E, zapamtiće mene Budva“, „Jesam li ti govorila“, „Meni se piški“, „Moraju nastaviti“, „Imaju obavezu“, „Jok, bre“, „Neki kažu da ih nisu platili“ itd.

Na sceni glumci skidaju delove kostima. Binski radnici se pojavljuju na sceni, pomeraju elemente dekora. Tonac skida slušalice, Inspicijent unezveren, Sufler odlaže primerak teksta, itd...)

GLUMAC/PANURGIJE: Zaista, u dupetu poserice govana uvek dosta! Neće nas oprati ni Dunav ni Sava.

GLUMICA/KAPETANICA: U more sinje. Ne gine nam.

GLUMAC/PANURGIJE: Možeš li da zamisliš naslove u sutrašnjim novinama...

REDITELJ/PANTAGRUEL: Ko jebe novinare. Dosta mi je svega. Dosta mi je tih kompromisa. Jednom je ovo moralo da se desi.

BRAT JOVAN: Neka sam zao, neka sam proklet, ali jednom za svagda valja da se ovo prekine, ovo unižavanje umetnosti.

GLUMICA/KAPETANICA: I njega si doveo u loš položaj. On svaki čas treba da stigne s novcem.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Pa šta? Zar je to najvažnije u celoj ovoj priči, u ovom paklu?

GLUMAC/PANURGIJE: Iskreno da ti kažem: meni je važno. Itekako bitno. Ti, oprosti, poštujem te, ali ja se svoga dela ne odričem. I ja ću da igram.

GLUMICA/KAPETANICA: Nemamo velikog izbora. Masa će nas izgaziti. Ne mislim fizički. Hajde da nastavimo.

REDITELJ/PANTAGRUEL: Pritisli ste me. Nemam kud. Daj znak inspicijentu. Jebem ti ovakav život!

(Publika se smiruje. Glasovi utihnu. Svetlosna promena i muzika nagoveštavaju nastavak predstave.)

REDITELJ/PANTAGRUEL: Poštovana publiko, vi dobro znate da ste najvažniji činilac predstave. Znamo to i mi, znamo našu plemenitu dužnost. I zato smo, uprkos problemima na relaciji festival- producent

odlučili da nastavimo predstavu, nakon koje ćemo održati konferenciju za novinare...

BUDVANIN: Sve će da svale na nas. Garant.

BUDVANKA: Neće. Publika je uvek u pravu.

BUDVANIN: E kad to čujem, dobijem osip.

BUDVANKA: Ima ono Handkeovo „Vređanje publike“...

BUDVANIN: To beše onaj veliki prijatelj Srba?

7.

SASLUŠANJE – NA RATIŠTU

(Pantagrueel ispituje Hukabuku, zarobljenika iz vojske Čemer Ljutice.)

PANTAGRUEL: Prijatelju, reci istinu, i ništa ne laži, inače ćemo te živa odrati, jer ja sam onaj koji živu decu jede. Kaži nam red i poredak, broj i snagu vojske.

HUKABUKA: Gospodaru, neka vam je znano, u vojsci ima trista divova, oklopljeni su tesanim kamenom. Zatim ima stošezdesettri hiljade pešaka, obučениh u kožu vilenjačku, jedanaest hiljada i četiri stotine bojnih oklopnika, trihiljade šest stotina dvostrukih topova, a bedemskim bacačima se broj ne zna, devedeset četiri hiljade krčidruma, ima stopedesethiljada bludnica, lepe su kao boginje...

PANURGIJE: Evo, za mene...

HUKABUKA: Neke su od njih Amazonke, druge Lionke, opet neke parizlijeke, Turenke, Anževinke, Poatvenke, Normandanke i Alemanke, ima ih iz svake zemlje i od svakog jezika.

PANTAGRUEL: Lepo. A jel tu i vaš kralj Čemer Ljutica?

HUKABUKA: Da, gospodaru.

PANTAGRUEL: To mi je dosta. De, momci- jeste li odlučili da podete sa mnom.

PANURGIJE: Ubio ga Bog, ko vas ostavio! Samo mi jedna stvar ne izlazi iz glavića, hoću da kažem iz glave, ja te glave jednako brkam...

PANTAGRUEL: A to je?

PANURGIJE: To je, kako da udesim sve one bludnice što su se tu našle ovo poslepodne i nikad ne jeo hleba, ako svakoj ne smestim kako treba! Šta misliš ti opaki Hukabuko?

HUKABUKA: Ne bih umeo reći gospodaru.

PANTAGRUEL: Hahaha!

BRAT JOVAN: Do đavola, u Đavogradu! Tako mi boga i ja bih poneku zazjao.

BUDVANKA: Bože me prosti!

BUDVANIN: Što ima tu da se iščuđavaš....

ZNAJŠA: A ja! Šta ste meni ostavili? Otkako smo Ruan napustili, nisam ga ispravio, tek samo pokoji put kad bi kazaljka stala na devet ili na jedanaest, pa je krut, pa je ljut kao sto đavola.

PANURGIJE: Zaista? Daćemo ti najdeblje i najokruglije.

ZNAJŠA: Kako! Svi na konju da jezde, a ja da vodim magarca?! Poslužićemo se ratnim pravom. Qui potest capere capiat.

PANURGIJE: Ne, ne. Veži magare za neki palamar, a jaši konja kao i sav ostali svet. Je l tako plemeniti Hukabuka?

HUKABUKA: Tako je gospodaru.

PANTAGRUEL: Pravite račun bez krčmara. Mnogo me strah da vam još pre mraka ne bude manje stalo do uspravljanja i da vas ne poteraju kopljem i džidom.

ZNAJŠA: Taman posla! Po meni možete mirne duše da ih skuvate, ispečete, u mlivo satrete, u ćufte useckate. Ne brinite ništa, tako Vam gospoda Boga!

PANURGIJE: Gola govna, ta samo moj nakitnjak muškarce će da pokosi, a sveti Rupočepije koji u njemu počiva, taj će sve ženskaće da porosi. Jel tako Hukabuko opaki neprijatelju?

HUKABUKA: Da, gospodaru!

ZNAJŠA: Ti si izgleda neka seka Persa! Da gospodaru, ne gospodaru. Imaš li ti svoju tintaru? A kako ono beše kad ja dođoh da pregovaram... Šta to... smrdi?

PANURGIJE: Stvarno, ne miriše krasno...

BRAT JOVAN: Bog i duša, to se izgleda ovaj prijan.

ZNAJŠA: Uneredio se... Golo govno, ne rekoh li ja, onomad.

PANTAGRUEL: Deco, deco, hajdemo! Pođimo!

8.

POBEDNIČKA GOZBA – NA RATIŠTU

PANTAGRUEL: Nije mi se dalo da dižem vojsku na starog mog prijatelja Čemer Ljuticu.

PANURGIJE: Sve zbog nekoliko tucadi pogača.

ZNAJŠA: Ko mu je kriv kad nije u stanju da vodi dobar rat.

PANTAGRUEL: Uzroci i razlozi su mnogo dublji.

PANURGIJE: Otarasismo se njihove bulumente.

ZNAJŠA: Nego, da ne bi ovde prisutnog kalcana...

PANTAGRUEL: Kojeg kaluđera.

ZNAJŠA: Evo ga. Brat Jovan od Mlivoseka koji je pobedonosno odbranio manastirski vinograd. Kaluđer Kaluđerstvujući!

PANTAGRUEL: De, brat Jovane, pobratime Jovane, burazeru Jovane, kumim te đavolom, brate Jovane, de da te poljubim u lice!

JOVANE: Ja tebe da poljubim!

PANTAGRUEL: De, mošnjo, da ti rebra polomim, koliko te grlim! Amo, de šamlicu. Ovamo na ovaj kraj.

JOVAN: Pristajem, kad vi tako hoćete. Donesi vino, sipaj, sipaj dete moje, malo će džigericu da mi osveži. Daj da se malo grlo ispere.

ZNAJŠA: Deposita cappa. Mantija da se svuče.

JOVAN: E, bogami, plemiću moj, ima u pravilu službe mog reda poglavlje kome se to ne bi svidelo.

ZNAJŠA: Ne jedi govna! Neka se vaše pravilo službe najede govana! Mantija vam je pleći našuljila, svucite je!

JOVAN: Prijaško, ostavi mi ti mantiju, jer bog mi je svedok, s mantijom se bolje pije. Dođe mi mило po celom telu. Ako mantiju bacim, gospoda paževi iscepaće je u obojke, što su mi jednom već učinili u Kulenu.

Sem toga, proći će me sav apetit. A u toj odeždi, kad sednem za sto, piću, bogami, i u zdravlje tvoje i u zdravlje tvoga konja, i ti veselo. Od zla bog neka nas sačuva, bratijo. Istina je, već sam večerao, ali ću opet prionuti na posao, jer mi je želudac dobro kaldrmisan, kao čizma svetog Benedikta, a večno zeva kao advokatska torba.

PANTAGRUEL: Ded malo usoljene ribe.

JOVAN: Od svih riba, izuzev linjaka, bolje ti je krilo od prepelice i but časne sestrice. A zar nije smrt huda kad umreš ukrućena uda. I naš iguman voli belo pileće meso.

ZNAJŠA: Tu se sa lijom ne slaže, jer lija kad koku, petla i pile zgrabi, nikad belo meso ne jede.

JOVAN: Zašto da od boga nađe?

ZNAJŠA: Jer lisice nemaju kuvara da im ga skuva, a ako nije skuvano kako valja, meso bude crveno a ne belo.

JOVAN: O božji mu praznik! Ovaj zečji batak baš dao dušu za onoga ko ima kostobolju! Kad već o tome govorimo: zašto su devojački bataci uvek sveži?

PANTAGRUEL: Ovaj problem ne nalazi se ni kod Aristotela, ni kod Aleksandra iz Afrodizije, a ni kod Plutarha.

JOVAN: Prosta stvar. Tri su razloga iz kojih je neko mesto sveže po prirodi svojoj. Prvo i prvo, jer se voda sliva niz njega, drugo, jer je mesto osojno, tamno i mračno, tu sunce nikad ne sija. I treće, jer tu stalno pirkaju vetrovi, i to vetar ruparac, vetar košuljarac, a koliko tek vetar kitarac! Samo veselo! Pantagruelu, da se pije. Zvek, zvek, zvek! Baš je dobar bog što nam je dobra vina dao.

PANTAGRUEL: Nategni! Daj redom! Mešaj!

PANURGIJE: Meni bez vode! Tako, priko!

JOVAN: Ded na iskap tu čašu. Živeo!

PANTAGRUEL: Ja samo iz boce molitvene, kao papa.

ZNAJŠA: Ovo vino ide pravo u žile, za piš ništa ne ostaje.

PANURGIJE: Da ja na piš točim vino, da l bi ga lizo?

PANTAGRUEL: Nekada sam samo lizao, sad, bogme, umem i da smažem.

JOVAN: Evo pesme od kavurme. Evo uroka od škembića.

ZNAJŠA: Jedeš li, apetit dođe s jelom, kazao je Anđelko iz Mansa, a ja velim: žed prođe s pićem.

PANTAGRUEL: Beloga! Sipaj sve, sipaj dođavola. Sipaj i presipaj! Jezik mi se ljušti.

JOVAN: Trinkajmo, zemljače.

PANURGIJE: U tvoje, družje. Znaj da je od srca.

PANTAGRUEL: Samo hrabro, pile moje.

JOVAN: Po kardinalski, crvenoga. Samo do vrha, molim te!

PANTAGRUEL: Deco, mi stalno oko mrsa. Oko pila i jestiva. Doista je retko da veliki gozbaši kao mi megdan održe i obraz osvetljaju. Jer moj bivši prijatelj, Čemer Ljutica, kako ono kaže..?

ZNAJŠA: Zaklon je samo iza zastave, para samo od konja, zveka samo od pancira!

JOVAN: Hahaha! A ja vam tvrdim: zaklon je samo iza kujne, para od dobro seckanog bureka, a zveka od čaša sa rujnim vinom!

PANURGIJE: Jok. Zaklon je samo u punom krevetu, para od sisića, a zveka kad su mošnje na poslu! Neka vazda živi Pantagruel!

PANTAGRUEL: Bog i duša, braćo, ovog mladića bi trebalo oženiti. Stalno mu je ona ženska muka u ustima.

ZNAJŠA: U dobri čas!

JOVAN: Mnogo bi me obradovala jedna svadbena gozbica.

PANURGIJE: Hoću, da znate. Osim ako nisu, kojom zlom srećom, sve rupe zapušene, zatvorene i zatrpane. Preklinjem Vas ljubavljku koju prema meni danas gajite – kažite mi svoje mišljenje.

PANTAGRUEL: Nema tu više šta da se govori, samo treba da se ostvari.

PANURGIJE: Dobro, ali nisam ništa hteo da počinjem bez vašeg dobrog uputa.

ZNAJŠA: I ja tako mislim.

PANURGIJE: Ali ako me žena napravi rogonjom? Volim rogonje, mislim da su to dobri ljudi, rado se s njima čak i družim, ali više volim crći nego da sam ja rogonja.

JOVAN: Onda se ne ženite.

ZNAJŠA: Jer Seneka veli: što si drugom činio, znaj i drugi će tebi.

PANURGIJE: Bez izuzetka?

PANTAGRUEL: On kaže bez izuzetka.

PANURGIJE: Ali pošto ja bez žene ne mogu, kao ni slepac bez batine (jer burgija mora da buši, inače mi nema života!) zar nije bolje da se udružim sa kakvom časnom i čednom ženicom, nego ovako da ih menjam iz dana u dan u stalnoj opasnosti da me ko batinom raspali...

ZNAJŠA: Ili da ne uhvatiš gospodsku bolest, što bi još gore bilo! Jer nikada mi časna udata žena nikakva zla nije pričinila – da oprostite muževi.

JOVAN: Dakle, ženite se u ime božje!

PANURGIJE: Međutim, meni su rekli da sve te dobre i predobre žene imaju rđavu i ludu glavu, pa u brak uvek naspu podosta sirćeta. Bolje bi bilo da se ja bar za ovu godinu prođem tih zamešateljstava, pa ko srećniji nego ja.

ZNAJŠA: Onda se ne ženite ni po koju cenu.

PANURGIJE: Dobro, ali ovakav kakav sam sad- bečar- nemam nikoga da se brine o meni, pa ako se slučajno razbolim? Šta onda?

PANTAGRUEL: Dakle, ženite se i bog neka vam pomogne.

PANURGIJE: Jeste! A dok sam ja recimo, bolestan i nemoćan da vršim bračnu dužnost, ako mojoj ženi dodija moja malaksalost pa se upusti sa drugim...

JOVAN: Dakle, ne ženite se.

PANURGIJE: Dobro. A onda nemam ni zakonitih sinova ni kćeri, u koje bih se mogao pouzdati da će mi ime i grb produžiti, kojima bih mogao ostavim baštinu i tekovine.

PANTAGRUEL: Onda se ženite, ako boga znate!

PANURGIJE: Znaite šta! Vaši svi saveti liče mnogo na pesmu poskočicu: sve neke podsmevke, sprdnje, ponavljanja i naopaki obrti. Jedno poništava drugo. Sad ne znam na čemu sam.

ZNAJŠA: Znaite li vi šta hoćete? To je glavna stvar.

JOVAN: Ostalo je sve slučajno i zavisi od neizbežne volje neba. Amin.

PANTAGRUEL: Ima tu pomoći. Prepustimo se vraćanjima.

ZNAJŠA: Ne škodi nikad da se još više zna i nauči

PANTAGRUEL: pa makar i od lonca, konca, zvonca, ludaka, čudaka, buda-ka...

JOVAN: Amin.

(Rafal. Krici. Opšta pometnja. Glumci prekidaju igru.)

GLUMAC/PANURGIJE: Pucali su na našeg prijatelja. Tako javlja inspicijent.

BUDVANIN: Ja mislim da je ovo neka nameštaljka, pozorišna smicalica.

BUDVANKA: Ni ja im ne verujem.

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Ne mogu da verujem da ovakvi tipovi postoje!

GLUMICA/KAPETANICA: Blagi Bože!

PANTAGRUEL/REDITELJ: Šta?

GLUMAC/PANURGIJE: Navodno, oteli su mu torbu s novcem. Imao je znatnu količinu novca.

PANTAGRUEL/REDITELJ: Znam ja tačno koliko je nosio sa sobom.

ZNAJŠA/GLUMAC: Ne sumnjam. Odoše naši honorari.

GLUMICA/KAPETANICA: Zar je to bitno u ovom času. Nije valjda...

HUKABUKA/GLUMAC: Naravno da nije. Samo konstatujem. Nisam životinja. Ja sam dramski umetnik.

BRAT JOVAN/GLUMAC: E, ako se i ti zoveš dramskim umetnikom...

PANTAGRUEL/REDITELJ: Dajte, ostavite vaša podjebavanja sada...Ima nešto smrtonosno u ovom komadu punom života.

BUDVANIN: Ima nešto trulo u ovoj dramatizaciji!

PANTAGRUEL/REDITELJ: Ode život. Ali zašto je on ubijen? Kako? Mi o tome ništa ne znamo, ne možemo i da hoćemo da odgonetnemo. I da li je smrt usred uzavrele Budve moguća i očekivana?

ZNAJŠA/GLUMAC: Jeste, na žalost, navukli su nas na to.

BRAT JOVAN/GLUMAC: Pa nismo mi u komadu prizivali ubicu!

PANTAGRUEL/REDITELJ: Stvarnost je nas nagnala da događajima damo ovakav tok. Drugačije nam se ne bi moglo verovati. Jer u poslednjih deset godina u Budvi se dogodilo mnoštvo ubistava...

KASANDRA/GLUMICA: Ali, jebi ga, ako je opšti interes, da stvarnost dobije neke vedrije tonove, poletnije, da slike događaja budu veseliје, mi ćemo postupiti tako.

KAPETANICA/GLUMICA: Ma daj, ne seri, šta ti znaš o tome, ti si druga grupa.

KASANDRA/GLUMICA: Ako sam i druga grupa, ne jebem se s matorim kešama...

BRAT JOVAN/GLUMAC: Ama, jeste li poblentavile sad i vi...

PANURGIJE/GLUMAC: Ima jedno pitanje koje me muči: zašto se ta ubistva događaju u Budvi? Budva – mediteranski grad. Metafora letnjeg odmora, obnova snage, obnove života, a ovamo smrt, bombe, atentati.

GLUMAC/ZNAJŠA: Budva mora biti grad praznovanja i predstava gde i veliko i malo, i siromašni i bogati treba da se raduju, uživaju u životu!

BRAT JOVAN/GLUMAC: I da se jebu, naravno, gde god stignu. Ima to u pravilu službe.

GLUMAC/HUKABUKA: Jakako! Tako bi valjalo...

BRAT JOVAN/GLUMAC: I ti bi valjda poneku zajazio...

PANURGIJE/GLUMAC: I ona individualna ubistva, osvete, politička umorstva, atentati – sve to ima oblik rata, u malom.

PANTAGRUEL/REDITELJ: I šta sad, krv ti jebem.

KAPETANICA/GLUMICA: (javlja se na telefon) Da. Da. Da... Da li je moguće. O, dragi Bože! Da se igra. Veselo! Vedro!

KASANDRA/GLUMICA: Sereš, da li je moguće

KAPETANICA/GLUMICA: Majke mi! Sad se javlja on. Vest je lažna. Niko nije stradao. Samo je jedan mečka odletela u vazduh.

PANTAGRUEL/REDITELJ: Jebeš mečku. Idemo. Nastavljamo...

BUDVANKA: Ja i dalje nisam sigurna: da li je ono bio stvarni incident ili...

BUDVANIN: Pozorišna smicalica. Ljubav zaista pobjeđuje smrt, to sam htio da kažem.

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Ne mogu da verujem da ovakvi tipovi postoje!

PANTAGRUEL/REDITELJ: Dragi publiko, vi ćete nas razumeti. Ovaj prekid je bio nužan. Mi ćemo za nekoliko sekundi, našu komediju nastaviti. I nadam se da se ovo u Budvi više neće događati! Budva treba da bude dobro koje pripada svima, naše dobro, naš grad, naše mašta-

nje, naše utočište tišine. Svako od nas ima svoj način na koji voli Budvu, i da se u nju zatvori onako kako mu odgovara, da u njoj pronade ono što što priželjkuje, životnu radost, mir, alibi... Grad u isti mah nestvaran i stvaran... To je moja želja velika!

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Okean patetike!

BUDVANIN: Ja mislim da svako u Budvi treba da nađe poslovni prostor za sebe, lokal...

9.

KASANDRA PRORIČE

(Vračarina krovinjara. Slabo građena, slabo nameštena, slabo osvetljena)

PANURGIJE: Blagi Bože, kakav dom!

PANTAGRUEL: Zamisli, da ovde moraš da prespavaš, da jedeš!

ZNAJŠA: Dosta! Heraklit, nejasni mračni filozof nije se čudio kročivši u sličan dom i kazao je svojim učenicima da i u njemu obitavaju bogovi, isto onakvom kao i u dvorcu punom milja.

PANURGIJE: Spavajte vi ovde s bogovima i s Heraklitom.

ZNAJŠA: Prava je Kasandra! E, sve mu u svetu! Uprskali smo gao kao ćuran motku! Nema nam od nje odgovora jer nismo na nju zamahnuli zlatnom granom.

PANURGIJE: Ja sam na to mislio. Ovde mi je u torbi zlatan prsten, a zvekuće i lepi i sjajni dukati. (Panurgije se pokloni i preda joj poklone – sušene goveđe jezike, ćup pun ćufteta, bardak vina i ovnove mošnje pune dukata. Zatim joj na domali prst stavi prsten.) Meni su ženski saveti uvek pomagali, a naročito kad ih daje ženska starost puna siblskih osobina.

KASANDRA: Ne jedi govna više. Kazuj zašto si došao.

PANURGIJE: Tako vam jaki bog bio na pomoći, kažite mi šta mislite, da li da se ženim, ili da se ne ženim i šta me u ženidbi čeka.

KASANDRA: (Ćuti, duboko zamišljena. Škrguće zubima, mrgodi se).

ZNAJŠA: Nikad me nećete ubediti da je bogzna kakva korist tražiti pomoć od žene.

PANTAGRUEL: To je znamenita proročica kojoj ravne nema i koja svu budućnost proriče.

ZNAJŠA: Tako mi one device što pred svakim suknju diže! To je prava pravcata veštica, gatar a što u bob vraća, proročica i volšebnica.

PANURGIJE: Mir vas dvojica, ometate radnju!

ZNAJŠA: Ma hajde! Gde ona može da zna više nego što običaji zemaljski dopuštaju i njen pol!

KASANDRA: (Okreće tri vretena na različite strane, ispituje im vrške, zadržava najoštrije u šaci, a druga dva baci pod avan. Skide jednu klompu, metnu pregaču preko glave. Popije gutljaj iz bardaka, izvadi tri oraha pa ih stavi u orahove ljuske. Onda tri puta okrete metlom po ognjištu. Baci na vatru suhu lovorovu granu, pa gleda kako gori i ne daje glasa od sebe. Vrisne. Urlikne.)

PANURGIJE: Tako mi rupe Gospine, drhtim! Mislim da sam opčinjen. Ona ne govori nijednim hrišćanskim jezikom.

ZNAJŠA: Pogledaj. Već izgleda za četiri pedlja viša od maločas.

PANTAGRUEL: Šta joj to usne mrdaju? Šta znači to sleganje ramena?

ZNAJŠA: Kakvu to niz gubicu pesmu ispušta, kao da majmun čereči rakove?

PANURGIJE: Zuji mi u ušima. Čini mi se da vidim glavom Prozerpinu kako se dernja.

ZNAJŠA: Za koji čas iskrснуće ovde sve sami đavoli.

PANTAGRUEL: O gnusnih li životinja.

PANURGIJE: Bežimo, za ime božje! Umirem od straha! Ne volim đavole.

ZNAJŠA: Ne sviđaju se ni meni. Bežimo.

PANURGIJE: Zbogom gospo, velika vam hvala na svem vašem dobru. Ne oženih se ja. Jok. Odričem se odsad kao i dosad.

KASANDRA: (Prepreči im put. Zatrese neko drvo javorovo tri puta pa na nekoliko listova ispiše kratke poruke. Baci ih u vetar kovitlavi)

Tražite lišće, ako hoćete, nađite ga ako možete. Tu je ispisana sudbina vašeg braka. (zadigne haljinu, suknju i košulju do pazuha i pokaza im stražnjicu)

PANURGIJE: Tako mi svete božje krvi koja svako čudo mrv i, ovo ti je prava Sibilina rupčaga!

KASANDRA: (tresne vratima za njima)

(Pantagruel, Znajša i Panurgije skupljaju lišće i slažu izreke u stihu)

PANURGIJE: Otrebiće – da te zgrebe

ZNAJŠA: Zatrudneće – ne od tebe.

PANTAGRUEL: Posisaće dobar kraj.

PANURGIJE: Kažu zdraće – sve ne daj.

PANTAGRUEL: Sad ste bar načisto. Sibilino proročanstvo jasno potvrđuje ono što sam vam i sam pokazao. Žena će vas obeščastiti, prevariti i drugom se predati, od drugog zatrudneti, dobar deo imetka ukrasti i tući će vas, kožu guliti i povrediti koji telesni ud.

PANURGIJE: Vi se razumete taman toliko u tumačenje kolko krmača u lepa jela. Ne zamerite što tako kažem, ali sam malo ljut. Istina je sasvim drugo.

ZNAJŠA: Ajde, pogledajmo reč po reč.

PANTAGRUEL: Baš da čujem.

PANURGIJE: Matora kaže: otrebiće da te zgrebe – kao što se ne vidi kakav je pasulj dok se ne razgrebe i otrebi, tako se i moja vrlina i moje savršenstvo nikad ne bi pročuli, kad se ne bih ženio. Niko ne može znati kakav je sam po sebi, unutra, kao što se ne zna ni kakav je pasulj ispod ljuske. Toliko što se prva dva stiha tiče. Govoriti drugačije značilo bi tvrditi da čas i obraz jednog čoveka vise o stražnjici kakve kurve.

PANTAGRUEL: Ajde, dobro. Da to prihvatimo.

ZNAJŠA: Moglo bi se reći da je skoro tako.

PANURGIJE: Sad druga dva stiha: žena će mi zatrudneti, ali ne od mene. Pa naravno, neće od mene da bude trudna, nego od deteta koje nosi! Ah, šta govorim, to čedo moje, već sam lud za njim. To će mi biti telence slatko. Samo kad čujem moje luče što guguče! Blagoslovena bila ona baba! Gde je brat Jovan da je blagoslovi?

PANTAGRUEL: Ostao nešto da oposli...

ZNAJŠA: Ispoveda jednu seka-dašu...

PANTAGRUEL: Ništa znato. Ja ću joj umesto blagosiljanja odrediti rentu popriličnu u Đuvečariji, i to rentu kakvu imaju profesori i doktori. Da ne biste slučajno hteli da mene moja žena u utrobi nosi? Da me ona zanese? Da me ona rodi?

ZNAJŠA: O, kako smo samouvereni, blago meni!

PANTAGRUEL: Pusti ga, nek baljezga dalje.

PANURGIJE: Sad – treće. Posisaće dobar kraj! Pristajem. Jasno vam je valjda da je to ona batina sa jednim krajem koja mi visi između nogu. Kunem se da ću je uvek održavati sočnu i smočnu. Neće je uzalud sisati. Uvek će tu biti za zabanje pa i više.

PANTAGRUEL: Ja taj stih «posisaće dobar kraj», tumačim čistom alegorijom.

ZNAJŠA: Tako je. Mislimo da će ti ukrasti imetak, da će ti isisati imovinu i to krišom.

PANURGIJE: Alegorija mi se sviđa, ali ne u vašem smislu. Lepo ste to izmislili nema šta. Idemo na četvrto. Veli, žena će mi zderati kožu, ali da ne dam sve.

PANTAGRUEL: Da lepe reči!

ZNAJŠA: Ja bih rekao da se tu radi o udarcima i telesnim ozledama.

PANURGIJE: Bog je video! To je ono što je babac upravo i trebalo da mi kaže. Preklinjem vas, odvojte malo svoj duh od te zemaljske misli i podignite ga do visokog rzamatranja prirodnih čudesa, pa onda sami sebe osudite za grehe što ih počiniste izlažući izopačeno proročanske reči sveštene Kasandre.

Razlog koji me nagoni da to tvrdim zasniva se na najdubljem svebogoslavlju manastirskom. Brat Artemije Zadnjar ispričao mi to jedared, jednog ponedionika.

ZNAJŠA: Jeste, pojeli ste tom prilikom na uranku čitavu mericu telećih kobasica i džak škembića. A ko džak usoljenih škembića na zub metne, dođe mu volja da govna žvaće.

PANTAGRUEL: Jeste. I ako se dobro sećam, padala je kiša.

PANURGIJE: Bog neka mu pomogne i neka ga obrađuje. Dakle, ispriča mi on da su žene u početku sveta ili malo posle, htele da ljude žive oderu, jer su hteli svud i u svemu da prednjače. Te se one tako zavere i zakunu svetom kralju. Ali, o uzaludnih pokušaja ženskih. O slabosti velike spola ženskog! One počеше da deru čoveka, ili da ga gule, kako to kaže Katul, sa onog kraja koji im se najviše dopada, a to je ud živčani, pun šupljika. I već je prošlo više od šest hiljada godina, a eto, ni do danas dalje od glavića nisu došle. E, sad moja žena, koja nije odustala od tog ženskog opšteg poduhvata, oderaće mi ga, ako oderan nije. Pristajem, drage volje, samo ne dam sve, uveravam vas, dobri moji prijatelji.

ZNAJŠA: Ali vi nikako ne rekoste šta bi kad ono baba pogleda prvo nas pa lorov granu kako bez ijednog zvuka i prizvuka, pa vrisnu besnim i

užasnim krikom. Vi znate da je to žalosno znamenje i prejezivo predskazanje, kao što tvrde Propercije, Tibul, Porfirije, tanani filozof Evstatije govoreći o Homerovoj Ilijadi i drugi.

PANURGIJE: Zaista, u dupetu poserice govana uvek dosta! Navodite mi sve neku telad zblenutu u šarena vrata. Ta oni su bili šašavi kao pesnici, a kao filozofi udareni mokrom čarapom. Oni su bilo isto toliko zahvaćeni ludilom kao i čitava njihova filozofija.

10.

BRAT JOVAN SAVETUJE

PANURGIJE: Razveseli mi malo debeljuško! Osećam da sam se sav snuždio zbog priča one besomučnice, Kasandre. Čuj dragi moj mudonjo. Slatki moj, mojski moj, uvek stoj, i u boj, takav ti je kraj. Krakati, sakati, grlati, slađani, mlađani, arapski, barapski, sigurni, durni, promućurni, burni, mračni, prozračni, ludi, hudi, plašljivi, vašljivi, guravi, brbljivi, smrdljivi, metalni, stalni, besni, svesni, ješni, grešni, brat Jovane, brljavi, vrljavi, rošni, ponosni, prkosni, divni, gerundivni, vilo-viti, siloviti, roviti, svemu vični, algebrični, zbrkani, nakrkani, nadrkani, zverski, kaluđerski, gorostasni, glasni, strasni, svečarski, presni, besni, kopljem raspaljujući, sveobarajući, mošnjjo moja kopljarska, jareća, najveća, brat Jovane, prijatelju moj, poštujem te i osećam prema tebi strahopoštovanje, pa sam te ostavio za kraj kao najslađi zalogaj. Daj mi saveta, molim ti se, da li da se ženim ili ne.

BRAT JOVAN: Ženi se, dođavola, ženi se i oglasi dvostrukom zvonjavom muda. Mislim i velim, što pre možeš. Dokle ti, pobogu, misliš da se čuvaš i skanjeraš. Zar ne znaš da dolazi smak sveta? Ta mi smo mu danas bliži dve vrljike i pola hvata nego što smo bili preključe. Anti-hrist se već rodio, kako mi rekoše. Istina, za sada samo poneki put ogrebe svoju dojkinju i dadilje – ne pokazuje on još svoje sile i velelepnosti, jer je mali. Sve dok džak brašna ne bude tri pare, a bure vina šest belih aspri! Zar bi hteo da te sudnji dan zateče sa punim mošnjama, dum venerit judicare!

PANURGIJE: Duh ti je prozračan i vedar, brate Jovane, mošnjičaru najglavniji, a govoriš jasno i razgovetno. To što ti kažeš desilo se i Lenadru iz Abidosa u Aziji. Nije hteo da umre s punim mošnjama! Od sada

rešavam kad se u mojoj zemlji Đuvečariji koji zločinac bude pogubljavao, ima dan ili dva pre toga da se procedi i docedi do poslednje kapi, kao morski gavran, tako da u njegovim semenjacima ne ostane ni koliko da se ispiše grčko epsilon. Takva dragocenost ne sme uludo da propadne. Može i čoveka da rodi, te će umreti bez žalosti, jer je ostavio čoveka za čoveka.

BRAT JOVAN: Tako mi svetog Rigomea, Panurgije, slatki pobratime, ništa ti ne savetujem što ne bih i sam učinio na tvom mestu. Samo pazi i obrati pažnju da svoje poteze vežeš i nastaviš. Ako ne budeš stalno vežbao svoj tandrk, povućiće mu se mleko, pa će ti služiti samo kao ispišarnik, a mošnje će ti biti samo kao torba. To te ozbiljno opominjem. Video sam kod mnogih koji nisu mogli kad su hteli, jer nisu radili kad su mogli. Od neupotrebe gube se sve povlastice. Zato ti, čedo moje, održavaj i podržavaj tu svoju donju i sitnu čeljad, te svoje pećinaše i ruposkoke, u neprekidnom poslovanju. Naredi da ne žive kao plemići, od rente i u nerađu.

PANURGIJE: Tako je, brat Jovane, mošnja moja leva, verujem ti. Ti pristupaš poslu brzo. Bez uvijanja i kopanja trica, ti si me potpuno oslobodio svake bojazni koja bi mogla da me zaplaši. Zato neka ti ga nebo da čvrsta za mnogo godina, i na poslu da je ustalac. Na tvoju reč – ženim se. A imaću uvek lepe sobarice, pa kad me posetiš bićeš zaštitnik te ženskadije. To je što se prvog dela besede tiče.

BRAT JOVAN: Čuj zvona u Rambujeu. Vračaju. Šta vele ona?

PANURGIJE: Čujem ih. Tako mi žeđi, zvuk njihov sudbonosnije se razleže nego lupa Jupiterovih bakrača u Dodoni. Slušaj! (Peva na melodiju zvona)

Ti se ženi, ženom ženi
Blago meni, ženi, ženi.
Već ne bleni
Tebi sviće
Dobro biće, biće, biće...

Uveravam te da se ženim, sve me na to zove i poziva. Reč koju ti dajem tvrda je kao bronzani zid.

BRAT JOVAN: A nešto si nezadovoljan povodom drugo dela moje besede, gukni.

PANURGIJE: Čini mi se da ti, unekoliko, dovodiš u sumnju pa začikuješ moje očinstvo, i misliš da mi je Prijap, ukrućeni bog baštenski, premalo naklonjen.

BRAT JOVAN: A, ne! Nisi me dobro razumeo.

PANURGIJE: Preklinjem te, učini sevap. Pa i veruj da je sasvim pod mojom vlašću, radi kako mu se zapovedi, dobre je naravi, pažljiv, sluša vazda šta kaže gazda, svuda i na svakome mestu. Treba samo da popustim sokolove vrpce, plen pokažem i reknem: drži, drugaru. Pa da mi je buduća žena oblaporna na Venerinu last, kao nekada Mesalina ili markiza od Vinčestra u Engleskoj, molim te da mi veruješ da bih je i zajazio i prejazio. Svakako ti je poznato šta je kazao Solomun.

BRAT JOVAN: On je govorio kao duhovnik i mudrac. Posle njega Aristotel je izjavio da je žensko biće samo po sebi nesito.

PANURGIJE: A ja hoću da se zna da je i moja gvoždurija ista takva i da za umor ne zna.

BRAT JOVAN: Poznati su ti oni basnoslovni bludnici Herkul, Prokul, Cezar, Muhamed u svome Alkoranu tvrdi da ima polnu moć kao šezdeset lađara.

PANURGIJE: Slagao je razmetljivac. Kao i Atenej koji je, kao, pomoću neke travke izvodio dnevno po sedamdeset puta, pa i više. Ne verujem mu, ama baš ništa. To je, tako reći, neki proizvoljan broj. Nemoj molim te ni ti da mu veruješ.

BRAT JOVAN: Ja verujem samo u ono što je istina.

PANURGIJE: Onda veruj da je moj rođeni čiča-Marjan, moj ponositi Stojko svetski prvak.

BUDVANIN: Istina u pozorištu? Pozorište ima i pravo i obavezu da postavlja ozbiljna pitanja. Tekst se prilagođava pozornici isto koliko se i pozornica prilagođava tekstu, a ja hoću da uvijek znam gdje sam, i kada, u kom vremenu...

BUDVANKA: Ima kod Rablea mnogo aluzija, koje bi mogle biti razumljive samo njegovim savremenikima, ali ima i aluzija što se tiče našeg političkog stanja, i našeg života.

GLAS OSVEŠĆENOG GLEDAOCA: Ovde se traži ljubav. I to ona ljubav koja umnožava ljude na planeti. Budale!

BUDVANIN: Kao da njega neko nešto pita.... A kako me nervira taj glas...

11.

PANTAGRUELOVO UDVARANJE TREĆE (PORATNO)

(Na pariskom trgu)

PANTAGRUEL: (nosi punu kesu tantuza) Gospo, konačno da utvrdimo, ko koga više voli, vi mene ili ja vas?

KAPETANICA: Ja vas ne mrzim, jer kao što bog naređuje, volim ceo svet.

PANURGIJE: Ama nije reč o tome. Jeste li zaljubljeni u mene?

KAPETANICA: Toliko sam vam već puta kazala, da mi takve reči ne kazujete: budete li mi još to govorili, pokazaću vam da meni ne možete takve sramne ponude činiti. Idite odavde i vratite mi brojanice, da me muž ne bi pitao gde su mi.

PANURGIJE: Kako gospo! Vaše brojanice! Ne dadoh ih ja, moga mi bora – nebora. Ali daću vam druge. Volite li više zlatne i gledosane, u obliku loptica, ili na ljubavni splet, ili teške kao krupne polugice, ili od abonosovine, ili krupne zumbulaše, ili topaze okićene safirima. Ili rubine iskićene dijamantima od dvadeset osam karata? Ne, ne, sve je malo, nego znam ja jedne brojanice od finih smaragda u sivoj ambri, a na vezici persijski biser kao pomorandža. Koštaju samo dvadesetpet hiljada dukata. Te ću da vam poklonim jer ne znam šta ću s novcem.

(Govoreći zvecka tantuzima.)

Treba samo da kažete. Sve do pedeset hiljada dukata za mene je sitnica.

KAPETANICA: (Ide joj voda na usta) Ne, hvala vam lepo, od vas mi ništa ne treba.

PANURGIJE: Tako mi boga jedinog, ali meni treba od vas: to vas ne košta ništa, a ostaćete na svome. Evo, to je meštar Joca Buljina, traži duplju gde će stanovati.

(Hoće da je sobali.)

PANURGIJE: E, lepo. Nećete me pustiti da malo drpnem? Na čast vam lajna! Nije za vas ni tolika čast, ni tolika last. Čujte bar šta sam za vas nakitio:

O, divna gospo, o lepoto bujna,
 Dadoh vam srce – vi meni prezrenje,
 Oteraste me kao psa očajna,
 Na toliko moje prisno podvorenje.
 Nije l' to gospo, svirepost beskrajna?
 Ta mogli ste me, bez tog besa vajna,
 bez svake peze, poslati ne bdenje
 I reći samo: nek ostane tajna
 Ovoga puta!
 Ja se ne ljutim, ljubav ste mi trajna
 I bića moga teško oboljenje,
 Ne tražim ništa, o lepoto sjajna:
 Mrdanje glavićem celo mi je htenje,
 Očima dajte blago zaposlenje –
 Ovoga puta.

HUKABUKA: Neka te đavo nosi! Sikter, rogonošče!

(Videći da je Panurgije bez nakitnjaka, da su mu naočari za kapu vezane.)

PANURGIJE: Kako do đavola, da budem rogonja, kad još nisam ženjen,
 kao ti, ukoliko mogu da zaključim po tom tvome licu koje te baš ne
 krasi.

HUKABUKA: Da, zbilja. Jesam ženjen, i ne bih pristao da to ne budem ni
 za sve naočare Evrope, ni za sve dozlukle Afrike, jer imam ženu koja
 spada u najlepše, najljupkije, najčasnije, u braku najčednije, što ih čitav
 moj kraj poznaje – ne budi ostalima krivo. Šta se to tebe tiče? Što
 ne gledaš svoja posla? Što joj dosađuješ? Ko si? Čiji si? O, Antihristov
 Naočarko, reci mi jesi li ti uopšte božji? Kako se zoveš?

PANURGIJE: Grizigovno, s poštovanjem. A da te pitam, šta bi ti učinio kad
 bih ja, uz pristanak i privolu svih elemenata, toj tvojoj lepotici, toj
 tvojoj časnočasnici, toj tvojoj čednočednici, toj tvojoj ljupkoj ženici
 tako drmnoskrckoprcao, da joj se kruti baštenski Prijap (koji ovde
 kod mene na slobodi živi izvan svakog podanstva boravi, od nakitnjaka
 neukroćen) u telo uglavi, pa da više i ne izađe iz nje, nego se
 večno u njoj naseli, osim ako ga ti svojim zubima ne izvučeš. De odgovori,
 šta bi ti u tom slučaju činio. Da li bi ga tamo ostavio na vjeki vjekov,
 ili bi ga zubima vadio? Odgovori, o Muhamedova ovnaro, da ti tako kažem,
 kad već i inače svi đavoli na tebe polažu pravo.

HUKABUKA: Raspaliću te mačem po tom unaočarenom uvu i premlatiću
 te kao ovna.

(Vadi mač iz korica.)

PANURGIJE: Probošću te, tako mi ona četiri poludupeta koja mi život da-
doše! Raspolutiću te, tako mi životvorne čivije koja ih je tada sparila.

HUKABUKA: Hajde da se bijemo! Da pošteno protrljamo jedan drugom
slaninu, pa da moju časnočasnicu ostaviš na miru!

PANURGIJE: Slušaj ti govneni slinavko! Bez mlade snaše – nema seka-da-
še. Suđeno ti je da ti ja nabijem rogove.

HUKABUKA: Rupe mi gospine, sad ćeš mi platiti i za one dane koje sam
proveo u zarobljeništvu dok si se ti šunjaio oko moje ženice.

PANURGIJE: Pravo govoriš. Vredelo je za tvoju gospu nakitnjak drešiti, ali
su me vaše čete ometale da izvedemo onu igru dizoguza i ozgo leđa,
ozdo leđa.

HUKABUKA: E sad će bude krke izatrke!

PANURGIJE: Ne skidam štroku sa sebe, dok se tebe ne kurtališem!

HUKABUKA: Onda rat, huljo!

PANURGIJE: Rat, preispoljni klinkure moj!

PANTAGRUEL: Stojte, nesreće belosvetske! I oko čega da se pobijete?
Ako nađete neke za koje вреди mač potezati, a vi ih slobodno pojašite
i dovedite k meni! Nemojte da se srdite i žestite, jer vreme je uvek
opasno. Nemojte upotrebljavati silu ni prema kome. Možete me na-
zvati ovde pred svima poslednjim prdizvekom iz poslednjeg sela, ako
nisam u pravu. Ne treba više prljati ruke krvlju i zulumom. Ne možeš
ti njegovu gospu bespravno steći. Nego ćemo mi sada, kao pravi Hri-
stijani, jel tako brat Jovane, udesiti jednu pantagruelsku gozbicu, pa
šta Bog da. A sluči li se da se nešto oženiš...

PANURGIJE:

Da se ženim!
Trinkajmo u zdravlje Baha!
Moja radost ludog maha,
razdraganost sva je plaha.
Bez bojazni i bez straha!
Trinkajmo u zdravlje Baha!
Nije dalek lepi dan
kad će biti pojakan
S donje strane mojom žilom.
Zna se kakav, čiji but
To će biti bojak ljut!
Žena će mi s puno volje

Na tom polju da se kolje,
 Za veneru biće bitke,
 A ja imam sablju britku.
 Udariću kao grom
 U tlom poslu nisam trom.
 Neka oči širi, beči:
 Muž u pravom smislu reči!
 Ničem i gde nisam sejan!
 Io Pean, io Pean!
 Braku pevam Pean-poj!

BRAT JOVAN: Jesi li ti poludeo ili su te općinili? Pogledajte kako je zape-
 nušio, čujte kako slikuće i slikuriće. Šta li je to progutao, do svih đav-
 ola! Prevrće očima u stranu kao koza kad hoće da crkne. Zar ne mo-
 že malo dalje od nas da balega?

PANTAGRUEL:

Od vina mi svest se mrači, slabi.
 Propevo sam, eto, vrag mu babi!
 I tim sokom
 smehoskokom
 Smeh i krik
 sad se sprežu.
 Pesmom vežu,
 Srokom stežu.
 Svuda sežu,
 daju slik
 Radost niče,
 srce tiče.
 Slava Bahu, kralju poredniku,
 Plemenitom u svakom obliku!

BRAT JOVAN: Kako, i vi ste se dali u stihoklepanje? Tako mi božje vrline
 svi smo načefleisani. Tako mi svetog Jovana, osećam da ću i ja u sti-
 hove kao ostali. Samo izvinite ako mi pesme ne budu savršene.

PANURGIJE:

Zato Jovo, mili brale,
 kad te reči tako pale,
 ne bil bilo za te bolje
 da se baciš s puno volje
 u brak kao svaki čova
 poput dobrih svih drugova!

BRAT JOVAN:

Da se ženim?
Da me žena zgrabi?
Zar da mene snađe ta sramota
Da poverim svoje biće babi
Da izgubim slobodu života!

PANURGIJE: A ti, Znajša, prijatelju.

ZNAJŠA: Šta je sveta na sve četir strane...
sam ću svoje da provodim dane
Zaljubljenog tuku muke svake
Nesreća mu ne skida se s jake.

TRIBULE (odnekud, iznenada bane):

Oženjen je srećniji sto puta
Panurgije ne staj na po puta.
Završio sam.
Pljeskajte mi!
Valete et plaudite!

GLAS SAVESNOG GLEDAOCA: Ako je ovo teatar, ja sam ...

BUDVANIN: Ajde sada, pojavi se! Ti što mi celu predstavu upropasti svojim piskavim glasom. Pokaži se, gde si. Da te vidim, junače.

(Pojavljuje se čovek džinovske visine sa probušenim desnim uvetom, sa zakačenim prstenom dimišćakom, skinuo nadgaćnik, prikačio naočare na kapu.)

Tu sam prijatelju, imaš nekih problema?

Tajac, u stvari, kraj.

НАСЛЕЂЕ

Иван Деспотовић: „Мост“, уље на платну, 2010

Никодим С. Савић

НАКИНА БРДИЛА

(Дом културе „Свети Сава” – Институт за српску културу,
Косовска Митровица – Приштина – Лепосавић, 2009)

НЕМИРКО

– Мируј, море и не дирај хајвана, хе, Бог те помиловао какав си!

Тако често говораше добри отац несташном Спири, када би га видео да дира или мучи какву животињу, што врло радо чињаше. Али му ти и сви тима подобни савети на једно ухо улажаху, а на друго излажаху. Отац често то понављаше, али бош посла. Све то он сматраше као неку лакрдију, да се из доколице нешто тек говори.

Он беше већ поодрастао дечак. Беше му око једанаест година. Али немиран, што се не може исказати. Ништа не могаше остати на миру од њега, а особито живина... Одавно беше он забранио, да се у његових родитеља кући држи перната живина, одавно како не смеју живину да држе, јер их просто за бам-бадава хране, кад оне сироте не могу ни да једу мирно од њега. А најмилије му беше, да кад се петао нарогуши и тек почне певати, а он да га појури, те да му прекине певање, ех, то најрадије чињаше.

Отац га је много пут посаветовао очински, с добрим као што ваља. Кад виде да то његов несташни син сматра за лакрдију, онда он богме поче га другојачије световати. Он га лепо неколико пут и батином посаветова и онда немирни Спира боље слушаше оца.

Али, шта ћете!... Спира беше јединац у оца и мајке, па га они жалаху, а особито мајка, која забрани свом строгом мужу да јој јединче туче, и с тиме се даде мах немирку, да продужи своју страст задовољавати... Но, осим тога, од великог обешењаклука, Спира беше веома сувоњав. Па, како вељаше његов бабо, немам по чему да бијем. Нема, већ укрстио Бог четири кости и кожу на њему и ништа више.

Но у току времена деси се један случај, када га нико не могаше поштедети и онда се мало опамети.

То беше баш пред јесен!... Његови ујаци, сељаци, јер му је мајка са села, беху се дигли од куће и догнали неколико брави коза и два велика јарца у чаршију на продају. Но почем их нису могли тога дана продати, па да не би ишли увече натраг у село, а сутрадан се опет враћали, то најавише своју стоку из чаршије и одоше у њиховог зета кућу, да тамо вечерас преноће, јер тамо имађаше доста простора где да сме-сте стоку. Пространа башта, брате, па нека најави ако ће и стотину, а некамоли свега 30 до 40 брала.

Пошто уведоше сву стоку у кућу и затворише оборња врата, он-да узеше чобанин и Спирина нана да музу козе, јер целог дана, осим ујутру рано, не беху мужене. А она два велика са огромним роговима, јарца, везаше једног за једну, а другог за другу соху од лознице, да им не сметају при мужи.

Они су се сви тамо занели, а никоме није падало на ум, да баци који пут поглед на она два привезана великана. Али њих није заборавио Спира. Истина, и он се беше из почетка око јарића занео, дирајући их, и милина му беше гледати несташно јаре, како се праћакне, кад га он дирне. Али му дође у несташној и досетљивој глави нека мисао те одмах остави јарад, а оде код јараца.

Јарекањо, брадекањо! Јеси л' се наскак'о?

Тако им се из почетка улагиваше, али им прићи не смеде, јер га страх обузимаше од оних њихових страшних рогова. Но полако, полако, тамо-вамо, давши им мало хлеба, мало соли – он се полако упозна-де с њима... Али знамо да од мале варнице постаје велика ватра... Тако исто и они, доцније се толико спријатељише да је Спира смео да поми-лује поноситог јарекању и да му помази чекињасту браду, па онда до-хвати за рогове, па тамо, па овамо и хтеде нешто, али опет. Брзо се се-ти, да ће тако зло проћи, те с тога мало скрати узицу, којом је јарац преко рогова па за соху везан био. Пошто стегну добро и помиловавши мало гиздавог брадекању, који то све равнодушно гледаше и примаше наједаред скочи му на леђа, као на коња. Јарац се стаде на то праћакати, али узица беше узана. Шћаше и роговима, али Спира за бољу сигу-рацију беше се дохватио једном руком за један, а другом за други рог, а главу беше заклонио баш више темењаче, главе јарчеве, и беше се по-гњурио држећи се чврсто рукама за рогове. На послетку стаде задњим ногама скакати и дрекати тако страшно, да би се човек уплашио, али Спира, држећи се добро, само се смејаше. На то дођоше старији да ви-де шта му је.

У мало што није сирота Спирина мајка пала у несвест од страха, кад виде, у каквој се опасности находи њено јединче...

Брзо притрчаше тамо, али ево врага, где не могу бесног јарца да савладају. Једва с тешком муком опколише их после толиких мука, а онај немирко не да се да га скину с опасне животиње. Моли, куми, али он за живу главу неће. У то се отворише врата оборња, а унутра ступи кућни домаћин - Спирин отац.

Чим се појави онај, Боже ми опрости, свети Илија на врата, сâм да га 'натема да га зна, кад се брже с јарца смотрља доле.

Овом га приликом не хтеде отац бити, већ га хтеде оставити без вечере, али на молбу његових, Спириних, ујака, то вече одгоди, те је сутрадан остао и без прекуса и без вечере. Јер, вељаше његов бабо: – не могу да се љутим и туна да трпим ларму.

Прошло је од тад боме по дуже времена и већ читава година. За то време мање се опажаше она зла навика код Спире, али се ипак не беше сасма утрла, него још живљаше. Па не само што не беше утрвена, него се још и опажаше, да је мало више учестао у последње време са својом рђавом навиком.

Већ дође и друга зима и онда тек онако доколан учеста са својом рђавом навиком и даље и то: на јадне кумрије, којих у Пећи има највише. С њима и с врапцима он сад прављаше читаве поборе. Или би у покривеној снегом башти истапао негде под каквом воћком снег, па туда разапео замке од длака с коњског репа, или би на таквој пољани наслонио корито с једне стране на под, а дубита окренута поду, а с друге стране, с ивице, на шипку која је велика отприлике колико читава писалка и за коју је привезан дугачак канап, кога држи у рукама ловац заклоњен у соби или у неком заклону. Жито, које је просуто под корито, примамима гладне кумрије да једу, па кад се неколико скупе, онда ловац тргне канап, шипка скочи, а корито се поклопи, те све кумрије које су под коритом биле буду уловљене. Пошто их похвата, покоље их, па онда може као пиле да пече а може и друго јело од њих да се зготови.

Ово последње родитељи равнодушно гледаху и то њему даде маха, те поче опет свој стари занат и то још жешће. Али овом приликом родитељи беху му јако око нечега забринуте те их он толико јако не занимаше.

Пролеће сину, дође опет дечије царство. Дивне пољане беху пуне красном дечицом, која беху изишла да се чиме наиграју, јер се беху млади, веселих игара зажелели...

Мећ' њима беше и Спира, и он се играше, те овом приликом беше заборавио на свој стари занат.

Беше то баш некако пред Ђурђев-дан, када је то што 'но веле још пре рока и тад баш једног красног пролетњег дана Спири се отац сељаше из своје куће, јер по милости султановој беше изволела његова света преузвишеност ефенди кадија истерати га из његове сопствене куће, почем се беше допадала верном слуги корана, кадији, па истера рају и оде сам да тамо са својим харемом, фамилијом, и тевабијом, слугама, станује, а ђаурин нека се потуца од немила до недрага код своје куће, док је у њој верни заступник ислама.

Наравно да је при пренашању ствари помагао и Спира. Он је ишао с колима и био је као помоћник оног рабације, газде воловских кола, кога су погодили да им преноси ствари. А после, кад су се празна кола враћала за ствари, онда је он јахао на њима и возио се.

Кад су се тако враћала празна кола по трећи пут, рабација даде Спири један велики лесков прут, којим је терао волове, и рекао му нека тера полако, док он купи нешто ту у чаршији и оде. Спири то беше добро дошло, јер не беше одавна процумбусио. Па ставши напред, пружи ноге доле и заметну међ она два крака од руде, који везују осовину првих двају точкова. У то дођоше кола до једног савијутка. Сад Спира на једаред офуштури прутом волове, који намах тргоше кола и стадоше што игда могу трчати. Чим волови нагоше на једанпут јако, а Спира, који се није тако чврсто држао посрну прво натраг, па напред и у то му мрче свест те паде напред; али срећа његова те десно од руде, јер десно крило окреташе, те га точак не повреди. Но ево опет несреће. Ноге му упалоше до колена у процеп од руде а остали део тела обеси се о руди и оста висећи.

И то све деси се у једном тренутку.

Волови јураху тако нагло, да су Спирина глава и рамена једнако обијала о оштро камење доста рђаве калдрме.

И то све би тако нагло, да му се не могаше одмах притећи у помоћ.

Кукао је Спира, врискао, па на послетку паде у несвест. А кад му стиже помоћ он већ беше полумртав.

Брзо га онако полумртвог однеше натраг кући.

Ах, како је било јадним родитељима.

Кад видеше у каквом се стању налази њихово мезимче...

Одмах послаше по лекара, који намах дође.

Да је ко мотрио добро, опазио би неку забринутост и промену лица лекаровог при првом прегледању. То нико не примети осим јадни

родитељи. Он примети, јер он највећма беше обратио пажњу на то... Та како и не би, кад му јединче о концу виси?!

Елем, после великих туга, јада, чемера, бриге, неспавања, страха и какве вам патње још знам ређати, што претрпеше јадни родитељи око свог јединчета, напоследку, хвала Богу, не беше толико нужна лекарева помоћ, јер после тромесечне патње, он беше мало-много оздравио и већ могаше да седи, па и мало да устане, те му не беше толико потребан тај лекар, него се уместо њега прими мајка, да му и даље тешку рану на врх главе негује... Ах, мајка, мајка! Како је тежак тај задатак за њу слабу и неуку, па га се она ипак прима, само да би се већ једном прекинула болест њеног сина!...

При опроштају са лекаром, запитаће напоследку Спиринов отац лекара, за што се је онако снуждио био при првом прегледу.

На то му искрени лекар одговори овако.

– До сад сам крио, али пошто је дете сад већ изван сваке опасности стога немам узрока даље да ћутим. Први пут кад сам га прегледао и опрао му рану, па кад сам загледао унутра видео сам ону марамицу, којом је обавијен горњи, к темењачи, део мозга, и, право да вам кажем, био сам изгубио сваку наду, да ће дете остати живо. Но хвала Богу, што се смилова те вам га сачува, да се с њим под старост тешите, јер се надам, да ће бити човек, с којим ћете се дичити, почем је један пут претрпео искушење, само ако буде жив. Но треба захвалити Богу и на том што су му брзо притекли у помоћ, а иначе да се је и даље тако вукао и то још врло мало, онда би му се мозак повредио и он би свршио.

После још двомесечног неговања материног он је био оздравио. А сад је већ један између најчеститијих грађана ове старинске вароши и увек се сећа како је прошао, мучећи без разлога корисну животињу. Он врло радо прича свакоме своје искушење, јер вели: – Ја сам тако прошао, што ми може бит' нико није причао, како пролази онај, који тако ради, али ја ћу друге да саветујем, почем сам сâм искусио то велико искушење, те да не прође и други као ја.

И дан дањи има на врх главе колико једно петдинарче, голо место без косе, јер му није никако порасла коса, пошто је рана заздравила.

– А сад да сте ми сви, драги читаоци, здраво, па и ја с вама, али вас саветујем, да не мучите животиње без узрока, а и једном речју, никако да не прођете као јунак ове приповести, наш Спира.

Приредио Голуб Јашовић

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Иван Деспотовић: „Град“, уље на дасци, 2010

Friderike Majreker

PUTOVANJE KROZ NOĆ

(Friederike Mayröcker: *Reise durch die Nacht*. "Suhrkamp Verlag", Frankfurt am Main, 1984)

Vraćamo se sad iz Francuske moj SUFLER i ja i upravo sam u spavaćim kolima videla kako kraj mene promiču rashlađene livadske padine, i to pomućenog pogleda jer su mi za prolivanje suza služili noćni sati ali i đavolisanje i tome slično.

Nije to bilo nimalo dobro vreme za bilo šta i uopšte se nismo snalazili sa bilo čime, a ponajmanje jedno s drugim, naša veza se tu, dakle, iscrpela; nikako uz tok stvari, što bi se moglo dalo pripisati okolnostima, nismo vladali jezikom, još uvek nismo, uprkos mnogim dobrim željama da ga naučimo dobrim delom vremena iako sam bila zaljubljena u taj jezik, i stalne psovke dakle psujući tokom te tri nedelje i ništa ne razumeti od onoga što se naokolo dešava i sve se činilo tako strano i ograničavajuće i preteće i stalno se osećati nepoželjnim, da, biti duh usred takvog gospodstvenog grada, usred njegovih neposrednih samohvalisavih, bučnih stanovnika, sve terati do granice ili kako god. Dok čoveku ne grunu suze.

Jedno ili dva perjana jastučeta uvek nosim sa sobom na putovanja, jer, inače, ne mogu da spavam u stranim krevetima, a jedino što sam naučila na ovom putovanju, bilo je, da u svako doba bilo gde nađem mesto za spavanje, to je moje telo naučilo još pre mog razuma, to je moje telo shvatilo na ovom putovanju u tom stranom okruženju, nešto što ranije ne bih nikad mogla da usvojim, nagla sklonost, nadarenost možda, jer sam bila toliko iscrpljena, tako će me noćas uljuljkivati u san u tom krevetu za putovanja, spavala sam gore dok je DŽULIJAN pokušavao da se smiri dole, pentranje na gornji ležaj nije mi predstavljalo problem, nekada tu ne bih mogla da zaspem a kamoli da prospavam, mislim u takvom noćnom vozu, koji je jurio kroz neosvetljene predele: iz straha da ne dođe do sudara napred kod lokomotive i da se svi vagoni, iskačući iz šina, ne prevrnu odmah i sahrane ispod sebe svoje oskudno odevene putnike, i plakala sam i do svojih poodmaklih

godina, plakala za svojom odrastajućom decom koja su na takav način poginula, kažem, *Džejms i Suzana*. Tako sam u mraku napipavala mesingani okvir mog kreveta, lobanja bi, svakako, pri tome nastradala, i daleko od svakog skloništa sve moje *zapuštene* stvari, moje čitavo *zapušteno* telo na kome skoro ništa više nije bilo u redu, dakle, skoro ništa više ne funkcioniše kao što bi trebalo da funkcioniše, kažem, i iznad čega uvek budem, jedino da me bolovi ne ometaju u tome da sažmem misao ili pronađem svoj mir. Imala sam strašne inhibicije da koristim noćno posuđe, koje se nalazilo kraj kreveta dole u sandučiću koji bi se otvarao povlačenjem poluge ka spolja, tokom noćne vožnje, sama pomisao na to potiskivala bi istinsku želju za pražnjenjem, ali to su, ipak, samo nagađanja... i dok me moj SUFLER korigovao da sam počela da govorim o vremenu, naime, o divnoj vremenskoj prognozi, a ja ga pitala da li bi on pomoću svoje preosetljivosti na vreme mogao da predvidi da li će se tako zadržati, on je, sa svoje strane, nastavio da se žali na opšte stanje sveta, kasnije bi onda rekao, kada bi svi nastradali, lakše bi se podnelo, želela sam da saznam još ovo ili ono za trenutno stanje sveta, ali time bih otišla predaleko: to sam osetila po olovnim tegovima, tačkama do kojih su moja pitanja dopirala, po naborima moje garderobe, tako da sam se uzdržavala, radije sam sve zadržavala za sebe, daltonizam na crvenu boju me sustigao, kažem, pitanje je koje bih iskustvo mogla time da steknem, da sam htela sebi da dozvolim ugradnju sočiva jednog psa...

Gradacije u crvenoj boji, uzbuđena uzbuđujuća boja, španski crvena ili goja-crvena, boja koja mi ne prija posebno, jer lako preskače u zeleno, zavarava me da je zelena, cvetni ukrasi na žaluzijama, uskačem u plameno crvene pantalone od somota (Goja-pantalone) ujutro, odmah granu suze, pri tome imam toliko malo crvenih akcenata u svom stanu i nikada crvene haljine, jednom kada sam bila jako mlada, nosila sam priljubljeni crveni prsluk, verovatno da bih istakla svoj vitki stas, dok su mi lepršavi volani smetali, kažem. Jutros me zvao LERH i rekao mi, *Maja budi dečka, Majo dečka*, pozivajući se na moja najnovija pitanja. Isprepleteni resursi! Patuljasti, mislim, tako na golim kolenima novogodišnje donje rublje. Božanstvena boja tog crvenila me preplavljuje, te božanstvene goja-crvene pantalone, izgaram za tim da pišem halucinatornim stilom, mislim, moram samo da dozvolim da me nešto vodi, moram samo da sklopim oči i da me nešto odvede, kako krv struji venama... i zar nisam, zapravo, muškarac Goja je, na primer, moj otac, možda sam moj otac moj rođeni otac, pozlativač svog oca, ili moja majka, ili sam možda moj SUFLER zvani DŽULIJAN i odviknuta (od sapuna) od svake svetle boje koja prevazilazi svaku normalnu meru, ili sam možda onaj ridosmeđi kondukter u spavaćim kolima, koji nas je na ovom beskrajnom putovanju uzorno tetošio za *neverovatno veliku napojnicu* koju smo mu ne-

posredno po napuštanju Pariza doturili... zahvaljujući našem nervnom sistemu kontrole poklapaju se ova dva saznanja (livade) naime mirijade, pronalazi se, mislim, fingira se priča, dakle, fabrikuje se, kažem. Iako sam, na primer, ponekad postala svoj sopstveni SUFLER, on mi, opet, i dalje ostaje tajanstven, skoro da nisam nikad srela nekog, ko bi mi svih tih godina ostao tolika tajna, on mi je, najtačnije rečeno, ostao nedokučiva tajna, slika sa zelenilom (Mane) jako me opčinila, materija ne predstavlja granicu, beskrajno slikarstvo je nastavak života, neprestano razaranje i novi početak, istiskujemo nebesku ljubav u obliku slova Ipsilon u ponor, ali svako kretanje važno je poput vetra, staromodna kakva sam, naginjem blaziranosti, nagluposti, gubitku krvi, mada sam uvek mogla da se pohvalim dobrim sluhom, kažem, moji slušni kanali osetljivi su kao kod malog deteta, često vidim decu kako kod velike buke pritiskaju oba dlana na uši, noćni leptirovi ulaze poput tigrova u moju odaju, *tu je u muškarcu otvoren plamen i anđeo...* i samo pola sata kasnije, kaže DŽULIJAN, naći ćeš se kod svojih *papagaja / papira*, naša draga gospođa sa putovanja, kažem, umor mi je bio u glavi i u udovima i otresala bih ga se tako što bih se stalno valjala s jedne strane na drugu na svom uzglavlju, podigla zavese, ujutro Strazbur, napušteni sportski teren, oivičen beličasto svetlećim grmovima zove, sve u mom životu uvek je bilo komplikovano i nejasno i otupelo zato što uvek ima neka mrlja i na najlepšoj nebeskoj radosti ponekad i sotona, tako da sam uvek bila sklona tome da zauzmem stav pitanja, stav da zavisim od nekoga, i uvek bih se kod svakog informisala i uživala bih da me svako u što šta upućuje, kako bih izoštrila svoj pogled, ispeglala svoj glas, i usred tog noćnog zapitkivanja kada se odjednom ugasilo svetlo i moje oči nisu više ničemu vredale ma koliko ih razrogačila, još uvek bi mi ostala svesnost o svom organizmu, moje telo, moje butine osećale bi se kao inače, noge su me bolele, kakve utehe, još su mogle da nose moje telo, tu bi moglo što šta da se protumači, kažem, iz tog iskustva moglo bi što šta da se protumači za sopstveno zdravlje, kažem, napolju je sevalo – *šta je napolju?*

I voditi razgovore sam sa sobom ostalo je isto, to poznato cvrkutanje, i ono što se odvija unutar sopstvene moždane opne, etcetera, sopstveni uzdah...

Iznojila sam, uskoro sam iznojila svoj život, kažem, tapkam do klozeta, ugledam svoje sivo, razrogačeno lice u tmurnom ogledalu toaleta, pohabano sivilo u ogledalu, otkucaji mog srca bubnje, odzvanjaju u meni poput udara groma, odrastajuća deca, sve bih im ostavila, da su ostala na svetu, baštu čija me zapuštenost sve češće jako pogađa, zapustila si se, previše popuštaš, viče moj SUFLER ali to se ne zaustavlja kod mene, scena je uvek ista, duša, za pisaćim stolom, u letnjoj rezidenciji, noću, sada, ove noći to-

kom ovog putovanja koje kao da nema kraja. Kakva sreća, saznanje da će se ujutro roditi Sunce, crveno sasvim crveno u boji zemljanog crvenila razmenjivala sam pisma sa LERHOM, i brala bukete ljubičaste i bele danas je nedelja, ponekad se ne zna koji je dan, radi se o boji radi se o jeziku, ara / papagaj u prodavnici životinja, sa crtežom zebre na svojim prsima, znalackog pogleda, njegov pogled je dugo mirovao na meni, radi se o novoj boji, radi se o novom jeziku, o novom pogledu da / da bih negde mogla da nađem mir, negde da nađem oslonac, da bih / da bi moja noga mogla negde da se spusti u korak, mislim lutam samo idem naokolo, moj kontrolni sistem je pun vibratorne napetosti, želim tuce stvari odjednom da obavim, dobro tuce stvari mogu odjednom da mislim, da osetim, da razumem, da pozovem u sećanje. Kada me ljudi povrede, onda je to moja krivica, mislim uzimam to na sebe, jer sam kriva. Noćni leptirovi poput *tigrova* u mojoj odaji, u sredini sobe semenka urme, na izduženim nogama rode, dragi dan, moje oko u staklenom satu se probudilo, na lepo sunce padaju smeke planine, moj radni sto stoji kraj otvorenog prozora, verovatno isuviše blizu a da i najmanji dašak ne odune sav papir, tako sam dovoljno dugo vremena prebivala u ovoj odaji, tako sam dovoljno dugo boravila u ovom vremenu, počela sam da zazirem od sveta, izbegavam susrete i kontakte, moja potreba za mirom i isključivanjem bilo kakve vrste remećenja biva sve veća, skoro da je veća od potrebe za hranom i snom, ali ne znam koji ću cilj time da postignem, to je da želim da se zamislim nad nečim o čemu ne znam, ili još ne znam, šta je, mada sam sve moguće poduzela, sa bezbroj ljudi sam razmenjivala dodire, menjala sam mesta i godišnja doba, ali, zapravo se nisam odmicala od svog radnog stola, od svojih *radnih poslova*, prirodno mi je ovde mesto i dom, ali možda se sve samo odvija u mojoj glavi, možda ja, zapravo, samo još živim u mislima da činim ovo ili ono, možda se sve samo još odvija u našim glavama, kažem, živimo moguće još samo zahvaljujući našoj imaginaciji koju smo decenijama negovali i potvrđivali, ali to su sve samo pretpostavke, kažem, napolju seva, sada je dva sata i trideset četiri minuta, voz je stao na nekoj stanici. Da li sam kod kuće da li sam na putu i na putovanju, mogu li da biram između polulaganog, laganog, poluteškog, teškog šešira (psa), mogu li da biram između tamnije i svetlije garderobe; ali, ukoliko sam na putu i na putovanju, onda se, shvatljivo, sve daleko teže odvija, odvikla sam se (od sapuna) od svake svetle boje koja prevazilazi svaku normalnu meru, mislim da sam se već daniima odvikla od svakakvog sapuna, od svake upotrebe sapuna, već daniima bez kupanja, što još nije pokazalo specifične posledice, inače, kod kuće, tokom procesa čišćenja najbolje zamisli, više puta na dan, sve u svoje vreme, tako da ne može sve da stane u svešćice, ali ovde, kažem, tokom ovog opterećujućeg putovanja lišenog sreće su se moji životni sokovi

umirili mislim mogla bih verovatno još danima da ostanem tako a da moja okolina ili ja ne moramo da patimo zbog toga. Staromodna kakva sam naginjem gubitku krvi, blaziranosti, nagluposti, mada sam uvek mogla da se pohvalim dobrim sluhom, da, ponekad bi mi se dalo da proizvedem efekat odjeka pomoću ne znam šta, isto tako je bilo s mojim ocem, to je jako stanovište, sve u svoje vreme, jednom me moj otac (kao dete) poveo u crkveni toranj, dok je zvonio protrčala sam ispod zvona, konopac me pomilovao po glavi, skoro da sam nastradala kada sam sa pet godina pošla na planinarenje, beskrajna oluja je zaigrala moj kišobran i odnela ga daleko, *s moje desne i s moje leve strane videli su se rogovi*, kada sam jednom čuvala stoku, napao me razjareni bik, da nije pritrčao sluga, životinja bi me gadno unakazila, ali moja majka je pozvala mog oca kao spasioca, ponavljala je molitve kao znak zahvalnosti mom ocu da me još jednom spasio, kao i toliko puta pre toga, moj sudija, moj siroti sudija, pozlativač oca (Goja), NADA. NIŠTA. Na leđima psa bilo je i snega...

Kako ono beše sa limunom, kažem, sa žutom bojom, kako ono beše s vremenom, kažem, kako je uvek negde stizala, kako se to, zapravo, zbilo, kažem, kako je trebalo kako je moglo tu još mirovati, opametiti se, moja reč u barici krvi, nešto odjednom je poletelo sa stola: stvari se osamostaljuju! Dve kriške hleba zaustavile su se na podu, zatočena među prozorskim oknima zuji muva – trebalo bi, izgleda, da je oslobodim, pokretni ukras napravljen od čiviluka, prisustvo otprilike tu, limun leži na stolu: *koja lepota!* leži tu, kažem, kao da se sprema na to da bude naslikan, i dok ga moji prsti stežu, prisećam se nečega, u vezi s mojim ocem, zapravo sve je u vezi s mojim ocem, već dugo nisam razmišljala o tome, kažem, sve u svoje vreme prvo to s limunom, ponekad bi, kada bih dolazila u posetu, u šali skrivao male predmete u džepovima mog kaputa, jabuke, pomorandže, zgužvani papir ili male predmete iz kuće, džepovi bi se izobličili, a to bih primetila tek kada bih ga napuštala, kada bih oblačila kaput. Priobalje i obala, tu leži ogoljeni limun, pored toga crvena salveta, kažem, naslonio bi se u svojoj stolici, jednom je ležao s licem prema dole na fotelji i činilo se kao da spava, i uplašila sam se, lupanje vratima i prozorima (srcem), tako sam se dugo zadržala u toj sobi tako sam se dugo zadržala u svom vremenu tako dugo čujem korake vremena nad ljudima...

Upravljanje istinom, flomasteri su iscureli, noću plavi i zeleni, velike mrlje, oštih ivica na rubovima su mi sve preplavile, pokvarile sve beleške, kada sam juče tragala za školjkama, razmišljala sam o vrednosti i bezvrednosti, lepoti i ružnoći, opseni i zavođenju ovog sveta, pri tome mi teško palo da se orijentišem, materija je uvek irealna poput morskih talasa, kažem, kod naknadnog posmatranja omamljena sam od nesreće do nesreće, sagorela i

sažežena, umalo da sebi otkinem oko, posekla se po ruci, nabola boje, užurbani slatkiši... sto i pult, male olovke, alarm... zašto, pitam se, ne mogu ponekad da se oslobodim mučne pomisli, da moram sebe da proburazim oštrim predmetom kroz stomak, širom otvaram usta i ogromni, suncem zatamnjeni ljutiti anđeo u obliku crnog orla oštrim kandžama razbija oba bela zmijska jajašca u mojim crvenim nescima, pri čemu mi se grlo istog trenutka puni pohotno sklupčanim zmijskim okotom koji preti da me uguši tako da moram da povratim krv... mnoge vrline videla sam to sama, beli vazdušasti oblaci, neka sam prokleta... jer ih volim, često nabadam boje, ali odvikla sam se od svih svetlih boja koje prevazilaze svaku normalnu meru, ali obuzima me veliko uzbuđenje kada ugledam tamnocrveno, tamnoljubičasto drveće, cveće unutar moje odaje, lepo pismo koje se zatvara crtežom papagaja, u izlogu prodavnice životinja šareni ara na primer, to su nimfice / papagaji na kanapu za sušenje veša u dvorištu žute plave i zelene štipaljke na vetru, španska crvena, goja-crvena, prelazi u zeleno, uz emocionalna uzbuđenja pokušavam da izdržim ovaj jezik papagaja, na severu grada videla sam saobraćajni znak RUE OBERKAMPF, pored toga ispisano sprejem UPOMOĆ ŽIVIM, ceduljice protiv grada, i druga uputstva kao zaštita od grada i грома, srce neka se zapali u golubijoj krvi, posle nesreće koju je izazvao grom videla uvek iznova pred svojim očima munje, videla sam svojim očima kako se automobil bez vozača u trzajima i dalje pomerao, avijatičarska kapa avijatičarski maj, motociklistički šlem, šlem motoriste, imam tu više hipoteza, vikati i pisati, u beležnicu, *možda i voziti*, zabeležila sam noću, pa on je bio strastveni vozač, bio je uvek britki strastveni vozač, moja majka u prikolici kraj njega, umalo da se onesvesti od straha, imam i fotografiju na kojoj se sa letećom kosom, zapravo *letećom glavom* vozi s njim, videla sam svojim očima, sa srebrnim ogrtačem sedela je na stepeniku talbota, sa bezrazložnim osmehom na svom dražesnom licu, ruke ukrštene na levom kuku, moja sećanja ne dopiru daleko u prošlost zapravo malo čega mogu da se prisetim iz svog detinjstva, moja sećanja održala su se na starim fotografijama, tako se prisećam i same sebe, kažem, i svog oca, svih preminulih rođaka i daljih rođaka moje porodice, određeni pokreti mog tela kao da su izazvali zaslepljujuće bliceve, ne sećam se odmah po buđenju toga, već kasnije kod nekakvih kućnih poslova, o da znam, čelo je sever, noge su jug, leva ruka je zapad, desna istok, o da znam da majmunče čeka napolju, doteruje svoju garderobu, na otiraču sedela je sova i čekala da je pustim, dok ja sedim unutra, ispruženih nogu, dok mi se ne zapale noge, dim se već dizao, već su se bili oprljile, vičem, znala sam da će tako doći, viče ona, desilo se to već bezbroj puta, čak sam to i sanjala, ne sećam se tačno ali izgleda da je sve povezano s mojom majkom, teskobna koherentnost, izgleda da je sve povezano s mo-

jom majkom, s mojim ocem, obujmile ga brada i šume, kažem, i bio je stena bez premca / grozd vazduha ili kada bi želeo da mi da do znanja, da bi rado krenuo u šetnju sa mnom pod rukom i ja bih se služila nekim od svojih perfidnih izgovora samo da mu ne bih stajala na raspolaganju, kao: PA DANAŠ I NIJE NEKO LEPO VREME! PRAVO JE PRELAZNO VREME DO HLADNOG KA TOPLOM, ILI OBRNUTO!, optužujem sebe, ah optužujem sebe zbog svoje prezira vredne pakosti, zbog svog beskrajnog odsustva ljubavi... Sudija, moj siroti sudija, o, koliko ti je bilo stalo do života...

(„Đanoco, gde živiš, lane? Zar ne možeš da se pojaviš preda mnom?“)

Poput žrtve poput sove, srce je zapravo sova, moji zemni ostaci su uplašeni... *već sam sasvim lagana*, živa po meni mogu svi da prolaze, postovećujem se sa svim što me okružuje, sve povezujem sa sobom, *da li je to još uvek sujeta?*

Prevela s nemačkog Ljiljana Živković

Христо Крстевски

УБИЦА ВРЕМЕНА

– Убица времена?!

– Ко је убица?!

– Време?!

– Или убица?!

Одговор је попут краља у пат позицији на шаховској табли. Одговор је вечни губитник. Судбина је запечаћена у Хадовом тестаменту. Убица је смртан и не може заувек да сведочи, а време је искошено, једнооко, пристрасно, будући да је ванвременски и стални победник.

Тако, круг је затворен.

Игра је завршена.

Шах-мат!

Превео с енглеског Ђорђе Оташевић

Петер Римкорф

ПОКРЕТНО КУРВАЛИШТЕ

ИЗМРШАВЕЛО НЕБО

Ниоткуд трубље при руци гласе да млазне,
У смршавело небо, звуцима пробојним,
Кад вече прозорска окна лазне
Језиком седмобојним.
Разбашкарена у спектру простакуша Душа
 још једном пут небеса,
Навише, у облак, међ птице и нај-муње – :
Ко ми то у јелек гурну прегршт мяса,
Моје гориље срце, рутава, мајмуње?
Откачили снови – баш лепо – гондолирају
 чак до звезде Данице,
Смочени у плавет, у лебдиви етар;
Моје усаламурено срце, усољена моја узданице,
Ти нам бусију држи, куцавицом дамарај у ветар!
Са Земљом на боговској нози, како се рекне,
Јер љубим тог успаљеног славуја – ! –
(Краљицу мед певицама ноћним!)
Није ли лепо, ускоро, кад Месец набрекне
А река набуја
Подлећи силама теже, моћним?
Дааа, Месееец, чим гране, тај монголфијер сидеричан,
Низ звездана јата сву ноћ да се ваља. . .
Посркаћу цео сам-по-себи-свет и свем чем нисам вичан,
Из твојих – под пазухом маља.
Срчем и свемир, топао, ко рука, па се непце топи,

Ти, грло, већ јеси – у то се не мешај! –
 Ти, што овде ваздух сав ми попи,
 Тули ту шкиљаву лампу, о-ти-смртно,
 А потом, о гравитацију се вешај!

ЈЕДАН ОД НАЈНЕЗНАТНИЈИХ

Лесли Мајер уназад чешља чуперке своје плаве.
 Егзистенца му сеже од Сирија до ђона слизаног на пети.
 Све што му властити дани у вршу мождану сплаве
 Јесу безвезни јероглифи – мало страћа и зёра памети.
 Лесли ошија главом по законима чак од Адама;
 Опажа: Свет овај од крви и од бензина је здан –
 А кад га чопор Фурија вија цадама од макадама
 Гле, он већ спознаје, да и он њима је знан!
 Усуд му дао: На море туге пола унце веселја,
 Ехеј, на море туге, једва унце пола да кане.
 Кад с анђелом се рве, вели, то га љути и цвела,
 Радије би да умре онако људски и, натенане.
 Лагодном смрћу, блажен, као да брише дупе,
 А последње сазнање каже, завеса пада, брате;
 Ама, увек се дангубијани око њег скупе,
 Да му прде у ћеиф и сате моропатне крате.
 Од њега, јамачно, нема незнатнијег поете,
 Вашљив и заћорен, глава: шашавих мисли сплёт;
 Просветљен фосфором и без наде у Духове свете,
 Он, у магијски протокол записује свет.
 Његова душа је чворак, рашчијаног крилца птица,
 Ослепљеног вида, ћурлик му одзвања страхотном јеком – :
 Нека ми огледало, молићу, дода од господе неко;
 Досадна су ми – сва друга лица.
 Лесли Мајер влада иронијом степена трећег;
 Божјак, штоно другује са собом, а с лудилом се куца;
 Финистички песник он је, и плитков, да нема већег,
 Нишче му месо испосничко вазда уза њ гегуца.

ПЕСМА ПЈАНСКА И ВЕЧЕРЊА

Ракијашки сновид: Плима вотке плави
Па ми брка Лилит с Јабучком у глави;
Када ме, сусталог Савла, софа шћушка
У крило мекано, кано коњска њушка.
Благодарна Луно – прамињај из етра;
Пријашку Еолу понестаје ветра;
Шта је с Орионом, спавању несклоном?
Растерује звезде над совјетском Зоном.
Трк, перната душо, у стопу га прати!
– Кад се с трамболине срце суноврати –
Шта би га сустигло, да га човек вија?
Где је, Тидманова, бела бедевија?!
Водисмо с Борејом ветропирне трке,
Што Ничеу негда сукао је брке,
Тај свиони скитач, још неопамећен,
Небом тумба облак, млинове окреће.
Имаш још планова испод тог шкрљака?
Дај пуштај већ једном демона из цака!
Па кад се у лету Вечерњаче машиш
Узми је ко с длана Господњега бакшиш!

ПРАУНУКОВА ОДА

Каква неслутљива збиља:
Старчев фотос, браду своју пола века глади,
канда је накан да васцелу повест обасја
и да каже: Више стамености!
или: Умите, шта вам ћаће ткаху и ћускијаху,
онамо се латите цилита! –
Ех, што нам се по кући сила божја бронзане
узречице спарложило,
да њоме,
кад веља нас невоља свитла,

лобању с тешком муком за-шу-пе-ри-мо.
 Ја, међутим, ја, руком утрнулом
 безвољно упирућ у земље што се буде,
 (док милијардучлана Кина
 ноћом-дању јоште кроз сне ми табана)
 евакуишем из груди сву ту
 тешко наоружану наду и место утехе мним:
 Зарана у постељу, соколе,
 па под звездама новим
 бодра духа сутрадан очајавај!

ШТА ЧВРСТО?

Спрчвари убог ћумез, парче зида овапни
 Помало кркај куруз, искапи чаше две-три! –
 Изнад брвната срањца шенулоост лета напни
 Када ти млаки ветрић шклемпаве уши ветри.
 Смело се дајем у најам код миомира,
 Слаткоме струју спиреном с глогова прућа,
 Нек позну сипњу мојих маторастих плућа
 На Исток транспортира...
 О, Жумањакока, између ветра и вица,
 Шта нам то чврсто оста кад часи капаво пузе?
 Јоште певушим риме у име твоје гузе
 Ма све ме нешто гужва иза шлица голица.
 Дођи на огњен-стељу, пламено пландовање!
 Етер бљузгаво жмрћка, туц-муца радовање.

ВЕЋ СА ЧЕТРДЕСЕТ

Е, свратишо сињи у бурдеље многе,
 И почасне мόμε, бόμε, утањиле видно,
 Како само стоје, ко птићи покисли,
 У пуном им цвату лице, недра, ноге,
 Не у м о л н о стисле оно место стидно,

Док тебе килаве твоје грешне мисли.
Ако те засврби под кошуљом лишај,
Не умишљај да си над ђидама ђида,
Да те изнедрила нагоркиња вила –
Природа те кида
М и м о с в и х п р а в и л а
Усуд је вештачки продукт, стишај!
Трагика?
Њом се телци тове, туви, синак ђчин!
Ко Талију жели, нек бђде, не једном!
Већ са четрдесет љубав бива злочин
Или – безизгледном.
Љубав ни с песништвом више јок у вези:
Н е м а у з в и ш е н и х с т а њ а / о с е ћ а њ а
– Баш канда их нигда не беше ни било –
Нити више има самопоуздања;
Кàсај кући, старче, настрана кàнило,
Нашикај се дупке и на пђчин лези!
Ти – нигда не савладан, ни у једној бици;
Ти – једино својим рукама позледив –
Ипак, последњи ће ехо грмљавине
Остати на вјеки вјеков непреведив:
Кад пред очима ти заиграју свици,
Глава у орбиту крај ува зàвине.

ПОКРЕТНО КУРВАЛИШТЕ

Стàрино, што у бекству се нашав журиш,
С п и р и т о м с м о ч е н, н à л и в е н,
Отрцотино нèрава, влажна –
Човече, овај ракијско-теоријски бућкуриш
Јесте лако запаљив још, и експлозивен!
Што ти је глава наизврат посуврнула?
П о л и п ч и ћ с м е ж у р а л а
Б о ј а с а м р т н о б е л а:
Уочисуботња-ноћ-скитуља – куља

Буљук јогуних клинки-побегуља,
 Зар је то ништа? Младеж невесела
 С р н у л а, с в р н у л а и п о с р н у л а?!
 Грабљиво гибљив усуд се клет котрља.
 За св аким кроко могањ севн е
 Из овог покретног бордела,
 Чисто те ваби, нука: дела!
 Као да збиља рашчепуља трља
 За тебе само, отворе своје цевне.
 Имаш ли штогод сребра, с ње склизне свила пуста,
 И м а ш л и ж е ж е н з л а т о,
 Она се, начисто, развали:
 Камара црева измеђ шупка и уста,
 Н а в а л и!
 С в е т в о ј е, б а т о!
 Ако и тебе, баћо, живот немио цима,
 Рољни га тумбе, ледина челенку срезће –
 Шљемати сируп властитих мука, боме и тога има,
 Више, неголи мислиш, и чешће.
 Љубав није ватра, ама, јесте звере –
 Ко хоће да забатачи гробаћа,
 Нек плаћа, марјаш-два, и ћао...
 Чакшире истрешене, у празном срцу ни зере:
 Дан овај опет б ј а ш е ј е д а н о д о н и х к а о –
 Све твоје уре цуре, последњи час промаче,
 И з н у т р а + и з и с т и н с к и.
 М а р ш, г о р е! – ш т а ч е к а ш ј о ш?
 Пењ се на престо своје собе-ломаче
 И сажгај за сопствен грош!

ИГРАЧИ НА ЖИЦИ

Вежбамо у нај-висинама, где се уже пречи,
 Ми, самобрбљивци и самозвани римоклепси,
 Сна̀трећ о некој и н д и в и д у и, кано слепци,
 Док се она само састоји од речи.

Шта нас то тамо мами – чему? – рашта? –
 Да напустимо тепих?
 Нигда неистражено *Who is who* у свету глуво-слепих
 Што га суновратке такне/спозна машта.
 Ко, у висинчинама таквим се нашав,
 Наниже глене, види: Немашност и заблуде.
 Ја велим: Ко песме пише, јесте шашав,
 А ко се у њих узда, ето будће луде.
 Својим астралним телом свирам клавир,
 Систем ч е т в е р о н о ж н и – четереспрстни –
 Дубоко доле, на земљи, у лавир-
 Инту, ми смо неурачунљивци врсни.
 Лорелај расплела својих кóса клупко
 Над пресвиснулим водама Рајне...
 У смртној опасности сам док лебдим љупко,
 Здесна ми Чича-Крсџа, слева, мој другар Хајне.

ГОРСКО ОКО НА АЛПИМА

Стрмòгледа, све ужег, у клин збрушена,
 80-гради зинуло да те у суноврат скрка
 С *литницом Северном* пла́зећ-скоро-обрушена
 д у б р а в а, шареномрка.
 Свртоглавио понор, ти, престрављен, све немљи,
 Запиљио у своје Ја – закатанчено кљусе.
 Вехементно! – слевчено у недра црној Земљи
 о н о – с е – с к р а с и л о: у с е.
 Т и, о д с и љ а и с п о л и н с к о г о в е ш т о
 Облућем котрљан и гнан све ближе – за чим?
 З н а ј у ћ, да било би лепо претекне ли нешто
 Плаветно и на овај начин,
 Путниче на ђоновима од седам миља,
 Дубоко, у том кугличном лежају, свуда,
 Куд си закотрљо, реци, зарад којег циља. . .
 Љубав да иструјиш, да повратиш дах?
 Ил' би те, изневеро-једнољуда,

Недоугог ваљало згромити у прах.

ОДМОРИШТЕ ОСТЕТАЛ

Куруз, још једном, и ретке гану те травке,
 Ах, тако зелено гану, душу дотуку,
 Кад перовође, гачци/чавке
 Завршни рачун подвуку.
 На разбоју неба Сунце се шепури
 Симбол крста своди –
 Просто се у лепо светло збленеш, па зури
 Што оку живо годи.
 Фртаљ-до-шест-нежно, танкожилни сутон
 Над тобом се склапа да те убевути:
 Клонулост те сманта, неједнака, утом
 Чим с последњом зраком призор тај ижути.
 Ханза-сервис, Сајмон и Гарфанкл с нама,
 Бонг! Утопија, кућо/слатки доме! –
 Дан што краћи, штета, тиме дужа тама
 И све се свршава на томе.
 Не сачувај ништа, жал нек те не спута,
 Смутњама не дај се бурним да те круне!
 Б Р А М С А! – у ф-м о л у, до даске разгуди!
 Ничег лепшег него латити се пута,
 Збиљски, а без журбе, раскликтаних ћуди,
 Главе свакојакних мисли пуне.

ПРИЗОР С ПРОПУТОВАЊА

Л о н д о н, сунце труси, ко из бибер-млина,
 Тмурих птичјих јавки – триста!
Let it be: to be or not to be –
 Тек с риђег перчина жари се врелина,
 Магма све је, живи огањ уби,
 Енергија чиста

Дисаји, бунарски, у грлу застају,
Лебдећ, мине друштво табана лагачких:
Каоно два воза кад се прате/померају,
Пиљимо из бистрих окана луђачких
У се – ћоравачки
Мамуза судбину овлаш боцне, стегне.
Ветрима вртложним с небом да те спласти,
Или, да сачекаш, док се оркан слегне?
С в а ч е с а с т в а р а и п о к р е н е
Твоја умећа срце, и живот твој моја сласти:
Н а и з в р а т! – р а з д р љ и т е! – м е н е
Један једити нџдомаштан тренут
У њихај двају крила све се сточи,
Одене лабуђом хаљом Утопије. . .
Та неш, ваљда – доverk – у ту реку збленут
Стајати тек тако, у њу да не скочиш –
С а д, о б о р и с т р м о! – и л' т и н и к а д н и ј е

ОВАЈ МИМО НАС ШУМОРАВ И ПЛАВ. . .

Једанпут још превраћа младо и старо,
Имена трампи, опанак мења за већи –
Мајсторе мој, док Земљом будеш тумарô,
Чуј ме, шта ћу ти рећи.
Милоштом свакојаком нашаптало ти уши,
Неопозивом, спрва, да ти се свиди –
Пре но се твој свет у свет потомства стмуши,
Ти га, што боље, види!
Гледај, која се сила и кристал споји
Да глечер, један, у тисућ лета склопи:
Митос да сазда, де, не запрђуј, који,
Док се он топи.
О лађе одбегле светлосно пљуска злато
– Исток и Запад, бленули, ко два клона –
У ишчезнуће све је већ урачунато:
Сем сузе твоје, да л' залуд кану она?

Не питај, већ: упитај се, и подај, и, прèуми!
 Пун слутњи, главе спрам звезда окренуте;
 Све док и грашка дашка из тебе и у те
 Бестежински шуми.
 Шта се препозна, пламењем разговор води,
 Овлаш се такне и – плешућ, у разбегнуће:
 С басмом у исти ток се и реч утехе своди,
 Ко уме, нек увом стисне прса – чуће.
 Послушај своје срце и, по – дај! му се, сав!
 Повери Неопозиво њему, пре но амбише клёт:
 Овај мимо нас шуморав и плав
 Ј е д а н ј е д и н и С в е т!

СЕМ ЉУБАВИ, НИШТА

Накратко пружен у овој мојој баштенској четворини,
 где ми вече баш из ока неће,
 лепо је,
 кад човек овде јоште може рећи: како се само
 лепо небо размиче а љубав у главу пење,
 да након толиког лутања и лудовања
 на једно становно срце груну,
 осетиш
 дубоко у прсима уштављеним оштар пробод
 РАДОВАЊЕ.
 Елем, пошто ова моја шала не мења државу,
 уста ми сместа зачекећу,
 – подигне се рука, с чиста мира капак очни спусти –
 ама, све док дишем-дуванишем-и-битишем,
 докле год ме моја љута невоља коље
 а срећа властита зачикава,
 хоћу!
 ово тињавине што нам је аура чува
 да хвалим
 језиком подугачким!
 Ништавног, ето те, сред милоште: Тебе,

где ти нојца већ мараму врáну
преко мяса неуљуђеног набацује, док
сви предмети окрећу
један другом страну своју пролазиву,
а из издашне тмине цурком
радост туробна тóчи...
Ја пак ни с ове ни с оне стране чела,
од свега,
што ме одржава и што би ми доскочити могло,
не помињем,
поименце, сем Љубави, ништа.

АУТОПОРТРЕТ 1958.

Прекрасно, ништа не разумео, а ипак
пуним срком носнице своје смртношћу наслађујеш – :
врли синче тренутка,
ене те, разгегао се мед мноштвом душмана и шачицом
браће,
штетама опамећен свакојаким, но
неповерљивог до даске према тлу од којег се,
о, заблуде ли грдне, сазданим залуђујеш. . .
отклатара некуд, без икаквог узвишеног циља,
врдеља-мрдеља,
курјак астеничан у светлост наранцасту.

Како му брзо промичу дани
кад човек не чами у апсани.

С лета и с јесени и стално изнова:
неизмерна јесте срећа, које потребит је он,
МЕЋУТИМ:
данас пак баја буца печењце своје у гаћицама бресквасте
боје,
– охохо! како га небо до под саму косицу запљускује! –
а кад се поново придигне,
врсник,
гладећи кожурду своју, структуре своје угануте,

док се мислима занесен из сирупаста загрљаја
отима сетно,
нудер, приупитај га, кани ли ти
помоћи да сурвате оно што доспело је горе.

Песма над песмама непослуха –
одлајана или обзнањена –
ма, досад је, онако прегнантно,
мајковић ниједан не лану, кô он.

Њега, да знаш, и није баш лако одредити
у кругу створава животињастих.
Не да не би, у дубини душе, све остало по старом,
ехеј! јоште он прежива предачко ништавило, на којем
и ћаћа му чак брусаше зуб,
а да му ништа новије до Ништа на ум кануло није –
Нуде, причувај се, роде, да десницу своју у ватру тураш
за његову левачу:
каткада, изјутра, иза rrrrrрадикално неодлучних
новинчина,
кусајући плаузибилну овсен-кашу и потанку
јомужину,
помно се наљоља момчина
(и то је сасвим у реду)
поздрав оригиналан – песницом Телмановом:
Дружба!

Одвећ истинито да би било лепо:
и естетa клопа, иначе би крепо.

А онда, поново,
сталежа својега неизвештачен син,
лако, по сунцу пригушеном, завинта небу у висине:
он, стручњак – панимајо? – у глави
узгаја ангора-облачке, мађију пенушаву;
по роси, у светлости, долази ничим под
миленим богом довежен,
па нехајан и празних шака овлашно поздрав збрци
столећа
пут зевнулих небеса домахује, о-гром-них,

која никако да склопе своје
бескрајно запањене раље помодреле.

ПРЕДЛОГ ПРЕЦВАЛОЈ ЉУБАВНИЦИ

или

живот почиње с четрдесетом

Желиш ли крупног пса, праву грдосију?
Који те слуша кад викнеш *дођи*,
шибе, ил *фуј*, ил' *држ-га!*
Желиш ли, можда, мајушну куцу?
Желиш ли кучка у наручју да га носаш,
да ти лице подгрејавано лизуцка,
каквог, који подноси твој дах?
Купи, море, најобичније живинче за дане црне и жалосне!
Већ се курсна вредност загрљаја твојих срозала
позамашно,
ни смешак ти више богзна како миловидан није –
Непроцењиво тад је какво просто створење, које те њушка,
па оним уздајним окицама уцакли у те
кад пут вечности заглавињаш.
Ах, то небо!
Небо, и све што иначе не објажује твоје сне, као
ни онај чово штоно те љубљаше жарко,
ама одавна замаче преко девет гора...
– *Cunnilingus*, обећање под паријеталним оком Месеца –
прошо воз, свршено,
разгледај де мало ону прчварницу у Лајбништрасе,
ду ћ а н н а д ду ћ а н и м а!
Онај твој муњоглав премата неке посве леве мисли по
памети!
А, где се то јоште о теби зборуцка?
У пошти? Сем ако није каква рекламна пошиљка
– ах! – Захвалница за добру жетву:
„*Свим домаћинствима*”!
А тебе нема, па нема, чак ни кад Месец просине с висине,

тебе још у скитњи нема!
Нема те више, нема, све си изгубила,
све што за губљење беше ти дато.
Протутњало лето, а отутњао, боме, и љувени твој;
тај ће, још колико сутра,
оглашчином,
димензије своје у *Вечерње новине* да звекне:
И куд баш, мајку му, билмез, лице твоје да не
памти више.
Не чачкај по томе!
Не репетирај клетву, ни то мраке прозуклих отрцина
блаженства;
нико не воли да га опомињу
како ти је некоћ папао соли с длана –
Стога – *данас и овде* – : Купуј тог штенца!
Звекни четерес нових банки на сунац
за окице, њушкицу и репину;
штоно ће по киши око тебе скакутати, аааххххх,
и дреждати уза те
на благој сунчевини септембарској.

Превео с немачког Драго Тешевих

Iva Jevtić

GRAVITACIJA

za Tina

Čitav svet je kamen.

Pošto je bog sveprisutan, on je i trešnja. Da trešnja, ali ne samo ona već i više od nje, no u isti mah i skoro ništa od trešnje. Adam steže ruke bogu, čovek rukama steže trešnju. Svet je ogledalo, ide to nekako ovako: jednom sam jela trešnje, neke sam pojela, neke zasadila u vrtu, od ostalih nešto sam stvorila napravila.

Ptičji let zaparao je nebo.
Po zemlji se prosulo proleće.

Poslednja sam stupila na tle i, po nesreći, poravnala čitav kraj.
Od tada noge su mi neprestano, gore, u vazduhu.

Na njima se gnezde male ptice.

Jedini dar – pored apetita – kojim je bog obdario porodicu Radović dar je kazivanja očiglednog. Tako je već moj pokojni pradede Ilija, bog da mu dušu prosti, rekao, *Na sirotinju se i zecu nadigne*. Ipak uprkos tome što reč lako ubija, nisu reči bile te koje su presudile mom pradedi.

Umro je od preobilne hrane. Jednog dana, tokom svog popodnevno snu, nakon što se, kao i toliko puta pre toga, i više nego prejeo ćuretine.

Mi, Radovići, nismo osobe s brojnim talentima, ali oni koje imamo zbilja su smrtonosni.

Bog zuri u sve, sa zemlje na nebo, s neba na zemlju, u svim vodama ogleda se njegov lik.

Ko pogleda u sebe, vidi mene.

Moje oči tirkizne su kugle u kojima se ogledaju noć i tišina.

Dečak i devojčica stoje pokraj usijane peći. Izleću staklene zvezde.

Neke kače na nebo, druge stavljaju u hranu odraslima.

Moje vene reke su krvi.

One poje žedne životinje.

Toj reci su prišle da se napoje žirafe i bivoli, slonovi su u nju močili surle, divlji psi su je ispili do kamena. Kad je zemlja utolila žeđ a u

vazduhu zapucketala tišina iz ranice na mom telu odletela je poslednja ptica. Sada kruži nada mnom. Radoznalo se ogleda.

Otac kaže, *Bože, što je mesec glup!*
Njegove oči dva su nebeska jezera.
Ja znam sve o njemu, a on o meni... ništa!

Nekada je bila dlan.
Milovala je zaspalo telo.

Otvori li se iz nje izrastaju ptice, drveće i nebo.
Zatvori li se bude noć.

Tela zaspalih svetle vatrenim iskrama.
Noć se rasteže na sve četiri strane.

Svet je nem, rekao je kos.
Tisa, na kojoj je sedeo, prvi put je tog leta dala plod.

Kad gledam svet vidim ga spolja. Kada me pametne životinje gledaju iznutra me osećaju. Kao dete sam u mislima gonila oblake, sada mi oni to vraćaju, oblaci mi rasteruju misli.

Ptice padaju s neba kao kamenje.
Zarivaju se u ženske grudi i tu nalaze ljubav.

Gde da zasvetlim? priupitala se bundeva.

Bundeve, na oko okrugle i mirne, u međuvremenu su bešumno pojele korale.

Zariješ li ruke sasvim duboko izrašće iz njih drvo.
Rascvetaće se proleće.

Na nežnim listovima počivaće nebo.

Moja kolena su od granita i soli.
Leti su mirisala.

Kada smo bili deca govorili smo, *Što je dano u zlatnoj pećinici je zakopano.*
Vikali smo, *Sunce je snažnije od zemlje, sunce je snažnije od zemlje.*

Sa oguljenih naših kolena olizali smo pesak.
Gledali smo potom kako zaceljuju iznova.

Drvo raste nagore kao i ja.
Drvo raste postrance kao i ja.

Drvo se pomera sa zemljom, ja trčim u drugom pravcu.

Deca plaču.
Ne nadaju se da će ih neko zagrliti.

Ovo je priča o prirodi nasilja.
Udari li te neko, boli
Udari le te neko dvaput, još više boli.
Uveče ne možeš spavati od bola.
Kriv si što te boli.

Stalno povraćaš.
Nasilje ne dopušta nikakvo pitanje.
To je sve.

Preveo sa slovenačkog Dušan Stojković

АУТОРИ

Иван Деспотовић: „Девојка са књигом“, уље на дасци, 2002

Андрејевић Даница – Рођена 1948. године у Трстенику. Доктор филолошких наука (*Поетика Меше Селимовића*, 1990). Објављене књиге: *Поезија Десанке Максимовић* (1983), *Портрети косовских писаца* (1988), *Поетика Меше Селимовића* (1996), *Антологија косовско-метохијске поезије* (1997), *Српски роман 20. века* (1998), *Лексикон савремених писаца Косова и Метохије* (2005), *Српска поезија 20. века* (2006), *Купидон на Косову* (2006). Објавила око 300 приказа, чланака, есеја и критика у српским и иностраним публикацијама, часописима и зборницима.

Бабић Ранко – Рођен 1957. у Пећи. Професор је на Факултету техничких наука у Косовској Митровици. Објавио је књиге песама *Дубине висина* (2006), *Пола човек пола човек* (2007), *Деца су већа од деце* (2007) и *Калуп за наличје* (2010). Живи у Београду.

Богојевић Дејан – Рођен 1971. године у Ваљеву. Пише поезију, прозу, хаику, есеј, драму, књижевну и ликовну критику. Заступљен у преко двеста зборника, заједничких књига и антологија у земљи и у иностранству. Објављује у већини домаћих листова, часописа и ревија, као и у иностраним (Холандија, Словенија, Енглеска, САД, Бугарска, Индија, Пољска, Македонија, Нови Зеланд, Ирска, Румунија, Јапан, Немачка, Русија, Норвешка...). Објавио четрдесет ауторских књига: *Негде на крају* (поезија, 1991), *Дланови земље са брегова* (поезија, 1995) итд. Приредио хаику антологију *Изнад празнине* (2002), антологију српске поезије за децу *Моћ чигре* (2004), пет антологија најкраће необјављене приче часописа АКТ, антологију најкраће приче: *Дубоки прозор* (2007), антологију хаибуна: *Предјесенски интермецо* (2006), хаику антологију *Одјек међу уснама* (2008), антологију светског еротског хаикуа *Сусретања / Meetings* (2008), антологију светског хаикуа *Облаци у најкраћој ноћи / Clouds in the shortest night* (2009). Превођен на енглески, бугарски, словеначки, чешки, грчки, немачки, француски, румунски, македонски, норвешки, јапански, руски, италијански, пољски, бенгалски... Са Миливојем Костићем основао, уређивао и издавао часопис „Црни креч”. Основао и уређује интернационални хаику часопис „Лотос”. Главни и одговорни уредник и оснивач часописа за књижевност, уметност и културу „Акт”. Заједно са Нелицом Ивановић, основао и уређује први црногорски хаику часопис „Шкољка”. Главни и одговорни уредник хаику часописа Хаику друштва Србије „Цвет шљиве”. Заједно са Олгом Лалић Кровицком основао и уређује српско-пољски књижевни часопис „Племена”. Награђиван за савремену поезију, хаику,

хаибун, кратку причу, новинску причу и стрип на југословенским конкурсима. Добитник бројних интернационалних награда у Словенији, Јапану, Француској, Хрватској... Бави се и ликовним стваралаштвом (сликарством, илустрацијом, цртежом, стрипом, визуелном поезијом, маил-артом и дизајном). Уредник и рецензент преко стотину књижевних наслова. Један од уредника у београдској издавачкој кући „Апостроф” – оснивач и уредник хаику библиотеке „Сантока”. Оснивач, уредник и издавач хаику библиотеке „Оницура”. Оснивач и главни уредник библиотеке „БОГОЈЕ-ВИЋЕВА издања” и едиције „Импресум”. Од 1997. године члан је Удружења књижевника Србије. Председник је *Хаику друштва Србије* и *Хаику удружења Србије и Македоније*. Председник „АРТ групе АКТ”. Живи у Ваљеву.

Бранковић Слободан – Доктор историјских наука. Објавио је велики број радова на српском и страним језицима. Заступљен је у Енциклопедији историографије. Песме су му објављиване у часописима, новинама, зборницима, лексиконима, антологијама. Песме новијег датума превођене су му на енглески, шведски, шпански, италијански, француски, кинески, бугарски, исландски итд. По књизи *Независност слободољубивих*, друго издање, снимљен је истоимени документарни филм (М. Карановић). Збирке песама: *Балада о белом креденцу*, *Писма из Србије*, *траг пера козовог*, *Писма из Србије* (на шведском и српском).

Васић Растко – Научни саветник у Археолошком институту у Београду. Објавио у земљи и иностранству преко 300 научних и стручних радова и десетак књига о протоисторији Балканског полуострва. Један је од аутора петог тома *Праисторије југославенских земаља*, *Жељезно доба* (1987). Приче са темама махом из археологије и историје уметности објављивао у књижевним часописима. Објавио је збирку прича *Пут у Миделхарнис* (1988) и романе *Клетва* (2009) и *Рубац* (2010).

Витезовић Милован – Рођен је 1944. Писац, професор и сценариста. Пише песме, романе, есеје, критике, афоризме, филмска и тв сценарија. Објавио је више од четрдесет књига. Превођен на грчки, румунски, хебрејски, шведски, италијански... Награђиван. Најзначајнији романи су: *Шишир професора Косте Вујића*, *Лајање на звезде*, *Милена из Кнез Михаилове*, *Света љубав*, *Хајдук Вељко Петровић*. Књиге афоризама: *Човече не љути се*, *Срце ме је откуцало*. Аутор је телевизијских драма и серија: *Где цвета лимун жут*, *Крајевина Србија*, *Кнежевина Србија*, *Димитрије Туцовић*, *Вук Караџић*, *Онда леле измисли пароле*, *Ђачко доба*, *Снохватице 1, 2*. Аутор је текстова за позоришна извођења: *Диско*, *Тесно доба*, *Усклађивао луд збуњеног*, *Добро дошли* и филмских сценарија: *Ванбрачна путовања*, *Бранислав Нушић*, *Снови, живот, смрт Филипа Филиповића*, *Лајање на звезде* и друге. Живи у Београду.

Горановић Павле – Рођен је 1973. у Никшићу. Дипломирао је на Филозофском факултету. Пише поезију, прозу и књижевну критику. Објављене књиге: *Орнаментика ноћи* (1994), *Читање тишине* (1997), *Књига привида* (2002), *Књига привидов* (2006), *Тин Ујевић и Црна Гора* (2008), „Како миришу књиге” (2009), „Долазе анђели равнодушности” (2009) и *Цинобер* (2009). Радови су му превођени на енглески, италијански, француски, словеначки, словачки, македонски, пољски, шведски, албански и хебрејски. Живи у Подгорици.

Граховац Жељко – Рођен 1955. године у Зеници. Завршио Филозофски факултет у Сарајеву. Књиге песама: *Свето растројство* (1986) и *Бол, боја божје милости* (2008). Књиге есеја и критика: *Анђелко Вулетић, пјесник жеђи и поруге* (1998), *Срицање и ницање* (1999) и *Станишта и проминућа свјетлости* (монографска студија о Витомиру Лукићу, 2000). Аутор две антологије. Уредник је часописа *Живот*. Члан је Друштва писаца БиХ. Живи у Зеници.

Деспотовић Иван – Рођен 1978. у Београду, где је дипломирао на катедри за Општу књижевност 2003. године. Објављивао је поезију и прозу у *Рукописима* из Панчева, *Стању Ствари* из Новог Сада, *Бестселеру* из Загреба („Да сам Шејн“, 2007), *Авангарду* из Сомбора; на интернет порталима *Knjizevnost.org*, *Kisobranblog.com*. Објавио је збирку стихова *Ништа није тако*, наградно издање фонда *Дејан Манчић* (2007), *Безазлене приче* (2008), роман *О Наташи и Невену* (2009) и збирку прича *Песникове приче* (2010). Добио је награду за хумористичку приповетку на Сремчевим данима у Елемиру (2007). Бави се сликарством и филмом кратког метра. Радио је као новинар. Живи у Београду.

Деспотовић Милијан – Рођен 1952. у Субјелу. Песник, есејиста и афористичар. Објавио је петнаест збирки песама. Уредник је првог српског хаику часописа „Паун“, покренутог 1988. у Пожеги, као и књижевних новина „Свитака“. Добитник бројних награда. Живи у Пожеги.

Димитријевић Коста – Рођен је 1933. у Београду. Професор. Приповедач, романсијер, есејиста, ликовни критичар, драмски писац, путописац. Више пута награђиван. Књиге су му превођене на француски, енглески, италијански и пољски језик. Сарађивао са преко стотину домаћих листова и часописа. Објављене књиге: *Вожд Карађорђе* (1971), *Јунаци Српске трилогије говоре* (1971), *Вук и кнез* (1972), *Народни уметници Југославије* (1976), *Разговори и ћутања Ива Андрића* (1975), *Београђанка* (1983), *Седам прича о белом граду* (1986), *Казивања Јанка Брашића, Романтично-боемска Скадарлија, Никола Тесла – српски геније* (1994), *Старобеоградска хроника* (2001), *Убијени песник* (2002).

Ђокановић Раде – Рођен 1955. године у Бјеловцу код Братунца. Књиге песама: *Сува уста* (1980), *Звоно* (1994), *Орахова љуска* (1995), *Лака рука* (1997) и *Шкрипац* (2005). Живи у Београду.

Закић Растко – Рођен је 1942. у Крагујевцу. Дипломирани архитекта, сатиричар и књижевник. Више пута награђиван. Објавио књиге: *На љуту рану, љуту траву* (1967), *Шунд – стихови* (1972), *Жар – птице* (1975), *Куда нас модни креатори воде* (1978), *Наопаклије* (1981), *Ударци главом* (1983), *Истеривање правде* (1983), *Укрите рече* (1984), *Минут до дванаест* (1985), *Државне игре* (1986), *Друге државне бриге* (1987), *Пристојност налаже да се побунимо* (1998), *Ми нисмо криви* (1998), *Улазница за пакао* (2000), *Власници власти* (2005) и *Горка жетва* (2007). Живи у Београду.

Игњатовић Срба – Рођен 1946. године. Објавио је девет књига поезије, шест књига прозе, једну драму, шеснаест књига критика, есеја и студија, а у књижевној периодици и дневној штампи – више од три хиљаде текстова. Избори његове поезије штампани су на македонском, италијанском, румунском, чешком и бугарском језику, а дела су му превођена и на енглески, руски, италијански, немачки, француски... Заступљен је у двадесетак домаћих и десетак страних песничких антологија. Добитник је бројних награда и признања: Исидора Секулић, Велики печат вароши сремскокарловачке, Љубиша Јоцић, Милан Богдановић, Златни беоцуг КПЗ Београда, Кондир Косовке Девојке, Змај Огњени Вук, Србољуб Митић, Милан Ракић, Златни Орфеј, Карађорђе, Златна значка КПЗ Србије, Златни беоцуг КПЗ Београда, Повеља Мокрањчевих дана, Плакета манифестације Мермер и звуци, али и Велика награда Никита Станеску, Велика награда Лучијан Блага, Награда Балканика, Европска медаља Франц Кафка, и многе друге. Председник је Удружења књижевника Србије.

Јанковић Милош – Рођен 1963. године у Београду. Објавио је двадесет две књиге поезије, прозе, огледа и есеја. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Београду.

Јанковић Оливер – Рођен је 1957. године у Београду где је завршио студије на Филолошком факултету – славистику, на групи за пољски језик и књижевност. Пише поезију, прозу, драме и радио драме за децу и одрасле. Такође се бави и књижевном критиком. Објавио је следеће књиге: *Мит и завичај* (2000, монографија, са М. Ђуричковићем), *Морска звезда* (2000, приче), *Распродаја душе* (2005, приче), *Глас ствари* (2008, збирка песама). Драмска дела: *Мајор Гавриловић* (монодрама, Сомбор, 2001), *Најважнија унука на свету* (монодрама за децу, Нови Сад, 2001). На Радио Скопљу, Радио Београду и Радио Новом Саду емитовано му је дванаест радио драма за децу и одрасле. Живи у Београду. Члан је УКС.

Јевтић Ива – Словеначка песникиња и драмски писац. Живи у Љубљани.

Јовановић Бранислав Бане – Рођен 1935. у Новом Саду. Пише афоризме, кратке приче, есеје, драме. Објављене књиге: *Види излаз на уђи* (1979), *Post scriptum* (1995), *Мрак на сунце* (1997), *Игра зглавкара* (1998), *Пера Тодоровић трагом креманских пророка* (1998), *Диња пукла* (2000), *Партија се игра до мата* (2001) и *Увир* (2009). Сатирични играци *Види излаз на уђи* и *Уста пуна песка, а пекар иза врата*. Уређивао је сатиричне рубрике и додатке у десетак часописа и дневних листова. Добитник је више домаћих и иностраних књижевних награда. Живи у Београду.

Јовановић Дејана – Рођена 1987. године у Београду. Студент. Пише приче и књижевну критику. Живи у Београду.

Јовановић Ружица – Рођена је 1970. Инжењер хемијске технологије и доктор филолошких наука. Објавила: *Перо реализма* (2009). Сарађивала са бројним часописима. Више пута награђивана. Живи у Шапцу.

Јокановић Данило – Рођен је 1956. у Подгорици. Објавио књиге: *Другачији мотиви* (1981), *Могућност избора* (1984), *Ерос на коленима* (1992), *Нојев гавран* (1994), *Трамвај за колхиду* (1997), *Неумитне песме* (2002), *Мером ружа и ветрова* (2004). Живи у Београду.

Јоцић Милош – Рођен 1988. године у Новом Саду. Студент српске књижевности и језика на Филозофском факултету у Новом Саду. Кратке приче и песме објављивао углавном на интернету. Лектор и колумниста у студентском часопису „Индекс“. Живи у Новом Саду.

Крстевски Христо – Македонски књижевник. Дела: *Лавиринти* (1987), *Тереза Хум* (1989), *Кралицата на гроздоберот* (1991), *Гнила кобила* (2000), *Равенска трилогија* (2005) и др.

Мајрекер Фридерике (Friederike Mayröcker) – Рођена 1924. године у Бечу. Дела: *Gesammelte Prosa 1949-2001* (2001), *Magische Blätter I-V* (2001), *Requiem für Ernst Jandl* (2001), *Mein Arbeitstirol – Gedichte 1996-2001* (2003), *Die kommunizierenden Gefäße* (2003), *Sinclair Sofokles der Baby-Saurier* (2004), *Gesammelte Gedichte 1939-2003* (2005), *Und ich schüttelte einen Liebling* (2005). Добитник више књижевних награда.

Марјановић Воја – Рођен је 1934. на Убу. Професор, доктор филолошких наука, књижевни теоретичар, есејиста и критичар. Објавио 74 књиге критика, есеја, монографија, студија, уџбеника, антологијске и белетристичке литературе. Добитник више награда. Превођен је на: енглески, француски, руски, бугарски, словеначки и македонски језик. Живи у Београду.

Мекдоналд Ијан (Ian McDonald) – Рођен 1960. године у Манчестеру. Писац научне фантастике. Дела: *Desolation Road* (1988), *Empire Dreams* (1988), *Out on Blue Six* (1989), *King of Morning, Queen of Day* (1991), *Hearts, Hands and Voices* (1992, US: *The Broken Land*), *Speaking in Tongues* (1992), *Kling Klang Klatch* (1992), *Scissors Cut Paper Wrap Stone* (1994), *Necroville* (1994, US: *Terminal Café*), *Chaga* (1995, US: *Evolution's Shore*), *Sacrifice of Fools* (1996), *Kirinya* (1997), *Tendeléo's Story* (2000), *Ares Express* (2001), *River of Gods* (2004), *Brasyl* (2007), *Cyberabad Days* (2009), *The Dervish House* (2010). Добитник више од двадесет књижевних награда. Живи у Белфасту.

Милановић Р. Братислав – Рођен 1950. године у Алексинцу. Књиге песама: *Јелен у прозору* (1975), *Клатно* (1980), *Неман* (1987), *Балкански певач* (1995), *Врата у пољу* (1999), *Cîntarețul balcanic* (2001), *Силазак* (2004), *Мале лампе у тамнини* (2006). Роман *Поток* (2001). Заступљен у више антологија српске поезије објављених у свету. Посебни избори његове поезије објављивани су у периодици у Пољској, Мађарској, Румунији, САД и Италији. Добитник је бројних књижевних награда.

Миленковић Саша – Рођен 1966. године у Крагујевцу. Дипломирани инжењер агрономије. Објавио је романе *Посне године* (2010) и *Зелене чезе* (2010). Живи у Крагујевцу.

Милојевић Предраг – Рођен је 1974. године. Заступљен у зборницима. Живи у Младеновцу.

Милошевић Радослав – Рођен је 1944. године у Брестимама код Билеће. Доктор математичких наука. Пише поезију. Заступљен у неколико антологија и зборника. Сарадник многих листова и часописа. Члан Удружења књижевника Републике Српске. Објавио је девет самосталних књига поезије, као и четири књиге о Јовану Дучићу.

Минић Драгутин Карло – Рођен у Крушевцу 1942. године. Аутор је десет књига афоризама и прича. Превођен је на више страних језика и заступљен у домаћим и страним антологијама. Дугогодишњи је уредник „Сатирикона” у „Политици”, аутор је рубрике сатиричних коментара „Укратко” у истом листу, као и колумне у часопису „Базар”. Био је главни и одговорни уредник „Радио ТВ ревије” и уредник у „Ошишаном јежу”. Добитник је најзначајнијих награда за хумор и сатиру у Србији – „Рadoје Домановић”, „Јован Хади Костић”, „Златни јеж” и „Драгиша Кашиковић”, као и међународних књижевних признања „Алеко” у Бугарској и „Вуко Безаровић” у Црној Гори. Живи у Београду.

Младеновић Власта – Рођен је 1956. у Шаркамену. Бави се библиотекарством. Пише песме и књижевне приказе. Објавио преко дваде-

сет књига песама. Књиге су му превођене на више језика. Сарађује са бројним часописима.

Млађеновић Миливоје – Рођен у Којчиновцу код Бијељине (Босна и Херцеговина) 1959. године. Дипломирао на Филолошком факултету, група за југословенске књижевности и српскохрватски језик. Магистарску тезу под насловом *Књижевни праузори у драмама за децу Александра Поповића* одбранио 2002. а докторирао с тезом *Преобликовање модела бајке у српској драмској књижевности за децу* 2007. године. Био је управник Народнoг позоришта Сомбор (од 1989. до 2000. године). Од 2003. до 2009. био је управник је Српског народног позоришта у Новом Саду. Сада је директор Стеријиног позорја у Новом Саду. Аутор је више драма за децу. Научне студије: *Сценске бајке Александра Поповића* и *Одлике драмске бајке*. Такође је објавио две књиге позоришних комада за децу, књигу афоризама, телевизијске сценарије. Добитник је више награда.

Њуман Ким (Kim Newman) – Рођен 1959. године у Лондону. Новинар, филмски критичар и књижевник. Романи *The Night Mayor* (1989), *Anno Dracula* (1992), *Life's Lottery* (1999), *The Quorum* (1994), *Jago* (1991), and *Bad Dreams* (1990) и др. Добитник бројних награда за хорор и фантастику.

Опњановић Драган – Рођен је 1972. у Прокупљу. Пише афоризме, прозу, поезију, есеје и приказе. Дипломирао на филолошком факултету. Објавио књиге афоризама *Афограф* (1999), *Страдијанске хронике* (online, 2005). Сарађује са часописима. Заступљен у антологијама и зборницима. Награђиван. Живи у Прокупљу.

Оташевић Ђорђе – Рођен 1959. године у Ужицу. Доктор филолошких наука. Објавио тридесетак речника, приручника, уџбеника и монографија. Приредио четрдесетак антологија, прегледа и зборника афоризама и кратких прича. Објавио књиге афоризама *Убиство на кредит* (2002) и *Празнина у славолуку* (2010), књиге кратких прича *Како мирише пластично цвеће* (2001), *Хроника боље будућности* (2003) и *Изабране приче* (2008). Заступљен у више наших и страних антологија, прегледа и зборника. Превођен на руски, македонски, пољски, италијански и румунски језик. Добитник неколико књижевних награда. Живи у Београду.

Павловић Селадон – Псеудоним Србољуба Србе Павловића. Рођен је 1942. у Малом Орашју. Објавио је двадесет и две књиге афоризама и песама. Заступљен у више антологија, наших и страних, прегледа и зборника. Превођен на руски и македонски. Живи у Београду.

Пангарић Златко – Рођен 1962. у Бачком Моноштору. Објављене књиге: *Увод у психоисторију* (2001), *Нова романтика* (2003), *Знакови и стилске фигуре* (2006), *Моја физика* (2007). Живи у Бачком Моноштору.

Попић Миленко – Рођен 1945. године у Бачкој Паланци. Дипломирани филолог (југословенска и светска књижевност). Пише поезију, прозу, огледе и приказе. Књиге песама: *Ако певаш гледај у сунце* (1976), *Траговима можда истим* (1983) и *Спонтанист* (2008). Антологије: *Прозор кроз који Дунав тече* (2005) и *Слика је душа песме, песма је душа слике* (2007). Уредник је часописа „Домети” и Библиотеке „Голуб”. Оснивач је и водитељ са гитаром „Поетског игралишта”, спонтаног дружења казивача стихова, од августа 1992. Члан је Друштва књижевника Војводине и Удружења књижевника Србије. Добитник више књижевних, уредничких и спортских награда. Живи у Сомбору.

Предић В. Владимир – Рођен је 1934. у Скопљу. Песник, драмски писац, есејиста, књижевни, позоришни и ТВ критичар. Дипломирао на факултету драмских уметности. Сарађује са часописима. Заступљен у зборницима. Превођен на енглески, италијански, чешки, пољски, бугарски, руски. Књиге песама: *На сунчаној страни улице* (1961), *Небо* (1961), *На челу воде* (1967), *Влтава* (1974), *Скагерак* (1977), *Северни прозори* (1980), *Кнежев двор* (1985), *Мериленд* (1986), *Карловци* (1989), *Повратак у Витлејем* (1992, 2006), *Русанда* (1998), *Писма зиме* (2004), *Под мачем Ориона* (2007), *Сећања на Витлејем* (2008), *Сан обећане земље* (2008); књига прозе: *Ноћна писма* (1994, 1995); критике: *Десанка Максимовић* (1967); драме: *Али, забога, мистер Дринк, стишајте се!*, *Жена од малтера*, *Плава трака*, *Како је пао оловни војник*, *Јесењи ловац*, *Ноћ*, *Само је Старац стигао на брод*. Живи у Београду.

Радојичић Драган – Рођен је 1964. године у Крагујевцу. Израђује украсну и уникатну керамику. Књиге прича: *За сада без доброг наслова – приче са блога* (2007) и *Бела папирна кесица пуна прашина : приче и причице* (2009). Живи у Крагујевцу.

Ракитић Слободан – Рођен у Власову 1940. године. Дипломирао на Филолошком факултету. Песник, есејиста, политичар. Објавио је књиге песама: *Светлости рукопис* (1976), *Рашки напеви* (1968), *Свет нам није дом* (1970, 1979), *Земља на језику* (1973), *Песме о дрвету и о плоду* (1978), *Жудња за југом* (1981), *Потомак* (1982), *Основна земља* (1988, 1989, 1990), *Татије у пламену* (1990, 1991), *Душа и спруд* (1994), *Изабране песме* (1998); књиге есеја: *Од Итаке до привиђења* (1985), *Облици и значења* (1994); зборник: *Поезија романтизма југословенских народа* (1978) и *Изабрана дела у пет књига* (1994). Песме су му превођене на више јези-

ка. Сарађује с бројним часописима. Добитник великог броја књижевних награда. Живи у Београду.

Римкорф Петер (Peter Rühmkorf) – Рођен 1929. у Дортмунду, умро 2008. године. Добитник је више значајних књижевних награда. Дела: *Heiße Lyrik* (1956, песме), *Irdisches Vergnügen in g. Fünfzig Gedichte* (1959, песме), *Biographie* (1961, биографија), *Kunststücke. Fünfzig Gedichte nebst einer Anleitung zum Widerspruch* (1962, песме, есеји), *Was heißt hier Volsinii? Bewegte Szenen aus dem klassischen Wirtschaftsleben* (1969, драма), *Die Jahre die ihr kennt. Anfälle und Erinnerungen* (аутобиографија 1972), *Lombard gibt den Letzten. Ein Schauspiel* (1972, драма), *Die Handwerker kommen. Ein Familiendrama* (1974, драма), *Phoenix – voran! Gedichte* (песме, 1977), *Strömungslehre I. Poesie* (1978, песме, есеји), *Haltbar bis Ende 1999* (1979, песме), *Auf Wiedersehen in Kenilworth. Ein Märchen in dreizehn Kapiteln* (1980, бајке), *Im Fahrtwind. Gedichte und Geschichte* (1980, поезија, проза), *Kleine Fleckenkunde* (1982, студије), *Der Hüter des Misthaufens. Aufgeklärte Märchen* (1983, бајке), *Blaubarts letzte Reise. Ein Märchen* (1983, бајке), *Bleib erschütterbar und widersteh. Aufsätze – Reden – Selbstgespräche* (1984, есеји, проза), *Mein Lesebuch* (1986, антологија), *Außer der Liebe nichts. Liebesgedichte* (1986, љубавне песме), *Dintemann und Schindemann. Aufgeklärte Märchen*, (1986, бајке), *Selbstredend und selbstreimend. Gedichte – Gedanken – Lichtblicke* (1987, поезија, проза), *Werner Riegel. „...beladen mit Sendung. Dichter und armes Schwein“* (1988, биографија), *Einmalig wie wir alle* (1989), *Dreizehn deutsche Dichter* (1989, есеји), *Selbst III/88. Aus der Fassung* (1989, аутобиографија), *Komm raus! Gesänge, Märchen, Kunststücke* (1992, поезија, бајке, проза), *Deutschland, ein Lügenmärchen* (1993, есеји), *Lass leuchten! Memos, Märchen, TaBu, Gedichte, Selbstporträt mit und ohne Hut*, (1993), *Tabu I. Tagebücher 1989–1991* (1995, аутобиографија), *Gedichte, Rowohlt, Reinbek* (1996, песме), *Die Last, die Lust und die List. Aufgeklärte Märchen* (1996, бајке), *Ein Buch der Freundschaft* (1996), *Lethe mit Schuß. Gedichte* (1998, песме), *Wenn – aber dann. Vorletzte Gedichte* (1999, песме), *Von mir zu Euch für uns* (1999, песме), *Wo ich gelernt habe* (1999, autobiografija), *Mein lieber Freund und Kompanjung, Felix Jud, Hamburg* (1999, с Х. Јансеном), *In gemeinsamer Sache. Gedichte über Liebe und Tod, Natur und Kunst* (2000, песме, с Робертом Гернхартом), *Das Lied der Deutschen* (2001), *Funken fliegen zwischen Hut und Schuh. Lichtblicke, Schweifsterne, Donnerkeile*, (2003, песме, с Хофманом фон Фалерслебеном), *Tabu II. Tagebücher 1971–1972* Rowohlt, Reinbek (2004, аутобиографија), *Aufwachen und Wiederfinden. Gedichte* (2007, песме), *Paradiesvogelschiff. Gedichte* (2008, песме) и др.

Савић Благоје – Рођен је 1951. у Доњој Будриги. Завршио је Филозофски факултет. Објавио је збирке песама: *Извињење циљу* (1975), *Го-*

ворим по други пут (1978), *Исто млеко* (1982), *Вече у пластичној сандали* (1987), *Црни реп* (1989), *Изморник* (1994), *Причест у пољу* (1995), *Мезра* (1999). Добитник је више књижевних награда. Живи у Врању, а ради на Косову и Метохији.

Савић С. Никодим – Рођен у Пећи 1865. године. Школовао се у Београду и Солуну. Уређивао је више листова и часописа. Писао је приповетке, приче, песме, путописе и репортаже. Преводио је са италијанског, грчког и турског. Умро је 1897. у Цариграду.

Сандић Срђан – Рођен је 1985. у Осијеку. Завршио је новинарства на Факултету политичких знаности, Мировне студије при Центру за мировне студије те УН-ову академију. Бави се књижевном критиком. Сарађује с књижевним часописима. Активно води свој блог о књижевној критици. Живи у Загребу.

Саџак Младенко – Рођен је 1961. године у Приједору. Доктор филолошких наука. Магистарски рад *Функције пејзажа у романима Милоша Црњанског*. Докторска дисертација *Натуралистички наративни модели у српској прози између реализма и модерне* објављена је 2001. године. Објавио је већи број научних радова из области поетике и историје српске књижевности. Живи у Приједору, а ради на Филозофском факултету у Бањој Луци.

Скали Џејмс – Рођен је 1937. у Њу Хевну. Објавио је једанаест песничких књига, а најновије су *Донателова верзија* (2006) и *Океанија* (2008). Објавио је и неколико књига критика међу којима се издвајају *Модерна поетика*, *Модерни песници у модерној поезији* и *Прекинута линија*.

Спасојевић Зоран – Рођен 1949. године у Крагујевцу. Аутор је књига поезије: *Дар празнине* (1986) и *Глад* (1998), књига кратких прича: *Одело за одлазак* (1997) и *Кратке приче без муке* (2003, 2006), књига драма: трилогије *Америка има рупу* (2003), кратких драма *Резерват Србија* (2006), документарне комедије *Гаврилов Принцип* (2008) и комедија *Волиш ли ме, Јакове* (2008) и *Мој човек* (2010), књиге сатире *Ту зека тије воду* (2008), као и књиге и-мејл арта *Мала ноћна пошта* (2009). Аутор је ЦД-РОМ-а (*дигиталне графике, књиге и текстови*) „Циркус“ (2006). Аутор је ТВ драме *Америка има рупу 2* (1999), сценарија хумористичке ТВ серије *Без наслова* (2000) и радио-драме *Кратка историја наизменичног стајања и падања* (2004). Заступљен је у педесет антологија и зборника поезије, кратке приче, кратке драме и сатире. Бави се мејл-артом и дигиталном графиком. За своје радове награђиван је више пута. Члан је Удружења драмских писаца Србије и Удружења књижевника Србије. Живи у Крагујевцу.

Стојковић Душан – Рођен 1948. у Београду. Пише песме, кратку прозу, есеје, књижевну критику и студије. Антологичар је и уредник *Шумадијских метафора*. Објавио је двадесетак књига, међу којима: *Речник дубровачког језика* (2000), антологију српске еротске поезије *Тело у телу* (2003), *Мало сунце*, сабране песме (2004), *Сневомрак (кафкијаде)* (2006), антологију песама песника самоубица *Грамматика смрти: именице* (2007), антологију песама о самоубиству и самоубицама *Грамматика смрти: природи* (2007). Живи у Младеновцу.

Теофиловић Витомир – Рођен 1943. у Врчину код Београда. Књиге афоризама: *Доле црни петак* (1978), *Примери оптимизма* (1989), *Државни циркус* (1989), *Срби и остатак света* (2006) и *Орвел неће проћи* (2008). Приредио је панораму нашег послератног афоризма *Враг и шала* (2000) и *Случајни узорак. 11х10 савремених сатиричних афоризама* (2006). Више пута је награђиван. Заступљен је у бројним зборницима и антологијама сатире код нас и у свету. Живи у Београду.

Тешевих Драго – Преводац с немачког и енглеског језика. Објавио више књига превода с немачког на српски и са српског на немачки. Велики број његових превода поезије, прича и афоризама с немачког и енглеског на српски и са српског на немачки и енглески објављен је у књижевној периодици. Пише прозу за децу и одрасле.

Тодоровић Миролуб – Рођен 1940. године у Скопљу. Дипломирао је на Правном факултету у Београду. Оснивач је и теоретичар сигнала, српског (југословенског) неоавангардног стваралачког покрета и уредник Интернационалне ревије *Сигнал*. Пише поезију, прозу, есеје и бави се мултимедијалном уметношћу. Објављене књиге поезије: *Планета* (1965), *Сигнал* (1970), *Kyberno* (1970), *Путовање у Звездалију* (1971), *Свиња је одличан пливач* (1971), *Степениште* (1971), *Поклон-пакет* (1972), *Наравно млеко пламен пчела* (1972), *Тридесет сигналистичких песама* (1973), *Гејак Гланца Гуљарке* (1974), *Телезур за тракање* (1977), *Инсект на слепоочници* (1978), *АЛГОЛ* (1980), *Textum* (1981), *Чорба од мозга* (1982), *Гејак Гланца Гуљарке* (друго проширено издање, 1983), *Chinese Erotism* (1983), *Нокаут* (1984), *Дан на девичњаку* (1985), *Заћутим језа језик језгро* (1986), *Поново узјахујем Росинанта* (избор из поезије, 1987), *Белушка попије кишицу* (1988), *Soupe de cerveau dans l'Europe de l'Est* (1988), *Видов дан* (1989), *Радосно рже Рзав* (1990), *Трн му црвен и црн* (1991), *Амбасадорска кибла* (1991), *Сремски ђеван* (1991), *Дишем. Говорим* (1992), *Румен Гуштер кишу претрчава* (1994), *Стриптиз* (1994), *Девичанска Византија* (1994), *Гласна Гаталинка* (1994), *Испљувак олује* (1995), *У цара Тројана козје уши* (1995), *Планета* (заједно са поемом *Путовање у Звездалију*, друго проширено издање, 1995), *Смрдибуба* (1997), *Звездана мистрија* (1998), *Електрична столица* (1998), *Рецепт за запаље-*

ње јетре (1999), *Азурни сан* (2000), *Пуцањ у Говно* (2001), *Гори Говор* (2002), *Фонети и друге песме* (2005), *Плави ветар* (2006), *Паралелни светови* (2006), *Рана, реч и песма* (са Дејаном Богојевићем, 2007) и *Златно руно* (2007). Књиге прозе: *Тек што сам отворила пошту* (епистоларни роман, 2000), *Дошетало ми у уво* (шатро приче, 2005), *Прозор* (снови, 2006), *Шатро приче* (2007), *Лај ми на ђон* (Интернет издање, 2007), *Шокинг-блу* (шатро роман, 2007), *Киснем у кокошињу* (шатро жваке, 2008) и *Боли ме блајбингер* (шатро роман у 150 жвака и 50 слика) (2009). Књиге есеја и полемике: *Signalism* (1973), *Сигнализам* (1979), *Штеп за шуминдере – ко им итрика црева* (1984), *Певци са Бајлон-сквера и моја фрка са њима* (1986), *Дневник авангарде* (1990), *Ослобођени језик* (1992), *Игра и имагинација* (1993), *Хаос и Космос* (1994), *Ка извору ствари* (1995), *Планетарна култура* (1995), *Жеђ Граматологије* (1996), *Signalism Yugoslav Creative Movement* (1998), *Miscellaneae* (2000), *Поетика сигнализма* (2003), *Токови неоавангарде* (2004). Књиге за децу: *Миш у обданишту* (2001), *Блесомер* (2003). Антологије: *Сигналистичка поезија* (1971), *Конкретна, визуелна и сигналистичка поезија* (1975), *Mail Art – Mail Poetry* (1980). Book-works: *Фортран* (1972), *Approaches* (1973), *Signal-Art* (1980), *Златибор* (1990), *Шумски мед* (1992). Поезија, есеји и интермедијални радови Миролуба Тодоровића објављивани су на више језика у антологијама, зборницима, каталозима, листовима и часописима: Италије, Мађарске, Аустрије, Немачке, Француске, Шпаније, Португала, Швајцарске, Чешке, Пољске, Литваније, Шведске, Русије, Финске, Исланда, Велике Британије, Данске, Холандије, Белгије, САД, Канаде, Мексика, Уругваја, Бразила, Нове Каледоније, Јужне Кореје, Јапана и Аустралије. Имао је дванаест самосталних, а излагао је на преко шест стотина колективних међународних изложби цртежа, колажа, визуелне поезије, мејл-арта и концептуалне уметности. Награде: „Павле Марковић Адамов”, „Оскар Давичо”, „Тодор Манојловић”, „Вукова награда”, награда Вукове задужбине, „Златно слово”. Живи у Београду.

Томашевић Бошко – Рођен је 1947. у Бечеју. Доктор филолошких наука. Значајнији радови: *Из искуства битног певања* (1988), *Картезијански роман* (1989), *Саморазорне теорије, Књижевна теорија и дух постмодернизма* (1993), *Бесконачна замена, Фундаментална онтологија као теорија песничтва* (1997), *Коначна теорија књижевности* (2000), *Песничтво, књижевна теорија, егзистенција* (2003), *Галилејевска поетика* (2004), *Херменеутика непрозирности* (2006), *Чекић без господара* (2009). Песничке књиге: *Картезијански пролаз* (1989), *Чувар времена* (1990), *Понављање и разлика* (1992), *Cool Memories* (1994), *Предео са Витгенштајном и друге рушевине* (1995), *Преиспитивање извора* (1995), *План повратка* (1996), *Сезона без Господа* (1998), *Студија тестамената* (1999), *Пустинје језика* (2001), *Appendix* (2001), *Лето мога језика* (2002),

Hugde (2002), *Нова узалудност* (2005), *Celan trifft H(eidegger) und Ch(ar) in Todnauberg* (2005), *Gesänge an Innsbruck* (2006), *Археологија прага* (2008), *Плодови похода*, *Conquistador* (2008), *Архив* (2009), *Песме од литовог и багремовог дрвета* (2009), *Erneute Vergeblichkeit / Нова узалудност* (2009). Члан је Европске Академије наука, уметности и књижевности (Париз), француског и аустријског PEN-а, као и Француског друштва писаца (Париз), те Аустријског савеза писаца (Беч). Живи у Инсбруку.

Требежанин Жарко – Рођен 1950. у Београду. Докторирао 1990. године с тезом *Схватање детета и развоја личности у традицијској култури Срба*. Објавио десетак књига и више студија и огледа посвећених анализи књижевних дела са психолошког и психоаналитичког становишта. Написао је више студија, предговора и есеја посвећених нашим познатим сатиричарима и афористичарима. Научне студије, огледи и интервјуи превођени су му на енглески, француски, немачки, мађарски, македонски и словеначки језик. Добитник је бројних награда и признања. Живи у Београду.

Шимић Тонин Никола – Рођен је 1962. у Црквицама. Објавио је књиге: *Рукама зауставити вјетар* (песме), *Небеска дрва* (приче), *Краљевина у капи росе* (песме за децу), *Селице и станарице* (сликовница), *Било је то једном све због кише* (песме), *Краљ Звонимир* (поема), *Хост* (ликовна монографија), *Књижевне су караван сераје* и друге. Награђиван. Живи и ради у Задру.

Шкеровић Слободан – Рођен је 1954. у Београду. Песме и текстове објављује од 1976. Објављене књиге: *Срца* (1987), *Индиго* (2005), *Све боје Арктуруса* (2006), *Химера или Борг* (2008). Награђиван.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

КЊИЖЕВНИ преглед / главни уредник Ђорђе
Оташевић – Год. 1, бр. 3 (2010) – Београд : „Алма“, 2010-
(Београд : Скрипта интернационал). – 24 cm

Тромесечно

ISSN 2217-2017 = Књижевни преглед
(Београд)